

Univerzita Palackého v Olomouci

Katedra psychologie Filozofické fakulty

PĚSTOUNSKÁ PÉČE OČIMA DLOUHODOBÝCH PĚSTOUNŮ

FOSTER CARE FROM THE POINT OF VIEW OF THE LONG-TERM FOSTER PARENTS

Diplomová práce

Autor: **Bc. Kateřina Indráková**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.**

Studijní program: **Psychologie**

Olomouc

2015

Prohlášení:

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma: „Pěstounská péče očima dlouhodobých pěstounů“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V dne

Podpis

Obsah

ÚVOD.....	7
TEORETICKÁ ČÁST DIPLOMOVÉ PRÁCE.....	9
1 Aktuální stav a probíhající změny v oblasti NRP v České republice.....	10
1.1 Změny platné od 1. 1. 2013	10
1.2 Možná úskalí některých těchto změn	13
2 Motivace k rodičovství a k výkonu náhradní rodinné péče	16
2.1 Motivace k rodičovství	16
2.2 Motivace k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče	19
2.3 Motivace k přijetí dítěte jiného etnika nebo dítěte se zvláštními potřebami	24
3 Možná úskalí rodičovství a některých jeho neobvyklých forem	29
3.1 Úskalí rodičovství	29
3.2 Úskalí náhradního rodičovství	31
3.3 Úskalí rodičovství romského dítěte nebo dítěte se zvláštními potřebami	34
3.4 Úskalí souběžného výkonu biologického a náhradního rodičovství	40
EMPIRICKÁ ČÁST DIPLOMOVÉ PRÁCE	44
4 Stanovení cílů výzkumu.....	45
5 Výzkumný soubor, jeho charakteristiky a způsob výběru participantů	46
5.1 Výběr a kontaktování participantů.....	46
5.2 Charakteristiky výzkumného vzorku	50
6 Metody získávání dat.....	52

6.1 Zvolená metoda.....	52
6.2 Průběh tvorby dat.....	53
6.3 Okruhy k tématům rozhovorů.....	54
7 Zpracování a analýza dat.....	57
7.1 Příprava dat pro analýzu	57
7.2 Metodika analýzy dat.....	58
7.3 Etické aspekty tvorby, uchovávání a zpracování dat.....	59
8 Analýza dat a výsledky	61
8.1 Analýza dat	61
8.1.1 Motivace k přijetí dítěte.....	61
8.1.2 Ideální velikost pěstounské rodiny	68
8.1.3 Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického	71
8.1.4 Odlišnost pěstounské rodiny od rodiny „normální“	95
8.1.5 Ovlivnění vztahů uvnitř rodiny pěstounstvím	104
8.1.6 Rizikové a protektivní faktory	108
8.1.7 Reflexe probíhajících změn v oblasti náhradní rodinné péče	114
8.1.8 Zpětné zhodnocení vlastního rozhodnutí k výkonu pěstounské péče.....	122
8.2 Odpověď na výzkumné otázky	124
8.2.1 Odpověď na 1. výzkumnou otázku.....	124
8.2.2 Odpověď na 2. výzkumnou otázku.....	127
8.2.3 Odpověď na 3. výzkumnou otázku.....	128

9 Diskuze	131
9.1 Diskuze k pěstounské motivaci.....	131
9.2 Diskuze k ideální velikosti pěstounské rodiny	133
9.3 Diskuze k odlišnosti náhradního rodičovství.....	134
9.4 Diskuze k odlišnosti pěstounské rodiny.....	138
9.5 Diskuze k ovlivnění vztahů uvnitř rodiny pěstounstvím	140
9.6 Diskuze k vnímaným rizikovým a protektivním faktorům.....	141
9.7 Diskuze k reflexi probíhajících změn	142
9.8 Diskuze ke zpětnému zhodnocení rozhodnutí pro pěstounskou péči	143
9.9 Úskalí výzkumu, jeho přínosy a návrhy na další zkoumání	143
10 Závěry	146
SOUHRN	147
CITOVANÁ LITERATURA A DALŠÍ ZDROJE	151

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

ABSTRACT OF THESIS

PŘÍLOHY

ÚVOD

Předložená diplomová práce je věnována problematice pěstounské péče pod prizmatem každodenní zkušenosti náhradního rodičovství, prožívané samotnými pěstouny. Výzkum sleduje skupinu dlouhodobých pěstounů, a to s cílem nahlédnout do jejich prožívání vlastního pěstounství a hodnocení této zkušenosti a jejího významu s ohledem na vývoj jejich osobnosti, život a vztahy. Dalším záměrem je zjistit, co dlouhodobí pěstouni považují za důležité z hlediska rozhodnutí stát se pěstounem a z hlediska samotného výkonu pěstounské péče.

Téma jsem zvolila především proto, že je doposud v českých podmínkách neprobádané. Výzkumy, týkající se cíleně a výběrově každodenní zkušenosti dlouhodobých pěstounů, u nás zatím byly realizovány spíše sporadicky. Též odborná literatura na toto téma více méně chybí. Srovnání se zahraničními zdroji je vysoce problematické, neboť výstupy výzkumů provedených v jiných zemích mají u nás z důvodu odlišného pojetí pěstounské péče poněkud omezenou platnost.

Na zpracování tématu jsem ovšem angažována i z osobních důvodů, neboť jsem sama pěstounkou. Pokud mohu zpětně hodnotit, co mi chybělo při rozhodování se pro pěstounskou péči, byly to právě praktické informace o tom, jaké to vlastně je být pěstounem. V době úvah o pěstounské péči jsme osobně znali pouze dvě pěstounské rodiny, a to navíc takové, které se od našeho současného rodinného modelu dosti liší. Řada dalších potenciálních pěstounů na tom asi nebude o mnoho lépe. Proto si myslím, že existence relevantní odborné literatury by pro ně mohla být velkou pomocí. V této diplomové práci se tedy budu snažit o určitou sondu do dané problematiky, která by mohla být jedním ze vstupů pro další výzkumy v této oblasti.

Teoretická část diplomové práce je členěna do tří kapitol. První z nich se zastavuje u aktuálního stavu a probíhajících změn v oblasti náhradní rodinné péče u nás. Druhá kapitola je věnována motivaci k rodičovství, a to jak k rodičovství obecně, tak také k jeho některým zvláštním formám. Třetí kapitola se naopak zabývá možnými úskalími rodičovství a některých jeho méně obvyklých forem.

V empirické části nejprve pojednávám o cílech výzkumu a specifikuji výzkumné otázky. Dále ozřejmuji způsob výběru a charakteristiky participantů výzkumu. V dalším textu se věnuji výběru metody získávání dat a jejímu zdůvodnění. Získaná data následně analyzuji a výsledky poté diskutuji s dostupnými relevantními zdroji. V poslední kapitole pak shrnuji závěry.

TEORETICKÁ ČÁST DIPLOMOVÉ PRÁCE

1 Aktuální stav a probíhající změny v oblasti NRP v České republice

Předložená diplomová práce velice volně navazuje na bakalářskou diplomovou práci „*Pěstounská péče očima dospívajících biologických dětí pěstounů*“. Z tohoto důvodu nepovažuji za účelné tuto práci zahajovat přehledem existujících forem náhradní rodinné péče, ani výkladem historie pěstounské péče v ČR, neboť tomuto tématu jsem se již zevrubně věnovala ve zmíněné bakalářské práci (Indráková, 2013). Bylo zde rovněž pojednáno o důvodech problematičnosti srovnávání našeho systému pěstounské péče se systémy zahraničními a zmíněna některá jejich specifika. Na tomto místě se tedy omezím na konstatování, že systémy náhradní rodinné péče u nás a v zahraničí jsou navzájem dosti odlišné (z toho pak vyplývají také omezené možnosti srovnávání našich a zahraničních výzkumů). Jako vhodné však shledávám shrnutí změn, které v oblasti pěstounské péče v ČR přinesla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která vešla v účinnost 1. 1. 2013 (Zákon č. 395/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 2013).

1.1 Změny platné od 1. 1. 2013

Jednou ze zásadních změn, vyplývajících z textu novely, je označení pěstounů jako „osob pečujících“, nikoli jako náhradních rodičů: „*Pro účely tohoto zákona se rozumí... osobou pečující o dítě (dále jen "osoba pečující") jiná fyzická osoba odpovědná za výchovu dítěte, 1. která je pěstounem, 2. která byla do dosažení zletilosti dítěte jeho pěstounem nebo poručníkem, a to po dobu, po kterou má nezaopatřené dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, 3. které je před rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče rozhodnutím soudu nebo orgánu sociálně-právní ochrany dočasně svěřeno do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem, a to po dobu trvání takové péče, 4. která je poručníkem dítěte, jestliže o dítě osobně pečuje, nebo 5. která má v osobní péči dítě, k němuž nemá vyživovací povinnost, a to po dobu, po kterou probíhá soudní řízení o ustanovení této osoby poručníkem...*“ (Zákon č. 395/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 4a, 2013). Tato zdánlivě nepatrná „dřob-

nost“ pouze kopíruje trendy, které již nějakou dobu v oblasti náhradní rodinné péče přebíráme ze zahraničí (jedním z největších vzorů je pro nás v tomto ohledu anglický model¹), a kterým se ve své knize „*Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*“ věnují Sobotková a Očenášková (2013). Pěstouni, ani dlouhodobí, se v duchu tohoto pojetí nemají snažit zaujmout místo rodičů v životě přijatého dítěte. Toto místo je vyhrazeno pouze rodičům biologickým, a to i v případě, že se o dítě starat nechtějí a netouží ani po styku s ním. Je však diskutabilní, jaký užitek si odnese dítě z pouhého pečování o svou osobu, jestliže toto nebude spojeno s láskyplnou výchovou milujících rodičů (Koluchová & Sobotková, 2004).

Další změna se týká povinnosti pěstounů uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče s některým z orgánů sociálně-právní ochrany dětí (Zákon č. 395/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 2013). V úvahu připadají obecní úřady obcí s rozšířenou působností, krajské úřady nebo pověřené osoby, což jsou většinou nestátní neziskové organizace. V závislosti na plnění dohody je pěstounům úřadem práce vyplácena odměna, která je nově považována za příjem ze závislé činnosti. Změn doznala rovněž výše příspěvků na úhradu potřeb dítěte.

Každé dítě v pěstounské péči je dále dle novely už z prostého důvodu umístění mimo vlastní rodinu (bez jakýchkoli jiných podmínek) považováno za ohrožené (Zákon č. 395/1999 Sb.,

¹ Pěstounská péče v Anglii spadá pod Ministerstvo školství a podléhá inspekci speciálního úřadu OFSTED zřízeného vládou (Fostering Services: National Minimum Standards, 2011). Budoucím pěstounům je poskytována příprava a trénink. Ten následuje také po celou dobu výkonu pěstounské péče. Každé pěstounské rodině je přidělen sociální pracovník, který do rodiny dochází minimálně jednou za měsíc, doprovází ji a poskytuje podporu. Každý rok jsou pak pěstouni přezkoumáváni, zda jsou nadále schopni výkonu pěstounské péče (děti v pěstounské péči jsou přezkoumávány jednou za půl roku, zda v dané pěstounské rodině „prosperují“). Formou pěstounské péče je zajišťována jak urgentní péče o děti v trvání v řádu dní, tak krátkodobá péče trvající týdny až měsíce nebo také dlouhodobá péče obdobná dlouhodobé pěstounské péči u nás. Posledně jmenovaná forma je však v Anglii využívána spíše ojediněle (Sinclair, Baker, Lee, & Gibbs, 2007; Forrester, Cocker, Goodman, Binnie, & Jensch, 2009). Kromě těchto forem zde existuje ještě odlehčující pěstounská péče pro děti s postižením, speciálními potřebami či poruchami chování nebo také klasická příbuzenská pěstounská péče (Fostering Services: National Minimum Standards, 2011). Dalšími možnostmi jsou remand pěstounství, které je realizováno v případě, že soud dítěti nařídí péči speciálně trénovaného pěstouna jako alternativu k umístění do nápravného zařízení, či terapeutická pěstounská péče pro děti se specifickými potřebami či velmi problémovým chováním. Zdejší systém však disponuje i institutem soukromého pěstounství. To je realizováno po dohodě biologických rodičů s pěstouny a může trvat maximálně dvacet sedm dní. Přestože účast státních orgánů je v tomto případě minimální, podléhá jisté kontrole orgánu místní správy. Od pěstounů vykonávajících všechny formy pěstounské péče se očekává, že dítěti poskytnou péči, příležitosti a vhodné aktivity, tedy že zajistí jeho bezpečí, potřebnou lékařskou péči a čas na hru a odpočinek a že ho podpoří ve vzdělávání a v aktivitách, které jej baví. Samozřejmostí je také spolupráce pěstounů se sociálním pracovníkem na naplňování potřeb dítěte ve vztahu k plánu péče o dítě, tedy na podpoře a zajištění kontaktu dítěte s biologickou rodinou, na přípravě dítěte na návrat do biologické rodiny, na umístění do adopce nebo na přechod do dlouhodobé pěstounské péče. O průběhu umístění dítěte ve své péči mají pěstouni povinnost vést podrobné záznamy.

o sociálně-právní ochraně dětí, 2013). Proto je dle zákona nutné vypracovávat pro něj individuální plán ochrany dítěte. Pro řešení konkrétních potřeb ohrožených dětí jsou pořádány případové konference.

Mezi další nové povinnosti pěstounů dle novely patří povinnost vzdělávat se v oblasti výchovy a péče o děti (minimálně 24 hodin ročně), spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany dětí, umožňovat kontrolu naplňování dohody o výkonu pěstounské péče, podílet se na budování sounáležitosti dítěte s jeho biologickými rodiči a umožňovat dítěti styk s nimi, pokud to není v rozporu s ustanovením soudu (Zákon č. 395/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 2013). Novela však pamatuje také na práva pěstounů. Ti mohou požádat o pomoc se zajištěním krátkodobé osobní péče o dítě a o zajištění celodenní péče o dítě starší dvou let v rozsahu minimálně 14 dní ročně. Dále mají nárok na zprostředkování odborné pomoci minimálně jednou za půl roku, ale také na pomoc při udržování sounáležitosti dítěte s jeho biologickými rodiči. Mají také právo zvyšovat své znalosti a dovednosti.

Text novely rovněž podrobně legislativně ukotvuje novou formu náhradní péče o děti, kterou je pěstounská péče na přechodnou dobu (Zákon č. 395/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 2013). Ta v ČR v současné době existuje vedle klasické dlouhodobé pěstounské péče. Umístění dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu v určitých definovaných případech umožňovala již novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která vstoupila v platnost 1. června 2006 (Bubleová, Vránová, Vávrová, & Frantíková, 2011). Zájem žadatelů o tuto formu náhradní péče o dítě byl ale zpočátku minimální. Jedním z hlavních důvodů byl zřejmě fakt, že tuto „profesi“ doprovázela značná finanční nejistota. Jelikož byly pěstounům vypláceny dávky pouze v případě, že aktuálně pečovali o dítě, a v mezidobích čekání na svěřeni dítěte žádné dávky nepobírali, mohli se dostat do velice prekérní situace. Mállokterý pěstoun si totiž mohl dovolit být po delší dobu neustále připraven přijmout do péče dítě, aniž by to ohrozilo jeho zaměstnatelnost (Vránová, 2011). Tento problém však již novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí z r. 2013 řeší. Pěstouni na přechodnou dobu v evidenci podle ní mají nárok na odměnu i v případě, že zrovna o žádné dítě nepečují (Zákon č. 395/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 2013). Vyvstává ale otázka, zda za takovýchto podmínek nepřibývá (a nebude přibývat) lidí, kteří si svojí evidencí v registru žadatelů řeší svoji nepříznivou sociální situaci (MPSV.cz, 24. únor 2014). Tyto obavy se množí i v řadách nejširší veřejnosti (Novinky.cz, 26. leden 2015; Pražský patriot.cz, 11. prosinec 2014), a to i přesto, že se je řada odborníků snaží rozptýlit (Aktuálně.cz, 21. leden 2015).

Vývoj zájmu o výkon pěstounské péče na přechodnou dobu v ČR dokumentuje následující tabulka:

Tabulka 1 – Počet dětí umístěných v pěstounské péči na přechodnou dobu v letech 2007-2013

r. 2007	r. 2008	r. 2009	r. 2010	r. 2012	r. 2013
4	26	33	0	41	>100 ²

(MPSV, 31. srpen 2010); (MPSV, nedat.); (MPSV, 15. říjen 2013)

1.2 Možná úskalí některých těchto změn

O přínosech, ale také úskalích zmiňované novely, by se dalo dlouze diskutovat (a také se diskutuje). Na tomto místě si tedy (jako pěstounka) dovoluji několik vlastních postřehů.

Např. myšlenka rozšíření nabídky vzdělávání a odborných služeb pěstounským rodinám je jistě sama ve svém základu dobrá. Z vlastní zkušenosti však vím, že ne všechny tyto formy pomoci dosahují potřebné kvality. Navíc stanovení rozsahu povinného vzdělávání na 24 hodin ročně vede řadu pracovních vytížených pěstounů k tomu, že se zúčastňují seminářů, které je vůbec nezajímají, ale jsou pořádány v době, kdy mají pěstouni zrovna čas. Navštěvují tedy i opakovaně pro ně nezajímavé (a nutno přiznat, že často i odborně nedokonalé) přednášky, na které se dostavují předem znechucení a pouze s motivací nasbírat potřebné „body“ (Adopce.com, 2014). Otázkou pak zůstává, zda z takovýmto způsobem absolvované vzdělávací aktivity odcházejí vnitřně obohaceni.

Jako problematické dále vidím nekritické upřednostňování biologických rodičů před pěstouny. Původní znění § 5 Zákona o sociálně-právní ochraně dětí formulovalo předmět sociálně-právní ochrany takto: „*Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte.*“ (Zákon č. 395/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 5, 1999). Novelizovaná podoba tohoto § ovšem předmět zájmu sociálně-právní ochrany rozšiřuje: „*Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu*

² Z toho několik desítek svěřeno do přechodné pěstounské péče jen od začátku r. 2013 do konce května 2013.

sociálnímu prostředí dítěte.“ (Zákon č. 395/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 5, 2013). Ochrana rodičovství a rodiny a vzájemného práva rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči je tak postavena na roveň zájmu a blaha dítěte namísto toho, aby tento cíl sledovala až v případě, že to zájmu a blahu dítěte neodporuje, jak to vyplývalo z předchozího znění. V tomto duchu jsou pak nezřídka „násilně“ vynucovány vzájemné kontakty dítěte a biologických rodičů i v případech, kdy o to některá ze zúčastněných stran nestojí³ nebo je dítě těmito kontakty zjevně uváděno do nepříznivého stavu. Mám na mysli především případy, kdy biologičtí rodiče urážejí dítě i pěstouny, nevhodným způsobem zasahují do výchovy dítěte, dítě se jich bojí a nebo vůči nim pocituje odpor, jak o tom píše např. Koluchová (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, & Benešová, 2002) nebo Sobotková (2010). Nový občanský zákoník, který vstoupil v účinnost 1. 1. 2014, tedy rok po zmiňované novele, však k tomuto říká: „*Pěstoun má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Má povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, ledaže soud stanoví jinak.*“ (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 967, 2014). Avšak ani zkušenosti z Británie, prezentované ve zprávě o studii „*Growing up in foster care*“ autorek Beek a Schofield, zveřejněné v knize „*Contact in adoption and permanent foster care*“ (Neil, Howe (Eds.), 2004, in Sobotková & Očenášková, 2013) s padesáti osmi dětmi umístěnými v dlouhodobé pěstounské péči, nevyznívají ve prospěch jednoznačného doporučení kontaktu těchto dětí s biologickou rodinou. Výsledky výzkumu naopak v souvislosti s těmito kontakty upozorňují na možnost nepřiměřeného zatěžování dítěte vysokým stupněm strachu, úzkosti a nejistoty.

Určité obavy ve mně vzbuzuje také masívní prosazování myšlenky pěstounské péče na přechodnou dobu. Podle mého názoru tato forma péče může být naprosto nejlepším řešením pro určitý úzký okruh dětí. Může jít např. o děti, jejichž rodiče jsou dlouhodobě nemocní nebo třeba i ve výkonu trestu, ale vzájemný vztah mezi rodiči a dítětem není narušen a existuje předpoklad návratu do biologické rodiny. Také v případě, že dítě vyrůstá v nevyhovujících podmínkách, ale existuje šance, že by tyto mohly být sanovány, je dle mého názoru toto

³ Z výzkumu Sobotkové a Očenáškové, provedeného s dnes dospělými respondenty, kteří vyrostli v pěstounské péči, vyplývá, že 68 % z nich nemá o styky s biologickými rodiči zájem (Sobotková & Očenášková, 2013). Pětina účastníků se dokonce vyjádřila v tom smyslu, že pokud k nějakému kontaktu v minulosti došlo, prožívali ho jako nepříjemný nebo ho odmítali. Překvapivé je zjištění, že relativně vyrovnané a zralé postoje vůči biologickým rodičům vykazují především respondenti, kteří se s nimi v době umístění v pěstounské péči nestýkali. Studie se však snažila hodnotit také zájem biologických rodičů o respondenty. Nedostatečný nebo žádný zájem vykazovala naprostá většina rodičů respondentů. Toto zjištění koresponduje s již dříve provedenou analýzou spisových materiálů sto třiceti šesti dětí navrhovaných do náhradní rodinné péče (Sobotková, 2010).

přechodné řešení na místě.⁴ Avšak automatické zařazování tohoto způsobu péče jako mezi-
stupně před nalezením trvalého řešení pro dítě (pro případ, že by se biologická rodina, u
které to však z nejrůznějších důvodů v podstatě nelze předpokládat, „spravila“), nepovažuji
za vhodné. Přesto z praxe vím, že se tak nezřídka děje.

⁴ V podobném duchu o nutnosti vzniku nových forem přechodné péče o děti uvažoval i Matějček (2004; in
Sobotková & Očenášková, 2013).

2 Motivace k rodičovství a k výkonu náhradní rodinné péče

Tato práce je věnována každodenní zkušenosti náhradních rodičů – pěstounů – s jejich rodičovstvím.⁵ V následující kapitole se tedy pokusím odpovědět na otázku, co vlastně pěstouny k jejich rozhodnutí přijmout do své péče „cizí“ dítě vede a proč jsou někteří dokonce ochotni přijmout dítě nějakým způsobem odlišné, i když to s sebou většinou nese řadu problémů, které ostatní rodiče nemají. Nejprve se však pokusím zodpovědět obecnou otázku, proč vlastně vůbec lidé chtějí děti. Odpověď nebude určitě jednoduchá, neboť faktorů, které se na rozhodnutí stát se rodičem podílí, je celá řada a jistě nelze podat jejich vyčerpávající výčet. Přesto se pokusím o jakýsi základní přehled možných motivů.

2.1 Motivace k rodičovství

Jak uvádí Říčan (2004), čistě biologickým důvodem k zplození dítěte a péči o něj může být prostý rozmnožovací instinkt, neboť našim základním úkolem na tomto světě je předání genů a zachování rodu. Vzápětí však dodává, že tento přístup by byl značným zjednodušením. V případě lidského rodičovství jde nejen o biologické rozmnožení a péči o potomka, zajišťující jeho udržení při životě až do doby jeho samostatnosti, nýbrž o významné komplexní poslání (Dunovský & kol., 1999). To potvrzuje také významný český sociolog Ladislav Rabušic, který dokonce hovoří o neexistenci specializovaného plodícího instinktu (Rabušic, 2001). Tu podle něj dokazují dnešní možnosti antikoncepce, umožňující i úplné dobrovolné vyloučení dětí z lidského života. Pokud by podle Rabušice touha po rodičovství byla zakotvena v našich genech, jak lze vysvětlit, že se současný moderní člověk tak často v průběhu sexuálního chování brání početí? Biologická komponenta reprodukční motivace je tak zjevně pouze jednou z mnoha jejích složek, i když dle některých autorů velmi významnou.

⁵ Českých zdrojů, zabírajících se tématem, je však velmi poskrovnu. Jedinou rozsáhlejší výzkumnou studii, jež se dotýká řady otázek dlouhodobého pěstounství nahlíženého očima pěstounů, je výzkum Ireny Sobotkové (Sobotková, 2003), který je primárně věnován fungování a odolnosti pěstounských rodin. Další výjimkou, snažící se o alespoň částečné proniknutí do problematiky, je diplomová práce Petry Sapákové (Sapáková, 2012), která se zabývá pěstounskou péčí o dítě s vícenásobným či těžkým zdravotním postižením pohledem pěstounů, a dále pak dvě knihy české lékařky a dlouhodobé pěstounky Dagmar Zezulové „*Domov je místo, odkud tě nevyhodí...ani když vyrosteš*“ (Zezulová, 2012a) a „*Pěstounská péče a adopce*“ (Zezulová, 2012b). První jmenovaná kniha je svědectvím o každodenním životě pěstounské rodiny. Druhá se zabývá rozdíly mezi adopcí a pěstounskou péčí a motivací k výkonu náhradní rodinné péče, poskytuje praktické rady budoucím i stávajícím náhradním rodičům a vše dokresluje praktickými příklady ze života autorčiny rodiny. Zmínit lze i diplomovou práci Jany Prokopové (Prokopová, 2010), která mapuje pěstounskou péči z pohledu pěstounů z šesti pěstounských rodin. Srovnání se zahraničními zdroji má v našich podmínkách omezenou platnost, neboť, jak jsem již zmínila, zahraniční systémy pěstounské péče se od našeho tradičního pojetí značně liší. Přesto lze vystopovat jisté styčné body, na které v dalším textu upozorním.

Např. podle Fosterové mají ženy určitou biologicky podloženou tendenci k pečování, která za příznivých a podporujících společenských podmínek vede ke snaze porodit dítě (Foster, 2000).

Za důležitější motivy než biologické lze tedy zcela jistě považovat psychické motivy k „pořízení si“ dítěte. Tento názor sdílí i Rabušic (2001), který psychickou hodnotu dítěte pro rodiče spatřuje v procesu motivace k rodičovství jako klíčovou. K tomuto pojetí se přiklání i Matějček (Matějček et al., 2002), který se domnívá, že hlavní význam, který dítě pro rodiče má, spočívá v naplnění základních psychických potřeb rodičů, přičemž není důležité, zda se jedná o rodiče biologicky vlastní či nevlastní. Jde zejména o potřebu stimulace, kdy podněty, které člověku poskytuje dítě, nemůže poskytnout nikdo jiný, jsou vysoce specifické. Dále dítě rodičům naplňuje potřebu smysluplného světa, dává smysl myšlení, konání a celému životu rodičů. Saturuje také potřebu životní jistoty. V tomto smyslu se jedná o jistotu hlubokého vztahu, který je na celý život. Rodiče věří, že o ně bude dítětem ve stáří postaráno. Dítě však má potenciál naplnit i potřebu pozitivní identity rodičů, neboť jim umožňuje vnímat samy sebe jako potřebné a užitečné a zvyšuje také jejich společenskou hodnotu. A konečně, dítě naplňuje rodičům i potřebu otevřené budoucnosti. Právě ono jim dává životní naději, možnost plánovat spolu s ním budoucnost a podílet se na ní.

Psychické motivy k rodičovství budily pozornost odborné veřejnosti již v 60. a 70. letech minulého století. Zajímavý výčet možných psychických pohnutek k mateřství podává Sheehyová (1974, in Říčan, 2004). Podle ní se v motivaci budoucích maminek mohou objevovat motivy jako přitažlivost mateřské identity nebo touha vyrovnat se nedostižnému vzoru vlastní matky. Mohou se ale např. i snažit využít dítěte jako prostředku připoutání si muže. Dalším důvodem k početí miminka může být touha po blízkosti a intimitě či snaha překonat strach ze smrti. Některé matky se ale k mateřství mohou uchýlit i z velmi neobvyklých důvodů, např. proto, že chtějí potrestat sebe nebo druhé. Tento výčet se zčásti kryje se seznamem devíti hodnot dětí pro rodiče, které vzešly z analýzy desítek výzkumů, provedených na přelomu 60. a 70. let (Hofman & Hofman, 1973, in Rabušic, 2001). Těmito hodnotami jsou status dospělosti a sociální identity, přesah vlastní existence či pocit „nesmrtelnosti“, pocit morálnosti a schopnosti něčeho se zříci ve prospěch druhého, pocit afiliace, žádoucí stimulace, pocit naplnění a vlastní kompetence, možnost kontroly nad druhou osobou, prestiž a ekonomické výhody.

Přestože jsem až doposud hovořila především o motivech k rodičovství biologických a psychických, tedy vnitřních, nebylo vždy možné je zcela oddělit od motivů ve formě vnějších incentív. Chceme-li podat ucelenější (i když jistě ne vyčerpávající) výčet vnějších motivů, můžeme konstatovat, že ochotu k rodičovství může zvyšovat kupříkladu i naléhavé očekávání sociálního okolí, kdy se mladý dospělý cítí doslova „povinen“ stát se při nejbližší vhodné příležitosti rodičem (Vágnerová, 2007). Roli může hrát také třeba příklad vlastních rodičů, ochotu pak zvyšuje dobrá zkušenost, pozitivní chápání rodičovské role a možnost převzít dobře fungující model bez podstatnějších změn, aniž by se člověk v této oblasti musel nějak zvláště obávat neúspěchu. Sobotková (2012) přidává ještě možnost následování přijatelného vzoru přátel, kteří se již stali rodiči. Někde na pomezí mezi vnitřním a vnějším motivem stojí kontakt s malými dětmi, který rovněž u řady lidí zvyšuje ochotu k rodičovství. Impulz v tomto případě přichází sice zvenčí, avšak dětská roztomilost má potenciál spustit city spojené s pečováním (Atkinson, Atkinson & Smith, 1995).

Zdá se tedy, že při rozhodování o realizaci rodičovství sehrávají důležitou roli také nejrůznější sociální tlaky. Podle Badinterové je jejich úloha v případě touhy po mateřství naprosto klíčová (Badinter, 1998). Ženy nedisponují vrozeným mateřským instinktem, nejsou samy od sebe plně touhy po dítěti. Vždyť po celá staletí (autorka analyzuje historický vývoj fenoménu mateřské lásky, využívá zejm. francouzských historických pramenů, a to od 17. století až po současnost – originál knihy vyšel r. 1980) mateřská láska jako taková v podstatě neexistovala. Tento nový ideál začal být ženám společností podsouván až ve 20. století pod vlivem nejprve Rousseauových a později Freudových myšlenek. Nechtěla-li se v této době žena vystavit mravnímu společenskému odsouzení, nezbývalo jí, než diktát, příkazující jí úlohu milující matky, přijmout. Společenský tlak ovšem zašel ještě dále – současná řádná žena je nejen milující matkou, ale tato úloha ji naplňuje štěstím, které nemůže nalézt nikde jinde.

Z pohledu dnešního člověka nám ovšem nezbývá, než souhlasit. Bezdětnost je v současné době ve většině případů nedobrovolná a je provázána závažnými psychickými komplikacemi, což je kulturně univerzální skutečnost (Matějček et al., 2002). Statisíce bezdětných párů po celém světě, toužících po dítěti a podstupujících náročnou léčbu neplodnosti, jsou toho dokladem. Dítě je pro dnešního člověka zdrojem vlastního zhodnocení, smyslu života a jedinečných zkušeností, novým způsobem otvírá jeho budoucnost (Kovařík, 2004). Přináší mu tedy nemalé emocionální zisky. Děti tedy naprostá většina z nás chce. A přestože, ať si

to uvědomujeme nebo ne, se tato touha zřejmě přenáší především socializací, je v nás hluboce zakořeněna (Rabušic, 2001). Proto většina lidí, ať už se v průběhu produktivního věku počtí více či méně brání, nakonec, má-li možnost volby, nějaké to dítě zplodí. V následujícím textu bych však ráda objasnila, proč některým lidem toto „nestačí“. Řeč tedy bude o motivaci k přijetí „nevlastního“ dítěte do náhradní rodinné péče.

2.2 Motivace k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče

Podle Eriksona je základním životním postojem dospělého člověka tzv. „generativita“ (Erikson, 1999). Tu vymezuje jako schopnost spontánně, dobrovolně a iniciativně plodit a o zplozené se starat. Hovoří tedy o rodičovství, nikoli však pouze o rodičovství ve zúženém biologickém smyslu, ale především o rodičovství v širším smyslu psychologickém, tedy zajisté i o rodičovství náhradním. Motivaci k rodičovství i k náhradnímu rodičovství lze tedy do jisté míry spatřovat v naplnění vývojového úkolu generativity. Tento úkol lze však naplnit např. i prací ve prospěch ostatních, čímž zřejmě můžeme vysvětlit, proč někteří lidé buď dobrovolně děti nemají, nebo svoji bezdětnost neřeší náhradním rodičovstvím.

Podle Škoviery je vždy konkrétních motivů, vedoucích k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče, velká řada Škoviera (2007). Některé tyto motivy se svým nositelům zdají být vhodné pro oficiální deklaraci, jiné si raději nechávají pro sebe, protože je považují za nevhodné, ještě jiné si ani neuvědomují. Manifestní motivy mohou být např. altruistické či profesionální (u pěstounů, kteří jsou přesvědčeni, že „to s dětmi umí“, že mají co nabídnout). Také emocionální motivy, jako je láska k dětem či naplnění života, se žadatelům zdají být vhodné pro vnější prezentaci. Rádi také přiznají motivy jako je realizace dosud nenaplněného rodičovství (a touha prožít alespoň psychologické rodičovství, zajistit pokračování rodu), rodinné důvody (kupř. pořízení sourozence jedináčkovi), naplnění životního smyslu (zaplnění „prázdného hnízda“ po odchodu vlastních dětí, přijetí poslání), ekonomické pohnutky (touha podělit se o vlastní dostatek nebo nadbytek) či spasitelské ambice (nelze sice zachránit svět, ale lze zachránit dítě). Mezi motivy, které si žadatelé o náhradní rodinnou péči sice uvědomují, ale často jim nepřijde příliš vhodné je zveřejňovat, patří motivy pragmatické, kdy je náhradní rodičovství realizováno jako dostupné zaměstnání či možnost smysluplně trávit čas, nebo třeba ekonomické důvody, kdy náhradní rodičovství zajišťuje pěstounům stabilní příjem (tento motiv nehraje roli v případě adopce). Žadatelé se dále neradi chlubí takovými rodinnými důvody, jako je „povinnost“ přijmout „potřebné“ příbuzné dítě, či společenskými

pohnutkami, jako je zvýšení společenského statusu skrze rodičovství. A neuvádějí zpravidla ani motivy ubytovací, jestliže je výkon pěstounské péče spojen se zajištěním bydlení pro celou rodinu (opět se netýká adopce), či touhu po zvýšení popularity (zejm. v případě mediálně známých osobností). Nevědomé motivy pak mohou zahrnovat položky jako „něco si dokázat“, kdy rodiče přesunují aspirace nerealizovaného nebo neúspěšného rodičovství na přijaté dítě, dále vykoupení vlastní viny za nezvládnutou výchovu biologických potomků, a nebo třeba touhu po vděčnosti, zejm. u žadatelů s nenaplněnou potřebou ocenění. Někteří žadatelé se dále nevědomky „pěstounstvím“ snaží řešit partnerskou krizi, kdy dítě používají jako pojítko stmelující narušený partnerský vztah. A existují bohužel i takoví, jejichž motivem je psychopatie (pedofilní zaměření) či snaha o naplnění mocenských ambicí.

Motivací žadatelů o náhradní rodinnou péči se v rámci šetření MPSV, provedeného v roce 2008, zabývali také Kotek a Lazecký (2008). Cílem šetření bylo zjištění rozdílů mezi skupinou prvožadatelů o osvojení a skupinou prvožadatelů o pěstounskou péči, a to v oblasti jejich osobnostních charakteristik, struktury jejich vědomé zveřejněné motivace a požadavků na svěřené dítě. Srovnáno bylo celkem devadesát čtyři žadatelů, z toho padesát devět žadatelů o osvojení a třicet pět žadatelů o pěstounskou péči. Co se tedy týče motivace k náhradní rodinné péči, z šetření vyplynula naprostá absence zachování rodu, radosti v životě, společenského statusu, zajištění ve stáří a obohacení partnerského vztahu jako deklarativních motivů u žadatelů o pěstounskou péči. U této skupiny naopak jako zveřejněné motivy vedly kategorie smysl života, odstranění samoty a nabídka pomoci, uváděno bylo však i předání zkušeností, lásky a péče. U žadatelů o osvojení se nejčastěji vyskytoval motiv zachování rodu, mateřství a péče. Motiv radosti v životě a lásky byly u této skupiny spíše méně časté.

O rozdílnostech v motivaci žadatelů o adopci a žadatelů o pěstounskou péči hovoří také Matějček (Matějček et al., 2002). Podle něj jsou lidé, jež chtějí dítě adoptovat, v naprosté většině případů motivováni vlastní bezdětností. Zaplnění místa po zemřelém dítěti se našťástí dnes již jako důvod adopce vyskytuje minimálně, přestože v dřívějších dobách, kdy byla úmrtnost dětí podstatně vyšší, byl tento motiv co do frekvence hned na druhé příčce. V případě žadatelů o pěstounskou péči však ani jeden ze jmenovaných „adoptivních motivů“ nehraje významnější roli (i když výkon pěstounské péče osamělými manžely či ženami je dnes přeci jen častější než dříve). Pěstouni většinou své biologicky vlastní děti mají, a proto v případě jejich motivace jde spíše o pomoc potřebným, projevení vděčnosti za vlastní štěstí, touhu mít více dětí apod. To potvrzují také Gabriel a Novák (2008), kteří hovoří o prozatím

ne zcela naplněném rodičovském potenciálu žadatelů o pěstounskou péči a o jejich touze pomoci.

Motivace žadatelů o pěstounskou péči se ve svém rozsáhlém kvalitativním výzkumu pěstounských rodin, provedeném v letech 1999-2002, dotkla také Sobotková (2003). Při návštěvách padesáti pěstounských rodin (z devadesáti čtyř účastníků bylo čtyřicet čtyři mužů a padesát žen) byly vedeny polostrukturované rozhovory s pěstouny, ve kterých jednu z položek představoval právě dotaz na rozhodující motiv k realizaci pěstounské péče. Průměrně byly udávány dva až tři důležité motivy. Jednotlivé motivy se pak co do frekvence vyskytovaly v následujícím pořadí: síla vychovávat další děti, touha pomoci (31,8 %), bezdětnost – v těchto případech se často jednalo o „skrytou adopci“ (30 %), inspirace jinými pěstouny či televizním pořadem o pěstounech nebo dětech vhodných k umístění do pěstounské péče (20,5 %), nemožnost mít další biologicky vlastní dítě nebo úmrtí vlastního dítěte (9,1 %), znalost problematiky opuštěných dětí (6,8%) a „povinnost“ postarat se o opuštěné dítě známých nebo příbuzných (6,8 %). Ojedinele byly udávány motivy jako pocit vděčnosti za záchranu (omylem diagnostikovaná rakovina u pěstouna), možnost zůstat z práce doma a dělat zázemí manželovi a vlastním dětem či touha pěstounky mít dítě s mladším partnerem, ačkoli si na biologicky vlastní dítě přijde „stará“. Autorka výzkumu s jistou dávkou opatrnosti dává jednotlivé motivy do souvislosti s funkčností rodin. Mezi motivy funkčních rodin zařazuje pomoc opuštěnému dítěti, bezdětnost, inspiraci příkladem jiných pěstounů či obeznamenost s problematikou náhradní rodinné péče. Kvalitní rodiny dle autorky udávají motivy altruistické, motivy naplňování potřeb, zejm. užitečnosti a smyslu života, či motivy duchovní. V problémových rodinách se naopak vyskytují motivy jako náhrada za zemřelé dítě, pěstounská péče o opuštěné dítě známých nebo příbuzných, protože „se to sluší“, nebo pěstounství jako práce u matky v domácnosti.

Pohledem pěstounů na vlastní pěstounskou péči, ovšem v daleko menším měřítku, se zabývala také Prokopová (2010). Její kvalitativní výzkum probíhal od prosince 2009 do března 2010, účastníky bylo šest pěstounek. Jako metoda tvorby dat byl zvolen rovněž polostrukturovaný rozhovor. Data byla kategorizována do čtyř okruhů, první z nich se týkal období před rozhodnutím k výkonu pěstounské péče. Kromě jediného případu prarodičovské pěstounské péče bylo rozhodnutí výsledkem dlouhodobého zvažování, motivovaného pocitem nedostatečného naplnění. Roli hrály také pečovatelské zkušenosti (většina rodin se starala o babičku). Úvahám o pěstounské péči byli v daných rodinách údajně nakloněni oba partneři

stejně, možnost vyjádřit se dostaly i biologické děti a v některých případech i širší rodina. Na konečné rozhodnutí měly nejčastěji vliv informace o dětech v ústavní péči podávané médií nebo kontakt s ústavním zařízením (v jednom případě však také potrat vlastního dítěte a v jednom neplodnost). Na rozhodnutí naopak neměl vliv stávající počet dětí v rodině. Je otázkou, zda by rozhodnutí pěstounů ovlivnila lepší informovanost o zdravotním stavu a biologické rodině přijímaného dítěte, avšak pěstouni ji hodnotili jednoznačně jako nedostačnou. Největší obavy vzbuzovala možnost případného kontaktu s biologickou rodinou dítěte.

Téma motivace pěstounů se vynořilo rovněž v zajímavém americkém kvalitativním výzkumu zkušeností pěstounů, provedeném pro změnu s patnácti pěstounskými otci ve věku třicet pět až šedesát devět let (Inch, 1999). Výstupem je kategorizace pěstounů na šest typů podle jejich zkušenosti s náhradním rodičovstvím, podrobně jsou rozebírány pouze čtyři základní (kategorizace je pro srovnání s mým výzkumem využitelná sice pouze omezeně, neboť předpokládá fungování pěstounské péče jako přechodné služby dítěti před jeho vrácením do biologické rodiny nebo umístěním do adopce a participanty jsou pouze muži, některá témata jsou však zjevně společná). Každá kategorie pěstounů vzešlá z výzkumu je charakterizována určitým důrazem v oblasti pojetí pěstounské péče a několika hlavními tématy. Zajímavé je, že na samotnou motivaci k pěstounství je zaměřena pouze kategorie otců „*On becoming*“. Tato skupina deklarovala zkušenosti odrážející individuální smysl vlastního pěstounství, osobní úsilí a motivaci. Zaobírala se třemi hlavními tématy. Prvním byla motivace k pěstounství, která vychází z osobního zájmu o člověka, dítě má pro pěstouna emocionální hodnotu. Druhým tématem byla důležitost přesvědčení pěstouna, že má dítěti co nabídnout. Hlavním cílem je poskytnutí příkladu fungující rodiny. Třetí téma se dotýkalo víry, že dojde ke změnám v životě dítěte. Bez ní nemá odhodlání pěstouna trvalý charakter. Ostatní kategorie pěstounských otců vzešlé z výzkumu kladly důrazy na jiné aspekty pěstounské péče.

Mohlo by se zdát, že je tento výzkum svým zaměřením na zkušenosti pěstounských otců naprosto ojedinělý. Pěstounskou péči z pohledu pěstounů mužů ovšem zkoumali i britští výzkumníci (Wilson, Fyson, & Newstone, 2007) a téma motivace k pěstounské péči se zde opět vyskytlo. Jednalo se o studii kombinující kvantitativní a kvalitativní výzkum (jak však již bylo uvedeno dříve, i v Anglii funguje pěstounská péče zejména jako instituce sloužící k umístění dítěte na přechodnou dobu, než bude jeho situace vyřešena jinak, dlouhodobé umístění dítěte je spíše řídké, proto i zde je omezená možnost srovnání). Respondenty byli

muži ve středním věku, všichni žijící se ženou. V první fázi bylo distribuováno sto osmnáct dotazníků, návratnost však byla pouze 58 %. S devíti ze třiceti pěstounů, kteří vyjádřili ochotu v dotazníku, byl poté realizován také rozhovor. Co se týče motivace, často byla uváděna předchozí zkušenost jednoho nebo obou partnerů (častěji však mužů) s pěstounskou péčí, pocházející z dětství nebo z řad přátel – pěstounů. Ať už však s myšlenkou pěstounské péče přišel kterýkoli z partnerů, jako důležité bylo zdůrazňováno především společné rozhodnutí a odhodlání. I ve výsledcích tohoto výzkumu se mezi dalšími motivy objevovalo přesvědčení, že pěstouni mají dítěti co nabídnout, že pro dítě bude velikým přínosem, jestliže mu poskytnou funkční rodinné vzory. Někteří pěstouni byli namotivováni možností skloubit pěstounskou péči s potřebami vlastní rodiny, ať už mělo pěstounské dítě hrát úlohu kamaráda vlastního dítěte, bránit v jeho rozmazlování nebo dokonce řešit kariérní problémy pěstounů. Řada pěstounů dokonce přiznala finanční výhodnost jako motiv přinejmenším v oblasti odhodlání setrvat ve výkonu pěstounské péče.

Již jsem zmiňovala, že běžnou součástí procesu rozhodování, zda mít či nemít dítě, je zvažování všech „pro a proti“. Je jasné, že ambivalentních pocitů, spojených s rozhodováním, nejsou ušetřeni ani žadatelé o náhradní rodinnou péči. Často se navíc obávají reakcí okolí (Gabriel & Novák, 2008). Bylo by však chybou před okolím takovýto úmysl tajit.⁶ Jako nanejvýš vhodné se jeví zejm. jeho prodiskutování v širší rodině, neboť je zapotřebí, aby dítě bylo přijímáno nejen náhradními rodiči, ale i náhradními sourozenci, prarodiči, tetičkami apod. (Matějček et al., 2002). Je také důležité upřímně sám sobě odpovědět na otázky, týkající se vlastního zdravotního stavu a kondice, tolerance a otevřenosti, finančního zajištění, bilance dosažených životních úspěchů či neúspěchů, vlastního dětství, manželství, pohodlnosti, odhodlání a ochoty přizpůsobit se, postojů okolí k rozhodnutí, preference dítěte před kariérou, výchovných postojů, požadavků na dítě či svých možností pomoci. A Gabriel s Novákem přidávají ještě další náměty na zvažování, např. zda žadatel dítě skutečně chce a těší se na něj (zda nechce třeba jen vyhovět partnerovi nebo zda by mu třeba nestačilo např. pracovat jako učitel a být bezdětný), zda má základní znalosti o zvolené formě náhradní rodinné péče, zda se nehodlá v blízké době realizovat v časově náročné činnosti, zda má kromě materiálního i dostatečné sociální zázemí, zda je schopen akceptovat možnosti dítěte (co se týče

⁶ Někteří pěstouni ovšem s tímto názorem nesouhlasí a své rozhodnutí považují za zcela privátní záležitost (Prokopová, 2010).

vzdělání), zda je schopen „ustát“ i výchovné zklamání (přestože udělá vše, aby z dítěte vyrostl dobrý člověk), zda není zastáncem tělesných trestů a názoru, že dítě si musí lásku rodičů zasloužit, zda není pro své osobnostní charakteristiky nebezpečný dětem, zda nemá problémy s užíváním návykových látek, zda je schopen dítěti vhodně a citlivě říct o jeho původu (případně zda zvládne styky s biologickou rodinou dítěte), ale také zda si dovede představit i život bez dítěte (Gabriel & Novák, 2008). Jen tak je možno dospět k opravdu zralému rozhodnutí.

2.3 Motivace k přijetí dítěte jiného etnika nebo dítěte se zvláštními potřebami

Jak již bylo uvedeno, motivy, vedoucí k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče, bývají různé. Různé jsou také požadavky, které mají žadatelé o náhradní rodinnou péči na děti (Lazecký, 2008). Jelikož je však u nás v převážné většině případů při přidělování dítěte náhradním rodičům aplikována metoda „rodiče pro dítě“⁷ (pro dítě vhodné do náhradní rodinné péče jsou z řad žadatelů vybíráni vhodní rodiče) a žadatelé nemají možnost si sami vybrat z více dětí, požadují často „preventivně“ dítě malé, zdravé a bílé, i když by někteří byli schopni akceptovat konkrétní dítě, které by tyto požadavky nesplňovalo, ale tzv. by je „chytlo za srdce“ (Škoviera, 2007). Avšak přesto, že např. počet žadatelů, ochotných přijmout dítě jiného etnika, je u nás naprosto nedostačující (vzhledem k počtu romských dětí čekajících dlouhodobě na umístění do náhradní rodiny), určité procento zejména pěstounů se k přijetí dítěte odlišného etnika odhodlá (Průšová & Stará, 2003, in Škoviera, 2007).

Mezi nejčastější důvody patří zejm. obtížnost získání bílého dítěte, etnická „barvoslepost“ a boj za „sjednocení“ světa (Schooler, 2002; srov. též Vančáková, 2008). Všechny tyto tři motivy v sobě však dle Škovieru ukrývají potenciální rizika (Škoviera, 2007). Lze si jistě docela dobře domyslet, jaké důsledky bude mít pro dítě, ale i pro žadatele, jestliže přijmou „tmavé“ dítě jen jako nouzové řešení. Jsou-li žadatelé naopak přesvědčeni, že na „barvě“ nezáleží, že všichni jsme stejní a stačí jen dostatek lásky a dobrého příkladu, mohou být časem nepříjemně rozčarováni, neboť dítě jiného etnika, ať se jim to líbí nebo ne, je odlišné.

⁷ Zda je využití této metody jedinou správnou cestou je značně diskutabilní, neboť míra citového příklonu žadatelů se může vůči různým konkrétním dětem lišit. Vřelejší citové naladění je však jistě dobrým vkladem do budování dlouhodobého vztahu mezi rodiči a dítětem. Řešením by mohlo být respektování přání žadatelů, zda by si dítě vybrat chtěli či nikoli (Sobotková, 2003; Škoviera, 2007).

Ale i v případě, že rodiče s odlišností počítají, a jsou vedeni touhou „spasit“ svět, vtahují dítě do konfliktu s majoritní skupinou společnosti, což se opět může negativně odrazit na jeho socializaci.

Poněkud optimističtěji na situaci umístění romského dítěte do bílé rodiny pohlíží Vančáková (2008). Upozorňuje na absenci kvalitního rozsáhlejšího výzkumu, který by pomohl ověřit platnost našich představ o výchově romských dětí v náhradních rodinách. Z dílčích výzkumů, které se již podařilo realizovat, však rozhodně nevyplývá, že by se rodiče „tmavých“ dětí museli při výchově významně častěji potýkat s většími obtížemi, než rodiče dětí bílých. Odvolává se např. na výzkum Frantíkové, z jehož závěrů vyplývá, že celková spokojenost náhradních rodičů (zejm. pěstounů) romských dětí je vyšší, než spokojenost náhradních rodičů dětí „bílých“ (Frantíková, 2003). A dodává, že řada náhradních rodičů, kteří již nějaké romské dítě přijali, preferuje při podání další žádosti opět dítě romské (Vančáková, 2008).

Ovšem i Vančáková (2008) hovoří o důležitosti správného postoje náhradních rodičů k původu dítěte. Na základě svých zkušeností kategorizuje postoje neromských rodičů k romství jejich přijatých dětí na několik základních typů. Prvním je popření, kdy rodiče dítěti jeho původ tají. Chtějí jej vychovat jako „bílý“ a zvýšit tím tak jeho šanci na zapojení do majoritní společnosti, avšak nejčastěji tento postup končí ztrátou důvěry dítěte vůči rodičům, vnitřním konfliktem jeho identity, někdy i útekem z domova. Dalším typem postoje je odstřižení. Rodiče dítěti jeho původ sice netají, ale požadují po něm, aby se ho vzdalo. Dítě podvědomě cítí, že romství je „něco špatného“, a to nabraňuje zdravý rozvoj jeho psychiky, často se rozvíjejí poruchy chování a vztahů. Rodiče mohou na romství dítěte reagovat ale i nahrazením romského původu jiným (např. italským), čímž chtějí dítěti zajistit příznivější přijetí ve společnosti. Dítě se však následkem toho musí potýkat s obtížemi v oblasti budování identity, neboť neví, kým vlastně ve skutečnosti je. Situaci dítěti neusnadní ani postoj zlehčení důležitosti původu, který se prostě „neřeší“. Potlačování otázek původu však může vést k neurotizaci dítěte. Nevyplácí se ale ani přecenění významu romského původu, dítě se cítí vyčleněno z rodiny, se kterou se touží identifikovat. Jediným z dlouhodobého hlediska vhodným řešením je dle Vančákové respekt ke kořenům dítěte (Vančáková, 2008). Dítěti jsou otevřeně zodpovídány jeho dotazy na téma romství, v rodině je přirozeně podporována romská kultura, není však dítěti vnucována.

Tento přístup v minulosti nebyl vždy praktikován. Někdy to sice přinášelo i jisté výhody, např. věhlasný pediatr Antonín Mores v 60. letech umístil velké množství romských dětí do náhradních rodin díky tomu, že klamal žadatele ohledně jejich původu (Gabriel & Novák, 2008), jeho postupy však v nelze v žádném případě doporučit.

Ani dnes se ovšem řada bílých rodičů „tmavých“ dětí neřídí zásadou respektu ke kořenům dítěte (Gabriel & Novák, 2008). Dítě dokonce trestají výtkami, že se chová jako „cikán“ a brání mu v navázání partnerského vztahu s Romem (přivdání nebo přiřazení bílými rodiči vychovaného Roma do jiné „bílé“ rodiny je ovšem rovněž problematické). Mají-li přijmout dítě neromské, předpokládají, že všechny případné dědičné problémy překonají výchovou, dítě romské však často považují za dědičně predisponované k „darebáctví“ a jako důvod odmítnutí udávají také často obavy z reakcí okolí.

Výchova romského dítěte „bílými“ rodiči s sebou tedy přináší řadu specifických úkolů, které není vždy jednoduché splnit. O nic jednodušší pozici ale nemají ani rodiče dětí sice vlastního etnika, avšak s nejrůznějšími specifickými potřebami (mluvím zde zejm. o dětech dlouhodobě nemocných, s tělesným, smyslovým nebo mentálním postižením či s psychickou poruchou nebo poruchami chování).⁸ Jak však upozorňuje Škoviera (2007), ačkoli se v odborné literatuře označení „děti se speciálními potřebami“ vžilo, jedná se o označení nepřesné, neboť i tyto děti mají stejné základní potřeby, jako děti „běžné“. Rozdíl spočívá spíše v nutnosti naplňovat tyto potřeby poněkud odlišným způsobem.

Je potřeba si však uvědomit, že tyto děti se opět častěji než v běžné populaci vyskytují v pěstounských rodinách, neboť právě jejich handicap bývá tím důvodem, pro který je nechtějí (někdy možná ani nemohou) vychovávat jejich biologičtí rodiče (Koluchová, 2003). Nejčastěji děti v pěstounské péči trpí poruchami pozornosti, poruchami učení, poruchami chování a hyperaktivitou. S takovými problémy u dětí se potýká asi polovina pěstounů. Asi pětina navíc pečuje o dítě se závažným zdravotním postižením (Bubleová et al., 2007).

V dnešní době je patrná snaha uspokojovat i potřeby těchto dětí pro ně relevantním způsobem. Je-li dnes postižené dítě opuštěné, má daleko větší šanci dostat se do náhradní rodiny,

⁸ Přesto dotázaní žadatelé o zprostředkování náhradní rodinné péče dávají většinou přednost přijetí těžce zdravotně postiženého dítěte před přijetím dítěte romského (Gabriel & Novák, 2008).

než tomu bývalo dříve. Tato skutečnost nevychází pouze ze současné větší ochoty žadatelů přijmout dítě s postižením, ale také z platné legislativní úpravy. V zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, byla totiž do r. 1990 výslovně specifikována skupina dětí nevhodných pro umístění do náhradní rodinné péče. Mezi ně patřily děti s mentálním a tělesným postižením a s výraznými zdravotními obtížemi.

Poněkud jiná je situace v případě dětí s poruchami chování. Tyto poruchy jsou většinou také důvodem jejich náhradní výchovy. Umístění do náhradní rodiny je sice možné, avšak jako vhodnější se pro tento účel jeví spíše profesionální pěstounská rodina (Škoviera, 2007).⁹ Pro děti s mentálním a tělesným handicapem je však dlouhodobá pěstounská péče nebo adopce velkou šancí.

Pěstounskou péči o dítě s vícenásobným/těžkým zdravotním postižením zkoumala z pohledu samotných pěstounů Sapáková (2012). Mezi dílčími cíli jejího výzkumu bylo také zjištění motivace žadatelů o postižené dítě. Autorka za pomoci polostrukturovaných interview získala data od šesti manželských párů, které přijaly do své péče takto postižené dítě (s každým s manželů hovořila zvlášť). Zjišťovala faktory ovlivňující strategie zvládnutí takto pojatého pěstounského rodičovství. Do kategorie „motivace k pěstounské péči o dítě s postižením“ zařadila pět subkategorií. První subkategorie zahrnovala motivy k pěstounské péči obecně. Ty vycházely jednak ze zkušeností pěstounů (volnočasová práce s dětmi, nemožnost mít další biologické dítě, zprávy o válečných sirotcích z Jugoslávie) a jednak z jejich osobních hodnot a postojů (křesťanská víra, vyjádření vděčnosti, schopnost dát něco navíc). Další subkategorie se dotýkala nápadu a procesu rozhodnutí. Se samotným nápadem přicházely první ženy (srov. též Škoviera, 2007) důležitou roli však sehrálo, že rozhodnutí bylo společné (srov. též Schooler, 2002) a manželé si navzájem ujasnili svá očekávání a představy. Zajímavé poznatky přinesla data zařazená do subkategorie věnované prvním postojům k přijetí dítěte s postižením. Ukázalo se, že v době podání žádosti o pěstounskou péči byla ochota žadatelů přijmout těžce postižené dítě velice nízká až nulová. Někteří respondenti byli ochotni u dítěte akceptovat lehčí postižení, a pro polovinu participantů se rovněž jevila jako méně náročná péče o dítě s tělesným, nikoli mentálním postižením. Přesto však většina z nich nakonec o dítě se středně těžkým mentálním postižením pečuje. Jako důvod prvotní

⁹ Lze se domnívat, že výskyt poruch chování u dětí může být pro pěstouny velmi stresující a může u nich navozovat pocity výchovné neschopnosti a bezmocnosti (srov. též Zezulová, 2012b).

neochoty byly uváděny zkreslené představy o dětech s mentálním postižením, strach, aby na dítě nebyly podvědomě kladeny přehnané požadavky, kterým by nemohlo dostát, a despekt vůči takovýmto dětem v širší rodině. V některých případech však byla diagnóza mentálního postižení stanovena až později. V ostatních nakonec sehrála úlohu touha pomoci někomu, koho nikdo jiný nechce, nebo pomoci překonat dítěti vlastní handicap. Další subkategorii představovaly sourozenecké vlivy na rozhodnutí. Ukázalo se, že v několika případech se právě ony staly rozhodujícím faktorem, ať už se jednalo o přijetí postiženého biologického sourozence již dříve přijatých zdravých dětí nebo o narození vlastního biologického potomka, u kterého hrozilo díky porodním komplikacím právě mentální postižení. Poslední motivační subkategorii tvořily zkušenosti s návštěvami dítěte v ústavu či v hostitelské péči. Ty jednak pomohly pěstounům ujasnit si, že péči o konkrétní dítě zvládnou, jednak si uvědomit, že pokud si dítě nevezmou, zůstane samo (často v neuspokojivých ústavních podmínkách), a jednak je na přijetí dítěte částečně připravily.

3 Možná úskalí rodičovství a některých jeho neobvyklých forem

Až doposud jsem hovořila o motivaci k rodičovství a k jeho méně obvyklým formám. Motivem k jakémukoliv jednání ovšem většinou bývají věci, které si přejeme získat, ať už se jedná např. o dobrý pocit, že jsme někomu pomohli, nebo třeba o radost z dobře odvedené práce, o naplnění určité emocionální touhy nebo třeba i o vlastní finanční zajištění. Často však zároveň se zamýšleným ziskem (nebo i místo něj) získáme něco, co jsme původně vůbec nechtěli. V následujícím textu se tedy budu zabírat tím, co může být pro rodiče při výkonu běžné i určitým způsobem neobvyklé formy rodičovství obtížné.

3.1 Úskalí rodičovství

Ačkoli být rodičem je pro většinu lidí, jak už bylo řečeno, žádoucí a krásné, není určité možné tvrdit, že je to zcela bez „vedlejších účinků“. Pokusíme-li se na problematiku podívat z hlediska požadavků kladených na dnešní rodiče, musíme konstatovat, že je to zároveň velice těžké (Lacinová & Škrdlíková, 2008). Je pravda, že dnešní rodič má k dispozici velkou řadu vymožeností, o kterých se rodičům před několika desítkami let ani nezdálo, a které mu značně ulehčují péči o dítě po technické stránce (mám tím na mysli automatickou pračku, myčku nádobí, jednorázové pleny, mikrovlnnou troubu, automobil apod.). Doléhají na něj však jiné, a zřejmě i těžší tlaky. Mezi ně patří např. požadavek na zaměstnanost žen a jejich soustavný profesní růst, požadavek na velmi vysoké pracovní nasazení mužů v zaměstnání a neustálá potřeba balancovat mezi vlastními výchovnými zásadami a naplněním potřeby dítěte obstat v kolektivu vrstevníků.

Představa o tom, jak má vypadat správně vychované dítě, je do značné míry kulturně a dobově podmíněna (Lacinová & Škrdlíková, 2008). Dříve byl v tomto ohledu kladen značný důraz na poslušnost a slušnost dítěte. Dnes se představa o žádoucím výstupu výchovy poněkud posunula. Většina rodičů v našich kulturních podmínkách si v současnosti přeje, aby jejich dítě bylo šťastné, sebevědomé, samostatné, jedinečné, schopné se prosadit apod. O požadavku na poslušnost většina z nich nehovoří. Avšak mají-li se tito rodiče vyjádřit k potížím s výchovou dětí, vnímají velice často problémy právě v oblastech nějakým způsobem spojených s jejich poslušností. Stěžují si na potíže dětí s autoritou, na to, že neposlouchají, jsou drzé a agresivní, dělají naschvály, jsou nezvladatelné doma i ve škole a jedinou alternativou je pro ně prosadit vlastní názor nebo přání. Dále rodiče hovoří o nepříjemných

nebo nežádoucích projevech chování dětí, označují je za vzteklé, negativistické, věčně nespokojené, vulgární, žárlivé a agresivní vůči sourozencům, náladové, sobecké, nesamostatné, bez zájmu, ustrašené, páchající bezdůvodně lži nebo krádeže, špatně usínající a v noci se často budící. Rodiče dále trápí obavy o správný vývoj dětí, cítí se pod neustálým tlakem, aby něco nezanedbali, děti přiměřeně stimulovali, vhodně je vedli k práci a smysluplnému trávení volného času a v neposlední řadě aby správně odhadli, co dětem povolit, aby se na jedné straně necítily znevýhodněné oproti ostatním vrstevníkům, ale zároveň je to nijak nepoškodilo ve vývoji. Rodiče mají často i pochybnosti ohledně vlastní rodičovské kompetence, obávají se nelásky dětí vůči sobě, své nelásky vůči dětem, bojí se dětem něco zakázat, aby je netraumatizovali, a připadají si celkově jako špatní rodiče.

K tomu se přidává frustrace z omezování jejich vlastních potřeb. V kapitole „*Motivace k rodičovství*“ bylo pojednáno o tom, které psychické potřeby dítě rodičům naplňuje. Matějček (1999) však zároveň hovoří o tom, že každá z rodičovstvím naplňovaných potřeb je rodičovstvím zároveň omezována. V oblasti stimulace dítě poskytuje jedinečné podněty, spoustu vzruchů, zábavy, ale i starostí. Zároveň však omezuje stimulaci jiného druhu, neboť rodič je vázán doma, má více povinností a péče o dítě mu může někdy připadat monotónní. Potřeby smysluplnosti jsou rodičům dětmi naplňovány ve smyslu neopakovatelných specificky lidských zkušeností a vzájemného ovlivňování a růstu. Na druhé straně mají rodiče získávání jiných zkušeností značně ztíženo. Co se týče naplnění pocitu bezpečí a jistoty, to skýtá oboustranný vřelý citový vztah, který je tou nejlepší zárukou životní bezpečnosti. Problém ovšem spočívá v neustálé obavě o osud dítěte a také v rodičovské zranitelnosti skrze něj. Dítě naplňuje také potřebu identity. Rodičovství zhodnocuje rodiče jak ve vlastních očích, tak v očích sociálního okolí. Naproti tomu však brání získání vyšších společenských postů a dosahování vyšších met.

Říčan (2004) zmiňuje rovněž ambivalenci působení rodičovství na partnerský vztah. Společná péče o dítě jej sice upevňuje, dává mu nový rozměr a význam, avšak narušuje zároveň jeho rovnováhu. Výchova dítěte se stává zdrojem konfliktů a omezování svobody rodičů v nejrůznějších oblastech. Rabušic (2001) v této souvislosti zmiňuje překvapivý poznatek sociální psychologie, kterým je možnost narušení manželské spokojenosti přítomností dětí.

O obětech a přínosech rodičovství pojednává také Sobotková (2012). Mezi zisky řadí obohacení vztahů (na straně jedné nový vztah s dítětem, na straně druhé nová dimenze vztahu

k partnerovi), osobní naplnění smyslu života, pokračování rodu, jiným způsobem nepoznatelné podněty a potvrzení dospělosti. Jako oběti naopak označuje negativní dopad na kariéru matky, finanční oběti, omezení osobní svobody, újmy na manželském vztahu, nezvratnost rozhodnutí mít dítě, obavy z neschopnosti být dobrým rodičem a neochotu přivést dítě do světa plného závažných globálních problémů. Navíc na rodinu jako takovou, a tedy i na rodiče, v každém okamžiku působí nejméně devět typů stresorů (McCubbin & McCubbin, 1996, in Sobotková, 2012). V první řadě jde o počáteční stresor a problémy vzniklé časem, tedy napjaté vztahy mezi některými členy rodiny. Dalším stresorem jsou normativní přechody rodiny (jako celku) a jejích jednotlivých členů, např. souběh krize dospívání u dítěte a krize středního věku u rodičů. Stresující jsou také nahromaděné dřívější neřešené problémy či neočekávané situační těžkosti. Kontraproduktivní je i použití nevhodných adjustačních strategií, kdy snaha o zvládnutí situace vede paradoxně k jejímu zhoršení. Stres působí také obtíže, vyplývající z nepřiměřeného společenského očekávání vůči rodině. Napětí zvyšují i nové vzorce rodinného fungování, vyžadující dodatečné změny v rodinném fungování, nebo staré vzorce rodinného fungování, které jsou neslučitelné se vzorci novými.

Je tedy zřejmé, že rodičovství jako takové, a to i v rodinách s „bezproblémovými“ dětmi, je spojeno s poměrně velkým stresem. Lze tedy předpokládat, že rodičovství nějakým způsobem nestandardní bude v určitých ohledech ještě náročnější.

3.2 Úskalí náhradního rodičovství

Názor o mimořádné náročnosti pěstounského rodičovství sdílí i Matějček (Matějček et al., 2002). Jsou-li žadatelé o zprostředkování pěstounské péče motivováni především snahou zachránit co nejvíce dětí, může se jim snadno stát, že přecení své síly. A namísto dobrého pocitu ze splnění mimořádně smysluplného úkolu mohou nakonec skončit zklamaní a totálně vyčerpaní. To je však může postihnout i v případě, že oni sami nejsou iniciátory přijetí dalšího dítěte, pouze nedokážou odmítnout nabídku příslušného úřadu, který se snaží umístit „problémové“ dítě do osvědčené pěstounské rodiny.

Někdy se navíc stane, že chování přijatého dítěte náhradní rodiče značně překvapí. To může v některých případech vést i k úvahám o vrácení dítěte (Prokopová, 2010). Problémem může být v tomto ohledu jak nedostatečná příprava náhradních rodičů, tak i značná intenzita nežádoucích projevů, které jsou pro děti, jež po určitou dobu pobývaly v ústavním zařízení,

nezřídka typické. Tyto děti bývají často postiženy psychickou deprivací různé hloubky a intenzity a z tohoto důvodu se uchylují k problematickým vzorcům chování, jako je vynu- cování si pozornosti provokativním až agresivním způsobem, navazování povrchních vztahů (někdy naopak extrémní uzavřenost), žárlivost, hromadění věcí a jídla či v pozdějším věku snadný rozvoj závislosti na alkoholu, drogách či sexu (Langmeier, Balcar & Špitz, 2010). A ačkoli je náprava psychické deprivace možná v daleko větší míře, než se dříve předpokládalo (Koluchová, 2003), ne vždy je také zaručena, i když je dítě umístěno do pro něj vhodné pěstounské rodiny. Vliv má také hloubka a rozsah deprivace, kvalita a počet životních prostředí dítěte před jeho přijetím do pěstounské péče, věk dítěte a jeho genetické dispozice (Dunovský & kol., 1999). Rodiče pak mohou mít pocit, že se dítě „neposunuje dále“ či že zpochybňuje jejich rodičovskou roli, což může opět vést k úvahám o jeho vrácení (Inch, 1999).

Ať už však náhradní rodiče musí čelit problémovému chování dítěte, nebo ne, čeká na ně několik nelehkých úkolů, se kterými se musejí vypořádat, jestliže mají ve své roli uspět (Ma- tějček et al., 2002). Předně musí své nové (náhradní) rodičovství přijmout jako něco, co není nijakým způsobem méněcenné, nezapírat je, nepotlačovat, nestydět se za něj a usilovat o jeho rozvoj a kultivaci. Dalším úkolem náhradních rodičů je přijmout dítě bez výhrad, aby i ono mohlo bez výhrad přijmout je. Měli by také porozumět dítěti i sobě, to je však vzhledem ke genetické odlišnosti jejich a dítěte náročnější. Často si k tomu musí teprve postupně pro- šlapat cestičku a někdy je tato cestička velice trnitá. Adoptivní rodiče se navíc někdy potýkají s pokusem zatajit dítěti jeho původ, což se však ve valné většině případů nevyplácí. Dítě se pak pravdu dozví nevhodným způsobem, v nevhodnou dobu a od nevhodných lidí. To vede k narušení vztahu mezi ním a náhradními rodiči. Alespoň této těžkosti jsou naštěstí pěstouni ušetřeni. Přesto mají někdy i oni tendenci některé záležitosti ze života dítěte před ním tajit. Je to však právě dítě, které by o sobě mělo vědět víc, než ví ostatní. A pokud se z jakýchkoli důvodů na svoji minulost neptá, měli by rodiče začít sami. To však předpokládá, že i oni jsou o předchozím životě a genetické výbavě dítěte co nejlépe informováni. Jejich úkolem je však pouze tento dědičný vklad rozvíjet správným směrem a snažit se jej kultivo- vat, nikoli jej potlačit, vymazat nebo nahradit. Při tom je nebezpečné podléhat přehnanému optimismu. Rodiče by měli spíš počítat s tím, že mohou přijít těžké věci a pokud neprijdou, brát to jako příjemné překvapení. Jestliže totiž rodiče mají nadnesené představy o omnipoten- tenci svého výchovného působení a svojí lásky, bývají často zklamáni a jejich vztah vůči

dítěti se zhoršuje. To pak často rozjíždí kolotoč příčin a následků, na jehož konci může stát i naprostý rozpad vztahu.

Dalším rizikem pak může být, že náhradní rodiče podlehnou pokušení vzbudit v dítěti pocit vděčnosti, a za tím účelem začnou nadměrně a nevhodně poukazovat na negativní vlastnosti biologických rodičů dítěte a na strádání, které by jistě dítě čekalo, pokud by s nimi zůstalo (Matějček et al., 2002). Součástí sebepojetí dítěte je ovšem jeho představa o vlastním původu, rodičích a minulosti a žádný náhradní rodič si jistě nepřeje, aby dítě vnímalo samo sebe jako špatné. Proto, i když je to velmi těžké, by se pěstouni či adoptivní rodiče takových „akcí“ měli zdržet. A dále by měli podporovat přiměřené otevřené styky s okolím. Zvýšená pozornost ostatních vůči rodině může být sice nepříjemná, nejlepším lékem na ni ale není izolace a utajování, nýbrž otevřenost, která pomůže nasycit zvědavost druhých a může vést i k sympatii okolí a nabídkám spolupráce či pomoci. Sobotková (2003) navíc zjistila, že rodiny otevřené vůči okolí jsou sice oproti uzavřeným rodinám náchylnější ke konfliktům (nebo to alespoň přiznávají), avšak vykazují zároveň vyšší morálně světonázorovou orientaci.

Výše jsem zmínila, že k úspěšnému výkonu náhradního rodičovství je zapotřebí bezpodmínečného přijetí dítěte. Zmínila jsem se ovšem i o složitosti tohoto procesu. Jak uvádí Sobotková (2003), utváření vztahu k přijatému dítěti je v naprosté většině případů záležitostí dlouhodobého zrání pěstounů. Hluboký citový příklon k dítěti hned od počátku se vyskytuje spíše výjimečně, a to zejm. u bezdětných pěstounů, kteří přijmou velmi malé dítě. Někdy se okamžité vřelé připoutání k dítěti dostaví i v případě výrazného postižení dítěte, které u pěstounů vzbuzuje značnou lítost. V ostatních případech, zejm. pak jde-li o dítě nějakým způsobem „problémové“, je utváření citového pouta k němu během na dlouhou trať. V tomto ohledu však lze vystopovat jistý rozdíl mezi pěstovkami a pěstouny. Ženy jsou ve vytváření pouta obecně rychlejší a pouto se vytváří náhle, jako „přeskočení jiskry“ v určitém okamžiku (spouštěčem může být např. i závažná nemoc dítěte, spojená se strachem o něj). U mužů vše trvá obecně déle a není tak zřetelné, kdy k utvoření pouta vlastně došlo. Většinou se však láska k dítěti dříve či později dostaví.

3.3 Úskalí rodičovství romského dítěte nebo dítěte se zvláštními potřebami

V předchozím textu jsem se zabývala tím, co mohou lidé prožívat, jestliže se rozhodnou vychovávat dítě. Ať už jej sami zplodí, nebo přijmou za „své“, čeká na ně nelehký, ale velice krásný úkol – mají se stát průvodci dítěte na cestě ke zralé dospělosti. A protože hlavními osami dospělého života jsou láska a práce, směřuje úsilí většiny rodičů k tomu, aby jejich dítě jednou žilo ve spokojeném partnerském vztahu, dobře se staralo o své děti, mělo přátele, vhodné koníčky a obstálo v oblasti profesního uplatnění (Matějček et al., 2002). To není rozhodně málo. Tento cíl (ale i cesta k němu), je však poněkud odlišný v případě, že vychovávané dítě je romského původu (Vančáková, 2008) nebo se jedná o dítě se speciálními potřebami (Vágnerová, Strnadová & Krejčová, 2009; Vančura, 2007).

Rodiče romského dítěte jsou postaveni před nelehký úkol. Optimálně by dítěti měli poskytovat oporu při budování vlastní identity a sounáležitosti s vlastním národem, a zároveň mu pomoci, aby bylo schopno se včleňovat do většinové společnosti tak, aby uprostřed ní mohlo bez větších problémů žít (SNRP, 2007). „Bílí“ rodiče romského dítěte jsou navíc nuceni vypořádat se s několika „nadstandardními“ nástrahami. Jelikož jsou „bílí“ rodiče romského dítěte vždy rodiči náhradními, neočekává se od nich pouze pomoc dítěti s nalezením zralé identity, ale je potřeba se zaměřit i na včlenění identity přijatého dítěte (Matějček et al., 2002). Již dříve bylo zmíněno, že je tento proces téměř vždy obtížný, zde jej však navíc komplikuje romský původ dítěte. A opět se tu otevírá prostor pro rodiče, kteří mohou dítěti pomoci se s faktem romského původu vyrovnat. To však na ně klade opravdu vysoké, zejm. psychické, nároky. Pomoci jim může poměrně podrobně a názorně zpracovaný „*Plán podpory identity*“, který zpracovala Vančáková (2008).

Dalším problémem, který musí rodiče romských dětí často řešit, je odmítavá až nepřátelská reakce okolí. To někdy svůj nesouhlas vyjadřuje dosti „drsným“ způsobem. Např. ve výzkumu Prokopové dvě pěstounky z šesti uvedly, že příbuzenstvo bylo jednoznačně proti přijetí romského dítěte (Prokopová, 2010). Jedna babička pěstounům přijetí Roma vyčítala, dokonce ho myla citronovou vodou a při přijetí dalšího plakala. Podobným zkušenostem se někteří žadatelé pokoušejí předejít tím, že možnost přijetí romského dítěte negují kvůli zachování dobrých vztahů s širší rodinou již na úrovni žádosti (Vančáková, 2008). Nevybíravé ovšem bývají i reakce širšího okolí mimo rodinu (zajímavé je, že se téměř vždy vztahují k romskému původu dítěte, nikoli k pěstounské péči jako takové). Např. v mém předchozím

výzkumu (Indráková, 2013) se u třech z devíti respondentů, kteří mají nějaké „tmavé“ sourozence, vyskytly nepříjemné zkušenosti s rasistickými poznámkami či chováním okolí vůči těmto romským sourozencům. Nelze se tedy divit, že řada žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče, kteří odmítají možnost přijetí romského dítěte, se odvolává právě na obavy z nápadnosti, zejm. bydlí-li na vesnici (Sobotková, 2003). Přijetí dítěte romského původu tedy vyžaduje odvahu. Ta však bývá v řadě případů odměněna celkovou spokojeností pěstounů, jestliže se k přijetí Roma odhodlají (Frantíková, 2003). Lze to zřejmě vysvětlit tím, že „romství“ samotné není zas až takovou překážkou v možnosti naplnění představ rodičů o úspěšné budoucnosti dítěte (pokud jsou samozřejmě rodiče přiměřeně nároční).

Rodiče dětí se zvláštními potřebami, zejm. jedná-li se o děti postižené, jsou však většinou nuceni svá přání ohledně budoucnosti dětí výrazně přizpůsobit jejich možnostem. I oni si ale často přejí, aby se dítě uzdravilo nebo aby se alespoň jeho zdravotní stav zlepšil natolik, že bude schopno samostatného života, popřípadě naplní některá z očekávání, jež mají „normální“ rodiče. Přejí si, aby se jejich dítě mohlo v budoucnu zapojit do pracovního procesu, aby mělo přátele a bylo schopno smysluplně trávit svůj volný čas, aby si našlo a udrželo životního partnera, aby i ono mohlo mít jednou děti apod. (Vágnerová et al., 2009).

V kapitole „*Motivace k rodičovství*“ bylo pojednáno o hlavní hodnotě dítěte pro rodiče, kterou je naplnění jejich psychických potřeb. Postižené dítě sice tyto potřeby rodičů saturuje také, ale jinak a v jiné míře (Vágnerová et al., 2009). Poskytuje jim podněty, které jsou pro ně méně srozumitelné, a to v rodičích vyvolává řadu negativních pocitů, zejm. nejistotu a úzkost. Vztah rodičů k dítěti je také plný ambivalencí. Na jedné straně ho milují, na druhé straně je dítě dráždí. Chtěli by ho ochránit či mu pomoci, ale nemohou. Cítí se viníky nastalé situace, nebo naopak osočují okolí. Napadá je, jak by se jim žilo bez dítěte, ale pocíťují za to výčitky. Seberealizace prostřednictvím postiženého potomka je také problematická, zejm. pokud se jedná o vlastní dítě. Rodiče se za zplození takového dítěte víceméně stydí, neboť potvrdilo jejich „neschopnost“. Zejm. matky pak někdy volí totální nasazení v péči o dítě, což jim přináší společenské uznání a zlepšení sebedůvěry, to však bývá vykoupeno rizikem vyčerpání až syndromu vyhoření. Otcové častěji situaci řeší nalezením náhradního způsobu seberealizace, což ovšem může narušit partnerský vztah a vést k odcizení od rodiny. Co se týče smyslu života, tím se samozřejmě pro rodiče může stát i dítě s postižením, avšak návratnost vynaložené energie jim může někdy připadat poněkud nízká. Také otevřená budoucnost, jak již bylo zmíněno, je v tomto případě spíše ohrožující a plná nejistoty. „Běžná“

očekávání rodičů jsou v tomto ohledu obecně zřejmě snadněji naplnitelná pro děti s tělesným, nikoli mentálním postižením, i když samozřejmě záleží na řadě dalších faktorů.

Zkušenostem rodičů dětí s mentálním postižením se věnuje např. Vančura (2007). Hovoří o odlišné situaci a potřebách rodičů mentálně postižených dětí. Upozorňuje zejm. na nutnost odpočinku – nemá-li rodiče v péči o dítě kdo zastoupit, vede to často k jejich vyčerpání. Dále se odvolává na seznam obvyklých problémů těchto rodičů, jehož autorkou je Murray (2002, in Vančura, 2007). Těmito problémy jsou obtížnost přijetí faktu postižení dítěte a potřeba naučit se účelně hospodařit s finančními prostředky tak, aby byly uspokojovány potřeby všech členů rodiny. Dále se jedná o subjektivní nesdělitelnost emocionální zátěže, potřebu vyřešení teologických konfliktů a obtížnost rozhodování ohledně zabezpečení budoucnosti dítěte. V neposlední řadě rodičům může ztěžovat situaci, jestliže se setkávají s neobratnou nebo špatně načasovanou profesionální pomocí. Právě kvalitní profesionální intervenci považuje Murray za základní potřebu rodičů dětí s intelektovým postižením. Navázání kontaktu s dítětem totiž od rodičů vyžaduje větší úsilí (Říčan, Krejčířová & kol., 2006). Rodiče mají navíc tendenci převzít iniciativu v zapojení dítěte do hry a podpoře jeho vývoje. To je na jedné straně potřebné, může to však přispívat k rozvoji pasivity dítěte. Časté jsou také obtíže rodičů při porozumění projevům chování dětí s mentálním postižením. Pozadí těchto projevů je pro rodiče nečitelné, a tak si nezdědka pomáhají projekcí vlastního výkladu (Vágnerová et al., 2009), což však vede pouze k dalšímu neporozumění.

Obdobná situace může nastat i u rodičů dětí s poruchou autistického spektra, neboť u pervazivních vývojových poruch jsou problémy v oblasti sociální interakce a komunikace (vedle narušení normálního vývoje hry a sklonu k ritualismům a stereotypiím) jednou z hlavních charakteristik postižení (Říčan, Krejčířová & kol., 2006). Neporozumění mezi rodiči a dítětem je opět oboustranné, přestože intelekt dítěte nemusí být postižen (i když např. infantilní autismus bývá ve více než dvou třetinách případů spojen s mentální retardací). Proto by rodiče měli pracovat na vytváření vlastních realistických očekávání, spojených s přiměřenými požadavky na dítě, na osvojování si forem komunikace, které budou pro dítě srozumitelnější, ale také na svém vlastním pozitivním přístupu k životu. Vytvoření oboustranně uspokojivého vztahu s dítětem je však velmi obtížné (Carpenter & Towers, 2008)¹⁰. Napomoci mu snad může, pokud se rodiče budou spolu s dítětem aktivně

¹⁰ Respondenty v tomto výzkumu byli pouze muži – otcové dětí s postižením.

podílet na nácvičku sociálních dovedností, které dítěti chybí (Attwood, 2005). K jeho zkomplikování může naopak dojít díky nepochopení ze strany sociálního okolí, které nápadné projevy chování dítěte (na kterém jinak postižení není vidět) dává do souvislosti se špatným výchovným působením rodičů (Vágnerová et al., 2009).

Ztíženou situaci rodičovství mají i rodiče dětí tělesně postižených. Jednou z nejčastějších příčin postižení hybnosti pak bývá dětská mozková obrna. Ta však nezřídka bývá navíc spojena se smyslovým postižením, mentální retardací, poruchami učení či jinými zdravotními obtížemi. Narušení hybného vývoje pak bývá podle typu dětské mozkové obrny spjato s postižením hybnosti končetin a svalového tonu, mimovolnými pohyby, postižením pohybové koordinace a rovnováhy a třesem rukou (Říčan, Krejčířová & kol., 2006). Velice často se však obrnou postižené děti potýkají i s narušenou motorikou mluvidel (Vágnerová et al., 2009), což je spojeno se značně zhoršeným porozuměním jejich řeči pro rodiče. Abnormální svalový tonus ale vede i k ochuzení mimických výrazů emocí, a tak je dítě pro rodiče celkově málo srozumitelné (Říčan, Krejčířová & kol., 2006). Může dojít i k podcenění rozumových schopností dítěte ze strany rodičů (a ostatního sociálního okolí) a s tím spojenému nepřiměřenému snížení nároků na ně, avšak i k zaujetí hyperprotektivních postojů vůči dítěti či naopak jeho odmítnutí. Bolestnost srovnání dítěte s vrstevníky pak roste úměrně jeho věku a naplno se objeví zejm. ve školním věku (Vágnerová et al., 2009). Pokud však není postižení hybnosti kombinováno s postižením intelektu, nebývá větším problémem integrace dítěte do běžné základní školy. To však neznamená, že se zde dítě nesetká s posměšky spolužáků a nebude potřebovat pomoc rodičů, aby náročnou situaci „ustálo“.

S obtížemi v oblasti porozumění svým dětem se ovšem setkávají i rodiče dětí se smyslovým postižením. Zrakově postižené děti díky přirozeně nižší aktivaci CNS mohou bez záměrné stimulace kompenzačních smyslů působit až dojemem dětí postižených mentální retardací (Říčan, Krejčířová & kol., 2006). Samy sebe aktivují prostředky (např. kývání, hopsání či mačkání očí), které jsou většinou okolím odmítány jako společensky nepřijatelné či dokonce škodlivé. Celkově chudší je i mimika těchto dětí. Také řeč používají jiným způsobem. Její obsahová i formální stránka je podřízena neobvyklým cílům, jako je např. získání pozornosti, získání prostorové představy a experimentování s hlasem, melodií a rytmem. Opožděný je i vývoj gramatiky. Obvyklé je také užívání slov a frází se zkresleným významem či bez chápání obsahu a opakování právě slyšených slov. To vše rodičům komplikuje dorozumění se s dítětem. Někdy si rovněž vykládají jako nedostatek zájmu dítěte nebo dokonce odmítnutí

z jeho strany, pokud mu něco říkají, a ono utlumí veškerou svoji činnost (což ale právě naopak potřebuje k soustředění). K obdobným důsledkům v oblasti utváření vzájemných vztahů mezi rodiči a dítětem pak vede také sluchové postižení dítěte. Díky nedostatkem sluchových informací způsobené zhoršené orientaci v mezilidských vztazích dítě nechápe motivy jednání druhých lidí, cítí se osamoceno a vyčleněno z rodinného života. To může vést k emočním poruchám a poruchám chování, které opět vzájemné porozumění mezi rodiči a dítětem komplikují.

Z předchozího vyplývá, že celková míra zátěže rodičů postiženého dítěte je závislá na druhu a stupni jeho postižení, avšak pouze zčásti. Velkou roli v procesu adaptace hraje dále osobnost rodičů (pro některé rodiče je těžce únosné i relativně lehké postižení dítěte, zatímco jiní se dokážou smířit i s jeho velmi těžkým postižením) a osobnost dítěte (Matějček, 2001). Vliv má také kvalita vzájemného vztahu mezi rodiči a „přijatelné“ rozdělení jejich rolí. Schopnost adaptace pak ovlivňují i další faktory, jako je přítomnost dalších dětí v rodině, dostupnost různých forem sociální opory, postoje okolí a možnost získat profesionální pomoc. Důležitým faktorem je ovšem i ochota dostupnou pomoc přijmout. Pro rodiče je výhodou, jestliže postupem času dokážou postižení dítěte vnímat nikoli jako neštěstí, ale jako životní výzvu, na kterou mohou oni sami aktivně odpovídat nejrůznějšími aktivitami, jako je např. shánění informací, učení se potřebným dovednostem zacházení s dítětem, obstarávání kompenzačních pomůcek a hledání všestranné podpory. K tomu jim mohou dopomoci vlastnosti jako přátelskost, schopnost vcítění se do dítěte a ochota jej ochraňovat a pomáhat mu (Vágnerová et al., 2009). Jejich adaptaci naopak mohou vážně ohrozit vlastnosti jako emoční labilita, sklony k depresivnímu prožívání či introvertní zaměření.

Zřejmě srovnatelné nároky klade na rodiče také rodičovství dítěte trpícího chronickým, leckdy i v různě dlouhé časové perspektivě život ohrožujícím, onemocněním. Strach o život dítěte, uzpůsobení životního prostoru a chodu rodiny tak, aby mohla být dodržována značně omezující léčebná opatření, pomoc nemocnému dítěti s vyrovnáním se s těmito nepříjemnostmi a další náročná břemena se navíc netýkají pouze rodičů dítěte, ale jsou naložena i na ostatní členy rodiny, nejčastěji na sourozence a prarodiče dítěte (Langmeier et al., 2010). V rodině se objevuje změna struktury a interakcí, pocity viny a strachu z budoucnosti. Rodiče ztrácejí ve vztahu k nemocnému dítěti přirozené rodičovské ambice, někdy se za něj i stydí. Život celé rodiny je nutně nadlouho změněn a rodiče by pak měli být opět těmi, kdo i za těchto podmínek zajistí, aby rodina fungovala. To se často paradoxně daří po dobu trvání

choroby, kdy je rodina aktivizována a funguje na „záložní zdroje“. Potřeby nemocného dítěte jsou na prvním místě, na potřeby ostatních členů a na budující rodinnou komunikaci nezbývá čas. Jakmile však dojde k odstranění nutnosti „nouzového režimu“, tedy např. i po úspěšném odvrácení bezprostřední hrozby smrti dítěte (např. po transplantaci ledvin či srdce), dochází často k významnému zhoršení rodinného fungování. Tomu však lze částečně předejít i pomocí zvenčí. Situaci rodičům (a tím celé rodině) mohou ulehčit již specialisté, kteří jim sdělují diagnózu dítěte (Matějček, 2001). Hlavní zásadou je včasné sdělení. To má být sice co nejšetrnější, nikoliv však vyhýbavé. Má být také přiměřeně empatické, tedy nikoli strohé nebo naopak lítostivé. Rodičům má být vyjádřen sympatizující postoj, má jim být podrobně vyložena příčina a povaha onemocnění. Důležité je také informovat oba rodiče společně a nabídnout jim možnost psychologické pomoci. Velkou oporou jim však mohou být i členové širší rodiny či svépomocné nebo organizované skupiny rodičů dětí s daným onemocněním.

Zvláštní potřeby dětí, kterým jsem se v předchozích odstavcích věnovala, mají charakter vysoce zvýšených nároků na rodiče a výrazného zásahu do života celé rodiny. Jak již však bylo naznačeno dříve, děti se zvláštními potřebami nejsou pouze děti s postižením či děti chronicky nemocné. Můžeme sem zařadit i děti se specifickými poruchami učení a chování, které bývají v pěstounské péči umístěny rovněž poměrně často. Co se však týče specifických poruch učení, objevují se zpravidla až ve školním věku a jejich projevy jsou také převážně spjaté se školou (Matějček, 2001). Dnes se navíc již naštěstí nesetkáváme s obviňováním rodičů, že za jednostranné školní neúspěchy jejich dítěte se specifickou poruchou učení může jejich špatný výchovný přístup, který se odrazil v lenosti a vzdorovitosti dítěte. Na rodičích tedy v tomto případě spočívá zejm. dopomoc dítěti v oblasti nápravy daného oslabení schopnosti či funkce, potřebné k získání výukových dovedností (anebo jejich koordinace), popř. pomoc dítěti s vyrovnáním se s pocity méněcennosti (Říčan, Krejčířová & kol., 2006). Život rodiny anebo porozumění mezi dítětem a rodiči však nijak výrazně narušeny nebývají. To však neplatí v případě, že zvláštní potřeby dítěte jsou spjaté s poruchami chování. Ty postihují celkovou úroveň aktivace dítěte (jež pak bývá nadměrně utlumené nebo naopak podrážděné, popř. se oba stavy střídají), schopnost sebekontroly (narušení je patrné v pohotovosti a přiměřenosti reakcí) a pozornost (zejm. v její výběrovosti). Zde je již vzájemné porozumění mezi dítětem a rodiči a celkové fungování rodiny z pochopitelných důvodů oslabeno, ať již se jedná o vývojové poruchy chování nebo o poruchy chování vzniklé v důsledku psychické deprivace v raných stádiích života. O typických projevech poruch

chování a jejich důsledcích pro život rodiny však již bylo pojednáno v kapitole „*Úskalí náhradního rodičovství*“.

3.4 Úskalí souběžného výkonu biologického a náhradního rodičovství

Jak bylo několikrát řečeno již dříve v kapitole „*Motivace k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče*“, typickou motivací k výkonu pěstounské péče není na rozdíl od adopce naplnění rodičovských tužeb. Také Sobotková a Očenášková (2013) uvádějí, že pěstouni mívají důvody spíše altruistické, neboť již většinou děti mají. To je však staví před otázku, jak své biologické a náhradní rodičovství skloubit dohromady. Může se pak stát, že část své zodpovědnosti se snaží přenést na své biologické děti a chtít po nich, aby to byly ony, kdo ustoupí ze svých potřeb a požadavků a dají přednost potřebám přijatých dětí (které to na rozdíl od nich „mají těžké“), jak vyplývá např. z výzkumu Martina (Martin, 1993). Řízená diskuze biologických dětí (ve věku deset až patnáct let) v tomto výzkumu dále odhalila, že biologické děti v pěstounské rodině trápí i další obtíže, jako např. sdílení prožitých traumat s přijatými sourozenci (často s vyžadováním mlčení), útoky ze strany spolužáků či návštěvy biologických rodičů přijatých dětí v rodině. Od rodičů v tomto směru biologické děti očekávají umožnění své spoluúčasti na procesu plánování pěstounské péče, poskytnutí dostatku informací o přijatém dítěti a zachování stávající vlastní pozice v sourozenecké konstelaci.

Tématu se nějakým způsobem dotýká i řada jiných zahraničních, ale i několik českých výzkumů. České výzkumy jsou však prozatím spíše sporadické. V zahraničí je situace o něco lepší, avšak jak již bylo řečeno, systém náhradní rodinné péče funguje mimo naši republiku poněkud jinak, než u nás. Navíc můj výzkum v rámci této diplomové práce se bude zaměřovat pouze na zkušenosti dlouhodobých pěstounů, kteří ve své péči mají alespoň jedno dítě po dobu minimálně deset let. Nezbyvá mi tedy než zopakovat, že možnosti srovnání se zahraničními výzkumy jsou omezené. Nicméně některé okruhy témat se i přes specifické odlišnosti, dané systémem péče o puštěné děti v té které zemi, či přes dobu, po kterou náhradní rodina o dítě pečuje, zjevně prolínají. Proto se nyní pokusím stručně shrnout nejen poznání českých autorů o tématu, ale krátce se zastavím i u několika zajímavých zahraničních výzkumů.

Tématem souběžného výkonu biologického a náhradního rodičovství jsem se z úhlu pohledu biologických dětí pěstounů již zabývala i já, a to ve své bakalářské diplomové práci (Indrá-

ková, 2013). Do výzkumu jsem zahrнула čtrnáct dospívajících respondentů a vystopovala jsem několik požadavků biologických dětí na jejich rodiče pěstouny a výtek vůči jejich pěstounské péči. Respondenti si stěžovali na navýšení objemu povinností a zodpovědnosti a dále na dělení se o pozornost rodičů. Někteří zaznamenali rasistické poznámky okolí či pociťovali nepříjemné emoce v souvislosti s hovorem o rodině a počtu sourozenců. Hlavním požadavkem na rodiče pak bylo, aby se o úmyslu přijmout dítě do pěstounské péče se svými biologickými dětmi radili.

Obtížnost výkonu rodičovské a pěstounské péče zároveň lze vystopovat i v diplomové práci Kratochvílové, která se zabírala vzájemnými sourozeneckými vztahy v pěstounské rodině, a to jak z pohledu biologických, tak přijatých dětí (Kratochvílová, 2007). Z jejich zjištění se dá odvodit několik úkolů, které čekají na rodiče, jež se souběžně chtějí starat o vlastní a přijaté děti. Jedná se o dobrou a poctivou přípravu biologických dětí na příchod přijatého sourozence, tedy nehovořit pouze o očekávaných pozitivěch. Dále je úkolem rodičů zahrnutí biologických dětí do procesu rozhodování o tom, zda vůbec, za jakých podmínek a jaké dítě přijmout a také oni sami by měli všechny tyto otázky pečlivě zvážit, a to ve vztahu k potřebám dětí, které již v rodině jsou. Jestliže k přijetí dítěte dojde, měli by rodiče svým biologickým dětem zajistit možnost odborné péče. Je také potřeba, aby podporovali biologické a přijaté děti ve společných aktivitách a pomáhali jim v utváření prosociálních vlastností, empatie a altruismu. I tak ale musejí počítat s tím, že některé jejich děti bude trápit částečná ztráta jejich pozornosti, ztráta soukromí či nakupení problémů a celkové zátěže rodiny.

Náročnost skloubení biologického a náhradního rodičovství vyplývá i z výzkumu Heidbuurt (červenec 2004), v jehož rámci byly realizovány hloubkové rozhovory s biologickými dětmi (i již dospělými) a ohniskové skupiny s rodiči. Byly identifikovány čtyři modely pěstounské rodiny (v závislosti na vnímaném významu přijatého dítěte pro rodinu jako celek), žádný z nich se ovšem účastníkům nejevil jako jednoznačně nejvýhodnější. Požadavkem biologických dětí vůči rodičům v tomto ohledu ovšem bylo, aby byl jejich způsob vztahování se k náhradnímu sourozenci, který si vybrali, respektován. Dále jim přišlo, že rodiče až příliš snadno předpokládají, jak se cítí, a nechápou, že v souvislosti s jejich pěstounskou péčí mají přirozeně i negativní pocity (zejm. v dospívání). Poukazovaly také na obtížnost role vzoru pro náhradní sourozence, důležitost své spoluúčasti na rodinném rozhodování, důležitost pozornosti rodičů věnované pouze jim a potřebu jednoznačně vymezených rodinných hranic.

Na vysokou důležitost času tráveného s biologickými dětmi poukázal také výzkum Younes a Harpa (Younes & Harp, 2007). Rozhovory s biologickými dětmi (staršími osmi let) a jejich rodiči odkryly vnímanou žárlivost biologických dětí na přijaté sourozence, jejich strach z odmítnutí rodiči, odlišnost požadavků rodičů na biologické a přijaté děti, obtížnost přijetí změny ohledně pořadí v sourozenecké konstelaci ze strany biologických dětí a nevhodné chování přijatých dětí vůči pěstounům. Na rodičích však nebylo pouze vypořádat se s těmito problémy, případně pomoci je zvládnout biologickým dětem. Z výzkumu vyplývá, že někteří z nich byli nuceni čelit rovněž nevhodnému chování ze strany biologických dětí, kterému se tyto buď naučily od dětí přijatých, nebo jím protestovaly proti některým změnám v rodině v souvislosti s pěstounskou péčí rodičů.

O obdobném typu těžkostí pro pěstouny při snaze o skloubení dvou různých forem rodičovství se zmiňuje také Ellis (1972). Pěstouni, sociální pracovníci a biologické děti v jeho výzkumu uváděli obtíže ve vzájemném soužití biologických a přijatých dětí (zejm. pokud ke změnám došlo v období mezi sedmým až třináctým rokem jejich věku). Zatímco přijaté děti bojovaly s přizpůsobením se existujícímu nastavení v rodině, biologických dětí se dotýkalo zejm. to, že na ně rodiče kladli větší požadavky než na přijaté děti. Rodiče tedy byli nuceni řešit, jak pomoci dětem se v situaci orientovat, ale také vedle „zvláštního“ chování přijatých dětí (které je běžné) akceptovat i „zvláštní“ chování dětí biologických (které bylo opět reakcí na vnímanou „nespravedlnost“ rodičů).

Skutečnost, že biologické děti žárlí na děti přijaté, vyplynula rovněž z výzkumu Kaplan (1988). Díky datům, získaným od biologických dětí pěstounů a jejich matek, se dále podařilo odhalit strach mladších biologických dětí z opuštění rodiči, u starších dětí pak dominovaly pocity viny za nepřátelský postoj vůči přijatým sourozencům. Lékem na tyto problémy může, zdá se, do jisté míry být takové dělení času rodičů mezi biologické a přijaté děti, které je všemi zúčastněnými vnímáno jako „spravedlivé“. Toto zjištění lze vyvodit i z výzkumu provedeného v roce 1993 v USA (Poland & Groze, 1993). Radost biologických dětí z toho, že mají sourozence, měla v tomto výzkumu statisticky významnou souvislost s tím, zda jim samotným byla ze strany rodičů poskytována dostatečná pozornost (i tak ale dle respondentů

docházelo ke ztrátě rodinné blízkosti). I v tomto výzkumu se dále objevilo téma nerovnoměrnosti rodičovských požadavků.¹¹

Tématu nerovnoměrnosti rozdělení rodičovského času mezi biologické a přijaté děti se dotkl i další výzkum (Twigg, 1994). V rozhovorech s biologickými dětmi (staršími třinácti let) a s jejich rodinami bylo pro biologické děti jako složité dále prezentováno přijetí změn rodinné struktury, zejm. pokud dítě, přicházející do rodiny, bylo jen málo věkově odlišné od biologického dítěte. Také výsledky švédské studie z roku 2007 (Höjer, 2007), provedené s biologickými dětmi pěstounů ve věku devět až dvacet pět let, poukázaly na obtížnost ztráty části rodičovské pozornosti a snášení nepříjemného chování přijatých sourozenců pro tyto děti. I zde padly stížnosti na nepříjemnost návštěv biologických rodičů přijatých dětí. 34 % participantů pak označilo změny spojené s pěstounskou péčí rodičů jako vysloveně negativní.

Je tedy zřejmé, že starat se současně o biologické a přijaté děti a poskytovat jim všem péči a lásku, kterou ony samy považují za adekvátní a „spravedlivou“, je nesmírně obtížné. Nabízí se tedy otázka, jaké vlastnosti by měl mít pěstoun, aby všechny nároky s tímto spojené zvládnul. Částečnou odpověď by nám mohl dát výčet vhodných vlastností pěstounů, vzešlý z výzkumu Sobotkové (Sobotková, 2003).¹² Podle něj má být pěstoun odolný, ochotný pomáhat, odhodlaný a vytrvalý, s realistickým pohledem na život a jeho chápáním jako výzvy, schopný přijmout pomoc a spokojený v manželství. Schooler (2002) uvádí další žádoucí vlastnost dobrého pěstouna, a tou je, aby byl schopen respektovat individualitu jednotlivých dětí a vzájemně je nesrovnávat. Redding, Fried a Britner (2000) pak vyjadřují požadavek, aby pěstoun měl u dětí autoritu, aniž by se choval autoritářsky či naopak liberálně, dokázal vnímavě reagovat na potřeby dětí a přiměřeně je stimulovat.

¹¹ Není bez zajímavosti, že ačkoli již tolikrát byly v tomto textu zmiňovány stížnosti biologických dětí pěstounů na částečnou ztrátu rodičovského zájmu a „nespravedlivou“ distribuci rodičovských požadavků, ve výzkumu Sapákové, provedeném s biologickými dětmi pěstounů a osvojiteli, se téměř nevyskytují (Sapáková, 2011).

¹² Sobotková sice do výzkumu zapojila jak pěstouny s vlastními biologickými dětmi, tak pěstouny s dětmi pouze přijatými, avšak pěstounských rodičů s dětmi biologickými i přijatými byla naprostá převaha.

EMPIRICKÁ ČÁST DIPLOMOVÉ PRÁCE

4 Stanovení cílů výzkumu

Předložená práce zkoumá skupinu dlouhodobých pěstounů, a to se zaměřením na jejich každodenní zkušenost náhradního rodičovství. Hlavním cílem je nahlédnout do prožívání této zkušenosti, zjistit, jak ji sami pěstouni hodnotí a v čem spatřují její význam pro svůj život. Dále je cílem odhalit, co sami pěstouni považují pro výkon dlouhodobé pěstounské péče za důležité.

Konkrétní specifikaci těchto cílů vyjadřují následující výzkumné otázky:

- 1. Jakým způsobem prožívají a prožívali dlouhodobí pěstouni své náhradní rodičovství a jak tuto zkušenost hodnotí?**
- 2. Jakým způsobem se podle mínění pěstounů jejich náhradní rodičovství odrazilo na jejich osobnosti, životě a vztazích?**
- 3. Co považují dlouhodobí pěstouni za důležité pro rozhodnutí se stát se pěstounem a pro samotný výkon pěstounské péče?**

Komplexní zpracování tématu v české odborné literatuře prozatím chybí. Existuje několik prací, které se mu věnují spíše okrajově nebo se věnují určitým jeho výsekům a byly zmíněny v teoretické části diplomové práce. Poukázáno bylo také na zahraniční výzkumy, které se tématu dotýkají. Jak však již bylo řečeno dříve, možnosti srovnání jsou z důvodu velké odlišnosti pojetí pěstounské péče u nás a v zahraničí dosti omezené. K tomuto omezení přispívá i fakt, že středem zájmu výzkumu v této diplomové práci jsou zkušenosti dlouhodobých pěstounů, tedy těch, jež vykonávají pěstounskou péči, která má v našich podmínkách sice dlouholetou tradici, ale na druhé straně se jedná o formu ve světovém měřítku dosti specifickou.

Snahou předloženého kvalitativního terénního výzkumu je přispět k alespoň částečnému zmapování zmíněného tématu. Jedná se o výzkum spíše orientační, který by mohl otevřít vhodné otázky a náměty pro další zkoumání v této oblasti. Platnost jeho závěrů je omezena na v době tvorby dat deklarovaná mínění zúčastněných participantů.

5 Výzkumný soubor, jeho charakteristiky a způsob výběru participantů

V následujícím textu ozřejmím kritéria, která byla rozhodující pro výběr jednotlivých účastníků výzkumu, a popíšu konkrétní postup realizace tohoto výběru. Dále pak čtenáře seznámím s charakteristikami výzkumného souboru.

5.1 Výběr a kontaktování participantů

Při stanovování kritérií výběru jsem se snažila o zajištění alespoň jisté míry vyrovnanosti výběrového souboru, tak, aby zkušenosti jednotlivých respondentů mohly být navzájem srovnávány. Na druhé straně kvalitativní výzkum si neklade za cíl umožnit zobecnění svých výstupů na celou výběrovou populaci, nýbrž snaží se o zobecnění výsledků směrem k teorii (Hendl, 2005). Metody výběru výzkumného souboru jsou předem voleny pouze rámcově a adaptivně se průběžně mění během realizace výzkumu (Charvát, 2004, in Miovský, 2006). Hlavním kritériem jejich volby je dosažení saturace dat ve vztahu ke zkoumané problematice¹³. Volba by ale měla být detailně popsána a zdůvodněna.

Kritéria pro výběr participantů však byla i v případě této studie dána předem a pouze v jednom případě bylo od jednoho z kritérií dle potřeb výzkumu upuštěno (tento postup bude v dalším textu zdůvodněn).

Participanty výzkumu tedy byli výhradně *dlouhodobí pěstouni*, a to muži i ženy. *Každý pěstoun* byl přitom *reprezentantem jedné pěstounské rodiny*. Tím jsem se snažila dosáhnout zmiňované jisté míry vyrovnanosti prezentovaných zkušeností, neboť při malém vzorku participantů kvalitativního výzkumu, který je možno zrealizovat v rámci diplomové práce, by prezentace i ojedinělé rodinné zkušenosti oběma pěstouny opticky zvyšovala frekvenci jejího výskytu¹⁴. Jsem si ovšem vědoma toho, že stejná skutečnost může být rozdílně vnímána a hodnocena pěstounem či pěstounkou, a že nejvýhodnějším řešením by bylo v každé rodině

¹³ Výraz teoretická saturace označuje stav, kdy se již neobjevují další informace a další získaná data tedy nepřispívají k lepšímu porozumění problému (Disman, 1993).

¹⁴ Čermák a Štěpaníková (1998) v této souvislosti upozorňují, že frekvence výskytu určitého fenoménu nám i v kvalitativním výzkumu poskytuje důležitou informaci. Rozhodla jsem se tedy nezařazovat rozdílný počet respondentů z jednotlivých rodin a nepřispívat tak ke zkreslení intenzity výskytu jednotlivých jevů.

provést šetření s oběma náhradními rodiči. To však z nejrůznějších praktických důvodů nebylo možné. Jednak ne každý pěstoun byl ochoten se mnou spolupracovat (zatímco jeho partner se třeba i rád výzkumu zúčastnil) a jednak řada pěstounů vychovává dítě sama (buď ovdověli, rozvedli či rozešli se, nebo nikdy partnera neměli) nebo je jejich partner nadměrně vytížen a tudíž na rozhovor nemá čas.

Aby byla zajištěna alespoň minimální homogenita vzorku s ohledem na délku zkušenosti s pěstounskou péčí, byli vybíráni pouze pěstouni, jejichž *zkušenost již trvá minimálně deset let*. Tímto způsobem jsem se snažila předejít tomu, že by část pěstounů prezentovala své zkušenosti nadměrně ovlivněné počátečním nadšením (deset let se mi jeví jako dostatečně dlouhá doba pro získání nadhledu a spadnutí „růžových brýlí“). Nelze zajisté zpochybnit momentální platnost a významnost takovýchto zkušeností, avšak zralou zkušenost pěstouna, který již s dítětem ledasco prožil, a radostnou zkušenost „novopečeného“ náhradního rodiče, lze jen těžko srovnávat. Tento rozdíl lze zřejmě nejlépe charakterizovat jako obdobný rozdíl mezi zamilovaností a zralou láskou. Do výzkumu jsem se tedy snažila zařadit pouze participanty se „zralou“ zkušeností.

Účastníky výzkumu se dále mohli stát pouze pěstouni, jejichž *zkušenost s pěstounskou péčí v době výzkumu stále trvala*, tzn., že museli aktuálně pečovat o alespoň jedno dítě v pěstounské péči. Přitom nebylo rozhodující, kolik dětí již péči daného pěstouna v minulosti opustilo a jak, tedy zda tyto děti již dosáhly plnoletosti a osamostatnily se, nebo byla pěstounská péče z nějakých důvodů předčasně ukončena. Tuto okolnost ostatně nebylo z etických důvodů ani možno zjišťovat (někteří respondenti mi ji ovšem zcela dobrovolně během rozhovoru sdělili).

Dalším kritériem výběru byla *absence příbuzenského poměru mezi pěstounem a dítětem*, popř. dětmi. Cílem totiž bylo zmapovat zkušenosti pěstounů coby náhradních rodičů, jak to u nás odpovídalo pojetí pěstounské péče v době před deseti lety a dříve (tedy před změnami uvedenými v kapitole 1 této práce), kdy pěstouni péči o přijaté dítě či děti započali. Je však nasnadě, že v případě příbuzenské pěstounské péče dítě většinou pěstouny jako své rodiče nechápe. Jestliže péči o dítě převezme babička, zůstává pro něj nadále babičkou, jestliže např. sestra jeho matky, zůstává pro něj tetou apod.

Z úvahy o „rodičovské“ zkušenosti pěstounů vycházel i další původní požadavek, a to, aby věkový rozdíl mezi náhradními rodiči a dítětem (popř. dětmi) nebyl vyšší než 35 let. Ukázalo se však, že tuto podmínku by splňoval pouze velmi malý počet jinak vhodných participantů. Navíc vzhledem k tomu, že průměrný věk rodiček se v současnosti v ČR pohybuje okolo třiceti let (Kačerová, 2014), a otcové jsou dlouhodobě ještě o několik let starší (ELSPAC, 2015), mívají rodiče zjevně děti i po pětatřicátém roce. Z tohoto důvodu nebylo nutno na dané podmínce trvat. Do výzkumu byli tedy zahrnuti i pěstouni, jejichž věkový rozdíl vůči dětem byl vyšší.

Posledním kritériem výběru participantů bylo *přijetí minimálně jednoho z pěstounských dětí v předškolním věku*, tedy do šesti let. Tento požadavek vycházel opět ze snahy o alespoň jistou míru přiblížení se „rodičovské“ zkušenosti pěstounů. Jsem si ovšem vědoma toho, že v šesti letech je vývoj částí mozku zodpovědných za kvalitu vytváření vztahů k blízkým i ostatním osobám již téměř ukončen (Cairns, 2013) a jestliže dítě promeškalo citlivá období pro pochopení vlastní samostatné existence, pro základní orientaci a pochopení stability vnějšího prostředí, pro vytvoření stabilních základních vztahů a pro vytvoření a posílení pocitu vlastní jistoty a bezpečí ve svém sociálním prostředí, vývoj jeho zdravého sebepojetí a dodatečného dosažení jmenovaných milníků je vážně ohrožen (Vágnerová, 2008). Z tohoto důvodu je žádoucí, aby se dítě, kterému se potřebné péče a podnětů nedostává ve vlastní rodině, v co nejranějším věku dostalo do rodiny náhradní (Bubleová, Frantíková, & Vránová, 2011). V praxi tento požadavek však často není možné naplnit a jedním z důvodů svěření jinak „bezproblémového“ a „právně volného“ dítěte do pěstounské péče bývá nezřídka právě jeho věk (Matějček et al., 2002). Pokud by tedy do výzkumu byli zařazeni pouze pěstouni, kteří přijali dítě ve velmi raném věku, značně by se tím snížil počet vhodných respondentů a navíc by nebyli zahrnuti někteří „typičtí“ pěstouni. Jestliže by však naopak byli vybráni i pěstouni, mající zkušenost pouze s přijetím školních a starších dětí, byla by srovnatelnost jejich zkušeností se zkušenostmi pěstounů, jež přijali mladší děti, opět dosti složitá.

Jak uvádí Miovský (2006), pojem reprezentativnosti v kvalitativním výzkumu nabývá oproti pojmu reprezentativnosti ve výzkumu kvantitativním odlišného významu. Z tohoto důvodu jsou zpravidla v případě kvalitativní studie pro výběr výzkumného souboru voleny nepravděpodobnostní metody. Počet sledovaných proměnných je totiž tak vysoký, že bychom v pří-

padě korektního statistického zpracování museli pracovat s tak rozsáhlým výběrovým souborem, že by realizace výzkumu byla významně ztížena nebo dokonce znemožněna (Hendl, 2005).

Postup výběru respondentů do tohoto konkrétního výzkumu byl kombinací několika nepravděpodobnostních metod, což je v souladu s doporučeními Miovského (Miovský, 2006). V první fázi jsem využila toho, že jsem sama pěstounkou, a požádala jsem o spolupráci známé pěstouny, kteří odpovídali stanoveným kritériím. Takto, tedy metodou *prostého záměrného výběru*, bylo získáno šest participantů.

V další fázi jsem se obrátila na sociální pracovníce několika oddělení sociálně právní ochrany dětí, mající na starosti agendu a úkony spojené s náhradní rodinnou péčí. Přitom nejprve jsem kontaktovala vlastní sociální pracovníci a požádala ji o pomoc se získáním respondentů a o kontakt na sociální pracovníce z jiných regionů, o kterých si myslí, že by byly ochotny pomoci. Situaci mi velmi ulehčil fakt, že moje sociální pracovníce mi s těmito svými kolegyňami domluvila kontakt a doporučila mě. Dále se v telefonickém hovoru zeptala vhodných kandidátů z řad dlouhodobých pěstounů, zda by se výzkumu chtěli zúčastnit, a pokud ano, jakým způsobem si přejí být kontaktováni nebo mě kontaktovat. Souhlasili dva respondenti, přičemž oba dali svolení, aby mi sociální pracovníce poskytla jejich telefonní číslo. Takto jsem tedy získala další dva participanty. Ostatní sociální pracovníce na moji žádost rovněž stejným způsobem kontaktovaly vhodné klienty. Dva respondenti dali svolení s poskytnutím svého telefonního čísla, jeden mě kontaktoval sám přes email. Tímto způsobem se tedy počet participantů rozrostl o tři. Celkem jsem metodou *účelového výběru přes instituce* (Miovský, 2006) získala pět účastníků.

Další dva pěstouni se mi překvapivě ozvali sami s tím, že se dozvěděli, že realizují výzkum na téma každodenní zkušenosti dlouhodobých pěstounů a že jsou ochotni se jej zúčastnit. Jelikož oba vyhovovali stanoveným kritériím, získala jsem metodou *samovýběru* (Miovský, 2006) dva participanty.

Posledního dva respondenty jsem získala prostřednictvím svých známých, kteří sice sami nejsou pěstouny, ale stýkají se každý s jednou pěstounskou rodinou, na kterou mi dali kontakt. V tomto případě tedy byla realizována metoda *příležitostného výběru* (Miovský, 2006).

5.2 Charakteristiky výzkumného vzorku

Celkový počet dlouhodobých pěstounů, kteří odpovídali stanoveným kritériím a zúčastnili se výzkumu, byl patnáct. Těchto patnáct respondentů reprezentovalo zkušenosti z patnácti pěstounských rodin. Jednotlivé charakteristiky respondentů dokumentuje „*Tabulka 2 – Charakteristiky participantů*“, ve které byly použity tyto zkratky: PP – pěstounská péče, BD – biologické dítě, OD – osvojené dítě, PD – dítě v pěstounské péči.

V jedné z rodin se přitom vyskytovaly pouze adoptované a pěstounské děti, nikoli biologické, v tabulce byly ale údaje o počtu biologických a osvojených dětí záměrně sdruženy z důvodu znemožnění identifikace této rodiny a tím daného respondenta, který si nepřál, aby se někdo dozvěděl o jeho účasti ve výzkumu. Tento krok mi umožnila v ČR platná legislativní norma, neboť zákon na osvojené děti pohlíží jako na biologické (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, 2014), přestože i jim je de facto poskytována jedna z forem náhradní rodinné péče (Matějček et al., 2002). Dále bylo v tabulce ve sloupci „*V péči PD s postižením*“ uvedeno „*Ano*“, ať už se jednalo o dítě s lehkým, středně těžkým, nebo těžkým postižením. Ve sloupci „*V péči PD jiného etnika*“ bylo uvedeno „*Ano*“ i v případě, že se jednalo o dítě, které mělo prokazatelně pouze jednoho biologického rodiče jiného etnika. U jedné z respondentek je dále ve sloupci „*Rodinný stav*“ uvedeno „*Vdaná*“, což z legislativního hlediska odpovídá skutečnosti, avšak v současné době tato pěstounka žije již delší dobu v odluce od manžela. Zatímco rozdílné údaje ve sloupcích „*Celkový počet BD nebo OD vč. zletilých*“ a „*Aktuální počet BD nebo OD v rodině vč. zletilých*“ jsou dány výhradně osamostatněním zletilých biologických nebo osvojených dětí, rozdíly v údajích „*Celkový počet PD vč. zletilých*“ a „*Aktuální počet PD v rodině vč. zletilých*“ jsou dány jednak osamostatněním zletilých pěstounských dětí a jednak předčasným ukončením pěstounské péče u některého z dětí. Avšak i v případech, ve kterých se údaje v obou sloupcích neliší, někteří z respondentů v době realizace rozhovorů silně uvažovali o vrácení některého z dětí. Se zkušeností předčasného ukončení pěstounské péče u jednoho z přijatých dětí, nebo s úmyslem ji v co nejbližší době ukončit, se mi spontánně svěřili celkem čtyři participanti, přestože jsem tuto okolnost z etických důvodů aktivně nezjišťovala.

Tabulka 2 - Charakteristiky participantů

Participant	Pohlaví	Rodinný stav	Délka zkušební s PP (v letech)	Celkový počet BD nebo OD vč. zletilých	Aktuální počet BD nebo OD v rodině vč. zletilých	Celkový počet PD vč. zletilých	Aktuální počet PD v rodině vč. zletilých	V péči PD s postižením	V péči PD jiného etnika
1	Žena	Vdova	14	3	3	4	3	Ne	Ne
2	Žena	Vdova	30	7	0	30	5	Ne	Ne
3	Žena	Vdaná	23	2	2	4	4	Ano	Ano
4	Žena	Vdaná	16	2	0	2	1	Ano	Ne
5	Žena	Vdaná	14	2	0	4	4	Ne	Ne
6	Žena	Vdova	12	1	0	3	2	Ne	Ne
7	Muž	Svobodný	10	0	0	1	1	Ne	Ne
8	Žena	Svobodná	11	1	0	1	1	Ano	Ne
9	Žena	Družka	11	1	1	6	6	Ano	Ano
10	Žena	Vdaná	12	1	1	2	1	Ano	Ne
11	Muž	Rozvedený	15	2	0	1	1	Ne	Ne
12	Žena	Družka	10	4	0	4	3	Ne	Ano
13	Muž	Ženatý	14	1	1	2	2	Ano	Ne
14	Žena	Vdaná	11	3	3	2	1	Ne	Ne
15	Žena	Vdaná	12	0	0	1	1	Ne	Ne

6 Metody získávání dat

Tato kapitola je věnována metodice získávání dat od respondentů. Bude pojednáno o konkrétní použité metodě a o faktickém průběhu celého procesu.

6.1 Zvolená metoda

Proces získávání dat v kvalitativním výzkumu označujeme s ohledem na zdůraznění faktu, že výzkumník je de facto spolutvůrcem získaných dat, jako jejich tvorbu (Richardson et al., 1996). Výzkumník se významným způsobem podílí na jejich vzniku a kvalitě. Měl by se však snažit o minimalizaci tohoto svého vlivu a možné ovlivňující proměnné předvídat a zohledňovat (Miovský, 2006).

K tvorbě dat v tomto výzkumu byla použita metoda *polostrukturovaného rozhovoru*, v jehož případě je aktivita výzkumníka velice vysoká (Ferjenčík, 2010). Semistrukturované interview se dokáže s úspěchem vypořádat s řadou nevýhod plně strukturovaného či naopak zcela nestrukturovaného rozhovoru (Miovský, 2006). Je však oproti nestrukturovanému rozhovoru náročnější na přípravu. Ta spočívá ve vytvoření závazných okruhů, kterých je třeba se během rozhovoru dotknout (tzv. jádra interview). Oproti strukturovanému rozhovoru však není zapotřebí trvat na dodržení jednotného pořadí těchto okruhů a též znění jednotlivých otázek může být pružně přizpůsobeno dosažení cíle co nejvyšší výtěžnosti interview. Závazný je tedy účel, pro jehož splnění je zapotřebí vytvořit si určitou osnovu, avšak celý proces samotného dotazování je velice pružný (Hendl, 2005). Umožňuje také využití následného inquiry, tedy zpětného dotazování, při kterém si výzkumník může nechat dovysvětlit jednotlivé odpovědi participanta a ověřit si, zda je správně pochopil (Miovský, 2006).

Jak jsem již dříve předeslala, je můj výzkum určitou sondou do problematiky prožívání každodenní zkušenosti pěstounského rodičovství dlouhodobými pěstouny. Z tohoto faktu vyplývá potřeba probrat jednotlivé okruhy s účastníky „do hloubky“ (i když ne každý participant byl ochoten či schopen na takovýto styl rozhovoru přistoupit). Bylo také zapotřebí ponechat jistý volný prostor samotným respondentům k tomu, aby oni sami otevřeli témata, která jim připadají důležitá. To jednak myslím přispělo k jejich větší otevřenosti a jednak to přineslo řadu informací, které by jinak zůstaly neprezentovány, avšak jsou dle mého názoru

pro lepší uchopení problému důležité. Z tohoto důvodu jsem využila právě metodu polostrukturovaného interview, která všechny uvedené požadavky beze zbytku splňuje.

6.2 Průběh tvorby dat

Rozhovory s jednotlivými participanty probíhaly bez přítomnosti dalších osob, aby byl v co nejvyšší možné míře zajištěn jejich pocit bezpečí. Také to, v jakém prostředí a denní době se interview odehrávalo, bylo ponecháno zcela na volbě respondenta. Jedinou podmínkou bylo, že rozhovor bude probíhat osobně, tváří v tvář, tedy nikoli po telefonu, či přes internet.

Před samotnou realizací rozhovoru byl každý participant dotázán, zda by mu nevadilo pořízení audionahrávky z interview. Byl mu zároveň vysvětlen důvod tohoto způsobu fixace dat, který spočíval v možnosti získání co nejkompaktnějšího a nejautentičtějšího materiálu pro další zpracování (Miovský, 2006). Respondenti byli seznámeni s etickými zásadami nakládání s těmito nahrávkami a ve všech případech se podařilo získat jejich souhlas se záznamem rozhovoru na diktafon.

Jednotliví participanti se lišili jak mírou své ochoty či schopnosti podělit se o své soukromé zkušenosti, tak také mírou svého introverzního či extravertního zaměření. Od toho se odvíjela také dosti rozdílná délka jednotlivých rozhovorů, která se pohybovala mezi čtyřiceti třemi minutami a dvěma hodinami padesáti šesti minutami. Plánovaná přibližná doba rozhovoru byla stanovena na jednu hodinu, v souladu s doporučeními Miovského (Miovský, 2006) však byla stanovena i horní (půl hodiny) a dolní (tři hodiny) časová hranice, kterou jsem se snažila nepřekročit.

Formality spojené s dodržением etických principů jsem se snažila s respondenty vyřizovat co nejdříve po svém příchodu, neboť dle mého názoru a zkušeností u řady účastníků vzbuzují nervozitu. Tu jsem se následně snažila rozptýlit neformální konverzací, která dle individuální potřeby a časových možností participantů trvala různě dlouho. Sobotková (2003) zároveň neformální konverzaci považuje za jednu z technik kvalitativního dotazování a upozorňuje na její možnou explorační funkci.

Pořadí jednotlivých probíraných okruhů a doslovné znění otázek se dle potřeby měnilo. Někteří respondenti spontánně začali hovořit o tématech, které jsem měla v úmyslu zařadit až

později. Také z kontextu odpovědí jednotlivých participantů někdy vyplynulo jiné pořadí otázek, než v jakém bylo připraveno ve schématu. V některých případech si respondenti vyžádali vysvětlení otázky, neboť její znění jim připadalo mnohoznačné. Též se několikrát stalo, že participant položenou otázku nepřesně pochopil a ve snaze ji zodpovědět začal hovořit o něčem jiném. V těchto případech jsem se snažila původní otázku přeformulovat tak, aby jí účastník s co největší pravděpodobností porozuměl takovým způsobem, jakým byla původně myšlena. Změnu formulace otázek jsem praktikovala také v případech výrazné odlišnosti aktivního a pasivního slovníku respondenta či formy jeho vyjadřování. Jsem si ovšem vědoma, že i vlivem těchto zásahů, jež byly vedeny snahou v co nejvyšší možné míře zamezit „komunikačnímu šumu“, mohlo dojít k ovlivnění odpovědí. Toto lehké snížení míry standardizace dotazování však považuji pro kvalitu dat v souladu s Miovským (Miovský, 2006) za nižší riziko, než ztrátu věrohodnosti pro dotazovaného, což by při striktním trvání na dané formulaci jistě hrozilo. Dalším problémem by pak bylo, že na některé otázky by někteří respondenti z důvodu špatného pochopení dotazu neodpověděli.

6.3 Okruhy k tématům rozhovorů

Jak bylo zmíněno výše, předcházelo realizaci rozhovorů s participanty sestavení schématu, které obsahovalo jednotlivé okruhy rozhovorů, rozpracované ve formě jednotlivých otázek. Tato obecná struktura vycházela z otázek, které jsem si sama kladla na základě svých vlastních zkušeností s pěstounskou péčí, a dále z rozhovorů s řadou dlouhodobých pěstounů, kteří však nebyli zahrnuti do výzkumu jako účastníci, protože nesplňovali některé ze stanovených kritérií.

Struktura rozhovoru byla pro participanty (v případě, že o to měli zájem) v písemné formě přístupná již před realizací samotného rozhovoru. Pomohlo to zmírnit obavy některých z nich, na co se jich budu ptát, a někteří tím dokonce podmínili svoji účast ve výzkumu. Někteří však naopak o využití této možnosti nestáli.

Každému respondentovi jsem dala na výběr, zda chce začít mluvit sám o tom, co mu v souvislosti se zkušeností pěstounství připadá důležité, a já bych se ho poté zeptala pouze na to, o čem by sám nehovořil, nebo dá raději přednost od počátku rozhovoru mému dotazování. Všichni účastníci ovšem nakonec zvolili tuto druhou možnost.

Rozhovory tedy probíhaly na základě této osnovy:

- Proč podle Vás vůbec dlouhodobí pěstouni přijímají děti do NRP?
 - Co k tomuto rozhodnutí vedlo konkrétně Vás?
 - Jak jste Vy a Vaše rodina prožívali období příprav na přijetí dítěte?
- Jaká je podle Vás ideální velikost pěstounské rodiny? Proč?
- Jaké to je, být dlouhodobým pěstounem?
 - Je podle Vás rozdíl mezi biologickým a náhradním rodičovstvím? Pokud ano, jaký?
 - Je to podle Vás spojeno s nějakými výhodami či nevýhodami?
 - Jak jste Vy a Vaše rodina prožívali příchod přijatého dítěte (příp. jednotlivých přijatých dětí) do rodiny? Lišila se nějak realita od očekávání?
 - Změnil se nějak v průběhu času Váš postoj a vztah k přijatému dítěti?
 - Jak dítě přijali příbuzní a známí?
 - Změnil se nějak v průběhu času postoj a vztah Vašich příbuzných či známých k přijatému dítěti?
 - Potřebuje podle Vás pěstounská rodina jinou podporu okolí, než rodina biologická?
 - Funguje to podle Vás v pěstounské rodině jinak, než v biologické? Pokud ano, v čem?
 - Myslíte si, že pěstounství člověka v něčem změní? V čem?
 - Odrazí se podle Vás nějak skutečnost, že je člověk pěstounem, na jeho manželství (partnerství)?
 - Odrazí se podle Vás nějak skutečnost, že je člověk pěstounem, na jeho vztahu k biologickým dětem?
 - Odrazí se podle Vás nějak skutečnost, že je člověk pěstounem, na jeho biologických dětech?
 - Vnímá podle Vás okolí pěstounskou rodinu jinak než běžnou rodinu? Pokud ano, v čem?
 - Je něco, co Vás na výkonu pěstounské péče oproti původním představám překvapilo?
 - Je něco, co Vám výkon PP ztěžuje?
 - Je něco, co Vám výkon PP usnadňuje a co Vám při něm pomáhá?

- Sledujete změny, které v poslední době probíhají v oblasti NRP?
 - Pokud ano, jak je hodnotíte?
 - Dotkly se Vás nebo Vaší rodiny nějak?
- Kdybyste se znovu rozhodoval/a pro přijetí dítěte do dlouhodobé pěstounské péče, šel/šla byste do toho (se zkušenostmi, které máte nyní) znovu?

7 Zpracování a analýza dat

Na následujících řádcích se budu věnovat metodice zpracování získaných dat. Popíšu postup úpravy dat před jejich analýzou i průběh samotné analýzy, zastavím se u použitých metod a zdůvodním jejich výběr.

7.1 Příprava dat pro analýzu

Fáze technického zpracování dat a jejich přípravy pro analýzu, nazývaná data management, je v kvalitativním výzkumu úzce propojena s fázemi získávání a analýzy dat (Miovský, 2006). Všechny tyto tři fáze mohou probíhat paralelně a navzájem se řetězově ovlivňovat. Nejinak tomu bylo i v případě tohoto výzkumu.

Data byla fixována v podobě audiozáznamů z interview, s čímž všichni participanti výslovně souhlasili. Tyto nahrávky byly následně co nejdříve po realizaci každého rozhovoru do-slovně přepsány. V prepisech se ovšem vyskytla řada pasáží, obsahujících z hlediska komu-nikačního významu nadbytečná slova, tzv. „slovní vatu“. Dále se vyskytly výrazy vulgární, které však nebyly odrazem stavu komunikované skutečnosti, nýbrž aktivního slovníku par-ticipantů, a jejich úloha byla pomocná. Častá byla také zadrhnutí v proudu řeči, kdy se účast-níci snažili najít vhodná slova pro vyjádření svého názoru či zkušenosti, a z tohoto důvodu např. třikrát započali stejnou větou.

Jelikož byl text z uvedených důvodů na mnoha místech těžce srozumitelný či působil těžko-pádně nebo vulgárně, rozhodla jsem se pro úpravu plné transkripce prostřednictvím rozší-řené metody *redukce prvního řádu*. Tato úprava spočívá v očištění přepisu od nadbytečných zvuků, slov či částí vět, které narušují plynulost textu, avšak nejsou nositeli informací (Mi-ovský, 2006).

Dále jsem očištěný text znovu procházela a jednotlivá sdělení seskupovala do tematických kategorií. Využila jsem při tom jednu z možností metody *kódování*, tedy a posteriori vytvo-ření schématu kontextově vázaných kategorií (Schwandt, 2001). Těmto kategoriím jsem se dle témat, kterých se dotýkaly, snažila přiřazovat co nejkratší a zároveň co nejvýstižnější názvy. Původní kategorizaci jsem ovšem v průběhu získávání dalších dat a analýzy několi-krát přepracovala. Určité kategorie se totiž ukázaly jako příliš obsáhlé, a bylo tedy nutno je

rozčlenit na více samostatných segmentů. Rovněž pro některá data, původně „přirozeně“ zařazovaná do některé z již existujících kategorií, bylo vhodnější v kontextu nových zjištění vytvořit kategorii samostatnou. V jednom případě došlo pod vlivem nových informací také k přejmenování kategorie. Výsledné schéma kategorií bylo tedy následující:

- **Motivace k přijetí dítěte**
- **Ideální velikost pěstounské rodiny**
- **Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického**
- **Odlišnost pěstounské rodiny od rodiny „normální“**
- **Ovlivnění vztahů uvnitř rodiny pěstounstvím**
- **Rizikové a protektivní faktory**
- **Reflexe probíhajících změn v oblasti náhradní rodinné péče**
- **Zpětné zhodnocení vlastního rozhodnutí k výkonu pěstounské péče**

K ulehčení další práce jsem využila techniky *barvení textu*, kdy každé kategorii ve vytvořeném schématu byla přidělena určitá barva, a touto barvou označeny i všechny pasáže redukovaného přepisu, které bylo možno do dané kategorie zařadit. Takto připravený text je mnohem přehlednější a usnadňuje následnou analýzu (Miovský, 2006).

7.2 Metodika analýzy dat

Jak již bylo řečeno, v kvalitativním výzkumu od sebe nelze jednotlivé fáze nakládání s daty striktně oddělovat. Např. výše zmíněné kódování dat je některými autory (Miles & Huberman, 1994) šířeji chápáno již jako součást jejich analýzy. Pro analýzu v užším slova smyslu pak existuje několik dílčích metod, které vzájemně propojují získaná data a hledají mezi nimi souvislosti a podobnost.

V tomto výzkumu jsem se rozhodla využít kombinaci tří metod, a to metody *prostého výčtu*, která svým zaměřením stojí na pomezí mezi kvantitativním a kvalitativním přístupem, metody *vytváření trsů* a metody *zachycení vzorců* (Miovský, 2006). Použití metody prostého výčtu umožnilo sledovat absolutní počet všech respondenty prezentovaných zkušeností a jejich charakteristik vč. frekvence výskytu. Metoda vytváření trsů umožnila na základě překryvu seskupovat tyto zkušenosti do jednotlivých obecnějších témat. Díky metodě zachycení

vzorců pak bylo možno vystopovat určité podobnosti a opakující se jevy či významové kategorie. Zmíněný postup si jako celek kladl za cíl vystihnout podstatu prezentovaných zkušeností, aniž by tím byla dotčena jejich významová mnohotvárnost (Hendl, 2005).

7.3 Etické aspekty tvorby, uchování a zpracování dat

Všichni účastníci výzkumu byli již předem, během domlouvání osobního setkání, stručně seznámeni s jeho účelem a obsahem. Byly jim rovněž poskytnuty základní informace o mé osobě, o roli účastníků ve výzkumu a o přibližných časových požadavcích na účast v něm.

Co nejdříve po mém příchodu na smlouvenou schůzku byly dále každému participantovi předloženy k pročtení podrobné informace o účelu výzkumu, formě spolupráce, způsobu zájmu dat a nakládání s nimi, možnosti odmítnout odpověď na některé otázky, možnosti odstoupit z výzkumu, možnosti získat jakékoli informace ohledně výzkumu a možnostech využití výsledků výzkumu. Každý z respondentů byl následně požádán o podepsání informovaného souhlasu¹⁵. Všichni participanté se svojí účastí na výzkumu za podmínek, se kterými byli seznámeni, výslovně souhlasili. Tři z nich nicméně odmítli podepsat informovaný souhlas s tím, že uvedením jména v kolonce podpis by mohla být ohrožena jejich anonymita. U těchto účastníků nebylo z etických důvodů možno na podepsání souhlasu trvat a informovaný souhlas jsem od nich získala pouze ústní formou.

Jelikož jednou z podmínek, kterou jsem se vůči participantům zavázala, bylo dodržení naprosté anonymity, změnila jsem všechna jména osob či míst ve všech výročí respondentů, které budou v práci citovány. Z téhož důvodu jsem v těchto citacích pozměnila nebo vynechala časové údaje, které by mohly vést k identifikaci jakýchkoli osob. Za účelem znemožnění odhalení totožnosti jednoho z účastníků jsem také sdružila údaje o počtu biologických a osvojených dětí v uvedených charakteristikách výzkumného vzorku.

Jelikož pro řadu mých výzkumných participantů byla otázka anonymity velice důležitá, rozhodla jsem se po zralé úvaze uvádět citace výroků všech účastníků bez jakéhokoli označení autora. Tímto krokem dojde k jistému ochuzení výstupů ve směru snížení možnosti přiřadit

¹⁵ Participantům předkládaný dokument s informacemi pro účastníky výzkumu a formulář pro udělení informovaného souhlasu s účastí ve výzkumu jsou součástí příloh této diplomové práce jako příloha č. 2 a 3.

výskyt určitého konkrétního jevu k určitým konkrétním vstupním podmínkám. Je však zapotřebí respektovat právo respondentů na plnou anonymitu, a to zejm. v případě, že to oni sami považují za stěžejní.

V průběhu realizace tvorby dat pak vyvstal jistý zajímavý fenomén. Celkem čtyři participanti se mi během rozhovoru spontánně svěřili, že u jednoho z přijatých dětí předčasně (tedy před dosažením zletilosti nebo samostatnosti dítěte) ukončili pěstounskou péči nebo to mají v co nejbližší době v úmyslu. Ve všech případech se ovšem jednalo o pěstouny, kteří bez větších problémů vychovávají další přijaté dítě nebo děti. Existuje možnost, že takovýchto participantů bylo v mém vzorku více a z výzkumného hlediska by bylo zajímavé se výskytem tohoto jevu zabírat hlouběji. Z etických důvodů jsem však na tuto možnost rezignovala a i samotné sdělení o zkušenosti předčasného ukončení pěstounské péče nebo úvahy o něm jsem ponechala zcela na dobrovolnosti respondentů.

Uvedená opatření sledovala jednak ochranu soukromí jednotlivých účastníků výzkumu, ale kladla si za cíl rovněž zvýšit jejich pocit bezpečí a tím co nejvíce přispět k ochotě spolupracovat a upřímně odpovídat na položené otázky (či dokonce přispět „něčím navíc“). To považuji za velice důležité ve vztahu k dosažení smysluplných a relevantních výsledků výzkumu.

8 Analýza dat a výsledky

Tato část je z hlediska rozsahu práce nejdelší. Jelikož se však předložený výzkum věnuje v našich podmínkách zatím dosti opomíjenému tématu¹⁶ a mohl by tudíž otevřít otázky pro další zkoumání v dané oblasti, rozhodla jsem se představit zkušenosti účastníků co nejpodrobněji (samozřejmě za současného zachování co nejvyšší míry přehlednosti).

8.1 Analýza dat

Při prezentaci konkrétních výstupů svého výzkumu se přidržím již dříve uvedeného schématu kategorií, vzešlých z procesu kódování. Tyto kategorie, tvořící jednotlivé tematické okruhy, budou podrobně rozebrány v textu následujících podkapitol. Jednotlivá *témata* v rámci těchto okruhů budou vyznačena tučnou kurzívou. Tato témata vycházejí ze schématu otázek polostrukturovaného interview a některá dále vzešla z dat, které participanti poskytli spontánně, aniž by byli dotazováni. Výsledné subkategorie, vzešlé z analýzy, budou nade-psány podtrženou *kurzívou*. „*Citace výroků participantů*“ budou uvedeny kurzívou v uvo-zovkách. Grafická vizualizace je přiložena v příloze č. 4 této diplomové práce.

8.1.1 Motivace k přijetí dítěte

Vztažné otázky z rozhovoru:

- Proč podle Vás vůbec dlouhodobí pěstouni přijímají děti do NRP?
- Co k tomuto rozhodnutí vedlo konkrétně Vás?

Obecné pojetí motivace k přijetí dítěte či dětí

Dát domov dětem, které ho nemají, pomoci

V prezentovaných názorech respondentů, dotýkajících se tématu obecné motivace k přijetí dítěte či dětí do pěstounské péče, převažovalo přesvědčení o touze pomoci opuštěným dětem

¹⁶ Z rozsáhlejších výzkumů, dotýkajících se obdobných otázek pěstounství, lze zmínit pouze výzkumnou studii Ireny Sobotkové z r. 2003, zaměřenou na zkoumání odolnosti a fungování pěstounských rodin (Sobotková, 2003).

a dát jim domov: „*Asi chtějí nějakému dítěti pomoci, přijde jim nespravedlivé, že některé děti bez vlastního zavinění nemají rodinu.*“ Tato pohnutka se ve výpovědích pěstounů zúčastněných ve výzkumu objevila celkem jedenáctkrát.

Jedna respondentka dokonce tuto motivaci označila za jedinou možnou, jestliže má být vytvořená pěstounská rodina funkční: „*Motivace pěstounů podle mě je dát domov dětem, který ho nemůžou mít. Aspoň takovou motivaci jsme měli s manželem my a to si myslím, že je ta správná motivace. Potom může být ještě jiná motivace, ale to se potom projeví v nějakém krachu, v tom že ta rodina potom nefunguje. Takže motivace jako dlouhodobých pěstounů je jako dát domov tomu dítěti, takže je to nasměrovaný pomoci tomu dítěti.*“

Jiná respondentka ovšem upozornila na jistou počáteční iluzi, spojenou s pohnutkou pomoci: „*Protože na začátku mají iluze. Protože do toho jdeš s iluzema. Jdeš s naivní představou, že pomůžeš dítěti...*“

Pěstounská péče jako řešení osobních problémů

Dalším mezi respondenty uvažovaným motivem k výkonu pěstounské péče bylo řešení vlastních problémů prostřednictvím přijatého dítěte či dětí: „*... a často taky řešíme svoje osobní věci, že chceme další dítě, sourozence pro svoje dítě a podobně.*“

Mezi těmito řešenými problémy figurovala na prvním místě bezdětnost či touha po dalším dítěti, které se vyskytly v celkem šesti výpovědích: „*Nebo taky třeba nemají vlastní děti. Ale tam je myslím lepší, pokud se hned rozhodnou pro náhradní rodinnou péči, než když podstupují stále dokola například umělé oplodnění, a když to nepomůže, tak jako náplast přijmou dítě z dětského domova.*“

Dalším předpokládaným problémem řešeným skrze přijaté dítě byla osamocenost vlastního dítěte – jedináčka. Vyskytla se celkem čtyřikrát: „*Když mají takové nějaké dítě, tak k tomu ještě chtějí, aby to dítě nebylo samo, já si myslím, aby mělo i sobě rovný třeba děti. Já si to myslím, já nevím, no – to je takovej můj názor.*“

Podle dvou participantů by mohly v procesu rozhodování sehrát svoji roli i peníze: „*Většinou je to asi snaha pomoci dětem, ale asi je to stále více hlavně byznys.*“ Jeden z nich o tom ale

pochyboval, i když tuto možnost de facto připustil: „*No, a taky jsem slyšela, že to dělají kvůli penězům, ale to si myslím, že není pravda. Ale jasně, že ty pěstouny je velice těžký vybírat. Já si myslím, že jsou i takoví mezi nima, že by to vůbec neměli dělat.*“

Pocitovaný potenciál

Jako další možný popud k přijetí dítěte či dětí uváděli pěstouni i subjektivně pocitovaný volný potenciál vychovat ještě další dítě či děti (dva respondenti) či smysluplně naplnit svůj život nebo strávit volný čas (tři účastníci): „*Tak asi určitě proto, že chtěou pomoci nějakému dítěti. Bud' už teda mají svoje vlastní děti odrostené a chtějí pomoci ještě někomu, anebo jakože nemají svoje vlastní děti a tím pádem si chtěou tohleto nahradit.*“ / „*Hlavně mají svoje děti, a nebo nemají práci třeba, a říkají si: ,Když musím být doma, tak když jsem vychovala dvě, tak vychovám třeba ještě jedno anebo dvě.‘ Já nevím – to je takovej celkově můj názor.*“ / „*Tak asi mají různé důvody. Já myslím, že třeba chtějí pomoci nějakým dětem, co nikoho nemají, nebo třeba chtějí nějak smysluplně naplnit volný čas.*“

Nelze uvést obecné motivy

Jeden z participantů do výše uvedených subkategorií ničím konkrétním nepřispěl, neboť se domníval, že není možné uvést nějaké obecné důvody pro výkon pěstounské péče: „*No tak já myslím, že je to individuální určitě a každý má na to jiný názor.*“

Vlastní motivace k přijetí dítěte či dětí

Dát domov dětem, které ho nemají, pomoci

I v případě vlastní motivace respondenti nejčastěji (celkem osmkrát) udávali touhu pomoci nebo dát domov opuštěnému dítěti či dětem: „*Já nevím, mě těch dětí vždycky bylo hrozně líto, že tam někde sú a nemajú rodinu.*“ / „*To je vlastně můj důvod, že jsem tam přišel, tak jsem zjistil, kolik tam je dětí. A když jsem zjistil, že některé tam zůstanou třeba deset let a za těch deset let nikam nepůjdou, nikam se nedostanou, nikdo si je nevezme, žádný nějaký prázdniny u babičky nebo něco takového, prostě za těch deset let poznají jenom tady toťto, A za těch deset let z toho domova řeknou: ,Osmnáct, tady máš svoje věci, svět je tvůj.‘ ... Jsem zjistil, které jsou v uvozovkách právně volné a nemají rodiče, a tudíž vlastně nikam*

nejdou, když jsou třeba prázdniny, vánoce nebo něco. Tak říkám: „A kam jako potom jdou, když jsou ty prázdniny?“ „No, jdou do jinýho domova. Třeba v Kroměříži.“ Říkám: „Tak to je skvělé. To mají skvělý život.“ Takže první čtyři roky v kojeňáku a dalších deset let v domově, to je jako vyhlídka jako blázen. Nepoznají nic, nepoznají takové ty rodinné dovolené a tady ty všechny – to, co prožívají naše děcka.“ Snahu pomoci lze vystopovat i v odpovědi další respondentky, která uvedla: „Vlastně ani nevím. O této možnosti jsme s manželem hovořili, už když jsme spolu chodili. Tak nějak nám to přišlo hezké.“ Touha po vlastní prospěšnosti zde sice není explicitně vyjádřena, nicméně z výroku jaksi přirozeně vyplývá.

Pěstounská péče jako řešení osobních problémů

Také v případě vlastní motivace pěstouni přiznávali pohnutky spojené s řešením svých vlastních problémů. Tříkrát uvedli vlastní bezdětnost či touhu po dalším dítěti: „Já nemožu řect' za druhé, ale my sme si je vzali, abychom měli vyplněný život, protože sme svoje neměli. A měli sme vždycky zapůjčené od svých sourozenců, jako od švagra děcka, a není to ono, není to ono. Každého máme chvílu, zase ho vrátíme, a bylo to takové – potřebovali sme něco, abychom měli svoje.“

Ve čtyřech případech hovořili o snaze pořídit dítěti, které již v rodině bylo, sourozence: „Víš co, já jsem změnila život, vlastně jsem se rozvedla, začala jsem žít s Pepou, a Kačenka měla šest, sedm roků a byla sama. Tři dospělé děti já už jsem měla. Prakticky tehle ten barák zůstal mi, sedmileté dítě, které vyrůstalo jakoby samo. Její sourozenci jsou velcí, sice jsou tam malé děti, ale nejsou tu pořád, aby si s někým mohla hrát. A ten věkový rozdíl tam je velký od mojich vnoučat – a ona je teta vlastně. Takže chtěla jsem, ať nevyrůstá sama, protože tyhle tři moje velké děti vyrůstaly prakticky o dva roky od sebe a společně vyrůstaly. A ona by prakticky vyrůstala sama už teď kom. Tak k ní jsem chtěla jedno, nanejvýš dvě děti. Že jich přišlo nakonec víc, to byla otázka už takového jiného...“ / „Takže jsme potom, posléze teda, když jsme zjistili, že fakt jako, že těch děcek je moc a prostě nemůžou se dostat do té rodiny, tak jsme chtěli k Petrovi ještě jedno dítě, ještě prostě sourozence. Nám to připadalo, že ten Petr byl vychovávaný jak jedináček, protože ti starší byli už velcí, že, a všichni jsme se tak točili kolem toho Petra a ten Petr byl takový, že potřeboval k sobě vrstevníka. Takže k Petrovi jsme chtěli ještě jednoho.“

Finanční osobní motivace k přijetí dítěte či dětí nebyla zmíněna ani v jednom případě, jeden participant ji však spontánně explicitně negoval: „*Asi jsme chtěli hlavně pomoci a těšili jsme se na to. Určitě nešlo o peníze. O dávkách pěstounské péče jsme se dozvěděli až týden před tím, než jsme si dítě dovezli domů.*“

Pociťovaný potenciál

I v případě vlastní motivace šest participantů deklarovalo pociťovaný potenciál vychovat další dítě či smysluplně strávit svůj čas: „*My jsme to udělali proto, že vlastně v té době, když jsme tu Moniku brali – jsme o to dítě zažádali, tak vlastně syn už měl těch téměř šestnáct let, byl zcela samostatný, už nás nepotřeboval a já jsem ještě cítila – ten domek, zahrada – že bych ještě mohla nějaké dítě jako přijmout a věnovat se mu. Tak proto jsme prostě šli do toho.*“ / „*No, přesně to, co jsem teď říkala. Naše děti byly odrostené a potřebovali sme a chtěli sme jednomu dítěti pomoci. Jakémukoliv – prostě i třeba mentálně postiženému – prostě jednomu nějakému dítěti.*“ / „*U druhého dítěte to bylo tak, že jsme se tak po dvou letech zajeli jako rodina a najednou nás napadlo, že bysme zvládli ještě jedno. Tak jsme se tentokrát rovnou obrátili na tu organizaci, co poprvé, a pak, když jsme měli vybrané konkrétní dítě, šlo to už zase hodně rychle. Do několika měsíců jsme ho měli zase doma.*“

Pěstounská péče jako náhrada adopce nebo jako její přijatelná alternativa

Oproti úvahám účastníků o obecných pohnutkách k výkonu pěstounské péče se v případě jejich konkrétní osobní motivace vyskytl nový fenomén, a to celkem v šesti případech. Jednalo se o výkon pěstounské péče jako náhrady či přijatelné alternativy k původně zamýšlené nebo preferované adopci: „*No, a když se nám potom narodila dcera a dorostla tak do věku tří let, nějak nás už ani nenapadlo jí sourozence pořizovat běžnou cestou, ale tak jsme to tak brali, že nastal čas na adopci. Původně jsme totiž uvažovali o adopci jednoho dítěte a měli jsme o něm takové ty typické adoptérské představy. Až na to, že jsme netrvali na miminku, ale chtěli jsme přijmout dítě do šesti let. Ale samozřejmě bílé, zdravé a pokud možno pilné a poslušné. Během schvalování naší žádosti ale chronicky onemocněla naše dcera a my jsme zjistili, že i nemocné dítě je dítě, a že právě takové potřebuje asi tu rodinu nejvíc, že o ty zdravé je dost velký zájem a že bysme asi až zas tak nepomohli, kdybysme si vzali takové. Tak jsme žádost předělali na pěstounskou péči.*“ / „*Byli jsme schválenými osvojiteli – my jsme prapůvodem osvojitelé. Neboť jsme nechtěli, aby nám kdokoli kecal do výchovy, aby*

dítě mělo jakoukoli vazbu a podobně. Chtěli jsme být sobecky pouze a jenom my rodičové. Uvažovali jsme o jednom dítěti.“ (Otázka výzkumníka: „A jak k tomu došlo, že jste se nakonec rozhodli pro pěstounskou péči?“) „Protože v daný okamžik nebylo žádné dítě vhodné do osvojení a nabídli nám dítě do pěstounky. A my jsme vyměkli a pojali jsme to, jakože to tak má být.“ / „Já jsem vlastně o pěstounské péči ze začátku vůbec nevěděla. Prostě jsme chtěli adoptovat dítě. A když jsem potom se o to začala zajímat, tak jednak mi bylo řečeno, že už jsme staří na adopci a že vlastně do adopce jdou děti, které jsou za první právně volné, a za druhé manželským párům, kde je dlouhodobě prokázáno, že nemůžou mít svoje děti. No a paní sociální pracovnice mi tehdy řekla: „Tak potom jediné pěstounská péče.“ A já říkám: „A co to je pěstounská péče?“ No tak mi to vysvětlila a tak já jsem říkala: „Jo, tak...“ Neznalá toho, tak jsem – jsme šli do toho tak nějak po hlavě.“ / „My sme vůbec neuvažovali o pěstounské péči, my sme si chtěli osvojit, protože my jich berem – opravdu jsou naše, a když by se něco stalo, tak máme všechny rovným dílem. Jenomže holka byla nemocná se srdcem, a když sme ju brali z Olomouce, nám řekli, že byla dvakrát – v bezvědomí ju odváželi, a že můžeme počítat se všec-kým, měla rok a půl. A proto nám nedovolili – že byli oba nemocní – nám nedovolili osvojení u těch prvních děcek. A tady ti dva poslední, ti nejsou zbavení rodičovských práv.“

Sourozenectví přijatých dětí

V pěti případech se také jako důvod přijetí vyššího, než původně zamýšleného, počtu dětí vyskytla okolnost, kdy pěstouni současně přijali dva nebo více sourozenců, protože je od sebe nechtěli oddělovat, či k dítěti, které již v rodině bylo, přijali jeho biologické sourozence, o jejichž existenci se dodatečně dozvěděli, nebo kteří se dodatečně narodili: „Takže jsme měli žádost ještě na jednoho, v žádném případě ne sourozence – a dostali jsme sourozence. My jsme nechtěli víc jak jedno dítě, my jsme chtěli prostě zase jenom jedno. Tak abychom doma měli dva. Jo – prostě my jsme se necítili na to, abychom měli doma, já nevím, čtyry děcka. Já teda v žádném případě.“ (Otázka výzkumníka: „A už se cítíš?“) „Nevím, asi jsem si zvykla nějak, to si zvykneš, že, ale tenkrát v té době – fakt jako už jsem to měla v té hlavě jasně prostě jako že dvě. Hotovo. Tak jak jsme to měli s těma staršíma – to, co zvládnou. Zvládnou zhruba ty dvě děcka, aby měly taky nějaký standard životní, aby prostě, když sem přijdou, tak aby měli aspoň třeba svůj pokoj nebo aby měly takový ten životní standard. Že jich bylo víc, to už byla další věc.“ / „Po přijetí Jirky, povzbuzení úspěchem, jsme přijali Tomyho. Tam jsme se teda seklí v úsudku, protože dítě má těžkou mentální retardaci a bylo jasné, že se nevrátím do práce. Tak jsme chtěli ještě holčičku. No, holčička byla s bratříčkem a pak se

jim narodili další dva sourozenci. A ty jsme si vzali, protože jsou to sourozenci.“ / „A to bylo vlastně na popud té Hanky přijaté, protože Lukáš potom za ty tři roky už měl osmnáct, ona měla osm a teď už to bylo nesourodé, jo. On chodil tam a tam a ona chtěla s ním všude a nemohla. Ona nedokázala pochopit, že prostě on je dospělý a že už může, a tak pořád chtěla, abychom si vzali ještě nějaké dítě do pěstounské péče. No a tak jsem si říkala: ‚No tak jo, tak aby ještě někoho při sobě měla.‘ Tak jsme si zažádali a dostali jsme ty další dvě, což jsou teda biologičtí sourozenci – přišli najednou, no a já jsem neměla to srdce je rozdělit – buď oba, nebo žádný.“

Seznámení s konkrétním dítětem nebo podmínkami konkrétního ústavního zařízení

Ve čtyřech případech participanty k přijetí dítěte vedla osobní zkušenost, kdy se nějakým způsobem seznámili s konkrétním dítětem a (nebo) navštívili kojenecký ústav či dětský domov: „No, nás k tomu vedlo – naše dítě chodilo do jeslí do kojeňáku a byl tam chlapeček, který se nám líbil, takže jsme o něj požádali. Nakonec jsme ale nedostali jeho.“ / „No a takže když jsme hledali pro svoje děcka nějakou školku, tak jsme objížděli všechny školky v okolí a skončili jsme u tady tý... A protože to vlastně bylo vedle domova, tak vlastně ty děti z toho domova do školky chodily tam k nám – k našim děčkám. No, a měli jsme tam známou učitelku a ta učitelka dělala vychovatelku v tom domově potom. Tam byl nějaký problém jako s počítačem, tak chtěli, ať potom, až já povezu svoje děcka ze školky, ať se tam zastavím pomoci s tím počítačem. Tak jsem se tam zastavila – mi vždycky udělala takovou jako exkurzi – jsem ani netušila, že jsou takový ty dny otevřených dveří, že tam můžeš přijít. Tak v uvozovkách jsem tam měla takový den otevřených dveří a tak jsem prošla celý ten domov vlastně... a zároveň jsem si vyslechla takový ty osudy, jo, jak se tam dostali, jak se to stalo. No a tak při tom jsem vlastně zjistila, že tam je vlastně to dítě, které mi okamžitě padlo do oka, no a tím to začlo, že. To byl takový ten první impulz, potom jsme vlastně zjistili, že s našima děčkama chodila do školky. No a při další návštěvě vlastně jsme dali řeč nejenom s vychovatelem, ale i s ředitelem, a zjistili jsme, že jako vlastně nemá nikoho. Takže vlastně jsme si ji chtěli vzít aspoň jako návštěvu na neděli. Když půjdem s děčkama – já nevím – do ZOO, tak abychom ji vzali s sebou, stavili bysme se na oběd, v cukrárně na pohár, jo, prostě abychom jí to aspoň nějak zpříjemnili – ten pobyt v tom domově, aby něco měla taky z toho života. No a tak jsme si ji začali brát. Jenomže nám vlastně řekli, že to dělá neplechu, a že jim to vlastně tu rodinku – tu rodinnou buňku (v dětském domově – poznámka výzkumníka) rozhazuje, takže se musíme rozmyslet, jestli do toho chceme jít se vším všudy, anebo prostě toho musíme zanechat. Takže

tím pádem už to vlastně bylo na nás, abychom se s tím poprali. A teprve jsme začli zjišťovat, co vlastně nás čeká. Protože člověk to dopředu nevěděl, jaký je rozdíl mezi adopcí, nezrušitelnou adopcí, pěstounstvím, poručnictvím – tam bylo víc těch možností, no a tak teprve potom nás sociálka sbalila, řekla nám, co to všechno jakoby obnáší, ty papíry a tak.“

8.1.2 Ideální velikost pěstounské rodiny

Vztažná otázka z rozhovoru:

- Jaká je podle Vás ideální velikost pěstounské rodiny? Proč?

Ideální počet dětí v rodině vč. biologických

Obecná ideální velikost pěstounské rodiny existuje

Většina respondentů deklarovala přesvědčení, že ohledně počtu dětí v pěstounské rodině existuje určitý ideál. Tito respondenti by se zhruba dali rozdělit na příznivce malých rodin (zhruba do tří dětí, vč. biologických), stoupence středních rodin (s asi čtyřmi až pěti dětmi, vč. biologických) a přívržence pěstounských velkorodin (se šesti a více dětmi, vč. biologických). Někteří pak podle rodinného a situačního kontextu připouštěli existenci více ideálů.

Malé rodiny s malým počtem dětí považovali za ideální tři participanti: *„No tak já su určité názoru – čím míň, tím líp. I jedno, i to jedno, i tomu jednomu pomůžete. Protože to nemůžete zvládnout. Když se mu chcete opravdu věnovat, a ještě jsou ty děti určité ne všechny v pořádku, tak to není možný. Dvě – to je ještě ideální, ještě dobrý. Jako ty tři... Možná ty tři, do těch třech, ale... Možná to říkám ze svého hlediska, že už jsem byla starší, možný to je. Ale pokud tomu dítěti chcete dát, co potřebuje, není možný mít tolik dětí. To v žádným případě. Radši těch rodin udělat víc a rozdělit ty děcka. Ale rozhodně bych nerozdělovala sourozence, to jako spolu, to určité.“* / *„Ideální velikost pěstounské nebo jakékoli jiné rodiny stejně záleží na kapacitě rodičů. Někdo je hotový z jednoho dítěte, někdo je hotový ze sedmi dětí. Ale když to tak vezmu zpětně, nejideálnější stav byl, když byly tři.“*

Oblibu středních rodin vyjádřilo šest respondentů: *„Včetně biologických dětí by jich asi nemělo v rodině být víc než pět. Dnešní doba je hodně náročná na intenzivní péči o děti a ta se*

asi ve větším počtu těžko realizuje, zvláště když přijaté děti mívají řadu specifických problémů.“ Do této skupiny lze podle mého názoru ale zařadit i dva respondenty, kteří udávali jako maximum šest dětí v rodině: „Záleží, v kolikati letech si to dítě vezmete, kolik let je pěstounům, jak moc jsou zdraví, jak moc jsou sportovně aktivní a kolik mají vlastních dětí. Jakoby kolik na nich leží zátěže. Dejme tomu, že když bysme vzali, že mají dvě, tři svoje děti, tak si myslím, že fakt dvě, tři můžou přijmout. Ale myslím si, že takové ty systémy těch... Třeba – někdo dokáže zvládnout i pět dětí, ale to tam asi nepřijdou najednou, a tam je otázka, v jakém čase. A zase ten člověk, když to přichází, tak to je hodně starý, z mého pohledu. Takže v rodině najednou biologické plus náhradní děti tak šest.“

Pět účastníků ovšem za ideál považovalo právě velké pěstounské rodiny: „Tak najednou, aby bylo v tej rodině tak tých čtyři, pět přijatých dětí. A s těma biologickýma tak do osmi.“ / „No, myslím si, že čím víc tých dětí je, tím víc ony si rozumjá, Předávajů si ty starší zkušenosti mladším. A mě děcka přemlouvaly eště loni: ‚Mami, vezmi si eště.‘ To sem zastavila. Říkám, já už su stará, já bych měla strach, že třeba jich nedochovám, že člověk neví – dneska tady je a zítra tu byt nemusí. Ale myslím si, že když je nejaká vstřícna rodina, dohodnou se, tak že jich může byt aji hodně.“ Jeden z těchto participantů ovšem udal existenci dvou ideálů, podle individuální situace a zaměření pěstounů, a navíc tyto ideály nepovažoval za obecně platné: „Ideální? No já nevím, tak těch šest, sedm dětí. Když je to velká rodina jako, když jsou to manželé, který prostě to berou jako svoje poslání a chtějí mít velkou rodinu. Jinak ta – takový běžný počet dětí, aby to bylo fajn, tak kolem těch čtyř si myslím, ty tři, čtyři. Já nevím, já si myslím, že to jako musí vědět každý, že to musí vědět ti dva, že se to nedá takhle určit. Někdo se cítí ještě, a když s tím souhlasí i ty děti v tý rodině, tak proč ne. Je fakt, že potom je méně času jakoby jednotlivě na ty děti, ale zase když ti starší jsou jakoby třeba už z domu, a ti rodiče se na to ještě cítí a jsou pro to vstřícny podmínky, proč ne?“

Pět respondentů velké pěstounské rodiny naopak z principu odmítlo (dva z nich však připouštěli jako maximální vhodný počet dětí v rodině šest): „Já neuznávám, že mají dvanáct, patnáct – já to neuznávám. Určitě ne. Tak do těch třech. Neuznávám ten počet – takových těch dvanáct, patnáct, jak to ukazujou v televizi, ne. Protože jsem si to prožila s jedním a měla jsem toho tak... Ne. Když opravdu tomu chcete dát – já jsem zůstala okamžitě z práce doma a měla jsem co dělat. Jako neuznávám to.“ / „No, myslím, že ideál jsou tak dvě až tři pěstounské děti, ale malé, celkem i s biologickýma tak čtyři až pět. Viděla jsem i větší pěst-

tounské rodiny, ale myslím, že moc nefungovaly.“ / „Ideální? Co je ideální, těžko říct. Jakože, v každém případě se mi nelíbí, když by mělo být v rodině víc než šest pěstounských dětí. Je to moc už.“ (Otázka výzkumníka: „A celkem, s biologickými?“) „Celkem? Do těch šesti asi. I s biologickými. Jako záleží, no – prostě, jako šest děcek je dost. Jako těžko, já – třeba někdo řekne: „Jedno děcko, dvě děcka je moc.“ Někdo řekne: „Devět mám málo.“ Ale já si myslím, že fakt jako víc než těch šest dětí tam... (Otázka výzkumníka: „A minimum třeba?“) „Minimum? Tož – určitě, určitě dvě. Jedno děcko je málo. Jedno je takové jakože – i vlastní, i pěstounské – aspoň dvě.“

Obecná ideální velikost pěstounské rodiny neexistuje

Celkem osmkrát se ve výpovědích participantů vyskytl názor, že nejvhodnější velikost pěstounské rodiny je individuální záležitostí a nelze stanovovat obecný vzor hodný následování. Někteří z nich ale přesto jistý ideál uvedli (celkem pět respondentů): „No. Já si myslím, že je to různé. Jako že to nejde asi odhadnout podle toho, jako jak ty děti jsou – jak se přizpůsobí do té rodiny, jak to všechno zvládají, jak jsou ovlivnitelné. Prakticky – co někoho – můžeš mít jenom jednoho a máš ho takhle nad hlavu, protože jsi ráda, že ho zvládneš, jo. Tady nejde prakticky ani o to – materiální stránku, nebo ani o to, jestli stihneš oprat, nebo jestli stihneš uvařit, nebo stihneš ho dovést do kroužku nebo něco takového. Tady jde spíš o to, jestli je ten koloběh tých dětí – jestli se přizpůsobí tomu všemu, jestli chtějí se učit prakticky v té rodině, jestli se přizpůsobí tomu všemu – tak já si myslím, že opravdu není nějaký velký problém. Ale zase když chceš zvládnout a vychovat a udělat, takže fakt ty čtyři děti si myslím, že jsou tak jako akorát, jo. Pokud chceš jako jim dát to nejvíc, co jako můžeš. Ale zase to dítě to musí chtít, že. Samozřejmě, musí to přijat, jo. Anebo aspoň z části musí vnímat, že to děláš pro to děcko. Takže, ty čtyři děti si myslím, že se dají krásně zvládnout, jo. Výchovně – pokud nejsou nějaké problémy. Stejnak, když máš velké problémy, tak s tím nic neuděláš. Můžeš se chovat, vyhrožovat, slibovat, dělat, co chceš, a stejně to dítě udělá si svoje, podle sebe. Ale pokud se s nima dá pracovat, tak si myslím, že ty čtyři děcka se dají zvládnout krásně. Možná i tých pět.“

Tři respondenti ovšem připouštěli existenci pouze a výhradně individuálního ideálu: „To nezáleží ani tak na počtu, jako na kapacitě rodičů a zdravotním a psychickým stavu dětí. Pokud si vezmete komplikované dítě, můžete mít i jednoho až nad hlavu.“ / „Nás bylo doma sedm a dohodli sme se všichni a nekde sou enom dva a nedohodnou se. Takže možná záleží

aji postupně, jak ty děcka přicházejí do rodiny, jak se dohodnou, esli se mezi sebou snesou, nebo něco takového. Tak ale strop bych asi neurčila, nevím, protože nikdy nejde vzít naráz třeba deset, dvanáct dětí, protože vždycky ty starší se třeba už osamostatní a doma to nemáte, že. Třeba jezdí na návštěvu – holka mi jezdí, má osmadvacet roků, jezdí s malou tady, malá, ta je tady víc jak v Lipníku, ale myslím si, že všichni v té rodině najednou nezůstanou, že vždycky ti nejstarší už se osamostatňují. Ale pokud se v tej rodině snášají dobře, tak si myslím, že kdyby jich bylo dvacet – musíte to brát tak, že když by byl někdo mezi nima parohatý, tak že ta rodina už tak šlapat nebude, že záleží opravdu na té rodině, jak se domlouvají. Jak táhne jeden čehý, druhý hot, to není dobře. A prozatým já sem toto nezažila, sme spokojení. Já si myslím, že to není o množství, tam je to o té shodě, jak se shodnou všeci.“

Zachování sourozeneckého pořadí dětí v rodině dle věku

Zachování prvorozenství nejstaršího biologického dítěte

Jedna respondentka spontánně upozornila na důležitost alespoň rámcového zachování sourozeneckého pořadí při přijímání dalších dětí do rodiny: „*A ještě bych zdůraznila, aby aspoň to jedno, to nejstarší z těch biologických, zůstalo nejstarší. Takže to je hodně důležité. My jsme původně měli představu, že začneme, že všechny tři jako necháme nejstarší, a jako by, že by přicházely ty děti až za ně, ale brali jsme si tu skupinu, a ti se zařadili tak ob jedno. Ale ten nejstarší syn biologickéj zůstal nejstarší. A vlastně naše dcera z těch holek je taky nejstarší. A zas máme pocit, že si nás jako našly, ty děti, že to tak jako všechno vyšlo. Myslím si, že je to lepší, protože ty děti mají k sobě blíž takhle věkově.“*

8.1.3 Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického

Vztažné otázky z rozhovoru:

- Jaké to je, být dlouhodobým pěstounem?
- Je podle Vás rozdíl mezi biologickým a náhradním rodičovstvím? Pokud ano, jaký?
- Je to podle Vás spojeno s nějakými výhodami či nevýhodami?
- Je něco, co Vás na výkonu pěstounské péče oproti původním představám překvapilo?
- Jak jste Vy a Vaše rodina prožívali období příprav na přijetí dítěte?

- Jak jste Vy a Vaše rodina prožívali příchod přijatého dítěte (příp. jednotlivých přijatých dětí) do rodiny? Lišila se nějak realita od očekávání?
- Jak dítě přijali příbuzní a známí?
- Změnil se nějak v průběhu času Váš postoj a vztah k přijatému dítěti?
- Změnil se nějak v průběhu času postoj a vztah Vašich příbuzných či známých k přijatému dítěti?
- Myslíte si, že pěstounství člověka v něčem změní? V čem?

Hodnocení zkušenosti pěstounského rodičovství

Prožívání pěstounského rodičovství jako „normálního“

Sedm respondentů svoji zkušenost s pěstounskou péčí zhodnotilo jako „normální“: „*Tož úplně, úplně, úplně běžné. Jakože vůbec to neřeším. To je jedno, jestli jsi dlouhodobý pěstoun, anebo bio rodič, jo.*“ / „*Takové normální.*“

Osm dotazovaných pěstounů rovněž v tomto duchu nevnímalo žádný rozdíl mezi biologickým a náhradním rodičovstvím: „*Já ho nemám. Beru je všechny stejně a mám pocit, že moje vlastní dítě mě štve nejvíc. Mám na něj vyšší nároky, než na ty přijaté asi. (Otázka výzkumníka: ‚Takže nebereš to úplně stejně?‘) Ne, není to otázka toho, že bych to brala, že to je moje dítě, nebo přijaté dítě, ale možnosti a limity těch dětí jsou prostě někde jinde. Ve své podstatě nedělám rozdíly mezi Honzou, Markem, Jirkou, protože ti mají ty limity jako poměrně nízké, že mají jako – jejich intelektová výbava a celkově – jsou prostě šikovní, takže tam nedělám rozdíly. Náš syn je takový víc lenivější, takže tam se jako víc spolu třeme, že jemu se nechce.*“ / „*Já si myslím, že žádný. Ne. Jako nedělám v tom rozdíly, jestli jsem měla kdysi svoje vlastní, anebo toty. Ne, tak to je prostě a hotovo. Tak ony taky – jaký v tom můžeš dělat rozdíl? Nic. Ony ty děcka nikoho jiného nemají, tak jak ty tvoje děcka, tak prostě ani tyhle ty nemají nikoho, kde by si mohly jako někde vybírat, nebo ne? Jako co? To jsou prostě – my jsme jejich jedna jediná rodina, tak jaképak rozdíly? Tam není rozdíl.*“ / „*Jo, to je právě o tom, jak to kdo bere, ten dotyčnej pěstoun, to je to. Mně třeba to úplně vadí teďka, když ty děcka jsou už některý velký, že já bych je třeba už mohla poslat někam a být tady... Rozumíte mě? Já nedělám rozdíl v tom – jsou prostě naše děcka, já vůbec...*“ / „*Pro mě určitě ne, protože vnoučata k nám jezdí, děcka odrostené k nám jezdí – jezdí jako k nám domů. Jsou naši.*“ /

„Výkon pěstounské péče. Nevím – já se nepovažuji za pěstouna, já se považuju za rodiče. Takže – takže nevykonávám pěstounskou péči, sama v sobě jsem rodičem našim dětem.“

Jeden z nich však vyjádřil výhradu, týkající se přístupu okolí, zejm. odborníků pracujících v oblasti náhradní rodinné péče: *„Rozdíl myslím vnímají spíše lidé v okolí, často bohužel odborníci. Čím více se pěstounská péče komercializuje, přibývá i lidí, kteří jsou pěstouny a prostě je to pro ně práce, pak asi ten rozdíl i chtějí vnímat. Nejsem odborník, ale kdybych byl odložené dítě, které chce maminku a tatínka, a dostal bych se do rodiny, kde by mě měli za takového svého žáka, třeba jako učitel ve škole, muselo by to ze mě udělat asociála. A někteří odborníci na školeních na člověka, který přijaté dítě považuje za vlastní, koukají jako na úchyla, který dítěti sobecky krade jeho identitu.“*

Také žádné rozdíly mezi pěstounským a „normálním“ rodičovstvím, týkající se tentokrát výhod či nevýhod pěstounského rodičovství, nevnímalo šest účastníků: *„Nic jsem nevnímala, ani ne. Já jsem to prostě brala šmahem všecko.“ / „Já nemožu posoudit, esli je to pro mňa výhoda nebo nevýhoda, ale děcka byly v rodině přijaté. Všeci z rodiny, jak nás bylo hodně, mojima rodičama, manželovýma – všeci, sou to naše děcka a jezdíme, když se jezdí na oslavy, jezdíme všude všeci a nemožu toto posoudit.“*

Šest participantů na výkonu pěstounské péče oproti původním představám také nic nepřekvapilo: *„Nějaké velké překvapení nebylo. Spíše se někdy naplní věci, o kterých člověk doufá, že se mu nestanou. Jindy se zase naopak stane to, o čem už ani nedoufá, že by se stát mohlo.“ / „To bych ani neřekla. To se nelišilo. To prostě – jako fakt to sžití a to nastavení ze začátku, jak jsme začli fungovat a tak – to bylo v pohodě všechno.“ / „No, představy jsme měli a neměli, právě že jako my jsme se snažili, nebo nechtěli jsme si dělat nějaké představy. No, spíš tím, že člověk to teda spíš čeká horší. Jo, že jsme si říkali – radši horší a hlavně s tím, že když si беру teda ty děti, tak je to proto, že jim dávám šanci, a ne že si je chci změnit k mému obrazu. To taky si myslím, že je hodně důležitý, tenhle postoj.“*

Prožívání pěstounského rodičovství jako těžšího

Osm participantů hodnotilo pěstounské rodičovství jako těžší: *„No, složitý. A nápor pěkněj na nervy, na všechno. Musíte mít cit v prvé řadě a musíte mít pevný nervy. Protože i mně někdy to ujelo, a su taková dost klidná – tak i tak mi to někdy ujelo.“*

Tři z nich se zmínili o určitém zklamání, které se postupem času dostavilo: „Osobně bych řekla, že je to hodně těžké. I když si o tom člověk ledacos načte, nebo si třeba i popovídá s lidmi, kteří dítě v náhradce mají, stejně do toho jde s takovými těmi romantickými představami, jak u něj to bude fungovat úplně perfektně, jaká to bude krásná rodina s krásnými hlubokými vztahy a podobně. A ona je pak realita jiná a to může vést k takovému zklamání, jako k rezignaci, k pocitu životního nenaplnění nebo i neštěstí – takové jako zborcení snů.“

Většina účastníků z této skupiny se pokusila identifikovat i příčinu obtížnosti pěstounského rodičovství. Pět participantů ji spatřovalo v chybění pozitivní rané zkušenosti dítěte s rodiči: „Úplně. To je úplně o něčem jiném. I když se snažíš dělat to samé, co jsi dělala pro vlastní děcka, tak tady musíš dělat stokrát víc. Protože není ten základ toho maličkého. Možná kdyby člověk měl od miminka to děcko, jo, a opravdu se snažil do těch čtyř, pěti let tomu dítěti dát to, co dáváš opravdu svému dítěti – já si myslím, že tam je ten zakopaný pes.“ / „Já si myslím, že tam je spousta věcí jednodušších (v případě biologického rodičovství – poznámka výzkumníka). Protože vlastně takhle mě přišlo cizí děcko ve dvou a půl letech a to jsme byli – já jsem byla pro něho mimoň a on byl mimoň. To biologické rodičovství je určitě jednodušší, protože vlastně vyrůstá to dítě v té matce a pak se narodí a pak se teprve... Zatímco my jsme vlastně rovnou skočili do výchovného procesu – my jsme museli dělat rozhodnutí. U toho miminka jsou ty rozhodnutí jiná. A myslím si, že jsem míň připoutaná než bych byla. A mám i díky zkušenosti, co máme s Vojtou, tak mám prostě jině trošku očekávání, než bych měla od svého dítěte. Jako ve smyslu vzdělání, ve smyslu kariéry, ve smyslu samostatnosti...“

Jedna z těchto participantek z obtížnosti pěstounského rodičovství vinila jak chybění pozitivní rané zkušenosti dítěte, tak jeho odlišné geny: „No, oni totiž, když se dostali do toho jednoho pytle najednou, tak se to těžko rozlišuje. Jako je tam samozřejmě rozdíl, protože ty vaše děti mají k vám jako blíž, nebo máte pocit, že jim lépe rozumíte, protože přece jenom mají – jsou z vás, že. A u těch přijatých někdy mně přišlo – u některých mi přišlo líto, že jsem je neměla hned od miminka, protože by ten vztah byl lepší a mohly by se vyvíjet prostě dříve v těch podnětech. Ale pak mě tam vadí – já nevím, těžko se člověk srovnává s tím, co jako nezná u nich. Něco si prožily, něco si nesou, i ty genetický věci, a já prostě nemůžu rozumět všemu – že jim prostě někdy nerozumím. Tak pak jsou to ty třetí plochy. Takhle – jakoby nedůslednost, tak to mi vrací všechny jakoby bez rozdílu, tam je jedno, jestli jakoby jsou biologický, nebo to, nebo spíš hlavně jako ta dcera, no, ta mi to jako dává, to zrcadlo, dost znát.“

Dva participanti pak vyslovili domněnku, že za těžší úlohou pěstounů coby rodičů stojí především samotné odlišné geny dítěte: „*Já jsem to brala, jakože jsou to jak kdyby vlastní děti. Nebo chtěla jsem to tak brát, jo. Jenomže postupem doby, jak se ty děti vyvíjely – já třeba s tou jednou holkou mám strašně velké výchovné problémy, ve škole, ona byla i v léčebně – v psychiatrické léčebně, v esvépěčku, (středisku výchovné péče – poznámka výzkumníka), jo – a tak je to potom – potom je to takové – člověk do toho jde s takovýma iluzema, s takovýma prostě – jo... Jsem si říkala, jak já si ty děti vychovám – přece když jsem si vychovala svoje, tak to bude to samé, jo. Není to to samé! Prostě tam ty geny se potom...*“

Odlišnost zkušenosti náhradního rodičovství vůči biologickému ve směru těžšího navázání a udržení vztahu s přijatým dítětem či dětmi pak deklarovalo sedm respondentů. Ti se většinou odvolávali na odlišnost dětí umístěných v pěstounské péči, ať už vyplývá z rozdílnosti jejich genetické výbavy, zdravotního stavu či rané zkušenosti s rodiči: „*Nevím. Každopádně jsem do toho vstupovala s tím, že rozdíly dělat nebudu. A myslím, že je ani nedělám – teda takové ty, které by vyplývaly z toho, že jsem to dítě sama neporodila. Jenomže ty přijaté děti se často chovají tak, že vám vlastně jakoby oplácejí za to, co jim udělali jiní, a dokážou být i hodně kruté. A i když víte, že je to vlastně logický projev toho, čím si prošly, moc vám to nepomůže – teda alespoň mně ne. A když s nimi, i když se snažíte, nemůžete najít společnou řeč, je jasné, že ten vztah tím trpí. Když víte, že vám při každé příležitosti ošklivě vynadají, nebudete se těšit, až si s nimi popovídáte. Když víte, že vám osladí jakýkoli výlet, nebude se vám s nimi na něj chtít jezdit. Když víte, že dvě třetiny z toho, co vám řeknou, není pravda, nebudete je mít chuť poslouchat. A když víte, že co si nezamknete, o to přijdete, ať jsou to peníze, bonbóny ostatních dětí nebo třeba vaše tričko, budete mít pocit, že doma není doma, protože doma se všichni zamykají, aby je nikdo z venku nevykradl, ale co máte dělat vy, když je zloděj uvnitř? A navíc, pokud na takovéto chování dětí reagujete jakoukoli nevolí, vždycky se v okolí najde někdo, kdo vám řekne, že proti dítěti pořád něco máte právě proto, že není vaše. On s vámi doma není, on neví, že to dítě zrovna lže, ani jak vám doma nadává a odmítá fungovat. On jenom ví, že to děláte špatně.*“ / „*Ty děcka jsou jiná. Třeba jenom – vlastní děcko od malička vychováváš, a třeba už ve dvou letech řekneš: ‚Nesmíš.‘ A ono to třeba udělá, ale zopakuješ jednou, dvakrát – a už to neudělá. Kdežto to přijaté některé, třeba i osmileté, tomu to opakuješ znovu a znovu a znovu a znovu – a udělá to zase... Už v tom děcku je zakódované něco úplně o něčem jiném. A u některého je to tak otravné – tak jako zvláště, a to nemůžeš z něj dostat. Jemu je to jedno, jestli ti vleze tobě na klín, nebo mně na klín – přitom za tolik let by mělo mít trošinku rozdíl toho všeho, jo. To nedostaneš z něj. Fakt za*

opravdu malinký bonbón, za hranolek tě vymění okamžitě – s něčím jako. Nespojí prostě ten cit, to strání, tu lásku – to už tam nepropojíš, nikde nic neuděláš... To vlastní děcko, když trošku jsem třeba naštvaná – přijde po deseti minutách, omluví se, řekne: ‚Proberem to.‘ A je to o něčem jiném – zase se můžeš vrátit zpátky. Samozřejmě, že je ofrklé – udělá blbosti, udělá to, jo. A taky ho člověk musí hodit zpátky na tu kolej. Ale když ho tam hodíš, upozorníš na to, tak že prostě to vezme úplně jinak – úplně jinak to cítíš, jo... Mně to připadá kolikrát, že některé ty přijaté děcka jdou zpátky, jo... A nemůžeš se spolehnout na nic, protože to, co mu zakážeš, je jako dovoleno.“

Odlišnost pěstounského rodičovství ve smyslu existence jeho nevýhod oproti biologickému rodičovství výslovně udalo osm participantů (každý z nich ale zároveň deklaroval i existenci výhod). Tyto nevýhody se týkaly vyšší náročnosti dětí v pěstounské péči (sedmkrát), větší sledovanosti a kontroly ze strany okolí (pětkrát), jiných genů dítěte (tříkrát), vyšší míry stresu (dvakrát), větší uvázanosti (jedenkrát), vyšší míry strachu o přijaté dítě (jedenkrát) a většího objemu práce (jedenkrát): „*Jestli má někdo představu, že pěstoun si nabere děti, bere na ně prachy, jako nikdo jiný nevydělá, a jen sedí doma a žije pohodlný a příjemný život, moc se plete. Naopak si myslím, že ve většině případů je takovéto rodičovství spojené s daleko vyšší mírou stresu, ať už se týká zdravotního stavu dětí – a z toho vyplývá i spousta práce navíc, reakcí širší rodiny, pak vám do toho taky každý kecá – ať už sociálka nebo okolí a podobně. A u těch dětí, to nemáte jen zdravotní stav – to je kolikrát to nejmenší, i když jsou těžce postižené.“ / „*Tak nevýhody jsou – prostě cizí dítě. Jakoby v náročnosti těch dětí, protože mají poškození nějaké. Takže i v tom, že mají třeba velmi často nevýhodné vztahové vazby – to je další věc.“ / „*Nevýhoda – v podstatě celý život tě všichni sledují. Kontrolují, řeší, jestli náhodou to dítě nedostalo o kolečko salámu méně oproti ostatním dětem a tak.“ / „*Nevýhoda je ta těžší pozice. Ta je v každém případě v tom, že ty děcka jsou jiné, prostě mají jiné geny, jsou jiných rodičů. Že opravdu ty děcka jsou trošku jiné, než ty biologické. V tomhleto je to horší, protože furt na něco jako narážíš.“ / „*S výhodami? Výhodami bych ani neřekla. Já bych spíš řekla, alespoň ze své zkušenosti, že o tyto pěstounské děti mám daleko větší strach, než o ty biologické. Protože ty jsem si od malička vedla, vychovávala jsem si je, věděla jsem, co od nich můžu očekávat, jo, a je to takové – já bych to tak přirovnala – když mají třeba prarodiče hlídat dítě, jo, tak třeba babička řekne: ‚Já mám o něho větší strach, než když jsem tebe měla malou.‘ Jo. A já jsem to – já to taky tak cítím, ten rozdíl.“ / „*Nevýhoda je asi v tom, že se stává, že okolí mé přijaté dítě nevnímá jako mé. To mě pak******

mrzí. Člověk je taky asi víc sledovaný a ke každé jeho chybě nebo jen k odlišnému názoru jsou lidé daleko kritičtější.“

Jedenáct dotázaných pěstounů bylo také nepříjemně překvapeno něčím, co v souvislosti s výkonem pěstounského rodičovství původně neočekávali. Nejčastěji se objevovaly stížnosti na konflikty se školou (čtyřikrát), na to, že dítě bylo ve skutečnosti v horším zdravotním nebo emocionálním stavu, než očekávali nebo jim bylo řečeno (třikrát), že to celkově bylo těžší, než v představách (třikrát) a dále na problémy se změnou křestního jména či dokonce příjmení dítěte či dětí (třikrát). Dva respondenty překvapilo, že ačkoli si před přijetím dítěte mysleli, že jsou připraveni, zjistili, že to nebyla pravda, další dva, že jim bylo dítě předáno neosobně nebo bez oblečení, a další dva vysoká náročnost pěstounské péče a z toho vyplývající vlastní únava. Po jednom nepříjemném překvapení se vyskytlo u položek materiální zaměření přijatého dítěte, strach přijatého dítěte, že bude vráceno, nedostatečné a zkreslující informace o dítěti před jeho přijetím, a také pěstounova netolerance vůči biologické rodině, která byla v rozporu s původním přesvědčením: *„No, Radek byl mnohem horší, než jsme si mysleli. Za ty návštěvy těch sobot, neděl – to tak nepoznáte. My jsme s tím i počítali, hlavně já, ale to – některý věci nás překvapily, třeba i ta zdravotní stránka. Ta nespavost v noci – to vůbec jsme nevěděli, že jo. Von sice to u nás taky dělal, ale my jsme si mysleli, že je to tou změnou, ta hlava, jenže to už bylo v něm od toho kojence. Já jsem si nemyslela, že to tak bude těžký.“* / *„Takže to byla velká únava. Za další nás překvapil vlastně rozsah emocionálního poškození toho přijatého dítěte.“* / *„No, jak už jsem říkala – ty moje romantické představy vzaly za své. Představovala jsem si takové ty scénérie z reklam, jak tatínek přijde z práce domů, celá rodina se za šťastného švitoření sesedne u konzumace nějaké značkové bonboniery, všichni si s láskou a humorem povídají, kdo co zažil, maminka zažertuje, že rošťák zase zlobil, všichni na sebe šibalsky mrknou a užívají si společné odpoledne. A ona ta realita je nejen jiná, ale naprosto jiná.“* / *„Byla tam změna, protože nám řekli, že když děcka dostaneme, že si jim můžeme dát svoje méno, a potom, až sme si děcka vzali, bylo to takové, že ne, že děcka – že by si těžko zvykaly. Že nechat' ména rači tak. A nakonec sme ty ména nechali, a možná, že sem udělala chybu, že sem měla tým starším to přemenovat, protože holce, té se vůbec ta Jana nelíbí, ta nadává pořád. A příjmení mají nakonec všeci naše. Ale děcka, ty chodily tak dlouho a říkaly: ‚Mami, kdy už bude po tem soudě, kdy budeme měť – kdy budeme Novákovi?‘ Ony do školy – ony vyloženě se – sem měla problémy aji s učitelkou, protože ona říká: ‚Víte, že je to trestné – děcka si říkajú méno Nováková a nejsou.‘ Já říkám: ‚Ale jak já jim mám říct, máme požádané...‘ Ne, že je to trestné, že budu měť z toho*

postih, že děcka si říkají ináč, než... A to trvalo asi tři roky nebo čtyři, než sme ty ména jim předělali, přeměnili. Trvalo to dlouho a oni byli z toho nešťastní.“ / „Určitě. Určitě, v každém případě, překvapilo nás to, že tenkrát jsme nebyli na to vůbec připravení. Jakože nějaké přípravy, že by někdo udělal tenkrát – teď už to je úplně jiné, že, ale my jsme ve všem tápali prostě. Všechno pro nás bylo – byla novinka. Protože jsme měli svoje biologické děcka a tak jsme posuzovali i ty náhradní, že by měli být asi úplně stejní. A oni jsou úplně jiní. Oni byli prostě – všechno jsme museli jakoby si sami vyzkoušet a projít, a ze všeho jsme byli – z něčeho víc, z něčeho míň – překvapení. Že třeba ta – ta agrese u toho Jarka, ta negativita a to všechno – to jsme na to nebyli nikdy zvyklí. A nebyli jsme na to ani připravení, takže jsme to prostě ani nechápali, jak je možné, že takové malé děcko má v sobě tolik zloby.“ / „První přiběhla domů a: ‚Máte televizi? Uf. Jo, máte.‘ Uklidněná, že. ‚Máte video? Máte, jo, dobrý.‘ Oběhla byt, zkontrolovala, jestli máme ty požitky, takové tamty věci podle ní základní, jo. Prostě to – to děcko přijaté má hodnoty úplně někde jinde, úplně jinak postavené. Úplně jinak přemýšlí. První to bylo jako úplně – zákon džungle, že. Prostě když přinese někdo do domova tam někde pytlík tyčinek a je tam osmnáct dětí, které tyčinky neměly, tak to přiběhnou, že. No a my na stole – takhle jsme měli tyčinky, že jo, a děcka si občas zobly, že. Lucka přišla a tak to do sebe nacpala, co to šlo, a dívala se, jestli už nejdou další děcka, jo, jestli si nevezmou a jestli zbyde, jestli nepochybí, jo.“ / „Akorát co člověka zarazilo – přijeli sme do toho domova pro děcka a oni nám jich vystrčili zpod sprchy, plenu přehozenú – pak kdyby my sme neměli náhodou, baj očko, oblečení z domu, tak já sem je vezla nahé v listopadě. Nedali nám nic. Takže toťto bylo trošičku takové – to nás překvapilo.“ / „No a tak se jako ujišťovala, ujišťovala, a pak jsme pro ni v pátek přišli, a zase v neděli trauma, že nechce zpátky do domova, že už tam nepůjde, že už tady zůstane, že už se tam nevrátí, že tam nechce být a tak. Takže to bylo takové pro nás – nová zkušenost, kterou jsme tak nějak nepočítali, že by tohlencto mohlo nastat.“ / „No, hromada věcí. Úplně otevřeně – jako jo – moje netolerance vůči biologické rodině jeho. My máme kontakty s jeho babičkou a samozřejmě zcela neasistované, jako v podstatě náhodně nějak zajištěné. On je z velké rodiny, má ještě sestru, kterou taky známe, no a je to jakoby složitě vyvíjející se vztah. I pro Petra, ale i pro mě. Jo – že nejsem v tom prostě úplně nestranná nebo tak. Nebo jak jsem si předtím říkala: ‚Dyť to bude dobře a tak to má být a tak je to správně.‘ No tak jakože správně to sice je, ale že by mi to bylo příjemné... A takových věcí jako samozřejmě je víc. To, co mě hodně překvapilo jako je obecně taková – jako kontakty se školou třeba...“

Prožívání pěstounského rodičovství jako smysluplného a obohacujícího, nebo lehčího

Jedna participantka označila zkušenost pěstounského rodičovství za vysloveně obohacující a mající hlubší smysl: „*Já bych řekla, že se mi to líbí, že v tom cítím naplnění, že to má velký smysl, a i přes to, že to je hodně sil, co člověku to vezme, tak zároveň z toho hodně získává, že ty děti to potom hodně vrací. I když teda třeba vlastně ten nejstarší jakoby – nevím – nefunguje, tak jak bych si třeba představovala, tak přesto, jak říkám, si myslím, že to pro něj význam má a že se drží aspoň tak nějak nad vodou – s tím, co má v sobě, a pořád má šanci – prostě ty děti tím pádem získávají šanci a buď ji využijí, nebo ne.*“

Devět respondentů považovalo pěstounské rodičovství za v určitých ohledech lehčí, a to ve smyslu existence jistých výhod oproti biologickému rodičovství. Tyto výhody se týkaly finančního zaopatření, které umožňuje se dětem více věnovat (šestkrát), pocitu naplnění (jedenkrát), možnosti vybrat si dítě (jedenkrát) a toho, že respondentka nemusela dítě porodit (jedenkrát): „*Tak výhodou je bezesporu to, že můžete být s dětmi doma a jste zaopatření.*“ / „*Výhoda – na počátku máš představu, že si můžeš vybrat dítě.*“ / „*Tak výhody se přelévají do finanční roviny.*“ / „*Tak děcka to mají lepší v tom, že – třeba já teďka už jak mám tolik těch děcek, můžu s nima být doma, je to v tom lepší. Mají se – v tomhleto se oni mají líp, protože to zázemí mají úplně jiné, než měly zázemí moje vlastní biologické ty děcka, které od první třídy musely chodit samy do školy, musely se samy o sebe prostě postarat, protože jsme byli věčně v práci – dneska je to jiné. Dneska si můžu dovolit být s nima doma – o to to mají jednodušší.*“ / „*No, nad tím člověk moc nepřemýšlí takhle jako. Prostě to tak je, prostě jsme se tak rozhodli, protože jsem to takto fakt cítila, že to je cesta a říkám, že výhody – to je, že to je práce, která vás naplňuje.*“ / „*Tak výhody – nemusela jsem ty přijaté děcka rodit.*“

Čtyři participanty byli také příjemně překvapeni něčím, co původně ve spojitosti s přijetím nebo výchovou pěstounského potomka neočekávali. V prvním případě dítě přišlo z ústavu vychované k pořádkumilovnosti, ve druhém pěstouny překvapilo rychlé začlenění dítěte do rodiny, ve třetím se překvapivě rychle dostavily pokroky dítěte v sebeobsluze a ve čtvrtém byla respondentka zaskočena nečekaným návalem nadšení ze své nové role: „*A ještě, že měla takový ty návyky z toho domova. Si ukázela, skládala si věci, byla taková jako pořádkumilovná, že jak byla zvyklá přijít, vyzout se, převlíct se do domácího, věci si složit, dát si na hromádku, takže to jsme na to koukali, že prostě si složila hned štramplíky do komínku a sukýnku a převlékla se hned do domácího.*“ / „*A během čtrnácti dnů už volala: „Mami!“*“

rozrazila si koleno na betoně, tak tam bečela na lavičce a volala: „Mami!“ takže za čtrnáct dní už brala samozřejmost, že jsme rodiče. Takže to člověk se snažil dělit přesně na třetiny úplně všechno, i tu pozornost.“ / „Ale zázrak byl ten, že my jsme si ho vzali a on se okamžitě do týdne přestal počurávat u nás. Týden chodil na hrníček jenom, ale vopravdu – úžasný. To teda mě hrozně u něho překvapilo. To teda, když se říká, že to bývá dlouhodobý, nebo že se děti pomočují jako daleko už ve vyšším věku – ne. U Tondy toto nebylo. Naopak – on mně přišel, že on byl tady hrozně rád, nebo...Jak mohl poznat nějaký rozdíl, to dodneška nechápu.“ / „Ale určitě to byla vlastně i velká radost a velké nadšení – to jsem jakoby nečekala, že budu tak nadšená.“

Období příprav na příchod dítěte či dětí, období příchodu

Čekací doba

Celkem osm participantů se spontánně vyjádřilo k době, kterou strávili čekáním na zařazení do registru žadatelů vhodných stát se pěstouny a na přidělení konkrétního dítěte či dětí. Čtyřem respondentům připadala tato doba dlouhá (pohybovala se v intervalu od roku do sedmi let), třem z toho navíc neúměrně a vzhledem k prožívanému zklamání a strachu, že se nedočkají (buď vůbec, nebo ve vhodném čase), také neúnosně: *„My sme byli domluvení, než jsme se spolu brali – já už jsem předtím byla rozvedená kvůli tomu, že sem prodělala operace, byla jsem nemocná, manželovi to vadilo, potom sme se rovedli, a tady s tím druhým... nakonec sme se dohodli tak, že přinejhorším, že si vezmeme z domova... Sme si dávali žádost asi po dvou rokách. Ale na sociálce nám řekli, že musíme aspoň tři roky spolu byť. No tak tu žádost, ta tam zůstala, enomže my sme ju obnovili a potom sme skoro sedm roků čekali. Strašně dlouho. Ale že bysme z toho čekání nebyli zklamani, to bych lhala. Protože tam to po té třicítce bylo dřív určené, že dostaneme děcka do pětatřiceti let, a jak se ty roky blížily, tak z toho sme měli už strach... Vždycky řekli: ‚Jo, už je pro vás nachystané.‘ A zase nic nebylo. Jak už bylo tých triatřicet roků, čtyřiatřicátý, tak to opravdu sme měli z toho strach. To sme se ptali – ted' ze sociálky tady jezdili na kontrolu, nikdo nám nic neřekl, všechno dobré bylo, všechno bylo schválené, a děcka pořád žádné.“*

Dva z těchto respondentů sami přiznali, že situaci vzali do svých rukou a aktivně, i když ne zrovna lege artis, se zasadili o zkrácení čekací doby: *„My jsme s manželem byli taky nervózní a celí zklamani z toho čekání a chtěli jsme dítě už co nejdříve doma. Tak jsme podnikali*

*různé aktivní kroky, aby se ten proces urychlil jako, což se nám nakonec taky povedlo. Ne-
budu tu říkat, přes kterou organizaci, ale po schválení žádosti, které trvalo asi rok – to nám
přišla nekonečně dlouhá doba, jsme si sehnali dítě do měsíce a půl.“ / „Protože mně nevy-
hovovalo, že když já všechno, co chtěli u toho kraja, udělám – přípravu, psychotesty, se vším
všudy, počkám si dva roky a pak budu čekat další, až oni mi dají dítě. Ted' s tím dítětem si
třeba fakt nesednem do očí nebo vezmem – dají mi ho na víkend – já bych to nedokázala –
to dítě vrátit, aji kdyby mi nesedlo. Tak proto mi vyhovovalo, že ty děti si můžu vybrat jako.
A tak byli na nás naštvaní, že jsme si to mohli dovolit – vůbec něco takového udělat. A já
říkám: ‚Mě vůbec nezajímá, koho jsem naštvála nebo nenaštvála. Já chci ted' nějaké děti,
někomu pomoci.‘ Jako – je to fakt, že buď to vyjde, nebo to nevyjde – to člověk vždycky do
toho jde a nemůže nikdy vědět, jak to dopadne, co dopadne. Ale člověk šel do toho s tím, že
opravdu chce pomoci a chce něco udělat a chtěla jsem té dceři opravdu přivést děti, které
jsou jí nějak věkově blízké, nebo aspoň trošku věkově, nebo aby si padli do oka. Ale v tu
dobu, jak jsou ještě menší – ne až někdy ve dvanácti, ve třinácti letech.“*

Čtyři účastníci hodnotili spontánně čekací dobu jako krátkou. Ani jeden z nich to ovšem
explicitně neoznačil za přínos: „Moc jsme to neprožívali, protože to byl proces velmi, velmi
rychlý, s ohledem na žádost o konkrétní dítě. Takže jsme dělali posouzení na kraji, během
měsíce jsme byli asi čtyřikrát v Olomouci na psychotestech, pak dva víkend'áky a během tří
měsíců jsme měli přípravu hotovou. A pak začla moje pracovní sezóna, takže jsem neměla
čas moc přemýšlet. Skončila sezóna, 1. ledna jsme se seznámili se spisem, 1. února jsme si
dovezli dítě domů. Na povídání nebyl čas.“ / „Takže nám to tenkrát trvalo rychle, to není
jako dneska, že. My jsme prostě došli na sociálku, tam nám řekla: ‚Jo.‘ Sepsali jsme nějaké
prostě papíry, jeli jsme do Prahy na testy – jednou, jedinkrát, žádná příprava, nic. To jsme
měli někdy v létě hotové a v lednu nám dali Pavla.“

Pozitivní vnímání období příprav a příchodu dítěte

Co se týče období příprav na přijetí dítěte či dětí, sedm participantů jej prožívalo jako čas
velkého těšení: „Tak to bylo takové veliké těšení – četli jsme o tom různou literaturu, přípra-
vovali jsme doma vlastně místo pro to dítě. A taky jsme si o tom povídali, jaké to vlastně
bude, až ho budeme mít.“ Jeden z nich ovšem uvedl, že se takto jako rodina naladili až ve
chvíli, kdy obdrželi rozhodnutí o vhodnosti stát se pěstouny: „Tak nějaké úpravy, ty jsme
dělali, až jsme absolvovali tu přípravu a až po té přípravě, až to bylo tak zhruba jasné, že jo,

že jsme měli ten certifikát, že se můžeme stát náhradními rodiči, tak potom už jsme – to jsme fakt jako byli natěšení a už jsme přemýšleli co a jak.“ Jedna respondentka zase přiznala, že manžel byl zpočátku proti, avšak po překonání tohoto počátečního období to byl právě on, kdo byl nedočkavější: *„Můj sice nejprv: ‚Ne, ne, ne.‘ Možná proto, že už jich doma bylo hodně. A to aji babička – moja mamka. Říkám, a potom už sa manžel nemohl dočkat. Potom když se mnou šel na ty testy a na všechno jako. Je jasné, že ty děcka nebyly hned, jo. To bylo pár měsíců určitě. No, asi, fakt nevím – tři čtyři měsíce. Furt: ‚Tož, dělej něco, tož ať už ty děcka tady sou.‘“*

Součástí tohoto těšení bylo ve všech případech radostné povídání si o tom, jaké to bude, s partnerem, v pěti případech také s dětmi a v jednom případě s nejbližším okolím: *„Samozřejmě, že jsme to řešili, že kdoví, co to bude, jak to bude veliké, nebo co to... Takové ty věci.“* / *„Tak to bylo období velkého těšení, nemohli jsme se dočkat, pořád jsme si o tom povídali. Dcera s námi absolvovala všechny psychotesty a návštěvy na sociálce a neustále se ptala, kdy už to bude.“*

Čtyři respondenti dále uvedli, že v rámci radostného očekávání studovali odbornou literaturu (dvakrát), pustili se do příslušných úprav bytu (dvakrát), aktivně se účastnili výběru své povinné odborné přípravy (jedenkrát) či začali vyřizovat formality spojené s nástupem dítěte do školy (jedenkrát): *„My jsme si v podstatě vybrali přípravu, což je dáno teda – jakoby – měli jsme trošku v tomto nestandardní cestu a byli jsme na přípravě, kterou organizovala tehdy poradna Ostrava, a bylo to fajn. Bylo to zajímavé. Bylo určitou nevýhodou, že to byla spíš příprava jakoby pro adoptivní rodiče, takže tam nebyli fakt ti lidi, co měli – jo, pěstouni tam nebyli, co měli třeba doma děti a do toho vnášeli – třeba i jak se dneska dělá – třeba znovu příprava i pro ty, co už mají jedno dítě v pěstounce – že to bylo takové.“* / *„Jako – jak se připravuješ? Vykliď pár poliček, aby si měla kam dát věci, vymyslíš spaní, aby měla kde spát, že, a musíš zařídit to ve škole, aby – protože ona chodila do školy – aby, když chodila do družiny, aby ti ji dali vůbec a mohla sis ji vyzvednout, tak takové ty formality, ale člověk to dělal strašně rád.“*

Období příchodu prožívalo alespoň v určitém ohledu (nebo ohledech) pozitivně jedenáct participantů. Velkou radost, pocity naplnění či euforii prožívanou v této etapě udalo pět z nich: *„Tak, první dítě, které přišlo, byl Petr. Tak to byla samozřejmě taková ta euforie – bezvadné, perfektní, protože on, i když měl čtyry roky, tak protože byl takový, jaký byl, tak*

byl na úrovni dvouletého dítěte, takže my jsme začali od nuly. Plenky, flaška, mluvit...“ / „To byla prostě paráda!“ Další čtyři pěstouni období příchodu alespoň některého z dětí označili celkově spíše za „pohodové“: „...a tak se to nějak vešlo do toho – bylo to fajn – byly ty dvě děcka, už jsme byli taková rodina – byly dvě děti, my dva – takže čtyřčlenná rodina, a bylo to dobrý, no.“ / „No, a když potom přišli – Janča, to bylo roční mimino, tak to bylo taková pohodička, a to samé s Patričkem. Ten měl patnáct měsíců, takže to bylo taky v klidu.“ / „Já jsem byla hodně, si myslím, už taková připravená, jako být doma na mateřské. A byla jsem chvíli – asi rok a půl jsem s ním byla na mateřské, v práci mi to dovolili, všechno jakoby to tak bylo – vyšlo – fakt fajn.“ Konkrétně si pak respondenti pochvalovali zejm. rychlé pokroky dětí (pětkrát), nové rodinné zkušenosti a rituály (třikrát) a rychlé přijetí vlastní osoby jako rodiče ze strany dítěte (jedenkrát): „Prostě čekali jsme to náročné, ono to taky náročné bylo, ale zároveň strašně radostné a naplňující. Protože ty děti, jak mají prázdnou tu citovou nádrž, a tohle všechno, tak potom jdou hrozně rychle nahoru. To se potom časem zmírní, že jo, ale na tom začátku ten rok, já nevím, dva – to je prostě smršť!“ / „A večer jsme měli ještě takové rodinné povídání a říkali jsme si jako to hezké, co se každému líbilo, co zažil a tak.“ / „On jich měl strašně rád. On prostě vždycky ráno přišel a už s nima jako si hrál a to... Třeba holky – tak ty spíš za mnou, ale ten kluk – no tak taky, ale přece – ten chlap byl iný. Tak on s ním všechno jako dělal venku.“

K pozitivním vzpomínkám pěstounů na toto období jistě nemalou měrou přispělo i přívětivé přijetí dětí ze strany příbuzných a známých. Ti je celkem ve třinácti případech přijali jako vlastní děti respondentů, i když čtyřikrát takto přijali pouze některé z dětí, nebo se mezi nimi vyskytl někdo, kdo děti přijal méně srdečně: „Taky je přijali, jak kdyby byli naši. Říkám – jako mamka napřed byla proti, protože už jich bylo moc. A potom – svetry pletla a... žádné rozdílů nedělali. Ne. Všecko stejné.“ (Otázka výzkumníka: „A třeba vaši přátelé a známí, jak děti přijali?“) „No, jako též, jsem jich měla už tolik a ještě jsem si vzala, že jak to všechno zvládám, nebo to... Ale to byl aji obdiv takový. Záporné reakce nebyly žádné, aspoň sem sa s tím nasetkala.“ / „Každý se pořád vyptával, kdy konečně budeme jich měť, kdy přivedeme přírůstek do rodiny. Byla podpora, byla, všeci, když sme děcka dovezli, každý přišel – kdybych si vzpomněla dřív, sem vám mohla nachystat aji fotky – byli – aji u křtu rodina byla, takže byly děcka jako – jak se řekne ‚se vším všudy‘.“ / „U příbuzných a známých a přátel ano – přijali je pěkně. Jenom problém měl můj taťka přijmout ty děti – jako že to jsou děti prostě – ten je asi nikdy úplně nepřijal. On jako bral to, ale myslím si, že to nikdy nepochopil pořádně, jako tak nějak, proč jsme to udělali. Myslím si, že to nepochopil do hloubky, ten

smysl.“ / „Tak to jsme neměli problém – jakože dobré. U Jendy v každém případě, hnedka, a u toho Petra s Filipem – tam – prostě to tak – jako kdyby si zvykli, že prostě to tak je, my je doma máme, a bud’ – bud’ si zvyknete, anebo nezvyknete, ale prostě tak to je. Hotovo. Nebudem to řešit. Prostě tak to je.“ / „Jo, jako hrozně hezky. Ti příbuzní to věděli, jako že se – s čím se potýkáme, protože my jsme předtím absolvovali umělé oplodnění a furt to nevycházelo a tak, a vlastně ten problém je na obou dvou stranách... Nebylo to jako tak, že by nám říkali: ‚Běžte do toho.‘ Nebo: ‚Děláte dobrou věc.‘ To ne. Ale když už to bylo, tak se prostě chovali jako – jako příbuzní. A i známí nám hodně pomohli v tom začátku, kdy různí kolegové třeba, nebo to byli kamarádi – my jsme v té době bydleli na Třeboňsku – tak nám dali spoustu věcí, knížek – po svých dětech nebo tak. A byli ochotní – třeba kamarádky, protože vlastně naši – tam ani jedna ta rodina nebydlela úplně blízko, tak mi třeba kamarádky hlídaly, jako když jsem šla k zubaři nebo něco.“ / „To v pohodě. To jako v pohodě – babičky hned, babičky dodneška – každé narozeniny, svátky, jo. Oni hned začali říkat babičko, dědečky už neměli, ale moje máti má přítele, takže mu taky říkají dědo, jo. Jako i to okolí. A jako přijali je velice dobře, a i ty moje kamarádky, širší okolí – všechno. Prostě zařadili se a většinou to všichni moji známí kvitovali – jako akceptovali to a fandili nám.“ / „Když jsme ji dovezli, tak se vybalila, poznala se s babičkou, ale to už bylo vlastně dřív – jsme u babičky byli už dřív, takže ti ji všichni přijali, jako nikdo nic neprotestoval. Věděli to tak čtrnáct dní dopředu. A té druhé babičce do Brna jsem to volal telefonem. Tak samozřejmě, babička v Brně – ta druhá – je učitelka, tak ta to bere úplně jinak, z toho jiného pohledu. Takže ta jako to kvitovala – to rozhodnutí, a hned dodala: ‚A ne, že ji vrátíte!‘“

Neutrální vnímání období příprav a příchodu dítěte

Někteří účastníci prožívali období příprav na pěstounskou péči spíše neutrálně. To se týká rovněž rodinných hovorů na toto téma. Čtyři participantů uvedli, že se ohledně rozhodnutí o přijetí dítěte domlouvali s partnerem nebo se konala rodinná rada, případně byli na budoucí události upozorněni rodiče žadatelů žijící s nimi ve společné domácnosti. Účelem domluvy však bylo pouze rozhodnutí, zda pěstounská péče bude, či nebude v rodině realizována, nebo oznámení hotového rozhodnutí členům domácnosti: „Takže: ‚Petříku, Marečku, jdeme do toho? Chceme tu Janičku?‘ ‚Tak tatínku, řekni.‘ ‚Ano.‘ ‚Maminko, řekni.‘ ‚Ano.‘ ‚Takže Petříku.‘ ‚,,Ano.‘ ‚Marečku.‘ ‚Ano.‘ ‚Tak ano, dáme si žádost.“ / „No, protože bydlíme v jednom domě s babičkou a s dědou, tak jsme je určitě na to upozornili.“ Jedna z respondentek vypověděla, že přípravu na dítě doma jako rodina moc „neprožívali“. Další participantka udala,

že v jejich rodině to bylo jedno biologickému synovi: „*Našeho Jendy se to nějak netýkalo, on měl šestnáct roků nebo patnáct, takže mu to bylo jedno: ‚Dělejte si, co chcete, mně to je jedno, mě to vůbec jakože nebere.‘*“

Také z období po příchodu dítěte nebo dětí do rodiny pocházela řada zážitků a pocitů, které byly účastníky prožívány víceméně neutrálně. Dělo se, co účastníci očekávali (třikrát), věnovali se rozvoji a zdravotnímu stavu dítěte (dvakrát), nic se nezměnilo (jedenkrát) a normálně si na sebe všichni zvykali (jedenkrát): „*U druhého už si člověk víc uvědomoval, do čeho jde, jaké to má komplikace, takže už to tak jako čekal a bylo to tak jako víc v pohodě.*“ / „*U Zdendy – u jediného Zdendy byla výhoda to, že nemluvil vůbec. Takže my jsme si ho naučili mluvit, a naučili jsme si ho ve čtyřech letech mluvit správně. Ale Zdenda neuměl mluvit ani nahlas. On byl tak strašně prostě deprivovaný, že on jenom šeptal. Takže ještě nemluvil, a když něco řekl, tak úplně potichu. Takže jsme ho učili mluvit a nahlas zpívat – my jsme zpívali, my jsme furt zpívali. On, aby prostě se slyšel, tak musel zpívat nahlas, tak se naučil – naučil se mluvit. Takže tam to bylo takové, jakože to první dítě, tam to takové to miminko – to bylo takové normální – od kostek jsme začali.*“ / „*Ani se myslím nic nezměnilo moc, já nevím.*“ / „*Tak akorát, že jsme si museli na sebe vzájemně zvykat, jo. Samozřejmě – změnilo se to trochu, protože ta Lenka, když přišla jako první, tak měla těch pět let, takže zase trošičku jiný režim, že – odpoledne po obědě spát, večer dřív spát, večerníček, pohádky a tydlety... Že jsem se vrátila, protože ten velký můj kluk už toto nevyžadoval, takže jsem musela tydlety věci... Ale dostala jsem se do toho jako velmi rychle.*“

Tři respondenti měli spíše neutrální zkušenosti s přijetím dětí (nebo některých z dětí) širší rodinou a přáteli a známými. Toto přijetí nebylo ani příliš srdečné, ale ani vysloveně nepřívětivé: „*No, první dítě přijali, mám pocit, tak jako snáz, než ty ostatní děcka. Jako ne, že by jim s tím dělali nějaký problém nebo tak něco, ale spíš pak jako: ‚Tož jste blbí?‘ Nebo: ‚Nemáte toho dost, těch...?‘ A podobně. Spíš takováto reakce. Ale jako vůči dětem se vždycky všichni chovali korektně. Všichni se k našim dětem chovali vždycky korektně a nikdy se nestalo, že by někdo se prostě choval blbě. Oni je v podstatě přijali hned od začátku. Jako přijali je. Jo, neměli jsme s tím problém. Jako ten první moment, když jsme řekli: ‚Jedem si pro dítě.‘, tak z toho bylo rodiče vyprdnutí hodně. Byli překvapení, jako co blbneme, nadávali nám, ať si děti pořídíme z vlastních zdrojů a podobně, no ale v momentě vlastně, kdy my jsme si ho dovezli, tak nedělali rozdíly mezi nima.*“

Negativní vnímání období příprav a příchodu dítěte

Celkem jedenáct participantů má na období příprav na příchod dítěte buď celkově, nebo alespoň částečně, špatné vzpomínky. Byly zmíněny obtíže či dokonce jakési „naschvály“ a ponižování uchazečů ze strany pracovníků zainteresovaných na náhradní výchovné péči (pětkrát), negativní emoce v souvislosti s dlouhým čekáním na dítě či děti (tříkrát), absence odborné přípravy (tříkrát), absolvování nedůstojných psychologických testů (jedenkrát) a nabízení dětí k výběru (jedenkrát): „*Já jsem tady narazila na takovou paní ředitelku v dětském domově, která mně vůbec nechtěla vyjít vstříc. Mně vadilo to, že nám řekla, že si ho ráno vezmeme a večer ho dovezeme – a to bylo třeba v pátek. V sobotu – to stejný – když jsme ho chtěli mít na den, tak zase – ráno si ho vyzvednout, večer ho vrátit. To takhle se jednalo o ty tři dny... No, a ona jako mně to nechtěla dovolit, když jsem ju požádala, že takhle to nejde, to ježdění (osmdesát kilometrů jedním směrem – poznámka výzkumníka) a aji manžel má svoju práci, že taky vždycky to auto není k dispozici, a tak jsem jí řekla, že ať se na mě zeptá v Praze, že už toho mám dost, a že si myslím, že nemá pravdu. A že su ochotná – v té době jsem měla dceru u novin – takže jsem jí řekla, že su ochotná ju i potahat, že mně je to jedno. Napsat o ní článek, že toto neexistuje, že to není možný. No, a to bylo jeden den a do týdne jsem měla telefon, že mám pravdu, že si ho můžeme vzít v pátek a vrátit v neděli večer. No, já jsem – narazila jsem dost tam na takový nepříjemnosti – ani ne tak z naší strany, pěstounské – hlavně z té druhé, protože mně to přišlo, že v tom domově jim nejde o ty děti a vůbec do rodin se jim to nechce dávat. Prostě kvůli obložnosti, kvůli zaměstnanosti.“ / „Jako třeba ty psychologický testy – to mně připadá úplně děs. Takový věci tam vykládat, který jsou úplně naše – naše osobní s manželem. My jsme to teda zvládli. Já – ve svém věku – mně přišly některý věci až trapný, ale musela jsem se vyrovnat i v té matematice tomu manžeoovi, kterej je o spoustu roků mladší, podotýkám.“ / „A to nám ještě dali vybrat. Prostě to bylo tenkrát tak jako prostě – už tenkrát to bylo hnusné, když my jsme... Prostě nám volala z Hranic: ‚Máme tady pro vás připravené čtyry děti, zítra přijedte, vyberete si.‘ Říkám: ‚Jak, vybereme si? To jako v obchodňáku někde, vezmem si košík, ted’ si vezmem – tohleto je horší, tohleto je lepší – nebo jak?!‘ Ne, fakt – my jsme tam přijeli, ona nám dala prostě spisy, dvě děcka byly dvojčata, pak byl náš Tomáš a jeden šestiletý kluk. To mě opravdu tenkrát vyvedlo z míry, to její jednání, opravdu – té sociální pracovnice. My jsme tenkrát patřili k Novosadové, a jak mi zavolala – úplně tak jako – nějak jakože žádné – žádnou empatii, nic. Ani vůči těm klientům, ani vůči těm ostatním lidem – těm děčkám: ‚Přijedte si vybrat. Máme tady*

čtyry děti, přijedte si vybrat, které by se vám tak jakože hodilo, líbilo.‘ To se mi zdálo fakt jako tenkrát...“

V období po přijetí dítěte nebo dětí se nějaké negativní zážitky vyskytly celkem u jedenácti participantů. Všichni udali obtížné sžívání rodiny, děti pro pěstouny byly obtížně srozumitelné či příliš náročné, ať již výchovně nebo zdravotně: *„Tak ten začátek byl krušný, než oni si najeli na nějaký takový ten rodinný řád. A člověk neví, co se odehrává v těch hlavičkách těch dětí. Oni vidí maminku jakoby, tatínka do budoucna, vidí, že budou mít další ségru. Když jsme tam za nima chodili a pohráli jsme si s něma, nebo jsme tam s něma spali, hráli na počítači, jo – to bylo o něčem jiném. A oni jako chtěli samozřejmě tady jít, ale nevěděli, že prakticky už bude každý – každý, když něco provede, že musí sám za sebe, že už se neschová za tu tlupu... A oni mezi sebou ještě pořádně neuměli žít, a když prošli kolem sebe, tak to bylo jak výbuch. Prostě když máš děti a od mala si je vychováváš, tak oni mají už tu rodinu tak zažitou a vědí, že nějaké ty rituály jsou – že se chodí do práce, že se koupe a tak. A oni nebyli zvyklí na zákazy a prosazovali si svou. Tak to začaly konflikty... A když člověk začal vysvětlovat takové normální věci, co dělá každý člověk, a potýkal se s odporem – to jsou takové banality, což člověka potom ubíjelo, že. A taky než jsem je naučila, že každý má svoje soukromí, aby chvilku mohl žít i sám se sebou – i v tom pokojíku, když bude hodinu sám si hrát – se nic neděje. Oni potřebovali furt být někde v tlupě a za někoho se schovávat. Největší kravál, furt nějaký kravál. Čím větší rámus, tím bylo krásnější na světě. Akce, fakt – akce. Takže než na tohle jsme naběhli, než tohleto jsme – tak to bylo fakt tři čtvrtě roku, jo.“ / „No, bylo to úplně jiné, protože u prvního přijatého dítěte jsme se zatím setkali vždycky jenom s dětma, které byly chtěné, které byly tak nějak – ne že vychované, ale prostě nějakým způsobem se s těma dětma dalo domluvit a byly pro nás relativně předvídatelné. Marek byl dítě – naprosto neřízená střela, nepředvídatelná, a to bylo – jedním slovem Šanghaj. To – i když jsme měli představu, že jsme připravení, tak prostě nic z toho, co jsme na přípravách slyšeli, co jsme četli, tak nebylo použitelné – v daný okamžik. A to období trvalo zhruba tak dva měsíce, kdy on zkoušel, kolik vydržíme my, a my jsme přemýšleli, jestli to dítě někdo přerazí, přejede, nebo jestli ono se někde stihne nechat přejet a podobně.“* Jedna respondentka však uvedla, že nemoc dítěte, která byla pro rodinu zatěžující, měla i pozitivní dopad na vztah k dítěti: *„A on teda začal bývat hodně nemocný – a to bylo jako sice náročné, ale paradoxně na jednu stranu super, že nás to hodně připoutalo.“* Jiná participantka pak explicitně zmínila velkou únavu v tomto období.

Čtyři účastníci se v období po přijetí dětí setkali s negativními reakcemi ze strany širší rodiny nebo jiných osob ze svého sociálního okolí či z řad odborníků z oblasti náhradní rodinné péče, dva dále považovali za náročné vyrovnat se s rozsáhlými změnami ve svém životě, souvisejícími s příchodem dětí, dalším dvěma sžívání ztěžovaly neúplné nebo zkreslené informace o dítěti, kterých se jim před jeho přijetím dostalo, a jednu respondentku trápilo protahování řízení o změnu příjmení dětí, neboť to rodině komplikovalo běžný život a děti to navíc mrzelo: „No, kluk, toho když sme brali, tak to mně primář Kučera z dětského domova řekl: ‚Matko, co si myslíte, že z takového fracka uděláte?!‘ To bylo ponížení, no – to bylo strašné, to bylo snad nejhorší, co mohlo být, no. Když sem s ním přišla na psychotesty po roku: ‚Co tu chcete, co to máte za kluka, vedete ho k nám?‘ Já říkám: ‚Ne, idu s ním na ty psychotesty.‘ No a nakonec nám na ňho dal takové papíry, že sem pro něho neměla nárok ani na tu průkazku zet té pé pé na vození do školy, na nic. Měl jít do normální školy potom – tak byl na to uražený. To bylo nejhorší.“ / „Tak to bylo super, i když to bylo doprovázené fakt nehezkými reakcemi širší rodiny – ale to jsme čekali. Děti jsme si vzali s určitými handicapami – to jsme taky čekali. Něco bylo nakonec horší, něco lepší. A tu jednu holku jsme si vzali s výchovnými problémama – tak to jsme taky čekali. Ale třeba nás překvapily u toho posledního ty jeho vzteklé reakce. A nejhorší bylo, že ze vzdoru nechtěl vůbec jíst ani pít – skončili jsme v nemocnici na kapačkách. Mysleli jsme, že je to reakce na změnu prostředí, ale nakonec jsme se oklikou dozvěděli, že to dělal i v kojeňáku – a oni nám to vůbec neřekli!“ / „No, tak tady se změnilo úplně všechno. A tím že jsme se zároveň přestěhovali i do nového bydlení, tak jsme si potom dovezli i ty děti, no a byl rachot.“

Negativní zkušenosti spojené s nepřívětivým přijetím dětí či některého dítěte nebo dětí ze strany příbuzných a známých deklarovalo pět participantů: „Ale známí, ti nás ze začátku hodně odsuzovali, že si troufáme. Asi si mysleli, že to děláme kvůli penězům, což je blbost.“ / „Ale mezi příbuznými jsme si zažili opravdu až takové hnusné věci jako, a v podstatě i ty děti. Oni s tím ti příbuzní nesouhlasili, abychom si ty děti vzali. A já to jako zase chápu, že měli možná i pocit bezmoci, že jako děláme něco, co se nějakým způsobem dotkne i jich, a oni s tím nemůžou nic dělat. Ale nejvíc jim asi vadilo, že jakoby odstrkujeme naši dceru na vedlejší kolej tím, že jí chceme postavit na roveň nějaké cizí dítě. Ona byla jejich jediná vnučka a tak to taky mělo zůstat. Maximálně tak kdybysme zplodili další dítě, tak to by bylo z jejich pohledu pochopitelné. Ale oni to brali tak, že chceme všechno vzít našemu dítěti a nacpat to cizímu. Taková nějaká zrada jako. A taky jim přišlo, že děláme rodině ostudu. To už si teď nemyslí, protože reakce okolí byly spíše kladné, ale oni očekávali, že je spolu s námi

lidé odsoudí.“ / „V prvním případě bych tomu řekl rozpačitě, ve druhém asi spíš dokonce chladně, to už na ně bylo moc.“

Možnost vybrat si dítě

Osmdesát účastníků uvedlo, že minimálně v jednom případě se jim naskytla příležitost vybrat si dítě, a tu také využili. Kromě jediné respondentky si všichni tuto možnost pochvalovali, i když někteří z nich se v této souvislosti setkali s protivenstvím, nebo s ní byli alespoň srozuměni: *„Tak jsme se tentokrát rovnou obrátili na tu organizaci, co poprvé, a pak, když jsme měli vybrané konkrétní dítě, šlo to už zase hodně rychle. Do několika měsíců jsme ho měli zase doma.“ / „No však, když jsme si ho chtěli vzít, tak mně paní ředitelka – furt mě srážela, že to je kluk, kterej z něho nikdy nic nebude. Abych si vzala – tam byly děcka, ony vám tak do klína – taková ta holčička, ta Andrejka, a ona říkala: ‚Proč vy zrovna chcete tohoto kluka?‘ Já říkám: ‚Víte proč? Paní doktorko? Znáte trošku psychologii? Já su obyčejná zdravotní sestra, ale řeknu vám jednu věc. Já jsem dělala deset roků v jeslích, tak o těch dětech něco vím. Ta Andrejka, co jste mně asi ju chtěla nahrát, ta se v životě neztratí, ta to umí. Ta je normální. Ale podívejte se na toho kluka.‘“*

Ovlivnění rozhodnutí názorem členů rodiny, vč. širší

Ačkoli jsem tuto okolnost aktivně nezjišťovala, čtyři respondenti spontánně zmínili, že v případě, že by jejich biologické děti nesouhlasily, aby vykonávali pěstounskou péči, nepodali by si žádost: *„No potom jsme teda měli svoje děti, což nebyl problém, že bysme jako svoje mít nemohli, a samozřejmě jsme teda o tom hovořili i s těma dětma, protože kdyby ty děti nechtěly, tak to by jako nešlo, na to musí být naladěná jako celá ta rodina.“* Jeden z nich ovšem uvedl, že takto ovlivnit rozhodnutí pro pěstounskou péči mohly pouze děti, nikoli členové širší rodiny: *„Nemluvili jsme o tom s nějakou širší rodinou, protože jsme si říkali: ‚Tak jako, jim po tom celkem nic není, že.‘ Babičky, dědečci, se o tom dozvěděli, až jak to bylo najisto. Protože mně to připadá takové – možná, snad, někdy – já to nemám ráda, takové řešení jakože, a potom se tě každý ptá: ‚Tak a bude, nebude, co bude?‘ Ono to třeba ani neklapne. Takže s děckama jsme o tom v každém případě mluvili a myslím si, že kdyby děcka byly proti, tak bysme do toho asi nešli. Že jsme to prostě – bysme to tak jakože nechali plavat.“*

Vývoj vztahu k dítěti či dětem

Vývoj vztahu pěstouna vůči dítěti

Bez ohledu na počáteční stav vztahu pěstounů k přijatým dětem lze vysledovat zhruba tři směry, kterými se v průběhu času v jednotlivých případech tento vztah vyvíjel. Devět participantů hodnotilo vývoj svého vztahu k přijatému dítěti či dětem (přinejmenším k některým) jako růstový: „*Tak ten vztah se mění tím, že když spolu lidi žijou, tak spolu mají čím dál více zážitků a taky se v těch situacích čím dál více poznávají, takže ten vztah roste. Samozřejmě tím, že jsme si je dovezli, tak nebyl okamžitě vztah, že jo, to bylo jako takový spíš okoukávání, ale ty děti v tom dětském domově – to je jako čekárna na rodiče, takže oni jako hrozně chtějí.*“ / „*Ne, on mně padl okamžitě do oka a on si mě získal sám. A pak už to rostlo samo.*“ / „*Samozřejmě. Člověk do toho jde, že prostě jako se snaží tomu děcku dát první, poslední od začátku – nelze to. Ten Jenda, protože byl jiný, tak tam to fakt jako skřípalo na všech stranách. Tam prostě – ono se to vyvinulo – ten vztah – to prostě, ale fakt u toho Jirky musím říct, že tam to nebyla úplně jakože srdcová záležitost na první moment. Ne. Tam to prostě – mm, fakt. Až časem. Že on byl takový jiný, on byl takový zlostný, takový, takový – prostě jiný. Jo, že tam – jako neuvažovali jsme nikdy o tom, že bysme ho vrátili, to jako ne, ale nebylo to takové jakože na – hned. Prostě ne.*“ / „*Myslím, že nezměnil. Spíš se ten citový vztah postupem času tak nějak více upevnil. Takže jestli je tam nějaká změna, tak určitě pozitivní. Nebo bych to řekla tak – dříve nám ho bylo spíš víc líto a teď ho máme asi radši.*“ / „*To asi ano. Zpočátku to bylo spíš takové zvykací. Byla jsem sice nadšená, že už tu děti jsou, ale ještě to nebyl takový ten vřelý vztah. To se postupně zlepšovalo, jenže jak už jsem říkala – naše děti se často chovají tak, jak by si u svého dítěte přál málokdo, tak se mě to paradoxně tím prohlubováním vztahu tak nějak více dotýkalo. Nedokážu to lépe popsat, je to takové ambivalentní.*“

Osm respondentů kvalitu vztahu k přijatým dětem (všem nebo některým) označilo za více méně v čase stabilní: „*My sme nejak – já aspoň nepocítuju, že bych měla: ,Viš co, ty nepatříš mezi nás.*“ *Ne, to u nás nebylo. A opravdu – jak přišly děcka, tak byly naše. A seděli sme u stolu: ,Děcka, souhlasíte, že budu vaše maminka?’ Oni na to přistoupili – ano, že budu maminka – sami s tím souhlasili a tím jako by se zavřelo všechno – oni patřili k nám.*“ / „*Ne. Bylo to od začátku tak jako teď.*“ / „*Asi ne. Je to jako u biologického dítěte, člověk má jiný*

vztah k tomu malému uzlíčku a jiný k puberťákovi a asi jiný k rodičům svých vnoučat, i když to jsme ještě nezkusili.“

Šest participantů ovšem zaznamenalo určité zhoršení vztahu, zejména pak vůči některému z dětí: *„A potom – bylo to pořád dobré, až do té její puberty – a potom mě začala – vlastně vyvrcholilo to, jak ten manžel zemřel, ty poslední dva roky to bylo takové – ještě když onemocněl. Ona se tak nevhodně chovala a to už jsem začala mít takové – už to nebylo ono. Už to nebylo takové dobré. Myslím si, že teď, když je pryč a občas zavolá, že je to – že se to vrátilo a je to zas o něčem jiném, jo. Ale já jsem toho byla plná – manžel byl těžce nemocný, ona si i na něho třeba otvírala pusy, což mně hrozně vadilo, jo, nepomáhala mi s ničím, jemu to taky bylo líto, vadilo mu to a trošku – trošku se ten vťah mě k ní zhoršil.“ / „Tak asi u toho Milana, to jsem fakt nedala, tam se to zhoršilo jako rapidně, ale zůstane to stejně pořád můj syn, to už se nezmění.“ / „On byl hrozně takové pěkné děcko. Takže to bylo takové jednoduché. On byl takový medvídek, gumídek – no, úžasné. A teď je to složitější. Jako já ho mám ráda, ale teďka hodně si uvědomuju, že jako co bude dál. Končí devátou třídu – dneska jsem se dívala na učňovské obory a my velmi pravděpodobně – prostě, kdoví co bude, fakt. Jako jestli on ten učňák... Teď jako co s tím. Jestli prostě potom být tvrdá, protože do určité míry – když neudělá učňák, tak fakt bude to o ničem – tak jestli volit jakoby nějakou podpůrnou cestu – nevím, vůbec. A z toho já mám do budoucnosti tak trošku obavy. Takže se v tom vztahu tak jako trošku – racionálně jakože si dělám odstup teďka. Ale jako ne že bych se o něho nestarala, nebo že bych s ním nevykládala nebo že bych ho nepodporovala, ale – ale mám strach, no.“*

Vývoj vztahu pěstounových příbuzných a známých vůči dítěti

Rovněž v případě příbuzných a známých jednotlivých pěstounů docházelo k určitému vývoji vztahu vůči pěstounem přijatým dětem. Opět bez ohledu na počáteční stav se vývoj kvality tohoto vztahu ubíral třemi směry. Pět participantů uvedlo, že se vztah jejich příbuzných a známých (alespoň některých) vůči dětem (alespoň některým) určitým způsobem zlepšil: *„To určitě ano. Třeba vztah mých a manželových rodičů k dětem byl na začátku chladný až spíše takový hostilní. Vadilo jim taky, že jim říkají babi a dědo. Postupně se to hodně zlepšilo. Myslím, že teď je berou jako svoje vnuky, ale pořád takové té druhé kategorie. Oni je třeba i brávají na výlety, kupují jim opravdu pěkné dárky, ale pořád dělají rozdíly. Ten dárek pro*

naši biologickou dceru je vždycky o něco dražší, výlet s ní atraktivnější a podobně. Ale myslím, že se prarodiče snaží, i když to rozdělování v nich tak nějak zůstalo. A u známých to zůstalo tak nějak stejné, ti je hned od počátku brali jako naše děti a tak to taky zůstalo.“ / „Ten vztah se upravil, i když biologickému dítěti asi nadržují. Ale třeba prababička si hodně, skoro myslím nekriticky, oblíbila starší z přijatých dětí.“

Jedenáct pěstounů se domnívalo, že k žádnému kvalitativnímu posunu ve vztazích příbuzných a známých (alespoň některých) vůči dětem (alespoň některým) nedošlo: *„Patřili od začátku mezi nás, i když sou jako i jiného etnika, ale vůbec nikdo tořto – nikdo nám nic neřek, všeci jich všecky berú jak naše děcka.“ / „Ne, je to furt stejné. Tak prostě jako že je akceptují, ty děcka jsou naše a hotovo.“ / „Ne. Tam to bylo od začátku. To je pořád stejné, no.“ / „Vřichni ji brali, vřichni ji měli rádi. Od začátku – nebyl tam řádnej – averze, nic. Od začátku brali to jako naše dítě. A berou to furt.“*

Pouze jedna participantka zaznamenala také určité zhorření vztahu některých příbuzných a známých vůči přijatému dítěti, zatímco s ostatními příbuznými a známými toto dítě udržovalo vztah naopak velice blízký: *„Ti to s ním už tedřka taky mají složitější díky jeho povaze. On se spoustou lidí prostě nevychází. Takže on s nima řeba vůbec nemluví. Nebo je přehnaně na ně jakoby – on je budř přehnaně nablízko, a řeba by tomu člověku volal fakt pětkrát denně, anebo je úplně – jakože tam za ním nikdy nepojede a nic jako – a když ten člověk přijede, tak nesleze z počítače – jo – nekomunikuje s ním. Takže ti příbuzní jakože někteří ho zvládají, a někteří tu jeho pubertu nezvládají. Prostě jsou dva tábory. Jo, jakože řeba moje teta to nezvládá. Ne proto, že ona by nechtěla, ale on tam s ní nějak – on to tak jako vyhrotí, že to nejde. On si to tak jakoby vyřídil... Ale některé ty příbuzné má jako hrozně rád a vyhledává je a oni ho taky docela. Ale musí si s ním umět poradit, musí ho umět srovnat. Když to neumí, tak oni sami do toho kontaktu fakt nejdu. Takže máme to i to.“*

Ovlivnění osobnosti pěstouna pěstounstvím

Změny v pěstounově osobnosti

Větřina pěstounů (konkrétně dvanáct) se cítila být skrze své pěstounství vnitřně ovlivněna. Změny své osobnosti vnímané spíše pozitivně udalo deset participantů. Nejčastěji si respondenti pochvalovali zvýření svého zájmu o druhé a jejich pochopení (řestkrát) a dále vyšří

toleranci a nelpění na detailech (čtyřikrát): „Mhm. Já si myslím, že jo. Myslí si, že – no i když po dovolené s pěstounama – myslím si, že je ten člověk tolerantnější. I když zrovna jsem si vybavila takové zážitky, kde mi to vůbec nepřišlo. A mě samotnou – jako myslím si, že víc jsem teďka – přijímám to, že některé věci jsou fakt těžké, že se můžete rozkrájet a nezměníte je. A že není pravda to, co je v různých poradnách, nebo tak: ‚Jděte tudy a stane se toto.‘ Jako vy můžete jít tam, ale nemusí se skutečně to stát. Sice když máte to malé dítě v podstatě, tak hodně věci ovlivňujete. Ale to, jestli to má nějaký výsledek jak kdyby v tom budoucnu, to je – nevím. Nebo výsledek. Třeba my jsme hodně sportovali – a Petr vůbec nesportuje. On s náma v dětství ujel osmdesát kilometrů na kole, jo. A teď neujede dva, jo. Ale fyzicky sílu na to má.“

Tři účastníci pocítovali, že do své osobnosti zakomponovali určitou zkušenost životního naplnění: „Já myslím, že jo, protože já – kdyby mi někdo před x lety řekl, že já budu mít děti v pěstounské péči, a dokonce tři, tak bych mu nevěřila, jo. A – ale to prostě člověk – jako já jsem šla do toho, že jsme si vzali tu jednu holčičku, a to prostě... Já nevím – mě to prostě tak jako naplňuje – mně nedělá problém se o ty děti starat, jo, dělat to všechno. Problém je, když potom je takhle větší a začne toto dělat, že člověk se z toho stresuje a toto – tam už je to na pováženou. Ale jako – ty menší děti prostě – rozvézt to, kam potřebujou, navařit, vyprat, vyžehlit, starat se o ně – jako mě to baví, mě to naplňuje. A teď mi to třeba hodně pomohlo, poté, co manžel zemřel a zůstala jsem sama – že bych tady zůstala úplně sama v tom domě, a já vlastně jsem měla pořád co dělat, musela jsem se starat o ty děti. Až to večer všechno usnulo a teprve byl klid, tak potom to na mě třeba všechno dolehlo. Jako – já jsem pořád zaměstnaná, jo, taková – taková využitá. A ráda ty děti mám, že si říkám: ‚Tak aspoň to dětství těm dětem udělám dobré.‘ Jo.“

Dvakrát bylo uvedeno zvýšení trpělivosti a dvakrát rozšíření obzorů a celkového pohledu na život: „No, to určitě. V pohledu na život určitě. Když máte normálně zdravý děti, a pak se setkáte s tímto, tak to – já vám můžu říct, že moje vlastní děti – já jsem s nima neměla – naštěstí žádný drogy, nic, fakt nám to vyšlo, se dá říct, že nedostali se do žádné špatné party – prostě mně to vyšlo tady v tomto – každé nemá – můžete bejt dobrá a chytne se to nějaký partie a rodiče jdou bokem – takových známých jsme měli plno, ale co jsem chtěla říct? Změní to člověka, protože dostanete úplně jinej způsob přístupu a jinej cit.“

Vždy jeden respondent jako pozitivní změnu své osobnosti spatřoval rozšíření okruhu přátel a známých, přeskládání žebříčku hodnot do optimálnější podoby a celkové posílení osobnosti skrze absolvované těžkosti a námahu: „*No to rozhodně. Člověk se naučí tak nějak, já nevím, možná trpělivosti, i když je to těžký... Rozšíří se, já nevím, vnímání, rozhled, pochopení – ano, vzájemný pochopení asi. Tím, že zažíváte různé věci, tak se vám rozšiřuje to chápání ostatních. Třeba pak, když se to stane někde jinde, v jiné rodině, nebo jiným lidem, tak víte, o co jde a... A taky, když je více těch dětí, tak to vnímám jako takový obohacení, že máte vhléd jakoby do širšího – že ten život má širší záběr. I ještě tím, jak jsou různě starý, tak to třeba ve škole, že jo, tak jsem měla – potom chodíte na ty rodičáky, nebo poznáte rodiče ve více třídách, zase máte větší okruh známých, přátel, jo, prostě... Tohle vnímám, jako něco, co mě na tom baví a co se mi líbí, něco, co je obohacení. A ten záhul, tak to je jako, jako že to posiluje, no, že to člověka posílí. Není to vždycky jednoduchý, to ne, ale zas to je jednoduchý, jak každá práce, kterou člověk dělá dobře, tak jako tam nechá – to prostě, dá do toho tu svou energii a zase zároveň něco získá.“ / „To určitě. Ve všem. U mě osobně to bylo, že jsem si přeskládala nějak žebříček hodnot, a to díky vlastně postižení Mirka. Protože pokud má člověk doma zdravé dítě, tak má očekávání, že to bude prostě všechno OK, a pokud se setká s dítětem s handicapem, tak veškeré jeho ambice, představy, iluze padají na zem a musí začít se tak jako přizpůsobovat tomu dítěti a tak nějak se to přerovnálo, co je důležité, co není důležité a podobně.“*

Dva participanti prezentovali myšlenku, že pěstounství sice člověka změní, a že i oni jsou změněni, nedokázali však specifikovat, jakým směrem: „*No asi ano, ale nevím, v čem bych byl jiný, kdybych nebyl pěstoun.*“ Jedna respondentka se naopak domnívala, že pěstounství, alespoň v jejím případě, žádné osobnostní změny nezapříčiňuje: „*Já si myslím, že jsem furt stejná. Jak kdybych měla enom svoje děcka.*“

Pouze jediná účastnice kromě pozitivně vnímaných změn své osobnosti uvedla i změny vnímané negativně. Konkrétně se jednalo o ztrátu ideálů: „*Tak mohla bych říct, že to člověka obohatí, že se naučí trpělivosti, kompromisům, snížení nepřiměřených požadavků na okolí a podobně. Ona je to pravda – za tím si stojím. Ale je to jen jedna strana mince. Ta druhá je, že člověk může přijít o ideály, může tak nějak okorat. Může i pociťovat beznaděj z toho, že to, čemu tak nějak obětoval život, nedopadlo tak, jak si představoval.*“

Pěstoun se cítí být plnohodnotným rodičem, proto změny nehodnotí

Dva participanti se ke změně své osobnosti vlivem pěstounství nemohli vyjádřit, neboť se více než pěstouny cítili být přijatým dětem plnohodnotnými rodiči: „*To já nevím, já to neberu, že su pěstounka. Já su matka jejich. A tak musím se o ně postarat', musíme dohromady všechno řešit', totak – ale já jsem to nebrala, nebo že bych byla povýšená nebo něco, to se nedá říct'. Sou to děcka naše a tým to padlo. A nemožu toto brať: ‚Já su pěstounka.‘ Je fakt, že to – člověku se to přičí, když to musím psát do papírů, že – pěstounka, ale je to všechno takové – nevím...“ / „*Tak pěstounství – my jsme rodiče normální prostě! To opravdu mi tak jde proti srsti – pěstounství.*“*

8.1.4 Odlišnost pěstounské rodiny od rodiny „normální“

Vztažné otázky z rozhovoru:

- Potřebuje podle Vás pěstounská rodina jinou podporu okolí, než rodina biologická?
- Funguje to podle Vás v pěstounské rodině jinak, než v biologické? Pokud ano, v čem
- Odrazí se podle Vás nějak skutečnost, že je člověk pěstounem, na jeho biologických dětech?
- Vnímá podle Vás okolí pěstounskou rodinu jinak než běžnou rodinu? Pokud ano, v čem?

Potřeba podpory

Speciální podpora pěstounské rodiny není zapotřebí

V tomto výzkumu bylo také zjišťováno, zda se pěstouni domnívají, že pěstounská rodina potřebuje ze své pěstounské podstaty jinou podporu okolí, než rodina biologická. Celkem čtyři účastníci uvedli, že jiné podpory není zapotřebí a pěstounská rodina si bez problémů vystačí (nebo alespoň jejich rodina si vystačila) s tím, co je běžně k dispozici rodině biologické: „*Tak to si myslím, že ne, že tak jako každá jiná rodina.*“ / „*Tak já nevím. Já vzhledem k tomu, že jsem měla dobré zkušenosti tady s tím, ať to bylo třeba, když byly děti v té škole, přišla jsem – ty učitelky byly velmi vstřícné, ředitelka školy, všechno, i ti naši známí, tak já – já vlastně nejsem schopná to posoudit, protože u nás to bylo prostě, jak kdyby to byly naše děti. Tety, nebo švagrové, švagři, je brali jako svoje neteře, jako svoje synovce, a fungovalo*

to úplně normálně – až jsem se teda divila, jo, že to takhle bylo. Já nevím – možná má někdo problémy, že to třeba to okolí nepřijímá, jo, že si vezmou ty děti do toho pěstounství, nebo tak – já jsem se s ničím takovým ve svém okolí nesetkala.“

Pěstounská rodina potřebuje speciální podporu

Pět participantů by pak uvítalo větší podporu ze strany organizací, které jsou nějakým způsobem zainteresovány na péči o náhradní rodiny, a ze strany jejich odborných pracovníků. Za důležitou považovali pěstouni zejm. možnost konzultace konkrétních problémů s psychologem a sociálními pracovníky, v jednom z těchto případů byl dokonce zmíněn termín „supervize“: *„No, to si myslím, že ano. Ted' jsou takový velkosáhlý změny v tom, ale co si myslím já, co by bylo dobré, kdyby mohla mít každá ta pěstounská rodina prostě svého supervizora, když to takhle nazvu tím názvem, protože to by hodně pomohlo, prostě někoho... Ale ne zase takhle nařízeně, jako že musí mít – být z toho záznam a být to jako každý dva měsíce sem někdo chodit a to – ale aby byl k dispozici člověk, s kterým by se mohly řešit ty věci tak nějak přirozeně a jak to takhle říkám. Takže by to měl být nějaký sociální pracovník nebo psycholog. Někdo, kdo vidí do pěstounské péče, kdo se v tom orientuje a který si sedne s tou rodinou. Protože zase na druhou stranu mám obavy z toho, když by to bylo jako striktně nařízený, tak ten člověk si nesesedne, má jiný představy a může – to je takový tenký led – a může tu výchovu třeba i narušit, jo, nějakým zásahem nebo něčím, co ta rodina nepotřebuje a on si myslí, že to je důležité. To musí vědět ti rodiče. Takže nechat to na té rodině, pokud budou potřebovat nějakou pomoc, tak že by se obrátili... I když je pravda, že ne všechny pěstounské rodiny jsou zas až na takový výši, že by si to třeba takhle v hlavě srovnaly... No – právě já s tím mám trochu jako problém – pořád s téma záznamama a pořád takový jako – ani nevíte, co třeba tam zaznamenají z těch rozhovorů.“*

Téměř všichni tito participanté by využití možnosti konzultací s odborníky nechali na dobrovolnosti, jedna respondentka by však návštěvy psychologa spolu s pravidelnými návštěvami sociálního pracovníka zavedla obligatorně, a navíc bez předchozího ohlášení termínu návštěvy: *„No, já bych řekla, že někdy toho psychologa do toho domu by měli posílat. I k té sociální pracovníci. Ony sice myslím taky mají nějaký kurzy, že? Ale ten psycholog by měl chodit taky – povinně. A byla by tam lepší pravidelná návštěva. Prostě jak přijde ta sociálka, tak si s sebou vzít ještě tu psycholožku. To určitě. Protože já jsem si taky kolikrát nevěděla rady, ale sama se sebou jsem to vždycky nějak vydedukovala – zatím jsem to vybrala vždycky*

dobře, ale stát se nemusí, že. Jinak si myslím, že dělá tady to naše zařízení velkou chybu – já bych to nehlásila dopředu. Možná říct: „Já se v tom týdnu stavím.“ Ale neříkat to tak... Já si myslím, že se to dá všechno i nachystat. Já neříkám – oznámit jo, ale neříct den. Já bych to udělala takhle – určitě. Já jsem se nikdy nebála – mně zavolala – kdykoli mohli přijít, mně to bylo jedno. Jako já jsem nikdy – mně to bylo úplně jedno – šak oni to ví.“

Tři participanti by za adekvátní podporu okolí považovali to, že bude respektovat pěstouny, nebude je odsuzovat a nebude se žádným způsobem vměšovat (s výjimkou pomoci v odpověď na výskyt speciálních potřeb dětí, což uvedl jeden respondent): *„Spíš potřebuje respekt v tom, že ty děcka jsou jiné, že mají jiné prožitky, jiné zážitky a rozhodně nepotřebují dobré rady sousedů, jak vychovávat naše přijaté děti, protože neznají nic z jejich historie.“* / *„Asi hlavně to pochopení okolí. Neodsuzovat, chápat, že to, co vidím zvenčí, může být ve skutečnosti úplně jinak, takže nekomentovat, snažit se nabídnout pomoc, ale nevnucovat a neodsuzovat, jako že jsme si to zavinili sami tím, že jsme si ty děti vzali.“* / *„Přijde na to, kolik v ní vyrůstá dětí, jestli jsou ty děti nějak postižené, jestli mají psychické problémy a tak. Ne teda proto, že je pěstounská, ale spíš, když má nějaké zvláštní potřeby – k tomu u pěstounů může dojít častěji, než u rodičů biologických dětí. Jinak je lepší do ní žádným způsobem nezasahovat, protože zásahy zvenjšku, jakkoli jsou dobře myšlené, vzbuzují v dětech pocit, že na jejich existenci je něco nepatřičného.“*

Jedna účastnice by ocenila větší toleranci okolí vůči dítěti: *„Já si myslím, že jo. Protože ti lidi – jako ty děcka jsou fakt jiné – v tom nezájmu, nevěli, neschopnosti dotahovat ty věci – potřebují trošku tolerance. Potřebují ti rodiče, aby o tom mluvili, fakt. Postě my jsme se přestěhovali a těm lidem, které jsem tam poznala nějak, tak jsem jim řekla, jak to spolu máme, jaký je – a sem tam oni vidí některé ty velké konflikty, kdy on tam se vzteká a řve sprostě – a vidí, jak já se k němu chovám... Jo – víc toleranci, a potřebují otevřenost od těch lidí, a to je otázka, jestli – jak tady toto bývá. V té škole prostě potřebují individuální přístup – jednoho člověka a možnost jak kdyby sekvenčnosti nějaké.“*

Dva participanti shledávali specifickou potřebu pěstounských rodin ve styku s jinými pěstounskými rodinami: *„Pěstounská rodina v každém případě by měla v okolí mít někoho podobného. Jakože taky nějaké pěstouny, protože ti pěstouni mají jiné problémy, než ta biologická rodina s vlastníma děckama. Ty pěstounské děti vždycky jsou trošičku odlišné. Je to tak prostě. A když ti pěstouni mají podporu v někom, kdo tomu rozumí, tomuhletomu tématu,*

je to vždycky lepší. Protože když si postěžují někomu, kdo to nezná, kdo v tom nechodí, nepochopí to... ,Neměla sis je brat. ' To je první – kdo je trošičku takový jako to, tak ti řekne: ,Vidíš to, já jsem ti to říkal, neměla sis je brat. A nedali by se vrátit?' ,Ne, prostě nedali, jako jak vrátit? Ty děcka nikoho nemají, jak se můžou...? Za to, že jsou takoví, jací jsou, to prostě za to nemůžou. Ne? Takže ne. ' Myslím si, že je potřeba, aby ti lidi měli k sobě rovného. Nebo k sobě někoho, kdo tomu trošku – jakože ví, chodí v tom a ví, o co se jedná... To pochopení tam je. Větší než u někoho prostě – u biošů.“

Fungování pěstounské rodiny

Pěstounská rodina funguje stejně jako biologická

Také co se týče fungování rodiny, domnívali se někteří participanti (konkrétně čtyři), že mezi pěstounskou a biologickou rodinou není v tomto ohledu žádný rozdíl: „*Já myslím, že ani ne. U nás teda – já když to vezmu ze svého pohledu – u nás je to úplně běžné, jako když to bylo před těma kolika rokama s našima děckama.“ / „Ne. U nás to bylo všecko šmahem.“*

Další čtyři přiznávali lehké rozdíly ve fungování pěstounské rodiny oproti fungování v rodině „normální“, avšak tyto podle nich nevyplývají ani tak z toho, že je rodina pěstounská, ale z toho, že má oproti běžné rodině jiné charakteristiky (počet členů, jejich zdravotní stav, jejich charakteristiky apod.) a přichází více do kontaktu s úřady: „*Tak asi to vypadá jinak, vlastně tím – tak když je to velká rodina, tak to asi je rozdíl v tom, jestli je to velká nebo malá rodina, potom už to funguje jinak ze zásady nebo z podstaty, že. Myslím, že vliv má největší prostě to, jaký osobnosti jsou ty rodiče a jaký prostě nastaví pravidla hry – tak to je ten rozdíl v těch rodinách. A nemusí být ani tak rozdíl, jestli je to pěstounská nebo normální. No, jasně, když potom přijdou ty problémy, že jsou to problémy, hodně problematický děti třeba v tom chování, tak to samozřejmě jiný je, protože narušujou třeba tu důvěru a to všechno může... Ale může to být i v biologický. Jako myslím si, že z podstaty je to jiný v těch osobnostech asi těch rodičů, jak to řeší, jak to vedou, jak to nastaví. Jestli tam ty pravidla fungují, jestli tam je férovost, jestli tam je důvěra, to zázemí a jistota – prostě co dělá rodinu rodinou. To se nedá obejít.“ / „*Já nemám ten pocit, že by to u nás fungovalo jinak. Pouze je nás víc. To je můj názor.“ / „Já myslím, že pěstounská péče je v podstatě stejná jako péče o vlastní biologické děti. Možná je akorát trošku víc problémů s výchovou a taky možná s různými úřady, ale jinak to asi funguje stejně.“**

Pěstounská rodina funguje jinak než biologická

Zbýlých sedm participantů určité odlišnosti ve fungování pěstounské rodiny udalo (všichni zmínili vyšší náročnost). Tyto odlišnosti spojovali zejm. se skutečností, že pěstounské děti jsou jiné a jinak se chovají (uvedeno šestkrát): „*Jo, ty děcka jsou úplně jiné, tak to ten chod rodiny ovlivní. Je to takový trošičku těžší.*“

Jedna z těchto participantek ovšem uvedla, že kdyby do péče přijala pouze jedno konkrétní ze svých dětí, její rodina by zřejmě fungovala jako biologická, zatímco nyní funguje dosti ztěžka: „*No Pavlík – ten je – já si ho nemůžu vynachválit – to je tak hodný kluk. Ten je – na něho je velký spoleh. Já třeba – ten má mobil, klíč od baráku. S ním – jenom s ním – by to fungovalo úplně normálně, jak v normální rodině. Věrku – já kamkoliv jdu – Pavlík je doma, Věrku si musím vzít s sebou. Já tu holku si musím tahat všude s sebou, protože mám obavy, co – aby mi třeba jako něco nepodpálila nebo neudělala. Ona okamžitě, jak mi vidí paty, nebo jak vidí něco, už začne šmejdit, něco dělat... Ve škole odmítá psát jakékoli zápisy, písemky – to ona si to roztrhá, nacpe si to do pusy – ten papír – a takto, jo. A taky začala dělat takové věci – jakože když šla do školy, zvonila na každý zvonek u branky – to bylo normální, vybírala schránky – roztrhala poštu... Vlezla klidně někomu na dvůr. Tam prostě byli psi: ‚Já jsem si chtěla pohladit psy.‘ Já říkám: ‚No, nemůžeš.‘ Ona prostě nemá pud sebezáchovy, jo, jí je to všechno jedno... Ona do kurníku šla, vybrala jim vajíčka, rozbila. Tak jak má někdo u vchodu přezůvky, když jde ven, sebrala, naházela do potoka, jo. Pak mi začala třeba už i do obchodu – začala tam krást a takové. Tak – tak co já jsem mohla udělat? Tak jedině to, že jsem ji začala vodit do školy i ze školy, přestože byla velká, jo. Nedovolila jsem si, jo. A má strašné záchvaty vzteku. Ona třeba, když se jí něco nechce, nebo já jí řeknu, že to musí udělat, nebo tak, ona na mě začne rvát, ale hystericky rvát: ‚Ty mně nemáš co poroučet, ty nejseš moje matka, ty hajzle jeden debilovský.‘ Jo, a tímto mě takto uráží.“*

Jedna účastnice si také posteskla, že na fungování rodiny má v případě pěstounského rodičovství vliv i omezení výchovných prostředků: „*Myslím, že ano. Ono už tím, že tam jsou takové problémy, které ve většině ostatních rodin nejsou. A taky ty děti testují, jak moc je máte rádi, kam až mohou zajít, a jakmile zjistí, že daleko, že je v žádném případě nevrátíte a že s nimi budete stále zacházet tak, abyste neprohlubovali jejich psychická zranění, tak toho začnou zneužívat. Ono tím, že ta psychická zranění nechcete prohlubovat, vlastně přicházíte o celou řadu výchovných prostředků. A taky dítě má v rukávu stále trumf: ‚Ty mi to*

nechceš dovolit, protože mě nemáš tak ráda, jako to svoje dítě. Jemu bys to dovolila. ' A pak se těžko tomu dítěti vysvětluje, že to není ani tak tím, že se vám nenarodilo, ale tím, že se mu v této oblasti na základě mnoha předchozích zkušeností nedá věřit.“

Další participantka uvedla, že původní čistě biologická rodina fungovala snáze: *„Když můžu porovnat opravdu svoji biologickou rodinu – tři děti předtím, přitom byla stavba, měli jsme hospodářství, chodila jsem pomáhat rodičům – ty děcka fungovaly úplně jinak. Opravdu, jo.“*

Explicitnímu vyjádření o odlišnosti pěstounských dětí v souvislosti s odlišným fungováním pěstounské rodiny se vyhnul pouze jeden pěstoun (ze skupiny vyznavačů odlišného fungování): *„Řekl bych, že jsou pěstounské rodiny takové živější a obecně musejí čelit větší koncentraci problémů.“*

Ovlivnění biologických dětí pěstounů

Pěstounství rodičů na biologické děti nemá vliv

Pěstouni zúčastnění v tomto výzkumu byli také dotazováni, zda se domnívají, že se pěstounství nějakým způsobem odrazí na biologických dětech pěstounů. Tři z nich zastávali názor, že nikoli, tedy alespoň v jejich případě ne: *„Říkám, oni už byli skoro dospělí všeci. Takže se jich to jako takto nedotklo. Prostě oni to brali, jako že ty děcka tady jsou, bavili se s nima, prostě všechno jako takové. Ale prostě normálně, jak kdyby byly ty přijaté děcka naše.“*

Pěstounství rodičů biologické děti ovlivní

Ostatní participanté určité ovlivnění biologických dětí vnímali nebo alespoň předpokládali. Pozitivní ovlivnění (z toho ve čtyřech případech pouze pozitivní a ve třech v kombinaci s negativním) udalo sedm respondentů. Ti nejčastěji v této souvislosti své pěstounství považovali pro své biologické děti za určitou devizu, která se podílí na formování jejich charakteru směrem k toleranci (čtyřikrát), schopnosti pomáhat a domluvit se (dvakrát) a vážení si rodiny (jedenkrát): *„Tak to určitě, ale zas je to takové, jako že se stávají víc tolerantnější a tak.“ / „To určitě. Myslím si, že – sice to teďka ještě nepřiznává – ale že, možná, že v dospělosti si víc bude vážit sám své rodiny a bude mít takovou trošku představu o tom, že teda když*

rodičové blbnou, že to odskáčou děcka. Tak doufám, že to tak nějak... A jinak si myslím, že se naučil – nebo musel se víc se přizpůsobovat, naučit se víc tolerovat a podobně.“

Jedna respondentka také označila za přínos pro své děti zkušenost s více sourozenci (i odlišnými) a hrdost na rodinu: *„No rozhodně. Změnilo je to úplně stejně jako mě. Jednak už jenom ten počet, jednak to, že jsou to kluci a holky, že vidí ten svět – že ti kluci vidí, jak se chovají holky, holky vidí, jak se chovají kluci – myslím, že to je taková deviza do života, a potom to, že třeba ty děti jsou v něčem jiný... A i to třeba, že když někdo lhal nebo podvedl třeba, že se prostě řešilo – prostě všechno tohle určitě i ty biologický děti ovlivní. A i to, že jsme se snažili k nim přistupovat stejně – jako nejde to úplně stejně, protože každý je úplně jiný, potřebuje jiný přístup – ale ty děti se mezi sebou hlídají, jestli jste tomu nepřilepšil, a to okamžitě dají zase najevo, takže řeknou – a řeknou to napřímo, takže to je takový ošemetný, že i když třeba cítíte, že tady s tím bych třeba – mu mohla dát víc volnosti, tak ale vůči ostatním to nejde, protože to zase vidí: ‚A ten moh, a já ne!‘ No, ale je fakt, že ty naše děti na to byly taky hrdý, že mají tolik sourozenců – všechny. Se tím chlubily. Jako fakt. Jak zapadli mezi sebe, tak se tak přijali. Jako ne, že by to byla růžová zahrádka, ale prostě tohle tam bylo, no.“*

Dva participanti se v případě pozitivního ovlivnění biologických dětí pěstounů pěstounstvím rodičů omezili na obecné konstatování, že toto ovlivnění může být kladné: *„Tady bych čekal, že odrazí. Někdy kladně, ale často i negativně. Když přijde dítě, které je těžko zvládnutelné, může to být i dost frustrující.“* / *„Jako v pozitivní ovlivnění bych taky jako doufala, ale to si myslím, že by ovlivnilo cokoliv – i kdyby šli do lesa prostě – zachraňovat stromy, jo, že to by je taky ovlivnilo.“*

Mezi respondenty se ovšem vyskytlo sedm takových, kteří si uvědomovali i možné negativní ovlivnění biologických dětí pěstounstvím rodičů. Pocitu opomíjení nebo hořkosti se u těchto dětí obávaly tři participantky. Jedna z nich se však domnívala, že to z dlouhodobého pohledu nevádí, pokud to včas přejde, a i další dvě doufaly v konečné převážení pozitivních důsledků: *„No, asi ano. Ale asi spíš v tom dobrém. Já myslím, že někdy mohou aktuálně zažívat pocit hořkosti, ale do dospělosti si myslím nesou zejména to dobré, to znamená tu ochotu pomáhat, ochotu domluvit se a podobně.“* / *„Může. Ale to je fakt třeba u těch velkých pěstounských rodin, a je otázka u těch pěstounských děček, kde je třeba přechodka, kde fakt ty děti jsou do těch dvanácti let nebo tak. Pak je otázka, když se v té rodině děje něco velmi závažného, jako nařčení z týrání, zneužívání – prostě – nebo je to tam velmi divoké. Tak ty bezproblémové*

děti prostě jdou stranou, že jo – což je přirozené – a nesou to nějak. Ale třeba – jako vím třeba o rodině, kde ty děcka v určitém věku byly úplně hrozně naštvané na ty rodiče – jako pěstouny – ale pak zase od určitého věku to přešlo. Já si myslím, že takové to – že když jsou do dvaceti – když jsou třeba od čtrnácti do dvaceti naštvání, že to nevadí. Tam je otázka, co bude v pětadvaceti, nebo až budou prostě takový fakt – už v tom svém životě, se svými partnery.“

Ve dvou případech pěstouni zaznamenali, že při útoku přijatých dětí se o ně jejich biologické děti bály nebo se postavily na jejich obranu: *„Ona třeba – i ten můj syn, jo – ona ho taky vůbec nerespektovala, přestože to je dospělý kluk. Tak tady se třeba stalo to, že on tak vyletěl na ni, že jsem ho musela stáhnout, že by jí třeba ublížil. Protože on zase bránil mě, jo, že ho dokázala tak vyprovokovat ta holka, jak na mě byla sprostá.“* / *„Tak u mě asi ne. I když sem tam Monča nechápala – tehdy, jak Petr měl ty záchvaty, tak tehdy se to tam projevovalo. Monča měla o mě strach, protože viděla, že to ide do krajnosti – do nějakých takových úplně, co ona nechápala.“* Ani jedenkrát však nebylo uvedeno, že by se biologické děti bály o sebe a svoji vlastní bezpečnost.

Jeden respondent pak udal jako negativní ovlivnění biologických dětí pěstounů určitou nepřirozenost pěstounské rodiny: *„No, trochu jo. Že to jako nechodí samo a standardně. Že je tam nějaký problém s nima – s těmi dětmi, že jo. Tak jakoby...“*

Jedna participantka pak uvedla, že biologické děti jsou pěstounstvím rodičů ovlivněny, protože musí vědět o všem, co se v rodině děje, z jejího vyjádření však nevyplývalo, zda toto ovlivnění považuje za kladné nebo záporné: *„No tak, jak jsem říkala, musí o všechnem, co se děje v té rodině, vědět.“*

Vnímání pěstounské rodiny okolím

Pěstounská rodina je okolím vnímána jako „normální“

Ve výzkumu bylo zjišťováno i to, jakým způsobem se pěstouni i se svou rodinou cítí být vnímáni okolím. Téměř ve všech případech však byl respondenty vůči pěstounské rodině ze strany pozorovatelů zaznamenán přístup odlišný oproti přístupu k rodině biologické. Pouze

jedna respondentka tuto odlišnost nepocítovala: „Nevím. Říkám, tady jsem se s tím nese-
tkala. I naša ulica celá – bez problému. Neměla jsem s nikým kvůli děckám něco. Brali nás
jako normální rodinu.“

Pěstounská rodina je okolím vnímána jinak než „normální“

Šest respondentů pak zaznamenalo vůči své osobě a rodině spíše jakýsi obdiv: „No, někdy
jo. Ale více méně jsme neměli nějakou jako negativní zkušenost. Spíš pozitivní. Spíš obdiv
třeba. Každý, komu se zmíním, že mám tolik dětí – už jenom to. Ani nemusí vědět, že jsem
pěstounka.“ / „Tak co já mám zkušenosti – co mám třeba ty svoje známé a přátele – ano,
vnímají to jinak v tom smyslu, že mě jako svým způsobem obdivují, že jsem do toho šla, že se
tomu věnuju, že třeba někteří říkali, že by na to neměli, aby toto dělali, jo. A jestli má někdo
o mě v tomto směru negativní názory – nevím, s tím jsem se neseťkala, to mně nikdo do očí
neřekl.“ / „Určitě. Vždycky to jsou exoti. Nevím proč. Jako že by – ne ve špatném, to ne jako
nikdy, jako že by někdo řekl: ‚Ježíši Kriste, to je hrozné. To je jako – mají své biologické
děcka. Na co si brali ještě takové?‘ Ne, spíš jakože: ‚Jo, vy jste dobří, vy máte prostě přijaté
děcka.‘ ... Ale vždycky prostě – nás znají všichni, aniž bysme my znali někoho. Jo. ‚To jsou
ti, co mají děcka doma.‘ Jakože fakt, nás znají všichni. A nemyslím to jako ve špatném, ja-
kože: ‚Ježíš, ty děcka jakože něco...‘ Že by někde kradly nebo něco, to ne, ale prostě: ‚Jo,
Novákovi, to jsou ti, co mají ty děcka.‘“

Tři respondenti se sice setkali s vnímáním své rodiny jako „divné“, avšak bez pozitivního či
negativního podtextu: „Tak standardní to určitě není. Standardní to určitě není a jako vzbuzujeme údiv, překvapení, rozpaky. Zejména v prostředí, kam třeba přijdeme poprvé, tak –
tak to okolí jako neví – jako tuší, že zřejmě to budou přijaté děti, že, ale mají určité zábrany
se zeptat na rovinu, jestli ano nebo ne. A já zase, pokud se někdo zeptá tak jako slušně, tak
odpovím slušně.“ / „No tak to můžu z vlastní zkušenosti říct, že vnímá. Ale asi to není nic
konkrétního. Prostě se jim ta pěstounská rodina zdá nějaká divná.“ Jedna tato pěstounka
ovšem dodala, že ne vždy převažoval neutrální kontext: „A když někdo má takové ty asertivní
otázky typu: ‚A kolik jste si jich vzali? A kolik na ně berete?‘ Tak v ten moment já startuju a
reaguju tak, že se odmítám bavit a nekomentuju to a posílám je směrem do háje.“

Pět respondentů se dle svého vyjádření muselo potýkat ze strany sociálního okolí s nepochopením nebo i hledáním chyb: „Tak tam si nejsem zcela jistý. Jako všichni se tváří OK, ale

pak se člověk dozví někde za rohem, že se dívají někteří skrz prsty, protože v tom vidí něco jiného, že. Kdo nemá děcka v pěstounské rodině, tak při nějakých jejich divných projevech hledí. Kdo je má, tak nehledí. Takže ti, co nikdy pěstounskou rodinu – neměli ty děcka jiné, než biologické, tak to nikdy nepochopí a nikdy jim to nevysvětlíš, dokud to oni sami nezažijou.“ / „Tak jak jsem říkal, myslím, že lidé bývají k pěstounům kritičtější a někdy mi přijde, že se snaží až agresivně hledat jejich chyby, jakoby se chtěli sami před sebou postavit do lepšího světla, jakože když jsem si žádné dítě nevzal, tak aspoň udělám pořádek s nemožnými pěstouny, kteří se v tom nevyznají.“

Dva participantů se navíc setkali se závistí okolí kvůli finanční stránce pěstounství a oba také s problémy přijatých dětí s vrstevníky: *„No, hodně si jich myslí, že to je kvůli penězům. Já si myslím, že někteří jo, určitě. Ale u nás to snad tak nebylo. Nebo já nevím – asi si řekli, že jsme zvláštní. Aji Zdenda říkal, že kolikrát, když tady šel na hřišti, tak taky nějaký řeči byly. Do školy chodil se sobě rovnýma, tak tam ne. Tam byly hodně děcka z dětských domovů, tak...“*

8.1.5 Ovlivnění vztahů uvnitř rodiny pěstounstvím

Vztažné otázky z rozhovoru:

- Odrazí se podle Vás nějak skutečnost, že je člověk pěstounem, na jeho manželství (partnerství)?
- Odrazí se podle Vás nějak skutečnost, že je člověk pěstounem, na jeho vztahu k biologickým dětem?

Ovlivnění manželského nebo partnerského svazku

Pěstounství na manželství nebo partnerství nemá vliv

Pět participantů tohoto výzkumu vyslovilo domněnku, že pěstounství nikterak neovlivní vzájemný vztah mezi pěstouny v manželství nebo partnerství: *„Tak u nás si myslím, že ani ne. Tak my jsme to měli prakticky – jsme do toho šli oba dva. Jako ve vztahu to mezi náma asi neudělalo jako nic.“ / „Ne, myslím, že ne.“*

Pěstounství manželství nebo partnerství ovlivní

Ostatních deset účastníků udalo, že k jistému ovlivnění partnerského vztahu pěstounstvím dochází. Pět z nich tuto změnu spatřovalo v nutnosti trávit spolu s partnerem více času, dělat spoustu věcí společně a více spolu hovořit, což v konečném důsledku vede ke stmelení vztahu: *„Já nevím, nás to – my sme byli vždycky, že sme jeli – co se jelo vyřizovat, jezdili sme společně, všechno sme společně dělali. Je fakt, že já nejezdím, já řidičák nemám, a manžel, že má prácu, která mu to umožňuje, že to má co druhý deň volno, tak se jelo vždycky ten co druhý deň vyřídit to, co se potrebovalo, ale jezdili sme spolu, děláme spolu.“*

Dva participanti v odpověď na otázku po ovlivnění vztahu pěstounských partnerů pěstounstvím zdůraznili nutnost kvalitního fungování vztahu ještě před přijetím dětí. Přestože si myslím, že se zde nejedná o výpověď o ovlivnění vztahu, nýbrž o určitém specifickém předpokladu, který vztah pěstounů musí splňovat, má-li vše „dopadnout dobře“, zařadila jsem odpovědi do této podkategorie, neboť by se v širším slova smyslu daly chápat jako určité ovlivnění vztahu již dopředu: *„Manželství to určitě ovlivní, protože ten vztah musí fungovat, jinak by to celé se rozpadlo. Na tom vztahu manželů to stojí. A že se řeší ty výchovný problémy, tak je řešíte spolu. A těch problémů je mnohem víc, takže tím pádem je i toho společně – společného času vlastně víc, což je taky posilující. A asi by neměli zapomínat ani na ten čas, kdy by jakoby měli být jenom spolu. Což ale moc nejde.“*

Na nedostatek možností trávit čas pouze s partnerem si v souvislosti s výkonem své vlastní pěstounské péče postěžovali celkem tři respondenti, z nichž jeden ale uvažoval spíše o ovlivnění této možnosti počtem dětí, nikoli pěstounskou péčí samotnou: *„Nemůžu říct, že by se to pěstounství – spíš je to otázka toho rodičovství pro vícero dětí, takže ten vztah s tím partnerem je takový trošku více utiskovaný. Ale nemám pocit, že bych – u nás je to tak, že náš vlastní syn je zhruba stejně starý jak přijaté děti a tím, že nějak neděláme rozdíly mezi těma děčkama, jestli jsou naše, jestli se nám narodily, nenarodily – tak ten vztah jako takový – je stejný. Akorát je to otázka toho, že s hodně dětma prostě není tolik času na to, abychom my s tím partnerem měli svůj osobní prostor v takovém rozsahu, jako bychom si představovali.“*

Další problémy v partnerství v souvislosti s vykonávanou pěstounskou péčí udalo šest participantů. Tři hovořili o narušení (či opaku stmelení) vztahu nebo rodiny, dva se vyjádřili, že je problémů prostě více a vztah je zatěžován, další dva zdůrazňovali možnost komplikací,

pokud partneři nejsou zajedno a jeden si stěžoval na odčerpání času, energie a možné vzájemné obviňování a zhoršení vztahu partnerů v případě problematického průběhu pěstounské péče, přestože pěstounskou péči samotnou pro vztah považoval za určité obohacení: „*To si taky myslím, určitě. Určitě se to změní. Musí se to ale – ten manželský vztah v každém případě to změní, protože to naruší tu rodinu. Je to, je to prostě cizí element v té rodině, ať se přijme malinké, ať se přijme větší – no, čím větší dítě, tím je to horší – a ti manželé by měli o to víc spolu o tom mluvit a ty problémy řešit, protože jakmile tohleto nedělají spolu, tak se vůbec – prostě jeden mluví o něčem jiném, než ten druhý. Takže změni to – samozřejmě, změni to i to manželství.*“ / „*No tak pokud nejsou spolu zajedno, tak to může být i komplikace.*“ / „*To asi ano. Je to určitě obohacením toho partnerského vztahu, ale jednak to odčerpává velkou spoustu času a energie, a jednak – pokud všechno nefunguje tak, jak si partneři na začátku představovali, mohou se z toho začít navzájem obviňovat, ať už otevřeně nebo skrytě, a taky mohou tak nějak začít pociťovat, že ten vztah tak nějak nevyprodukoval to, co čekali, že je takový jakoby – ne zrovna zbytečný, ale takový – jako málo plodný nebo tak něco.*“ / „*Osobně bych řekl, že to partnerství stmeluje, ale znám i lidi, u kterých je to naopak.*“

Ovlivnění vztahu k biologickým dětem

Pěstounství na vztah k biologickým dětem nemá vliv

Sedm participantů se vyjádřilo v tom smyslu, že pěstounství rodičů nikterak neovlivní jejich vztah k biologickým dětem: „*Ne.*“ / „*To – ten vztah byl pořád stejný k tomu synovi. I když byl nejdřív jedináček, tak já jsem se vždycky snažila ho vést, aby byl – aby nebyl ten rozmazlený jedináček. On si to taky hrozně přál – toho sourozence potom, protože – my jsme to s ním řešili, že bysme si nějaké to dítě vzali, takže on to taky jako akceptoval s povděkem a říkám – tím, že ta holka přišla – my jsme se stali taková rozšířená rodina a bylo to hrozně fajn.*“ / „*Tak to asi ne. Já myslím, že k těm biologickým dětem mám pořád stejný vztah, že to na tom nezáleží.*“

Další čtyři respondenti změnu vztahu k biologickým dětem v důsledku pěstounství také negovali, avšak vyjádřili jisté výhrady. K ovlivnění vztahu podle nich nedojde, pokud pěstouni nedělají rozdíly mezi biologickými a přijatými dětmi (jedenkrát) a pokud si uvědomí, že se jedná o jiné druhy dětí (jedenkrát), nebo k ovlivnění vztahu může dojít, ale spíše ve smyslu

vyšších požadavků na biologické děti (jedenkrát) či uvědomění si jejich dobrých stránek, které by jinak byly přehlédnuty (jedenkrát): „*To si myslím, že když ti pěstouni jako nedělají tak v tom rozdíl a berou ty děcka všechny stejně, tak k tomu ani nemusí dojít.*“ / „*Tak když si vezmeš, že je to jiný druh dětí, tak asi ne.*“ / „*No, tak u mě to tak nehrozilo. Je to jediné to, že jsem chtěla po té Monče toho víc, což ona to vycítila a chtěla též sem tam dělat lumpárny – tak, jak oni. A jim to prošlo a jí to neprošlo.*“ / „*Ne, já si myslím, že ne. Myslím si – to je složité – myslím si, že si jich člověk potom může aji víc vážit, víc oceňovat to, co by běžně neviděl, jo. Že děcko nějak funguje – a co – kdyby neměl pěstounské děti, tak jako by mu to přišlo, že je to přece norma. A pak když vidí tu nenormu, tak...*“

Pěstounství vztah k biologickým dětem ovlivní

Tři ze čtyř pěstounů, kteří se domnívali, že pěstounství rodičů ovlivní jejich vztah k biologickým dětem, hovořili o odčerpání části času a pozornosti přijatými dětmi, přičemž dva z nich v této souvislosti explicitně zdůraznili snahu přijatých dětí uzurpovat si rodiče pro sebe a biologické děti odsunout na vedlejší kolej: „*No, tak jednak na to dítě nemáte tolik času a energie, kolik byste měli, kdybyste pěstounem nebyli. Ale navíc ty přijaté děti kolikrát zápasí o to, abyste tomu svému dítěti nedali ani tolik, kolik byste normálně při počtu dětí, který máte, zvládli. Já mám takovou zkušenost, že ty přijaté děti by to biologické nejraději odstrčily na nějakou ne druhou, ale pátou kolej. A potom můžete pociťovat výčitky, že jste mu to jako udělali vy.*“ / „*Myslím si, že hlavně i na tom začátku je potřeba vědomě si říkat, že nesmím zapomínat na ty svoje děti biologický. Protože oni nejsou tak dravý, pro tu ruku, pro tu pozornost. Nebo ty přijaté děti jsou ze začátku jako zvířátka a prostě chtějí mít – každý chce mít toho rodiče, toho dospěláka pro sebe. Takže tohle si uvědomit a vědomě nezapomínat na ně. A prostě jim věnovat – myslet na to a věnovat jim nějakou chvíli nebo pozornost – prostě aby věděly, že jsou stále přijímány. Jinak to může zkrachovat a ty děti se budou cítit odmítnuté a nepřijmou ani ty děti a vůbec – můžou se buďto stáhnout anebo začít to třeba – dávat to najevo chováním nějakým. O to jsme se snažili fakt vědomě, no.*“

Poslední participantka, která zastávala obecnou zásadu nutnosti obeznamovat děti s rodinnými problémy, spatřovala změnu svého vztahu k biologickým dětem v tom, že seznam záležitostí, se kterými je nutno děti obeznámit, je v pěstounské rodině přirozeně delší: „*A k těm biologickým dětem. Zase – musí se to řešit i s nima. Jo, prostě nejde je z toho vynechat. Musí. Prostě ty děcka musí všichni vědět o všem, i ty biologické děcka musí vědět o tom, že třeba*

tady máme takový problém a teď ho budeme řešit: „Aby ses nedivila, že chodíme do poradny nebo kvůli tomuhle tomu...“ A netajíme. My třeba fakt jako před našima děčkama, když něco řešíme, řešíme všichni všechno. Jakože ne – toto je tajemství a to nesmí nikdo vědět, protože některé z děcek má problém a řešíme to v eSVéPěčku. Ne – řešíme to v eSVéPěčku, protože ten problém tu je a musí se vyřešit... Je tady problém, je tady krádež, je tady tohleto – řešíme to. Ten vztah s těma biologickýma děčkama – je potřeba to řešit, protože jsme rodina. Takže ony by měly o tom vědět, co v té rodině se řeší.“

8.1.6 Rizikové a protektivní faktory

Vztažné otázky z rozhovoru:

- Je něco, co Vám výkon PP ztěžuje?
- Je něco, co Vám výkon PP usnadňuje a co Vám při něm pomáhá?

Faktory pro výkon pěstounské péče rizikové

Participantů byli také dotazováni, co jim ztěžuje výkon pěstounské péče. Cílem bylo identifikovat některé možné rizikové faktory. Tři dotázaní pěstouni odpověděli, že jim výkon náhradního rodičovství nic neztěžuje: „*Hm. Nemám pocit, že by mi něco ztěžovalo.*“

Další tři respondenti udali obtíže související se změnami v oblasti náhradní rodinné péče po novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí v lednu 2013: „*Asi ani nevím. Tady se sousedama vycházíme dobře. Spíš, co pro mě bylo těžké, se smířit s těma změnama, co přišly teďka od loňského ledna.*“ / „*To, že se vám do toho pořád někdo plete. A taky ty neustálé v ničem nepomáhající školení, vymyšlení nefunkčních individuálních plánů a podobně.*“ / „*Stále více času zabírají aktivity, kterým se dost honosně říká vzdělávání pěstounů.*“

Šesti účastníkům ztěžovaly výkon pěstounství špatné zkušenosti s pracovníky dětského domova, ze kterého pocházelo přijaté dítě. Buď se tyto zkušenosti týkaly protivenství ohledně přijetí konkrétního dítěte (třikrát) či neinformování nových rodičů o závažných skutečnostech týkajících se dítěte (třikrát) nebo zlovyků dítěte nabytých v dětském domově, za jejichž vypěstování byli činěni zodpovědnými právě pracovníci dětského domova (jedenkrát): „*A tam sem s nima měla potyčky trošku věcí, protože sme se dozvěděli – nám dávali enom kluka*

a holku nám nechtěli dať, že kdyby byli hned' sourozenci, tak že je tolik žadatelů, že nemám na to nárok. Tak já sem řekla, že nebudu brať ani kluka, že počkám, až si vyřídím aji tu holku. Že budu stáť na tem, aby ty děcka byly u sebe. Enomže – dodnes mě to mrzí – oni měli už třetího sourozence v kojeňáku, on se narodil v srpnu, my sme jich v listopadě brali a oni nám ho už pak – jak viděli, že já bojuju o tu holku, tak teho nám úplně zatajili. Nevím, kde ten je, ten se dostal úplně nekam pryč a to sme se dozvěděli, až on už byl z toho kojeňáku pryč. Mohl byť s děckama, no. No vůbec nám nechtěli to dať. Já sem zrovna té paní primárce říkala, že nebudu si brať kluka, že si podám odvolání a stížnosť na ňu, že chcu sourozence zaráz. Protože my sme měli aji v tom, že chceme víc dětí, no. Takže nás nemohla jako totak omezit'. A to sem říkala, jak ona potem: ‚Jé paní, tak počkejte...‘ Už potom úplně jinak změnila, když sem se postavila, a řekla, že tam mám počkat', že se budou snažit' vyřídít' papíry – byli sme pro kluka v září a tak v listopadě už nám volala, že si máme přít', že už sou oba dva volní. Takže to pomohlo.“ / „Nejvíc mi ztěžovalo – v dnešním, když to vezmu zpětně – to, že jsem nevěděla minulost těch dětí. Že prostě to dítě, když člověk dostal, jo, do péče – zatajili ti v tom dětském domově, nebo neřekli – prostě vůbec ve spisech nás nenechali tenkrát pročíst, pozjišťovat, takže my jsme se tenkrát dopídili k nějakým informacím úplně nějak oklikou, náhodou, přes lékařské zprávy a podobně. To mně ztěžovalo strašně dlouho život. Že jsme prostě nevěděli... Dneska už za ty roky jako prostě už nic. Tak jako tam už... Třeba je problém v tom, že nemáme rodinnou anamnézu u rodičů, protože když má jít na operaci, nebo prostě – my že ji máme v poručnické, tak tam jako není co řešit, že – ale my tu rodinnou anamnézu nevíme. Tak to mě třeba ztěžuje – nebo mně – tým děckám – do budoucna všechno. Nevíš, jestli tam je nějaký vysoký krevní tlak, nebo nějaká – něco.“ / „S tolika zlozvykama jsme si ho donesli dom – mláčení hlavy z boku na bok, on furt musel mít něco na hlavě, on furt na sebe stahoval. Já říkám: ‚Pavle, oni mu snad tam dávali plínu!‘ Ale já už jsem pak na to přišla i proč. Protože on neplakal, on měl skřeky. On vydával skřeky, to nebyl normální pláč. A celou noc hlava lítala – takhle. Celou noc – já jsem ju držela, Pavel z druhé strany – jsme se ty první týdny moc nevyspali – že to byla hrůza, co on měl za zlozvyky. No však – když jsme si ho chtěli vzít, tak mě paní ředitelka – ta dotyčná, co jsem si stěžovala – furt mě srážela, že to je kluk, kterež z něho nikdy nic nebude.“

Tři účastníci si také postěžovali na obtěžující zásahy okolí: „No, tak nejhorší je, že vám do toho furt někdo kecá, furt někdo něco ví líp.“

Další dvě výtky se týkaly přebujelé administrativy, která zapříčinila velkou finanční ztrátu jedné z participantek a v případě jednoho respondenta způsobila problémy při podávání žádosti o zprostředkování náhradní rodinné péče, při vyřizování pasu přijatému dítěti a to, že dítě mělo v určitou dobu tři příjmení: *„Tak vlastně od toho dubna, až než začal ten soud – kolik to mohlo být – ze sedm měsíců, tak těch sedm měsíců každý úřední dny – pondělí, středa – celých sedm měsíců v kuse, pořád jsme byli na úřadech – furt dokola. Soudy, sociálka, doktoři, psychologka, psychiatři – a furt jsme vyřizovali. Protože jako – to mi připadá, jakože v tom domově to prostě mají tak jako nějak jakoby ve skladě, jo, takhle mají ty děcka a nemají k nim ten osobní vztah, jo. Takže najednou jsme zjistili, že ona je cizinka. Jo, takže, otec byl cizinec, takže automaticky byla cizinka. Tak jsme museli na cizineckou policii – okamžitě přihlásit jako cizinku, že. A to jsme na to přišli úplně náhodně. Protože my jsme řekli – pojedem do Chorvatska – tak nepojedem sami, ale musíme všichni, že. A protože my ji nemáme napsanou v pase, tak musí mít svůj pas, že. Šli jsme udělat pas – za čtrnáct dní řekli: ‚Sorry, pas nebude, protože je cizinka.‘ A my jsme byli v pytli, že. Ted’ nám ji do občanky nenapišou, do pasu nenapišou. Takže furt jsme se potýkali s tady tím. Ted’ jsme dávali žádost na ministerstvo vnitra, aby sepsali žádost, aby jí povolili do České republiky. Takže to – fakt jsme chodili jak trubky pořád, každý pondělí, středa, pondělí, středa, pondělí, středa... A už jsme to měli v nějakém stavu – neměli jsme rodný list, neměli jsme kopii rodného listu, neměli jsme papíry – protože když jsme pěstouni, tak nemáme nárok na papíry žádné, takže žádnou historii jsme neznali. Pak se předělal rodný list jinak a objevil se tam zase jiný. Takže Míša měla jedno jméno, pak měla zároveň i druhé jméno a aby viděla, že opravdu je naše, tak jsme jí dali i naše jméno. A i když jsme s ní přišli do té školy, tak my jsme ji vlastně prepisovali ze Vsetína do Nového Jičína, takže tam začli nově, tak aby nebylo divné, že naše dvě děti se jmenujou každé jinak a nezkoumali to, že, tak aby prostě do té školy přišla a už se jmenovali stejně a nezkoumali to – proč, historie, jak to je, kde to je, protože víme, že děti dokážou být kruté – takže taky byly problémy – zase soudy, zase žádosti, zase papírování, zdůvodňování a nějakých blbostí. To jsem se vlastně poprvé setkal s tou mašinerií, s tím státním Molochem. A v práci – posudek. A šéf: ‚Vy chcete jako dítě do pěstounské péče? A to vám mám jako odsouhlasit?‘ A u doktora: ‚Vy si berete dítě? To je velké sousto. Jaký máte k tomu důvod?‘ Já jsem říkal: ‚Ne, už nechci, už dost!‘ Mně to připadalo, že když bych toto někomu řekl, kdo chce dítě, že musí absolvovat tady tořto všechno, tak to ho odradí, toho člověka, než aby do toho šel. Protože proč on by si měl dělat tyto obrovské problémy, neustále tohleto něco pořád řešit a bojovat s tím Molochem, s tím vším, jo. A nejhorší na tom je, že tenkrát*

to bylo jednodušší než teď. Teď mi připadá, že je to třikrát tak ještě složitější a komplikovanější.“

Vždy jedenkrát pak byly za komplikaci pěstounské péče považovány ponižující psychotesty, zbytečné umístění přijatého dítěte do zvláštní školy, návštěvy sourozence přijatého dítěte (ty byly sice považovány za přínosné, ale zatěžující), vdovství participantky, informování biologických rodičů o umístění dítěte, nepochopení školy a kariéra pěstounky vyžadující stabilní do vzdělávání: *„Ty psychologické testy. No, a možná si myslím, že ten Radek nemusel tak rychle do té zvláštní školy – mně to přišlo – v té první třídě. Tam si ho chválili, v té zvláštní škole, všechno, známky tam měl velice pěkný – jako já si myslím, že tam byl brzo strčenej. Paní učitelce už to tady prostě bylo moc na obtíž. Ona fakt se s ním musela zdržovat – on je pomalý. Já jsem ju chápala, vždyť to je nakonec moje známá, že, tak jsme si to do očí vyřikaly všechno, ale ona mně – ona už teďka je v důchodě – ona říkala, že možná v tom mám pravdu, že měla ještě počkat, no. Protože když řeknete do zvláštní, tak – on mně sám řekl: ‚Mami, oni se mně smějou.‘ Já říkám: ‚Co máš z nich. Ty máš srdce na pravém místě, umíš jednat se starejma lidma, Ráďo, nemluvíš sprostě – to je všechno pro tebe tvoje plus.“ / „Hanka má sestru – Janičku – ta je v domově. My si ju bereme občas na návštěvu. Hanka ju chce – moc. Ale Janička víc jak Hanka, protože Hanka už má zájem o kluky, tak ona je tady spíš na obtíž. Tak obecně řečeno. Že by chtěla jít tam a chtěla jít tam, s klukama, s holkama ráda, a Janička na ně tam hledí... Ona chce mezi kamarády, protože má brigádu, ona přijde unavená dom, že, z té práce, no a ta tady na ňu už vždycky čeká. Musela se jí věnovat. No, ale vydržela to – všechno dopadlo dobře, ale příště prý: ‚Mamko, už tady bude jenom týden? Já bych z těch prázdnin chtěla taky něco mít.‘ Já říkám: ‚Ale ona se na tebe těší, prosím tě, to takhle nemůžeš.‘ Ne, ony se rády mají, to zase ne, ale říkám, jak už je to dýl, tak ta Hanka by chtěla už to svoje.“ / „Ztěžuje? No tak třeba teď, co jsem sama – ale to je čistě z praktického hlediska, jo – tak co jsem sama, tak je to problematické. Že když byl manžel a já jsem někam potřebovala jít, tak on byl doma, on ty děti pohlídal. Já to teď všechno musím řešit sama... Když chci třeba někam na víkend nebo cokoliv – jakoukoliv blbost potřebuju, tak musím vždycky – mám štěstí, že ta tchýně a ta maminka, přestože budou obě téměř osmdesátileté už, tak jako mi sem přijdou a třeba na ty tři hodinky mi ty děcka tady pohlídají. Vždycky všechno nachystám, jenom potřebuju, aby tady někdo byl. Tak v tomto – v tomto je to pro mě teď horší, jo. Ale pokud jsme na to byli dva, tak nebyl problém. To prostě – my jsme fungovali jako normální rodina, vždycky se to nějak zajistilo, přes mobily, jo: ‚Přijedu později.‘ ‚Dobrý.‘ Děcka to. To prostě všechno teď musím řešit sama a je to – je to horší, ale*

zvládám to.“ / „Ted' oni řekli, že se to nedozví ti původní rodiče. A ted' jsme zjistili, že oni to tomu otcovi poslali – rozsudek. Takže ten otec viděl, že byla přijatá k nám, i s adresou, že. Ted' jsme čekali, kdy jako tam přijede auto nějaký a přijede chlap a řekne: ‚Tak, to je moja...‘ Že jo. Byť ho neviděla a on ji neviděl asi nikdy, že. Akorát jsme potom zjistili z nějakých řečí, že je někde v Ostravě, že někde dělal asi na šachtě a že asi ho zavřeli a že asi je ve vězení a že nikdo neví, kde je. Takže vůbec – nepotkali jsme ho, jenom jsme viděli jméno.“ / „No, spíš dříve. To jsme měli veliké problémy ve škole, protože oni vůbec nechápali, že to dítě s psychickou deprivací je prostě jiné. Tak to bylo těžké. Ale jinak asi nic.“ / „Ztěžuje mi to moje kariéra. Ne, jako že se musím té profesi věnovat, ale že se musím vzdělávat. Že to není tak, že bych mohla ve dvě hodiny – přišla s čistou hlavou domů.“

Faktory pro výkon pěstounské péče protektivní

Výzkum se zaměřoval také na zjištění možných protektivních faktorů. V devíti případech se ukázaly pro pěstouny velikou pomocí styky s ostatními pěstouny: *„Tak – přátelé. To rozhodně. Já si myslím, že mám hodně přátel a pak mám jednu kamarádku – právě taky pěstounku a s tou se hodně stýkáme a říkáme – že si vzájemně prostě hovoříme a pomáhá nám to. Tak nějak problémy výchovný, i vůbec třeba vztahový. A ještě teda jedna věc – to sdružení – jednou za půl roku dělá – se tomu říká setkání jakoby rodin, takže na to jsme jezdili a jezdíme, tak tam vlastně probíhá to, že ty rodiny mají podobné problémy, že se sdílí a tak. Tak to je taky určitě pomoc. Ted' postupem času se teda to právě změnilo, jak se změnila legislativa, tak to už museli vykazovat nějakou i činnost vzdělávací jakoby a tak, a ted' to je teda, že poskytují i jakoby ty dohody, tak ty víkendy jsou zároveň – člověk tam získá i nějaký ten počet hodin. A pro děcka je tam teda taky program nějaký i – podle skupinek věku a tak. A ještě bych řekla jako plus tady k těm setkáním – mně připadá, že právě se tam sejdou děti z různých rodin a jsou tam biologický i to – že vlastně vidí, že nejsme jakoby divná rodina, ale že to – je jich víc. To mně taky připadá dobrý, no. Pak zase záleží, kdo to vede, jak se tam lidi sejdou a tak, jakým způsobem to funguje, no.“ / „No, to, že máme spoustu pěstounských přátel. Takže to, že ty děcka jsou skoro stejné všechny, že jejich projevy jsou hodně podobné, takže nemám pocitu vlastního selhání, protože ty vzorce chování jsou opravdu hodně podobné.“ / „Tak ten kontakt s jinýma pěstounama asi.“*

Čtyři participanti si rovněž pochvalovali ochotu, pomoc a ocenění ze strany své sociální pracovnice: *„Nevím. Ale ta sociální není špatná. Té člověk může něco říct, a ona vás zas za*

tu dobu zná, že jedna ta starší, co odcházela – Zdenka měl myslím sedmnáct, jsme ju měli odmala – tak ta právě – ona seděla a říká: ‚U vás, to já vidím, jakej pokrok to dítě dokáže udělat, když je v nějaké normální rodině.‘ Že toto by ze Zdenka nebylo, kdyby zůstal v domově.“ / „Musím uznat, že nám pomohla paní Konvičková (sociální pracovnice – poznámka výzkumníka). Takže vlastně díky jí, že měla trošku jako aktivnější přístup, než – třeba v tom Vsetíně, tam to bylo mrtvé úplně – tak vlastně díky tomu aktivnějšímu přístupu paní Konvičkové se to všechno povedlo, jo. A taky paní Konvičková organizovala různé ty jako víkendovky, třeba v hotelu Kahan, a byly tam různé ty psychologičky a sociální pracovnice a různí takovíhle lidi. A tam třeba se sešlo sedmnáct rodin, a ty měly různé děti, i třeba nějak různě postižené, i tělesně, i mentálně třeba – i těžce. A tam jsme třeba slyšeli sedmnáct jakoby různých příběhů. My jsme si mysleli, že to máme těžké, a zjistili jsme, že to máme celkem v pohodě. Protože tam byly těžší případy a těžší to ti lidi měli. Takže jako – bylo to dobré v tom, že člověk vlastně zjistil, že v tom není sám, že v tom není tak špatně. A vlastně pak tam byli ti pedagogičtí pracovníci a ti všichni ostatní a – takže vlastně večer dali jsme ty děti spát a probírali jsme ty věci a probrali jsme ty možnosti a ty varianty a ty způsoby, jak tady ty věci – jak do toho jít, jak to řešit, co s tím dělat, co neřešit, případně i ty rady – takové ty legislativní jako, jo.“

Pro čtyři respondenty představovala ulehčení situace praktická pomoc přátel a širší rodiny: „Co mně pomáhá? No, abych pravdu řekla, tak teď třeba spoléhám sama na sebe a někdy ty babičky jako že to... Nebo někdy i ten můj syn, ale to je více méně když třeba jenom někam potřebuju jet, aby vyzvedl ty děcka. Ale to je minimálně, protože jednak je mladý, má na spoustu věcí jiné názory, jo. Je to takové – je takový – nemá tu trpělivost třeba jak já, jo, takže tam to se ani moc nepokouším. Ale ty babičky hlavně, no. Sem tam i některé kamarádky, jo, to je pravda. Třeba – když jsem tady třeba opravdu potřebovala, neměla jsem jinou možnost, tak jednu jsem dala k jedné kamarádce, druhou k druhé kamarádce, jo. Prostě – látám to, jak to jde, jo. Nic jiného mi nezbývá. Ale nejvíc spoléhám sama na sebe.“ / „To si myslím, že ani ne. Ale tak asi ten přístup té širší rodiny. Vlastně vím, že někteří pěstouni s tím třeba mají veliký problém, tak to u nás nebylo a asi to hodně pomohlo, že i třeba ta širší rodina se tak nějak podílela.“

Dvě respondentky uvedly, že největší rezervy nacházejí samy v sobě (což v jednom případě spočívalo v tom, že se nebojí požádat okolí o pomoc): „Jo, tak to, co mi pomáhá, je, že dokážu si najít jako pomoc. Jo – že tak nějak přirozeně prostě. My když jsme se přestěhovali,

zůstala jsem vlastně sama, tak fakt ten soused – že jsem se nějak nebála mu říct, jako: ‚Toto bych potřebovala.‘ Prostě si říkám: ‚Tak on když tak mě pošle do pryč.‘ Nebo nějak – to mi v tom pomáhá.“

Jednou bylo jako významné ulehčení zmíněno většinové etnikum přijatých dětí, jednou možnost přijatých dětí nosit příjmení pěstounů a jednou možnost dítěte v pěstounské péči získat potřebné kompenzační pomůcky, na které by jinak nemělo nárok: *„Mně osobně třeba v každém případě to, že ty děcka nejsou jiného etnika. To bylo pro mě velké plus. To jsem nemusela řešit, takže to bylo úplně v pohodě. A jinak jako – samozřejmě, výborné bylo třeba i to, že jsme měli stejná příjmení – máme. Což taky jsem nemusela nikdy nikde řešit, jo.“* / *„A taky musím uznat, že třeba na spoustu kompenzačních pomůcek pro syna jsme dosáhli jen proto, že je v pěstounské péči – to tak nějak otvírá různé dveře. Protože existují různé nadace, které dětem v pěstounské péči pomáhají. Takže i když nějaké dítě ze zdravotních důvodů něco potřebuje, třeba to vůbec nedostane, pokud není v náhradce.“*

8.1.7 Reflexe probíhajících změn v oblasti náhradní rodinné péče

Vztažné otázky z rozhovoru:

- Sledujete změny, které v poslední době probíhají v oblasti NRP?
- Pokud ano, jak je hodnotíte?
- Dotkly se Vás nebo Vaší rodiny nějak?

Reflexe změn

Pěstoun se o změny aktivně zajímá

Třináct z celkového počtu patnácti respondentů uvedlo, že změny, probíhající v poslední době v oblasti náhradní rodinné péče, sleduje (jeden z nich dokonce pečlivě, jeden naopak „ne až zas tak moc“): *„No tak, když se vás týkají, tak je musíte sledovat. Musíte nějakou dohodu podepsat.“* / *„No tak určitě, když něco bylo, tak sem sa dívala.“* / *„Určitě. Protože se nás týkají, tak samozřejmě, že sledujeme.“* / *„Já jsem to sledoval dost pečlivě.“* / *„Sleduju, ale ne až zas tak moc.“*

Pěstoun se o změny aktivně nezajímá

Dva participanti vypověděli, že se o dané změny aktivně nezajímají: „*No, abych pravdu řekla, ani moc ne. Ale tak něco se mi doneslo, aniž bych to nějak cíleně sledovala.*“ / „*Ne. Tak co na tom chceš sledovat? To stejně nijak neovlivníš! Tak až to všechno bude, tak se budeme muset přizpůsobit, a proč se nad tím mám nějak pohoršovat nebo něco dopředu.*“

Hodnocení změn

Pěstoun změny hodnotí jako přínosné

Celkem pět participantů shledávalo některé ze změn probíhajících v poslední době v oblasti náhradní rodinné péče užitečnými. Všichni tito participanti ale zároveň uvedli, že některé další změny hodnotí negativně. Jako přínosné hodnotili služby doprovázejících organizací, jsou-li tyto organizace dobré (třikrát): „*A ty změny ostatní, ony mají velmi svoji logiku. Jako skutečně – podpora, nebo to, že musíme mít uzavřené dohody, to, že někdo fakt pravidelně dochází do té rodiny, nebo je v nějakém kontaktu se mnou i s tím děckem, že ta kontrola je v podstatě dvoufázová, že jo – OSPODu a ještě třeba teda neziskovky nebo někoho dalšího, s kým má člověk uzavřenou dohodu, nebo i na tom OSPODu – že jsou dvě ty ženské – tak mně to přijde fajn. Přijde mi fajn jako kombinace, když je to OSPOD a někdo jiný.*“ / „*No, jak je hodnotím – jak to jenom říct? Na jednu stranu je fajn, že vznikly doprovodné organizace. Na druhou stranu to přišlo pozdě – pro nás pozdě, protože my jsme se tady tímhle tím museli na začátku prokousat sami a po tolika letech už fakt nepotřebuju, aby mi někdo vyprávěl, co mám s dítětem dělat. To je jedna věc. Takže pro nás pozdě, nicméně – pokud rodina dítě přijímá poprvé, je to ideální, protože má šanci, že mu někdo poradí, pomůže a – a tak nějak se dokáže přes některé věci snáz přenést a netrpí tím pocitem, že selhal, že to neuměl, nebo že něco – tak jak když jsme přijímali právě že dítě, které bylo v rodině týrané, tak jsme vůbec nevěděli, o čem je řeč. Když jsme pak po x letech se potkali s další rodinou, která měla tyhlety zkušenosti, tak jako jsme zjistili, že ono to probíhalo v zásadě stejně, ale neměli jsme pocit – nebo my jsme měli pocit, že to neumíme, že to nezvládneme, nedokážeme, že. Takže to je – ty služby jsou. Nejsm si jistá, že zrovna lidé, kteří některé doprovodné organizace provozují – říkám provozují z toho důvodu, protože mám pocit, že jsou to rychlokvašky, které najednou zacítily poměrně jako slušný přísun peněz do organizací, a s tím mám osobně*

trošku problém. Proto já mám třeba dohodu s OSPODem, protože nemám potřebu, aby mně chodil do chalupy ještě prudit někdo jiný.“

Dvě participantky považovaly za přínos dobré finanční zabezpečení pěstounství, umožňující zůstat s dětmi doma: *„Jak co, no. Některé změny jsou dobré, některé změny jsou horší. V každém případě dobrá změna je v tom, že třeba ten pěstoun už má možnost s těma dětma zůstat doma, když už má prostě víc těch dětí, a ta podpora tam toho státu je, což je velké plus.“*

Jedna pěstounka pochválila možnost přechodné pěstounské péče, jedna rozšíření možnosti se vzdělávat v oblasti péče o přijaté děti a jedna zvýšení počtu pěstounů: *„Třeba přechodku – že to je úplně úžasná věc, super!“ / „Tak se o ně začínají víc – o ty rodiny zajímat. Určitě. Dělají se – teďka chodíme na takový ty přednášky. To školení, to je dobrý. To pro začínající pěstounský rodiny je výborný. Už jenom tady toto – když jsme měli toho Zdendu malýho – kdyby toto něco takovýho bylo, já bych to uvítala. Já jsem tam byla několikrát s manželem a potom – on má výjezdy, tak jsem jezdila jenom já. Když to vyjde, tak jdeme vždycky, ale nejde to, no.“ / „Tak dobré je, že se vlastně zvětšil počet pěstounů.“*

Pěstoun změny hodnotí neutrálně

Tři participanty se ke změnám jako takovým, nebo alespoň k některým, stavěli spíše neutrálně: *„Já nevím, já to nijak nehodnotím kladně ani záporně.“ / „A ty doprovázející organizace – to stejně udělali proto, abychom byli jako hlídání. Je to fakt, že všichni musíme být nějakým způsobem hlídání a pod něčím, jako jo. Ten OSPOD to fakt jako opravdu nezvládne všechno, když to tak člověk jako vezme. A zase na jednu stránku – když jsme si vybrali tu naši organizaci, můžu se obrátit zase – ohledně všech otázek, všech problémů – směrem na ni, jo. I když toho moc jako není.“ / „Jako celkem si myslím, že to tak vyjde nastejno, jak předtím.“*

Pěstoun změny hodnotí jako neúčinné

V celém vzorku se našli pouze dva respondenti, kteří neuvodili žádnou podle nich neúčinnou či kontraproduktivní změnu. Třikrát pak bylo uvedeno, že změny jsou celkově krokem vzad: *„Jako globálně je hodnotím negativně.“ / „Spíše záporně. Hranice mezi tím, co tu teď*

probíhá, a tím, co bych nazval obchodem s lidmi, se mi zdá pořád tenčí. Je v tom taky kariérismus mnohých lidí, pro které je nejpohodlnější cestou k uznání absolvování stáží v cizině a přenos největších chyb cizích systémů do našich podmínek.“

U dalších deseti pěstounů se negativní hodnocení týkalo pouze některých ze změn. V seznamu těchto negativně vnímaných změn se na prvním místě ocitlo ze zákona povinné školení pěstounů (osmkrát). V pěti případech pěstounům vadila absence dobrovolnosti vzdělávání, čtyřem pochybná kvalita nabízených vzdělávacích aktivit, čtyřem respondentům připadalo naprosto neúčinné školení pěstouny s dlouholetou praxí a čtyřem participantům přišlo vzdělávání nepřiměřeně časově náročné: *„Ale to povinné školení, tož toto mi, to mě teda štvalo. Říkám, tož prakticky praxi máte tolké roky a teď aby vás na něco školili.“* / *„Na ten zákon sem nadávala, sem říkala – na to školení, když máte děcka tolikých roků, a po tolikých rokách máte chodit' na školení... To by se měli oni zaměřit' na školení pro takové pěstouny, kteří začínají, maximálně když mají ty čtyři, pět roků ty děcka, ale ne ti, kteří mají děcka deset, patnáct' roků – to už si myslím, že je přehnané. A spíš člověk, když to tak poslouchá, tak si myslí, že spíš ti, co tam sou, eště zjišťujou, kdo si jak poradí, že oni se spíš učá. Ale když to tam vidíte, tak každý tam je, každý se tváří, každý je z toho znechucený, z toho školení. No a navíc – aji ten čas, dyť to je čtyřiaadvacet hodin ročně – je to dost'. Kdyby udělali povinně jeden deň to proškolení, tak to беру. Anebo každý podle toho, jaké má děcka – diagnózu, kdyby na to školení každého speciálně na to pozvali. Ale ne totak hned' na to, protože co je třeba jeden autismus nebo neco takové – tak co my tam máme u teho – co jim můžeme říkat'. Tak každý kývá hlavú, každý je opravdu znechucený toť s tým... Idete tam, že tam musíte jít', ale nebaví to.“* / *„A školení – když nebylo povinné, tak se mi líbilo, sem si mohla vybrat, co sem chtěla. Je fakt, že já sama za sebe, když bývaly nějaké zajímavé konference, zajímavé nějaké aktivity a pořádala to buď NATAMA nebo sdružení pěstounů AMALTEA, tak jsem si tam vyjížděla i já sama, protože některé věci mě zajímaly. A fakt je ten, že mám takovou jakoby síť kamarádek – matek, co mají přijaté děti. Jsou to sice vesměs ženské z Čech, takže jsme se vždycky scházívávaly – a ve Smečně, tam jsme si vždycky nechaly pozvat nějakého dětského psychologa nebo z rodinné poradny a podobně, takže jsme konzultovaly ty naše starosti – a teď mi akorát přijde, že prostě ta kvalita šla strašně dolů. Celkově kvalita služeb šla strašně dolů, protože to dělá, kdo má ruky, nohy. Kdo má ruce, nohy, dělá školení, a já z toho pocit dobrý nemám. Ale zase je to otázka toho – je to na nás – pěstounech, abychom si vybrali organizace, které to dělají dobře, a ty, co prostě jenom vznikly...“* / *„A to školení*

si myslím, že těch dvacet čtyři hodin je zbytečně moc, no, nevím, no. Jako školení jo – teď jde o to, kolik hodin, no. Dvacet čtyři hodin je moc.“

Další místo v pomyslném žebříčku negativně hodnocených změn obsadila dle pěstounů nekritická podpora biologické rodiny přijatého dítěte (spojená někdy i se zbytečným umístováním dítěte do přechodné pěstounské péče) a nucení do styků s touto rodinou i v případech, kdy je to pro některou ze zúčastněných stran kontraproduktivní, což je navíc někdy spojeno i se špatnou asistencí doprovázejících organizací (uvedeno pětkrát): *„A co se týče tej podpory styku s biologickou rodinou – je to nešťastné a nechtěla bych to. Protože opravdu – ta jedna paní tam také říká, že ty děcka jezdí raz za čtrnáct dní domů k tým biologickým rodičům, přes prázdniny tam chodí, a ona říká: ‚Já klukovi...‘ On – hlídala ho, aby nekouřil, a on přijede od rodičů a přijde s cigaretama a vykuřuje – je v osmé třídě nebo v sedmé – a když mu řekne: ‚Co to máš? Okamžitě...‘ ‚A proč? Šak mi to dala mama, co ty mně budeš vykládat!‘ Takže to vás trošku zarazí. A do té výchovy jak zasahuje druhý – jak může potom ta výchova měť účinek na ty děcka? Protože ty děcka se vám postaví a řeknou: ‚Proč bych tě měl poslouchat, když mně to mama dá?‘“ / „A ty kontakty s tou biologickou rodinou – biologická rodina na prvním místě, což není úplně nejlepší vždycky. Že prostě – jakože jo – biologická rodina jo, ale fakt tam, kde to má smysl. Ale ne tam, kde to nemá smysl. To teď nedávno – biologická rodina – matka, čtyři děti, tři děti v ústavu od malička, už jsou velké, poslední čtvrté děcko, které – matka se o něho nestará, má jít teda do ústavu. Anebo se rozhoduje, jestli má jít do přechodky ve dvanácti letech – na rok – a nebo zrovna do ústavu. To mi řekni prostě – proč? Proč na rok do přechodky a pak stejně, protože není předpoklad, že se dostane do rodiny na dlouhodobou, ju stejně dají do ústavu.“ / „To je otázka. To, co je hrozně těžké, a co vidím i tak jako z různých kauz, které tak jako třeba – neznám je třeba přímo, ale z nějakých třeba – co kolegové je vykládají a tak – tak je fakt jakoby ty kontakty s biologickou rodinou. Tam jde hrozně moc o to, že je u nás veliký extrém – jako do toho – jako OK, musíme podporovat jakoby identitu toho děcka a tak, ale spousta věcí by pak měla přicházet trochu přirozeně. A přirozeně jakoby vzhledem k potřebám toho dítěte. Což říkají všichni, jako že jo, ale pak si to každé vykládá nějak úplně jinak. A sem tam ty kontakty jsou zničující, zvlášť tam, kde to nevede... Tam, kde to vede k tomu, že prostě – že to dítě se bude vracet, tak je to super a musí to být a ať to probíhá. Ale ať fakt to probíhá, že jedna strana má podporu této organizace, druhá strana má podporu této organizace, a někdo to koučuje. To je fajn. Ale obecně jsou hrozně moc jakoby ty – ti pěstouni jsou hozeni do toho jako: ‚Stýkejte se, ale zajistěte si to sami a sami si to všechno nějak poorganizujte.‘ Což teďka*

nově jakoby už našťestí tolik není, ale že by někdo nabízel skutečně asistované kontakty – jen tak, že by s náma jela naše neziskovka do Plzně za babičkou – je asi trochu nereálné, že jo. Možná by kontaktovali někoho tam, kdo by nabídl ten doprovod tam. Ale už je to zas takové psycho – jako Petr je velký, babička je stará, už je to trošku jako vymknuté celé. Jo, že u těch menších dětí si myslím, že to jde snáz: ‚To je teta a teta tady bude s náma, jo?‘ Ale vlastně tam už musíme hrát na tvrdo i vůči Petrovi: ‚To je sociální pracovnice, která tady bude s náma.‘ Jo. Nebo: ‚Ty budeš s ní a s babičkou.‘ A možná jsem jenom líná, jo – jakoby dělat ty kolotoče kolem toho.“

Na značné zesložnění celého procesu přijetí dítěte a výkonu pěstounské péče, včetně rozbujení administrativy a nutnosti vytvářet zbytečné dokumenty, si postěžovalo pět participantů: „*Tak jako teď nevím, pro koho to bylo – ten zákon. Pro děti? Jako zmenšuje se to – ty děti z dětských domovů? Je to někde viditelné? Si myslím, že je to furt stejné. Jako to třeba někdo si chce vzít dítě, ale to si vůbec nedovede představit, že toto bude složitější, než to dítě dovést – než ho fakt postavit na ty vlastní nohy, jo. Že tohle bude složitější.“ / „No, připadá mi to, že pouze stát si dělá alibi, aby se neřeklo, že ty peníze vyhazuje oknem a dává to komukoliv, a furt se sichruje – vždycky jsou nějaký ty – to týrání dětí, a tak se furt sichruje nějakými paragrafy, aby k tomu nikdy nedošlo. A stejně to nezabezpečí, pouze si myslím, že to akorát těm normálním rodinám – těm to ztíží. Pouze se ta náhradní rodinná péče – mě připadá, že je to strašně těžké pro ty pěstouny vůbec to dítě třeba získat. Chystal se tak dlouho ten zákon a nejsou z toho nadšení ani pěstouni, ani sociální pracovníci.“ / „Horší je změna v tom, že prostě – pro ty dlouhodobé pěstouny, kteří jsou teďka, je strašně dlouhá doba čekací – jak na ty přípravy, tak na psychotesty, tak potom na přijetí dítěte do rodiny – že tohleto všechno je strašně zdlouhavé.“*

Zřízení a služeb doprovodných organizací se týkaly čtyři výtky: „*Ale zase je blbě, že peníze, které stát dává na služby pěstounům, se nedostanou vlastně k těm potřebným, ale velkou část vlastně spotřebují náklady různých těch doprovázejících organizací, které navíc kolikrát nejsou moc přínosem pro ty pěstounské rodiny, a podobně.“*

Třikrát byly jako obtěžující nebo nepřínosné účastníky hodnoceny také častější návštěvy sociálních pracovníků v rodině: „*A že vlastně teď chodá co dva měsíce, to mně přijde moc brzo. Jako nevdá mně to, jo, že by – já ju vidím, pokecáme, probereme, ale myslím, že je to zbytečné.“ / „Nevím, jestli je dobré, aby tam chodili třeba co dva měsíce do té rodiny. No,*

tak víš, jak je to – jeden měsíc chodí doprovázející organizace, druhý měsíc přijde sociální pracovnice, semtam si někoho prohodí, takže změna sociální pracovnice – zas přijde někdo jiný – a to je takové jakože – mně se to moc nepozdává, no.“

Plošné prosazování přechodné pěstounské péče se nelíbilo dvěma pěstounům: „Ty změny – to bych nedávala – takové ty střídavé. Třeba nekomu to pomáhá, to by měli měť zvlášť opravdu, možná že aji mají na to, komu to nevadí, rok, dva ti rodiče, co sou zavřítí nebo neco, že, tak to jako беру, to – aby nebyly děcka v ústavě. Ale tam jak ti lidi a to si schválně naberú ty děcka, aby měli peníze – toto není o lásce, to není opravdu o lásce. Oni by měli zvažovat toto trošku. Přetřídit to.“

Možného překlopení motivace nových žadatelů směrem k motivaci materiální v souvislosti s lepším finančním ohodnocením pěstounů se obávali rovněž dva participanté: „A jestli opravdu to někdo bude dělat pro peníze, tak jako to nemá vůbec ceny – ani pro to děcko to nemá ceny. To bude mít jenom zmatek v hlavě. Nic jiného tam nebude mít.“

Jednu pěstounku pobuřovalo také novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí z ledna 2013 zavedené označování pěstounů jako pečujících osob: „Štvou mě povinná školení pochybné úrovně, nucení pěstounských rodin do styku s biologickými rodinami dětí, označování pěstounů za pečující osoby, častější návštěvy sociálky spojené s vymyšlením nefunkčních lejster a tak dále a tak podobně!“

Důsledky změn pro život pěstounské rodiny

Pěstouna a jeho rodiny se změny nedotkly

Čtyři pěstouni uvedli, že se jich a jejich rodiny nové změny v oblasti náhradní rodinné péče nikterak výrazněji nedotkly: „To asi ani ne.“ / „Rodiče našich přijatých dětí nemají o ně zájem, tudíž nás se podpora styku s rodinou netýká a... Nás můžou tlačit, jak chtějí, ale naši rodiče jsou prostě v čudu. Co se týče frekvence návštěv, nezměnilo se pro nás nic, protože náš OSPOD k nám přijde opravdu dvakrát za rok. Takže nemám ten pocit, že by se něco změnilo. Tak nějak jsme to ošéfovali, aby u nás nikdo moc neprudil zbytečně, takže dohodu máme s OSPODem, školení jsme si vždycky dělávali a jinak tam pro děcka se nezměnilo vůbec nic, protože ony styk s rodinou nemají, neboť rodiče nejsou.“

Pěstouna a jeho rodiny se změny dotkly

Žádný z participantů po položení dotazu, zda se jej nebo jeho rodiny nějak dotkly změny probíhající v poslední době v oblasti náhradní rodinné péče, nehovořil o změnách vnímaných pozitivně. Šest pěstounů pak jako zátěž (ve čtyřech případech značnou) uvedlo povinné vzdělávání pěstounů: „*Ne, akorát že chodíme na ty školení, jinak ne.*“ / „*Nejvíc ta školení, na kterých se často člověk dozví akorát pár věcí, které už tisíckrát slyšel nebo četl. Je to fakt opruz.*“ / „*Jo. Dvacet čtyři hodin ročně strávíme já i manžel na školeních, která nejen že nám nepřijdou zajímavá, mají pochybnou úroveň, znemožňují nám trávit čas účelněji s dětmi, ale často nás přímo naštvou, protože své názory na nich školitelé vydávají za závazná fakta.*“

Dva respondenti uvedli jako pro rodinu nepříjemné častější návštěvy sociálních pracovníků: „*A ty kontroly – co dva měsíce, to už úplně... Tam by měli možná, kde vid'á to rizikové – tam by třeba mohli chodit'. A já bych neřekla ani tam chodit', spíš je sledovat', protože to je jasné, že když oni věd'á, že ta sociálka tam má přijít, tak že si dají pozor. Spíš ty děcka vysledovat', jak ve škole chodí, že – a tam, na to by měli větší důraz klást'. Ale aji děckám ide na nervy víc to, že ze sociálky dřív chodili za půl roku, jak sa podařilo, a ted' co dva měsíce – eště posudky sa musí psat' a děcka říkají, že proč to všechno je, že sou horší jak v kriminálu. No, takže to jako toto – aji ty děcka sou to' proti temu.*“

Dvou rodin se nepříjemně dotkl nátlak na budování sounáležitosti přijatého dítěte s jeho biologickou rodinou: „*Je pravda, že tím – že teda jsem na ten popud i více mluvila o tý biologický rodině, jo, že jsem děckám říkala, že tady ta možnost je, že se to dá zařídit citlivě a tak – že se to jako kdyby vyjasnilo, ale když nechtějí, tak já je přece nebudu nutit do toho. Já jsem ze začátku to – cítila ten nátlak fakt i z toho OSPODu, i jako kdyby tady to, jo, ale nějak jsem si to jako kdyby uhájila, nebo... Jak říkám, všechno je o lidech, jo, když se dokážete lidsky domluvit, tak to jde. Ale zas na druhou stranu – nevím, jestli – že i ty informace sdělovat, jak to je, ale zas s ohledem na to dítě, v jakým je třeba – na jaký je mentální úrovni, v jakým je momentálně i stavu. Že dyť to je opravdu prostě tak citlivá otázka, že se bojím, že tyhle pracovnice a tady do toho můžou velice nadělat – že můžou se chovat jak slon v porcelánu a nadělat hodně – prostě nadělat více škody než užítku. Proto jsem k tomu obezřetná – velmi. A velmi jako se rozmýšlím, s kým jednám a komu co řeknu. Protože kdo tyhle věci nezažil, tak to nemůže chápat. Je to jiné.*“ / „*Jo – a ještě musíme budovat sounáležitost Marka s bio rodnou, i když ani jeden z rodičů ani jiných příbuzných o něj za celých patnáct let*

neprojevili nejmenší zájem. Připadá vám normální budovat si sounáležitost s někým, koho jste nikdy neviděli a s největší pravděpodobností ani nikdy nevidíte?“

Celkové zesložitení pěstounské péče vlivem změn ve svém životě pocítili dva pěstouni: *„Je to teď všechno pro nás složitější.“* Další pěstounka si postěžovala pouze na nutnost nově vyřizovat dávky pěstounské péče: *„No, tak já jsem vlastně – já tím, že jsem měla ty tolik těch děti, tak už tehdy jsem byla v tom režimu – jak to byla ta odměna pěstouna ve zvláštních případech, jo. A teď vlastně, jak byly ty změny od toho loňského roku, tak zase jsem musela na sociálku, protože se zase muselo – tím, že vlastně já jsem se stala plátcem daní, že, teď ty odpočty... Takže takto se mě to dotklo.“*

Jeden z participantů označil za zbytečnou zátěž vytváření individuálních plánů a jeden pak nevnímání pěstounů jako rodičů: *„A pak ty alespoň v našem případě naprosto zbytečné a neúčelné individuální plány, které ničemu nepomůžou! Je to na nic a vždycky se jen dvě hodiny uvažuje, co tam napsat.“* / *„A z řeči o tom, že nejdůležitější věcí, kterou si jako pěstoun musím uvědomit, je, že jsem součástí týmu odborníků, který má dítě na starosti, se mi dělají opary.“*

8.1.8 Zpětné zhodnocení vlastního rozhodnutí k výkonu pěstounské péče

Vztažná otázka z rozhovoru:

- Kdybyste se znovu rozhodoval/a pro přijetí dítěte do dlouhodobé pěstounské péče, šel/šla byste do toho (se zkušenostmi, které máte nyní) znovu?

Pěstoun by svoje rozhodnutí pod vlivem momentálních zkušeností nezopakoval

Dva respondenti se vyjádřili v tom smyslu, že se zkušenostmi, které nyní mají, by znovu „do pěstounské péče nešli“: *„Tak to je opravdu otázka na tělo. Jak jsem říkala – pěstounství mě určitě v mnoha směrech obohatilo. Ale momentálně jsem z toho všeho tak unavená, že asi ne.“* / *„No, kdyby nebylo těch úžasných novinek, tak ano. Ten nový systém je ale dobrý spíš pro daleko otrlejší typy, než jsem já, a pro profíky. A to jako rodič doufám nikdy nebudu. Takže za těchto podmínek – ne.“*

Pěstoun by svoje rozhodnutí zopakoval i s momentálními zkušenostmi

Deset participantů by i se současnými zkušenostmi své rozhodnutí stát se pěstounem zopakovalo bez výhrad: „Ano. Rozhodně. Ničeho nelituju. I když to vlastně v tom jednom případě dopadlo trochu jinak, než bych si jako představovala, tak bych to určitě udělala znovu.“ / „Určitě, stoprocentně bych do toho šla. To by mně nevadilo, vůbec ne. Nic by mě nezastavilo, zase bych do toho šla, zase bych si to brala, jak to přišlo – nevybírali sme si děcka, které nám přisunuli, to sme vzali a su ráda, že jich mám.“ / „No teprve bych do toho šla! Určitě. No jako bez debaty. Určitě.“ / „Asi jo. Asi bych to znova tak jako dala. A ani nemůžu říct, že bych třeba vynechala Lukyho nebo – nebo něco. Ono prostě každé to děcko má něco, co přineslo do té rodiny. Že ty zkušenosti, které jsme tak nějak nasbírali – že to jsou věci k nezaplacení, a už prostě se tak nějak ani – už mě ledasco nerozhodí. Se ten život tak jako zklidnil. Je spousta věcí, co mě namíchne, co mě zvedne ze židle – to ano, ale na druhou stranu já po děčkách v daný okamžik pořvu a jak zaklapnou dveře od kuchyně nebo od jejich pokoje, tak to prostě pustím z hlavy a nevracím se k tomu, neřeším to.“ / „Já ano a určitě. Protože bych věděla, do čeho opravdu už jdu. Předtím, i když mně to všichni vymlouvali – už potom věděli, že tyhle děti máme vybrané... A když si vzpomenu zpětně Petru, jak mi říkala, že je poznala, že to je hrozné, že fakt ten Jindra tam dělal takové jako scény tým tetám, jako že jim utíkal, nadával a to – a když jsem si vyslechla od té sociální pracovnice, co tam jako byla, potom od učitelky a od zdravotnice plno jako věcí negativních, že ti vstávaly vlasy na hlavě, což jsem v životě se s tím nesetkala, jo... Takže určitě bych do toho šla znovu. Stoprocentně, no. Jako i s těmahle problémama. Jako kolikrát jsem si řekla: ‚Blázne, stálo ti to za to?‘ Jako jo – řekla jsem si to. Opravdu jsem si to řekla. Jak už člověk nevěděl, z které do které, a furt vysvětluješ a říkáš, a prakticky jinčí páky pomalu ani nemáš. Ale udělala bych to znovu.“

Tři respondenti by se asi znovu pěstouny stali, ale provedli by v tomto ohledu určité modifikace (dvakrát), nebo by k rozhodnutí přistupovali s jistými pochybnostmi (jedenkrát): „Tak bych se v první řadě rozvedla a pak bych si těch dětí vzala tři. Nebo jako vzala bych si jich víc. Asi. Jako tak. Nebo tak – buď nic, anebo víc. Jo, že bych šla asi fakt trochu jinak.“ / „Šla bych asi do toho, nicméně – šla bych do toho, určitě bych do toho šla. Nevím, jestli bych šla do toho v takovém rozsahu těch dětí, které mám dneska, jestli bych šla do těch zdravotních komplikací, a určitě bych v každém případě hodně, hodně dlouho, nebo hodně si přečetla ty spisy těch dětí a chtěla bych prostě vědět všechno o nich. Šla bych do toho, určitě bych do

toho šla. Je to – ne, já toho nelituju.“ / „Já nelituju, že jsem do toho šla, že jsem to udělala. Ovšem po těch zkušenostech, co mám, tak by tam možná nějaké pochybnosti byly, ale myslím si, že bych to udělala zase. Že jako fakt ty zkušenosti jsou – můžu říct, že asi spíš ty negativní, co se vývoje toho dítěte a té poslušnosti a tak týče, by asi převažovaly, ale přes to všechno – zvládala jsem to, vždycky jsem to nějakým způsobem vyřešila, vždycky jsem za tím šla – to zas jako s tím si dokážu, dá se říct, poradit. Já bych šla do toho znovu, protože třeba by ty děti byly jiné.“

8.2 Odpověď na výzkumné otázky

Osobnosti jednotlivých participantů byly velice různorodé, stejně tak i jejich zkušenosti a z toho vyplývající poskytnutá data. V tomto oddíle se tedy pokusím výstupy stručně shrnout a co nejobecněji odpovědět na jednotlivé výzkumné otázky.

8.2.1 Odpověď na 1. výzkumnou otázku

Jakým způsobem prožívají a prožívali dlouhodobí pěstouni své náhradní rodičovství a jak tuto zkušenost hodnotí?

Jednotliví participanté se lišili již v pohledu na ideální počet přijatých dětí (v kombinaci s vlastními). Osm z patnácti účastníků deklarovalo, že tento počet je individuální záležitostí závislou na nejrůznějších okolnostech. Většina z nich se ovšem k jistému ideálu nakonec přiklonila. Největší oblibu si získaly středně velké rodiny se čtyřmi až pěti dětmi a dále pak velké pěstounské rodiny s šesti a více dětmi. Ty však zároveň nasbíraly stejný počet výslovných odpůrců.

Zhruba polovina pěstounských rodičů hodnotila zkušenost pěstounského rodičovství jako „normální“ a nelišící se od biologického rodičovství. Menší polovina negovala existenci výhod či nevýhod souvisejících s pěstounským rodičovstvím a nebyla ničím v souvislosti s pěstounskou péčí zaskočena. Opět zhruba polovina respondentů shledávala pěstounské rodičovství těžším. Problémem je podle některých z nich chybění pozitivní rané zkušenosti dítěte s rodiči a dle dalších jsou na vině odlišné geny dítěte. Rovněž navázání a udržení vztahu vůči přijatým dětem je z důvodu jejich odlišnosti těžší. Pěstounství má dle zhruba poloviny participantů své nevýhody. Mezi nejčastější patří, že děti jsou náročnější, mají jiné geny, rodina

je více sledována a vyskytuje se v ní více stresu. Většina účastníků se navíc někdy v souvislosti s pěstounskou péčí dočkala nepříjemných překvapení, spočívajících ponejvíce v konfliktech se školou, v neočekávaně špatném zdravotním či emocionálním stavu přijatého dítěte, v celkové obtížnosti pěstounství či v problémech při změně příjmení dítěte. Asi čtvrtinu participantů pak nepříjemně zasáhlo dlouhé čekání na přijetí dítěte. Naprostá většina participantů však označila pěstounské rodičovství za v určitých ohledech obohacující nebo lehčí. Nejčastěji uváděnou výhodou bylo finanční zaopatření, které umožňuje se dětem více věnovat.

Více než čtvrtina respondentů byla přesvědčena o shodném fungování pěstounské a biologické rodiny. Stejný počet participantů se domníval, že v této oblasti existují rozdíly, ale jsou dány spíše neobvyklými charakteristikami pěstounské rodiny. Téměř polovina pěstounů pak fungování pěstounské rodiny označila za obtížnější, a to zejm. z důvodu odlišnosti přijatých dětí. Speciální podporu pěstounské rodiny shledávala jako potřebnou opět naprostá většina pěstounů. Třetina participantů by v tomto ohledu uvítala rozšíření možnosti odborných konzultací.

Téměř všichni respondenti zaznamenali odlišný přístup okolí vůči pěstounské rodině. U více než třetiny se jednalo spíše o obdiv, pětina si se svou rodinou pro okolí pouze připadala „divná“ a třetina zaznamenala nepochopení, závist nebo problémy přijatých dětí s vrstevníky.

Téměř polovina participantů prožívala období příprav na příchod dítěte nebo dětí jako radostné těšení, spojené s rodinným povídáním si o tom, jaké to všechno bude. Největší část z nich pak období využila také ke studiu odborné literatury. Období po příchodu dítěte bylo alespoň v jistých ohledech radostné pro naprostou většinu náhradních rodičů, u jedné třetiny se dokonce dostavily pocity naplnění a euforie. Větší polovina participantů pak zaznamenala přijetí všech svých pěstounských dětí příbuznými a známými rodiny tak, jako by se jednalo o děti biologické. Další asi čtvrtina pěstounů se takovéhoho přijetí dočkala alespoň u většiny pěstounských dětí nebo ze strany většiny příbuzných a známých. Asi ve čtvrtině případů měly rodinné hovory na téma příprav na příchod dítěte spíše technický charakter a emocionální doprovod byl spíše neutrální. Stejně tak téměř polovina participantů vnímala i období po příchodu dítěte nebo dětí spíše neutrálně, jako období technické nebo „zajížděcí“. Pětina respondentů také alespoň v případě některých pěstounských dětí zaznamenala spíše neutrální

přijetí ze strany příbuzných a známých. Naprostá většina účastníků výzkumu si však z období příprav na příchod dítěte nebo dětí odnesla i negativní vzpomínky. Třetina se setkala s neprofesionálním chováním pracovníků zainteresovaných na náhradní výchovné péči, pětinu zaskočila absence odborné přípravy a třetina subjektivně velice těžce prožívala dlouhé čekání na dítě. Naprostá většina participantů pak také určitým způsobem negativně prožívala období po přijetí dítěte nebo dětí, sžívání rodiny bylo z důvodu komplikovaností přijatých dětí obtížné. Více než čtvrtina respondentů se v tomto období setkala s negativními reakcemi ze strany některých osob ze sociálního okolí rodiny, opět vč. odborníků pracujících v oblasti náhradní rodinné péče. Třetina pak zaznamenala negativní přijetí dítěte nebo dětí některými osobami z řad rodinných příbuzných a známých.

Zhruba u dvou třetin respondentů došlo v průběhu pěstounské péče ke zlepšení vztahu vůči přijatým dětem nebo některému z nich., u více než poloviny byl vťah vůči dětem nebo některému z nich stabilní a u více než třetiny došlo ke zhoršení vztahu, zejm. vůči některému z dětí. Naprostá většina pěstounů pak zaznamenala stabilní kvalitu vztahu příbuzných a známých vůči dětem nebo některému z nich a ve třetině případů došlo i ke zlepšení.

Naprostá většina účastníků se také domnívala, že pěstounství rodičů ovlivní jejich biologické děti. Téměř polovina však doufala v pozitivní dopady, a to buď pouze pozitivní, nebo v kombinaci s negativními. Více než čtvrtina participantů pak očekávala nárůst tolerance biologických dětí. Téměř polovina zúčastněných pěstounů se ovšem obávala i negativních důsledků pěstounství pro biologické děti, nejčastěji pak pocitu opomíjení nebo hořkosti.

Více než polovina participantů spontánně uvedla, že měla možnost vybrat si alespoň některé z přijatých dětí. Kromě jedné respondentky se tato možnost všem líbila, nebo jim alespoň nevadila. Asi čtvrtina participantů pak opět spontánně sdělila, že jejich rozhodnutí pro pěstounskou péči bylo zcela závislé na souhlasu biologických dětí.

Co je však nejdůležitější, že kromě dvou účastníků by všichni své rozhodnutí pro pěstounskou péči i s momentálními zkušenostmi zopakovali, dvě třetiny dokonce bez jakýchkoli výhrad.

8.2.2 Odpověď na 2. výzkumnou otázku

Jakým způsobem se podle mínění pěstounů jejich náhradní rodičovství odrazilo na jejich osobnosti, životě a vztazích?

Ovlivnění vývoje osobnosti skrze pěstounství pocítovaly čtyři pětiny participantů, dvě třetiny udaly změny vnímané pozitivně. Mezi nejčastější patřilo zvýšení zájmu o druhé a pochopení, zvýšení tolerance a nelpění na detailech a zakomponování zkušenosti životního naplnění do vlastní osobnosti. Dva z participantů pak nedokázali pocítované změny své osobnosti specifikovat, jedna pěstounka si změněná nepřipadala a dva respondenti se ke změně své osobnosti vlivem pěstounství nemohli vyjádřit, neboť se více než pěstouny cítili být přijatým dětem plnohodnotnými rodiči.

Co se týče důsledků pěstounství pro vztahy uvnitř rodiny, byla třetina účastníků přesvědčena, že manželského ani partnerského vztahu se výkon pěstounského rodičovství nikterak nedotkne. Další dvě třetiny určité ovlivnění předpokládaly nebo zažily. Třetina respondentů uvedla nutnost trávit s partnerem více času a dělat a prodiskutovávat spoustu věcí společně, což vede ke stmelení vztahu. Vždy třikrát byl zmíněn nedostatek času tráveného pouze s partnerem a dále narušení vztahu s partnerem. Jiné důsledky se vyskytovaly u naprosté menšiny participantů.

O neovlivnění vztahu pěstounů k biologickým dětem skrze pěstounství pak byla přesvědčena téměř polovina respondentů. Další více než čtvrtina ovlivnění také negovala, avšak s drobnými výhradami (buď k ovlivnění za dodržení jistých předpokladů nemusí vůbec dojít, nebo se jedná o změny vyplývající ze srovnání s přijatými dětmi). Pětina pěstounů však předpokládala jednoznačné ovlivnění vztahu vůči biologickým dětem v důsledku pěstounství. Za hlavní problém považovala odčerpání části času a pozornosti přijatými dětmi.

V rámci mapování pocítovaných změn v oblasti osobnosti, života a vztahů pěstounů bylo také zjišťováno, zda a jak se života pěstounů a celých pěstounských rodin dotkly změny, probíhající v poslední době v oblasti náhradní rodinné péče. O tyto změny se aktivně zajímala naprostá většina participantů. Naprostá většina také zkritizovala alespoň některou ze změn jako neúčinnou či kontraproduktivní. Pětina účastníků změny vnímala negativně jako celek. Mezi nejméně užitečnými a obtěžujícími změnami pak bylo nejčastěji jmenováno

povinné vzdělávání (více než polovinou participantů), a to nejčastěji z důvodu nedobrovolnosti, pochybné kvality, neúčinnosti pro dlouholeté pěstouny a neúměrné časové náročnosti. Vždy třetina účastníků dále kritizovala nekritickou podporu biologické rodiny přijatého dítěte (a nucení do styků s ní) a značné zesložnění procesu přijetí dítěte a výkonu pěstounské péče. Více než čtvrtině pěstounů se nelíbily služby doprovodných organizací (a jejich samotné zřízení) a pětina vnímala jako negativum častější docházení sociálních pracovníků do rodiny. Ojedinele pak padly i další výtky. Některé ze změn však byly třetinou participantů také pochváleny. Nejčastěji byly za přínos označeny služby dobrých doprovodných organizací. Pětina respondentů se pak ke změnám jako takovým, nebo alespoň k některým z nich, stavěla spíše neutrálně. Jestliže pak měli participanté zhodnotit, zda a jak se konkrétně jejich osoby a jejich rodiny zmíněné změny dotkly, sdělily více než dvě třetiny z nich, že negativně. Stížnosti se týkaly především povinného proškolení pěstounů, což uvedla více než třetina účastníků. Jiné potíže byly uvedeny v naprostém minimu případů. Více než čtvrtina respondentů ovlivnění změnami probíhajícími v oblasti náhradní rodinné péče ve svém životě nepocítila.

8.2.3 Odpověď na 3. výzkumnou otázku

Co považují dlouhodobí pěstouni za důležité pro rozhodnutí se stát se pěstounem a pro samotný výkon pěstounské péče?

Participanté byli také vyzváni, aby uvedli předpokládané obecné motivy pro přijetí dítěte nebo dětí do pěstounské péče, a následně byli dotázáni na motivaci vlastní. Více než dvě třetiny zúčastněných pěstounů se domnívaly, že mezi obecnými motivy dominuje touha pomoci a dát domov opuštěným dětem. Dvě třetiny uvažovaly o možnosti, že si náhradní rodiče skrze přijetí dítěte řeší své vlastní problémy, nejčastěji bezdětnost či touhu po dalším dítěti nebo pořízením sourozence jedináčkovi, kterého již mají doma. Jiné obecné pohnutky, vč. finanční motivace a pocíťovaného potenciálu, uváděli participanté v minimu případů. Také v případě konkrétní vlastní motivace se touha pomoci nebo dát domov dítěti, které to potřebuje, vyskytovala v nadpoloviční většině případů. Necelá polovina respondentů pak přiznala i v případě vlastní motivace mezi obecnými motivy zmíněné řešení vlastních problémů. Žádný z participantů nevedl finanční motivaci a jeden pěstoun ji spontánně explicitně negoval. Více než třetina pěstounů jako vlastní motiv uvedla pocíťovaný potenciál vychovat

další dítě či smysluplně strávit svůj čas. Oproti uvažované obecné motivaci se ovšem vyskytly v případě motivace vlastní tři nové fenomény, a to pěstounská péče jako náhrada původně zamýšlené nebo preferované adopce (u více než třetiny respondentů), přijetí vyššího než původně zamýšleného počtu dětí kvůli jejich biologickému sourozenectví (u třetiny participantů) a seznámení s konkrétním dítětem nebo podmínkami konkrétního ústavního zařízení (u téměř třetiny pěstounů).

Pětina respondentů neidentifikovala v průběhu výkonu pěstounského rodičovství nic, co by jim jej ztěžovalo. Další pětina v této souvislosti jmenovala změny v oblasti náhradní rodinné péče po novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí v lednu 2013. Více než třetině účastníků pak ztěžovaly výkon pěstounství špatné zkušenosti s pracovníky dětského domova, ze kterého pocházelo přijaté dítě. Stížnosti se týkaly neprofesionálního chování a nepodstatného protivenství, zamlčování důležitých informací či vypěstování zlovyků u dětí. Pětině účastníků pěstounství znepríjemnily obtěžující zásahy okolí. Dvou participantů se nepříjemně dotkla rozbujelá administrativa. Ojediněle byly zmíněny ponižující psychotesty, zbytečné umístění přijatého dítěte do zvláštní školy, návštěvy sourozence přijatého dítěte, vdovství participantky, informování biologických rodičů o umístění dítěte, nepochopení školy a kariéra pěstounky vyžadující stabilní dozdělávání.

Velikou pomocí pro téměř dvě třetiny participantů se naopak ukázaly styky s ostatními pěstouny. Téměř třetina přisuzovala velkou důležitost ochotě, pomoci a ocenění ze strany své sociální pracovnice. Pro to samé množství pak představovala ulehčení situace praktická pomoc přátel a širší rodiny. Dvě respondentky se spoléhaly nejvíce na své vlastní rezervy. Ojediněle se jako usnadnění pěstounského rodičovství vyskytly většinové etnikum přijatých dětí, možnost přijatých dětí nosit příjmení pěstounů a možnost dítěte v pěstounské péči získat potřebné kompenzační pomůcky, na které by jinak nemělo nárok.

Spontánně pak v průběhu jednotlivých rozhovorů zazněly nejrůznější, avšak spíše ojedinělé, důrazy. První se týkal nutnosti správné motivace, spočívající v touze pomoci dítěti a dát mu domov. Další byl kladen na zachování prvorozenství nejstaršího biologického dítěte i po přijetí pěstounských dětí. Za důležité byly označeny také cit a pevné nervy. Dále byl jako jeden z klíčů úspěchu identifikován postoj, kdy pěstoun dává dítěti určitou životní šanci a ponechává na dítěti volbu, jak s ní naloží. Pro fungování rodiny pak bylo také označeno jako nezbytné to, co dělá rodinu rodinou, tedy bezpečí pro děti a všechny členy rodiny. Nejčastěji

(třikrát) však bylo spontánně vyzvednuto co nejčasnější umístění dítěte do náhradní rodiny v případě, že z nějakého důvodu nemůže vyrůstat ve vlastní.

9 Diskuze

Předložený empirický výzkum se snaží o určité hrubé zmapování terénu pro další výzkumy v oblasti dlouhodobé pěstounské péče vnímané očima samotných pěstounů. Vzhledem ke svému rozsahu se ovšem nemohl dotknout všech aspektů tohoto tématu a také výstupy nelze zobecňovat na celou populaci českých dlouhodobých pěstounů. Do účasti na této kvalitativní studii bylo zařazeno patnáct participantů obojího pohlaví (způsob a důvody jejich výběru byly popsány již dříve v kapitole „*Výzkumný soubor, jeho charakteristiky a způsob výběru participantů*“). Jednotliví účastníci, ale také zkušenosti, které prezentovali, byly značně různorodé. Přesto se podařilo vystopovat jisté společné momenty a podobnosti. K vykreslení rozmanitosti zkušeností respondentů (i vzhledem k tomu, že se jedná o v našich podmínkách více méně ojedinělé výzkumné téma) jsem v průběhu analýzy citovala poměrně velké množství jejich výroků. Tyto citace samotné jsou v mnoha případech dostatečnou interpretací prezentovaných zkušeností. Nyní se tedy pokusím pouze o jisté doplnění, přičemž se budu opírat o české zdroje dotýkající se jednotlivých podtémat, neboť srovnání se zahraničními studii je díky specifické odlišnosti systému náhradní rodinné péče v ČR problematičké. Diskuze pak bude probíhat v rámci jednotlivých kategorií vzešlých z kódování.

9.1 Diskuze k pěstounské motivaci

Jak bylo uvedeno již v teoretické části této diplomové práce, možných motivů k přijetí dítěte do pěstounské péče může být celá řada. Jak však uvádí např. Škoviera (2007), nepanuje mezi pohnutkami, které pěstouni prezentují, které si uvědomují, ale nechlubí se jimi, a podle kterých nevědomky jednají, vždy jednoznačná shoda. Z tohoto hlediska je jisté také rozdíly, zda je pěstoun dotázán na to, proč si ostatní náhradní rodiče berou děti do pěstounské péče, a na to, proč to udělal on. Participantů v mém výzkumu byli tedy nejprve vyzváni, aby uvedli předpokládané obecné motivy pro přijetí dítěte nebo dětí do pěstounské péče, a následně byli dotázáni na motivaci vlastní.

Mezi uvažovanými obecnými motivy, ale i konkrétními motivy zúčastněných pěstounů, pak jednoznačně dominovala touha pomoci a dát domov dětem, které ho nemají. Toto zjištění je v souladu se zjištěními Sobotkové, v jejímž výzkumu, věnovanému pěstounským rodinám a jejich fungování a odolnosti, se jmenovaný motiv umístil rovněž na prvním místě (Sobotková, 2003). O pravdivosti těchto výroků participantů nikterak nepochybuji, a sama jako

pěstounka se k nim mohu, ve shodě např. s Matějčkem (Matějček et al., 2002), pouze připojit. Otázkou však zůstává, zda tato jednoznačná převaha zmíněné pohnutky není do jisté míry dána i tím, že se jedná o motiv, který většina pěstounů považuje za vhodný k deklaraci (srov. též Škoviera, 2007; Kotek & Lazecký, 2008; Lazecký, 2008).

Dalším nejrozšířenějším důvodem pro realizaci pěstounské péče, uváděném jak v případě obecné, tak v případě osobní motivace, bylo řešení vlastních problémů skrze přijetí dítěte. Nejčastěji se jednalo o problém vlastní bezdětnosti či touhy po dalším dítěti, nebo pak pořízením sourozence dítěti – jedináčkovi, ať již biologickému nebo dříve přijatému. Také tyto pohnutky patří dle Škovieru mezi ty, kterými se pěstouni poměrně ochotně pochlubí (Škoviera, 2007). Podle Matějčka se však, zejm. v případě bezdětnosti, nejedná o typický pěstounský motiv (Matějček, 2002). Bezdětnost se však jako druhý nejčastější důvod přijetí dítěte do pěstounské péče vyskytla i ve výzkumu Sobotkové (Sobotková, 2003). Sobotková pak nachází souvislost mezi tímto motivem a fenoménem tzv. skryté adopce. O této souvislosti lze uvažovat i v případě mého výzkumu, neboť šest z celkového počtu patnácti participantů udalo jako jeden z vlastních motivů výkon pěstounské péče coby přijatelné náhrady či alternativy k původně zamýšlené nebo preferované adopci. Dle Sobotkové se však jak v případě touhy pomoci, tak v případě bezdětnosti, jedná o motivy, které se vyskytují ve funkčních rodinách.

O možné obecné finanční motivaci k pěstounství uvažovali dva respondenti. Mezi osobními pohnutkami ji ale neuvedl nikdo a vyskytl se dokonce participant, který se proti této možnosti spontánně výslovně ohradil. Dle mého názoru se finanční motivace u pěstounů opravdu nevyskytuje často, lze však předpokládat, že i kdyby se v mém souboru nějaký participant motivovaný hmotnou stránkou pěstounství vyskytoval, nepřiznal by to (srov. též Škoviera, 2007).

Další často uváděnou obecnou i osobní pohnutkou byl pocíťovaný potenciál vychovat ještě další dítě či děti nebo smysluplně naplnit svůj život nebo strávit volný čas. Existenci prozatím ne zcela naplněného rodičovského potenciálu žadatelů o pěstounskou péči potvrzují také Gabriel a Novák (2008). Ve výzkumu Sobotkové se síla vychovávat další děti dokonce vyskytla na prvním místě uváděných motivů spolu s touhou pomoci (Sobotková, 2003).

Oproti úvahám účastníků o obecných motivech se pak v případě konkrétní osobní motivace vyskytly, a to dokonce poměrně často, tři nové fenomény. Jedním z nich bylo již zmíněné pěstounství coby forma „skryté adopce“, dalším pak přijetí vyššího než původně zamýšleného počtu dětí z důvodu jejich biologického sourozenectví, a posledním seznámení se s konkrétním dítětem nebo podmínkami konkrétního ústavního zařízení. Motiv obdobný posledně jmenovanému se pak vyskytoval také zhruba u pětiny participantů výzkumu Sobotkové (Sobotková, 2003) a v případě studie Prokopové (Prokopová, 2010) se jednalo dokonce o vůdčí pohnutku ke konečnému rozhodnutí k realizaci pěstounské péče.

9.2 Diskuze k ideální velikosti pěstounské rodiny

Více než polovina participantů se domnívala, že nejvhodnější velikost pěstounské rodiny je individuální záležitostí a nelze stanovovat obecný vzor hodný následování (někteří z nich ale přesto nakonec jistý ideál uvedli). Vhodný počet přijatých, ale i vlastních dětí, v rodině má záviset na kapacitě rodičů, na zdravotním a psychickém stavu rodičů i dětí a na jejich vzájemné přizpůsobivosti. Toto zjištění je v souladu s výstupy výzkumu Sobotkové (Sobotková, 2003), které doplňují ještě několik dalších konkrétních předpokladů, avšak všechny jsou podřízeno cíli individualizovaných vztahů uvnitř rodiny. Co do počtu a věku dětí Sobotková doporučuje, aby pěstounská rodina příliš nevybočovala z „normálu“ běžného v biologických rodinách, obecně by pak neměl být příliš překračován počet šest až osm dětí. Největší část participantů mého výzkumu, kteří udali existenci ideálu velikosti pěstounské rodiny, se držela této zásady.¹⁷ Oblibu pěstounských velkorodin deklarovala pouze třetina z nich.¹⁸ Avšak i v jejich výpovědích, stejně jako ve výpovědích ostatních participantů, bylo možno explicitně nebo mezi řádky vyčíst požadavek dát všem dětem v rodině vše, co potřebují. Jedna respondentka pak spontánně upozornila na důležitost zachování prvorozenství vlastního prvorozeného dítěte i po přijetí pěstounských dětí (srov. též Matejček et al., 2002).

¹⁷ Tento model pěstounské rodiny byl většinou nejpřijatelnější také pro skupinu biologických dětí pěstounů ve výzkumu, jež jsem realizovala v rámci své bakalářské práce (Indráková, 2013).

¹⁸ Klimeš (2008, s. 44) se však naopak domnívá, že: „Pěstouni nemívají záklopku, která by jim řekla: už máme dětí dost. Optimální počet dětí v rodinách musejí holt hlídat profesionálové, bohužel často silou úměrnou urputnosti žadatelů.“ Také Gabriel a Novák (2008) vyjadřují domněnku, že někteří pěstouni značně nadhodnocují své možnosti, z jejich zkušeností však vyplývá, že to dělají buď pro peníze či z bezbřehého altruismu, který někdy hraničí až s ochotou sebezničení pro druhé.

9.3 Diskuze k odlišnosti náhradního rodičovství

Během rozhovorů byli účastníci různými otázkami podněcováni, aby zhodnotili samotnou zkušenost náhradního rodičovství, a to z co možná nejširšího úhlu pohledu. Téměř polovina tuto zkušenost z obecného hlediska hodnotila jako „normální“¹⁹, což také koresponduje s tím, že skoro stejný počet nevnímal v případě pěstounského rodičovství existenci žádných výhod ani nevýhod oproti rodičovství biologickému, a že tuto část účastníků také nic mimořádného je na výkonu pěstounství nepřekvapilo. Je třeba říci, že mezi těmito pěstouny se vyskytli i takoví, kteří měli v péči dítě nebo děti s postižením, nebo i dítě jiného etnika. Je otázkou, zda se mezi nimi vyskytoval i nějaký rodič dítěte s problematickými vzorci chování, typickými pro děti v náhradní rodinné péči. Tento případ jsem sice ani jednou nezaznamenala, avšak problematické chování dětí jsem cíleně nezjišťovala. Prokopová (2010) však uvádí, že tyto projevy mohou v některých případech vést i k úvahám o vrácení dítěte. Tento fenomén jsem také cíleně nezkoumala, avšak čtyři účastníci se mi s prodělanou zkušeností „vrácení“ dítěte, nebo s úmyslem ho v co nejbližší době „vrátit“, sami spontánně svěřili.²⁰

Více než polovina respondentů z mého souboru pak hodnotila pěstounské rodičovství jako těžší²¹, někteří hovořili dokonce o určitém zklamání. Nejčastěji za obtížností pěstounského rodičovství spatřovali odlišnost přijatých dětí, vyplývající z chybění pozitivní rané zkušenosti dítěte s rodiči a/nebo z odlišných genů dítěte. Tato úvaha je v podstatě v souladu s názory Matějčka (Matějček et al., 2002), ale také např. Zezulové, která uvažuje o možnosti výchovy dítěte v souladu s vrozenými geny, kterýmžto postupem lze zmírnit následky rané deprivace (Zezulová, 2012b). Z odlišnosti přijatých dětí pramení také účastníky často udávané obtížnější navázání a udržení vztahu s nimi.

Nadpoloviční většina účastníků také identifikovala určité nevýhody pěstounského rodičovství. Ty většinou spočívaly opět ve vyšší náročnosti dětí (i zdravotní), v jiných genech dítěte,

¹⁹ Za určitou paralelu k „normální“ zkušenosti pěstounského rodičovství lze považovat jeho rovnocennost rodičovství biologickému. K názoru na tuto rovnocennost se ve výzkumu Sobotkové přihlásilo téměř 80 % účastníků (Sobotková, 2003).

²⁰ Stejně tak se téma úvah o „vrácení“ dítěte spontánně vynořilo i ve výzkumu Sapákové (Sapáková, 2012).

²¹ Názor o mimořádné náročnosti pěstounského rodičovství sdílí např. i Matějček (Matějček et al., 2002) a vyplývá také z dlouhodobého sledování skupiny stovky dětí přijatých do pěstounských rodin (Koluchová, 2003).

a dále ve větší sledovanosti a kontrole ze strany okolí (srov. též Klimeš, 2008). Naprostá většina participantů se pak v souvislosti se svým pěstounstvím setkala i s nějakým nepříjemným překvapením. Třem respondentům pak pěstounské rodičovství ještě před jeho započatím znepríjemnila pro ně neúnosná čekací doba, neboť museli čelit zklamání a strachu, že se buď nedočkají vůbec, nebo promeškají vhodný čas. Minimálně dva z nich (uvedeno bez dotazování) proto situaci vzali do svých rukou a aktivně, i když ne zrovna *lege artis*, se zasadili o zkrácení čekací doby. Tuto snahu lze jistě pochopit, zejm. v případě, kdy se čekací doba opravdu neúměrně protáhne. Přílišný spěch se však také nevyplácí. Ze zkušenosti tří problémových rodin, které byly participanty ve výzkumu Sobotkové, vyplývá, že se někdy může i nepěkně vymstít (Sobotková, 2003).

Na druhé straně, většina participantů prožívala své pěstounství alespoň v jistých ohledech jako obohacující, smysluplné či lehčí oproti běžnému rodičovství. Nejčastěji zmiňovanou výhodou bylo finanční zaopatření, které pěstounům umožňuje v určitých případech zůstat doma a více se dětem věnovat. Toto opatření je v poslední době hojně kritizováno veřejností a je poukazováno na to, že existuje možnost, že pěstouni si budou děti brát pro peníze. Vzhledem k tomu, že vím, o čem hovořím, si však dovolím souhlasit se Zezulovou (Zezulová, 2012b), že dlouhodobé pěstounství asi není tím nejlepším způsobem, jak pohodlně a rychle zbohatnout (srov. též Klimeš, 2008).

Co se týče období příprav na přijetí dítěte či dětí, prožívala je téměř polovina participantů jako čas velkého rodinného těšení a radostného povídání si o nadcházejících událostech²². Někteří účastníci však prožívali období příprav na pěstounskou péči spíše neutrálně, což se týká i rodinných hovorů na toto téma, které měly v těchto případech spíše technický charakter. Většina respondentů má však z tohoto období i špatné vzpomínky, nejčastěji pak na kontakty s pracovníky zainteresovanými na náhradní výchovné péči.

Období příchodu prožívala alespoň v určitém ohledu pozitivně naprostá většina participantů, někteří hovořili i o velké radosti, pocitech naplnění a euforie. Tyto pocity korespondují také s 1. adaptační fází náhradních rodičů podle Zezulové (2012b). Ve většině případů příchod dětí doprovázelo také přívětivé přijetí ze strany rodinných příbuzných a známých, a to i

²² Tento model se např. u respondentů ve výzkumu Prokopové dokonce vyskytoval v naprosté většině případů (Prokopová, 2010).

v případech, kdy děti byly jiného etnika, nebo trpěly nějakým druhem postižení. Je s podivem, že naopak menší část respondentů, která se setkala s méně přívětivým přijetím některého z dětí některými příbuznými či známými, tento nepříznivý postoj zaznamenala vůči dítěti relativně „normálnímu“. Toto zjištění je v rozporu se zjištěními Sobotkové (Sobotková, 2003), v jejímž výzkumu se vyskytla přímá souvislost mezi nevráživostí okolí vůči přijatým dětem a „jinakostí“ těchto dětí.

Někteří účastníci výzkumu prožívali období příchodu dětí spíše neutrálně. Více méně neutrální, tedy ani příliš srdečné, ale ani vysloveně nepřívětivé, bylo také v některých případech přijetí dětí ze strany osob z okolí rodiny. V naprosté většině případů však byli respondenti v období po přijetí dítěte vystaveni negativním zážitkům, spočívajícím zejm. v obtížném sžívání rodiny. O obtížnosti období rodinné adaptace po přijetí dítěte hovoří i Zezulová (2012b), která budoucím náhradním rodičům doporučuje raději dopředu nic neočekávat. Dle výpovědi participantů však bylo obtížné sžívání rodiny s dítětem v několika případech podpořeno také postižením dítěte. O tomto problému bylo pojednáno v teoretické části této diplomové práce v kapitole „*Úskalí rodičovství romského dítěte nebo dítěte se zvláštními potřebami*“. Mezi dalšími stížnostmi se vyskytlo také nevhodné jednání ze strany pracovníků dětských domovů, kteří, zdá se, usilovali o to, aby participanté nepřijímali do své péče postižené děti. Tato problematika byla zmíněna i ve výzkumu Sapákové, ve kterém dva pěstounské páry vyslovily předpoklad, že ústavní zařízení může mít z umístění dětí s postižením finanční prospěch, a proto se jich jen nerado vzdává (Sapáková, 2012). Z výzkumu Sapákové dále vyplývá, že někteří její participanté se setkali také s podáváním zkreslených nebo neúplných důležitých informací o dítěti. Tento problém zmínilo i několik mých respondentů. Ti si navíc několikrát postěžovali, že formulace pracovníků zařízení ohledně dětí byla často velice nevybíravá, např. že dítě je „fracek“, „debil“ apod. (srov. též Sobotková, 2003). Celá třetina participantů se pak setkala s nepřívětivým přijetím některého dítěte nebo dětí ze strany příbuzných či známých (nebo některého z nich). O obtížích při přijetí dětí zejm. prarodiči hovoří i Zezulová (2012b), která však doporučuje dát babičce a dědečkovi dostatek času a prostoru s nadějí, že se vztahy časem upraví. Rozhodně však radí s nimi úmysl realizace pěstounské péče předem prodiskutovat (srov. též Matějček et al., 2002), a stejně tak s biologickými dětmi. Ty sice nemají nést tíhu konečného rozhodnutí, jejich názor má být pro rodiče ale velice důležitý (srov. též Indráková, 2013). Tato zkušenost se potvrdila jak v případě předloženého výzkumu, neboť více než čtvrtina participantů spontánně (ačkoli

jsem to cíleně nezjišťovala) prohlásila, že v případě nesouhlasu biologických dětí by pěstounskou péči nevykonávala, tak v případě výzkumu Sobotkové, která souhlas biologických dětí a celé širší rodiny identifikovala jako jeden z důležitých předpokladů úspěšnosti pěstounské péče.

Spontánně (bez dotazování) také nadpoloviční většina mých participantů vypověděla, že minimálně v jednom případě se jim naskytlá příležitost vybrat si dítě. Většinou se jim tato možnost zamlouvala a využili ji. Srovnáme-li frekvenci možnosti vybrat si dítě s výzkumem Sobotkové, která se na tuto okolnost navíc cíleně dotazovala, zjistíme, že jejím participantům byla šance na výběr konkrétního dítěte poskytnuta pouze zhruba ve 30 % případů, a z tohoto množství ji navíc využila pouze menší polovina (Sobotková, 2003). Moji participanté tedy spíše zastávali názor, ve shodě se Zezulovou (Zezulová, 2012b), že při zprostředkování náhradní rodinné péče by mělo být přihlédnuto k uspokojení obou stran, tedy „obstarání“ rodiny dítěti, ale i dítěte rodině.

V okamžiku, kdy je však již konkrétní dítě v rodině, začíná nová kapitola a je potřeba budovat vzájemné vztahy. Osm z celkového počtu participantů vztah k přijatým dětem (všem nebo některým) hodnotilo jako v čase stabilní, z čehož vyplývá, že k citovému příklonu došlo, alespoň podle mínění pěstounů, hned od počátku. Sobotková (2003) přitom uvádí, že tato varianta nastává spíše výjimečně, a to zejm. u bezdětných pěstounů, kteří přijmou velmi malé dítě, nebo v případě, že přijaté dítě trpí výrazným postižením vzbuzujícím lítost. V ostatních případech se hluboký vztah k dítěti vytváří spíše postupně, s čímž souhlasí také Zezulová (2012b). Ani v případě mého výzkumu se však od tohoto trendu participanté zcela neodklonili, neboť devět z nich označilo vztah k přijatému dítěti či dětem (přinejmenším k některým) jako v růstový. Šest participantů ovšem zaznamenalo také určité zhoršení vztahu, zejména pak vůči některému z dětí, což lze však ve všech případech připisovat na vrub jejich problematickému chování.

Rovněž v případě rodinných příbuzných a známých docházelo k určitému vývoji vztahů vůči přijatým dětem. Většinou však byly tyto vztahy pěstouny vnímány jako v čase stabilní. Zde však nelze považovat za více méně samozřejmé, že ve všech těchto případech došlo k okamžitému příklonu, neboť příbuzní a známí si cestu, po které se pěstouni rozhodli ubírat, nevybrali, a „nešli“ do celé věci s tím, že budou přijaté dítě nebo děti milovat. Třetina re-

spondentů pak zaznamenala také jisté zlepšení vztahů příbuzných a známých (alespoň některých) vůči dětem (alespoň některým), což koresponduje také se zkušenostmi Zezulové ohledně vývoje vztahu prarodičů vůči přijatým dětem (Zezulová, 2012b). K částečnému zhoršení kvality vztahů ze strany příbuzných a známých došlo pouze v případě jedné participantky.

Posledním tématem v rámci participanty vnímané odlišnosti pěstounského rodičovství bylo vnímané ovlivnění jejich osobnosti skrze pěstounství. Dva participanty se však ke vnímané změně nemohli vyjádřit, neboť se více než pěstouny cítili být přijatým dětem plnohodnotnými rodiči. O srovnání zkušenosti náhradního a biologického rodičovství bylo pojednáno již výše. Přestože však v této souvislosti téměř polovina participantů uvedla, že pěstounská zkušenost je „normální“, že pěstounské rodičovství nemá žádné výhody ani nevýhody a že výkon pěstounství je v ničem nepřekvapil, cítila se stejně většina účastníků určitým způsobem skrze pěstounství ovlivněna, a to povětšinou pozitivně. Konkrétně se nejčastější pozitivní změny týkaly zvýšení zájmu o druhé a jejich pochopení, zvýšení tolerance a nelpění na detailech či zakomponování zkušenosti životního naplnění do vlastní osobnosti. Obdobný typ výpovědí se vyskytl i v případě výzkumu Sobotkové, a to v souvislosti s vnímaným smyslem pěstounství, a pouze u pěstounů s vlastními dětmi (Sobotková, 2003).

Pouze jediná účastnice mého výzkumu kromě pozitivně vnímaných změn své osobnosti uvedla i změny vnímané negativně, konkrétně ztrátu ideálů. Tato skutečnost je s podivem, neboť několik pěstounů se prokazatelně potýkalo s nemalými problémy a dle mého názoru nelze vždy špatné zkušenosti zpracovat pozitivně (srov. též Zezulová, 2012b). Je však pochopitelné, že o negativních změnách vlastní osobnosti se jen těžko hovoří.

9.4 Diskuze k odlišnosti pěstounské rodiny

Další kategorie se zabírala vnímanou odlišností pěstounské rodiny. Bylo zjišťováno, zda pěstounská rodina potřebuje nějakou specifickou podporu, bez které se rodina biologická většinou obejde, zda oproti rodině biologické odlišně funguje, zda v ní dochází ke specifickému způsobu ovlivnění biologických dětí a zda je vnímána okolím jinak než biologická.

Více než čtvrtina participantů se nedomnívala, že by pěstounská rodina potřebovala nějakou speciální podporu. Ostatní by specifickou pomoc uvítali. Největší část respondentů (třetina)

volala po rozšíření možnosti konzultace konkrétních problémů s psychology a sociálními pracovníky.²³ Respekt vůči pěstounům a nevměšování okolí do záležitostí pěstounské rodiny pak za adekvátní podporu považovala pětina účastníků. Požadavek nevměšování se ovšem většinou netýkal jiných pěstounů, od těch naopak participantů rady očekávali a považovali je za velikou pomoc.

Co se týče fungování pěstounské rodiny, více než polovina participantů byla přesvědčena, že pěstounská rodina funguje stejně jako biologická, nebo drobné rozdíly existují, ale jsou dány spíše odlišnými charakteristikami pěstounské rodiny, co do počtu členů, jejich zdravotního stavu a charakteristik, nutnosti styku s úřady apod., než faktem, že je rodina pěstounská. Zbylí respondenti udali obtížnější fungování, což spojovali zejm. se skutečností, že pěstounské děti jsou jiné a jinak se chovají. Ani jednou však nezaznělo, že by chod pěstounské rodiny byl organizován podle nějakého, celou rodinou předem dohodnutého, řádu, jak o tom píše např. Zezulová (2012b).

Ať už však rodina pěstounská funguje jako biologická, nebo se v této oblasti potýká s obtížemi, může se určitě pěstounství rodičů odrazit i na biologických dětech. Mezi participanty se sice vyskytl menšinový názor, že se toto nestane, většina jich ale určité ovlivnění svých dětí předpokládala. Sedm účastníků předpokládalo nějaké pozitivní důsledky, sedm však také negativní. Za možné pozitivní ovlivnění biologických dětí považovali respondenti nejčastěji formování jejich charakteru žádoucím směrem.²⁴ Jako možný negativní důsledek pak participantů nejčastěji předpokládali nebo zaznamenali u svých dětí pocit opomíjení nebo hořkosti. Občasný pocit závidění pozornosti rodičů přijatým dětem či žárlivosti na ně sice přiznaly i biologické děti v mém předchozím výzkumu (Indráková, 2013), nepovažovaly je však za příliš tíživé. Z výzkumu Sobotkové pak vyplývá, že zmíněné problémy nastávají zejm. v rodinách, které přijmou dítě podobného věku, jako jsou biologické děti, a zvláště pak tehdy, nejsou-li biologické děti zahrnuty do procesu rozhodování o přijetí dítěte (Sobotková, 2003).

²³ Také někteří participantů ve výzkumu Sobotkové, kteří byli na využívání psychologických a sociálních služeb a spokojenost s nimi dotazováni, si možnosti odborných konzultací cenili, dávali však přednost pracovníkům nestátních organizací (Sobotková, 2003).

²⁴ To je také v souladu s tím, jak své ovlivnění pěstounstvím rodičů vnímaly samotné biologické děti v mém předchozím výzkumu (Indráková, 2013).

Odlišnost pěstounské rodiny však může být dána také tím, jakým způsobem na ni pohlíží její sociální okolí. Z tohoto hlediska svoji rodinu za odlišnou označila naprostá většina participantů. Mezi neobvyklými postoji okolí však převažoval spíše obdiv, který byl pouze v jednom případě explicitně označen za falešný (srov. též Sobotková, 2003). Pětina respondentů pak přiznala, že je jejich rodina pro okolí „divná“, avšak tento postoj je většinou prostý jak pozitivního, tak negativního podtextu. Necelá polovina participantů však musela čelit nepochopení sociálního okolí, či závisti finančního ohodnocení pěstounství nebo problémům dětí s vrstevníky. Toto vše se v různé míře vyskytlo i u participantů Sobotkové (Sobotková, 2003).

9.5 Diskuze k ovlivnění vztahů uvnitř rodiny pěstounstvím

Na mínění o ovlivnění vztahů uvnitř rodiny pěstounstvím jsem se zeptala všech pěstounů, tedy i těch, kteří nežijí v manželství nebo partnerství, anebo nemají vlastní děti. Přestože tento názor v takovýchto případech není ovlivněn vlastní zkušeností, ale spíše tím, co participant viděl v rodinách ostatních pěstounů, může být přínosný.

Třetina participantů vyslovila domněnku, že pěstounství nikterak neovlivní vzájemný vztah mezi pěstouny v manželství nebo partnerství. Další dvě třetiny určité ovlivnění předpokládalo nebo zaznamenalo, nejčastěji pak v podobě nutnosti trávit s partnerem více času, dělat spoustu věcí společně a více spolu hovořit, což v konečném důsledku vede ke stmelení vztahu. V tomto smyslu vyznívají také výsledky výzkumu Sobotkové, kde téměř 60 % participantů uvedlo, že vyšší nároky kladené na manžele je v konečném důsledku sbližují (Sobotková, 2003). Někteří moji participanté však pocítovali také jisté narušení vztahu nebo dokonce celé rodiny a častou stížností bylo také omezení možnosti trávit čas pouze s partnerem.

Přesvědčení o neovlivnění vztahu s biologickými dětmi vlivem pěstounství prezentovalo (v některých případech s jistými výhradami) překvapivě jedenáct respondentů. Pěstouni, kteří se domnívali, že pěstounství rodičů ovlivní jejich vztah k biologickým dětem, ve většině případů hovořili o odčerpání části času a pozornosti přijatými dětmi, přičemž dva z nich v této souvislosti explicitně zdůraznili snahu přijatých dětí uzurpovat si rodiče pro sebe a biologické děti odsunout na vedlejší kolej. Na tento možný problém upozorňuje i Zezulová

(2012b), která pěstounským rodičům doporučuje vytvoření určitých rodinných rituálů a časových mezníků, jež by zajišťovaly, že každé dítě dostane jednak svůj spravedlivý příděl individuální rodičovské pozornosti, a jednak že určité výsady budou v rodině souviset např. s věkem, nikoli však s konkrétním dítětem. Sobotková (2003) pak vyvážený přístup k biologickým a pěstounským dětem uvádí jako jeden z předpokladů úspěšného fungování pěstounské rodiny a z jejích zjištění vyplývá, že je na něm do jisté míry závislá i kvalita vzájemných sourozeneckých vztahů mezi biologickými a přijatými dětmi.

9.6 Diskuze k vnímaným rizikovým a protektivním faktorům

Na identifikaci některých možných rizikových faktorů pěstounství byla zacílena otázka, zda existuje něco, co participantům ztěžuje výkon pěstounské péče. Žádné obtíže neuvedla pouze pětina účastníků. Nejčastější stížnosti se pak týkaly špatných zkušeností s pracovníky dětského domova, ze kterého pocházelo přijaté dítě. Opět se ponejvíce jednalo o jejich neopodstatněné protivenství ohledně přijetí konkrétního dítěte či neinformování nových rodičů o závažných skutečnostech týkajících se dítěte, jak bylo zmíněno již výše. Pětina respondentů pak na výše uvedenou otázku odpověděla, že jim pěstounství značně ztížily změny v oblasti náhradní rodinné péče po novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí v lednu 2013 (negativně však alespoň některé ze změn hodnotilo třináct účastníků, a jedenáct uvedlo, že se tyto změny negativně dotkly života jejich rodiny, viz níže „Diskuze k reflexi probíhajících změn“). Několika pěstounům vadily také obtěžující zásahy okolí a přebujelá administrativa (srovnej též Zezulová, 2012b). Jiné výtky zazněly ojediněle.

Výzkum se však zaměřoval také na zjištění možných protektivních faktorů. Nejprínosnějšími se pro výkon pěstounství ukázaly být styky s ostatními pěstouny. Zmínily je téměř dvě třetiny participantů, takže lze předpokládat, že měly pro pěstouny vysokou důležitost, v jiných českých výzkumech jim však takovýto význam připisován nebyl (srov. též Sobotková, 2003; Sapáková, 2012). Dále byly vždy několika participanty coby významné ulehčení zmiňovány faktory jako pomoc a ocenění sociální pracovnice, praktická pomoc přátel a širší rodiny a důvěra v sebe sama. Posledně jmenovaný faktor byl zmíněn pěstounkami žijícími bez partnera. Jistou zajímavostí však je, že např. ve výzkumu Sobotkové se nevyskytnul, přestože i mezi jejími respondenty byly pěstounky, které o dítě nebo děti pečovaly samy (Sobotková, 2003).

9.7 Diskuze k reflexi probíhajících změn

Jak bylo zmíněno již na začátku teoretické části této diplomové práce, dochází v poslední době v ČR k určité reformě systému náhradní rodinné péče, jejímž výrazem je i přijetí novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která vešla v účinnost 1. 1. 2013. Participanti byli tedy dotázáni také na to, zda dané změny zaregistrovali, jak je hodnotí a zda se jich nebo jejich rodiny nějakým způsobem dotkly.

Z odpovědí vyplynulo, že naprostá většina respondentů se o změny aktivně zajímá a sleduje je. Uvedeným důvodem ve většině případů bylo, že se tyto změny pěstounů dotýkají. Pouze dva participanti se ale zdrželi kritiky, ostatním se alespoň některé ze změn nelíbily. Více než polovina účastníků shledávala neužitečným až obtěžujícím povinné vzdělávání pěstounů v aktuální podobě (srov. též Adopce.com, 2014). Třetina participantů si stěžovala na nekritickou podporu biologické rodiny přijatého dítěte a nucení do styků s ní i v případech, kdy to zjevně není v zájmu dítěte (srov. též např. Sobotková & Očenášková, 2013). Třetina také považovala za zbytečnou zátěž zesložnění procesu přijetí dítěte a výkonu pěstounské péče a také administrativní úkony s tímto spojené. Kritiky několika participantů se dočkaly i služby doprovodných organizací (a jejich samotné zřízení), častější návštěvy sociálních pracovníků, plošné prosazování přechodné pěstounské péče a zvýšení finanční podpory pěstounství, která by se dle respondentů v aktuální výši mohla stát hlavním motivem nových žadatelů o zprostředkování pěstounské péče, zejm. o přechodné (srov. též např. MPSV.cz, 24. únor 2014; Novinky.cz, 26. leden 2015; Pražský patriot, 11. prosinec 2014).

Některé skutečnosti vyplývající ze změn však byly některými z účastníků také pochváleny. Zejm. se pak jednalo o možnost zůstat s dětmi doma díky dobrému finančnímu zajištění pěstounství a o služby dobrých doprovodných organizací. Zde se ukazuje, že „dobré“ doprovodné organizace jsou pěstouni schopni brát jako své pomocníky, zatímco ve „špatných“ vidí pouze zdroje komplikací pěstounské péče, do nichž zbytečně proudí tok finančních prostředků, jež měly být původně určeny na pomoc pěstounským rodinám.

Přestože změny (alespoň některé) zkritizovalo třináct participantů, negativně ovlivněno těmito změnami se jich cítilo „pouze“ jedenáct. Po praktické stránce opět nejvíce obtěžovalo povinné proškolení pěstounů, zvýšení frekvence návštěv sociálních pracovníků, nátlak na

nesmyslné budování sounáležitosti s biologickou rodinou přijatých dětí a zesložení pěstounské péče. Žádný z participantů pak nehovořil o pozitivním ovlivnění změnami, přestože některé změny byly některými participanty, jak již bylo uvedeno, hodnoceny pozitivně.

9.8 Diskuze ke zpětnému zhodnocení rozhodnutí pro pěstounskou péči

Poslední oblastí zkoumanou v rámci předložené empirické studie bylo zpětné zhodnocení rozhodnutí pro výkon pěstounské péče, reprezentované ochotou zopakovat toto rozhodnutí i se zkušenostmi, které pěstoun v průběhu realizace náhradního rodičovství nabyt. Přestože z výsledků analýzy předchozích kategorií vyplynulo, že pěstounské rodičovství bylo nadpoloviční většinou participantů v některých ohledech hodnoceno jako těžší, neochotu zopakovat rozhodnutí vyjádřili pouze dva respondenti, z nichž jeden se navíc vyjádřil v tom smyslu, že tato jeho neochota souvisí spíše s novými změnami v českém systému náhradní rodinné péče, než s jeho dosavadními zkušenostmi s pěstounstvím.

Dvě třetiny participantů by své rozhodnutí zopakovaly bez výhrad. To je do značné míry překvapující, neboť mezi těmito respondenty se vyskytovali i takoví, kterým se pěstounská péče nějakým způsobem výrazně zkomplikovala, např. tím, že měli v péči dítě s vážným postižením, nebo během trvání pěstounství přišli nějakým způsobem o partnera a zůstali na všechno sami. Byli ovšem i tací, jimž jejich výchovné problémy s některým z dětí připadaly natolik neúnosné, že toto dítě „vrátili“ či se k tomu chystali. Přesto tuto těžkou zkušenost netoužili ze svého života vymazat a zřejmě ji i adaptivně zpracovali, když pochopili, že se to prostě může stát, a že podstatné je především to, že oni poskytli dítěti určitou šanci (srov. též Zezulová, 2012b). Zbylí tři pěstouni by se pak znovu pěstouny stali, ale provedli by v tomto ohledu určité modifikace nebo by k rozhodnutí přistupovali s jistými pochybnostmi.

9.9 Úskalí výzkumu, jeho přínosy a návrhy na další zkoumání

Největším úskalím tohoto výzkumu se ukázalo být sestavení výzkumného souboru. Problémem bylo jednak nalezení dostatečného množství participantů, kteří by odpovídali všem stanoveným kritériím, a dále pak bylo v některých případech dosti obtížné rozptýlit obavy potencionálních účastníků z možného prozrazení jejich identity a s tím spojených následků.

Někteří respondenti mi dokonce odmítli podepsat informovaný souhlas, aby nikde nefigurovalo jejich jméno, přestože s účastí na výzkumu za podmínek, se kterými jsem seznámila všechny participanty, výslovně souhlasili. Od nich jsem tedy souhlas získala v ústní formě.

Při výběru dostatečného množství respondentů jsem se snažila dbát na dosažení teoretické saturace dat, takže jsem hledala stále další participanty, dokud se v jejich výpovědích objevovaly nové typy výroků. Při realizaci posledních dvou rozhovorů se pak již nové informace, které by nezazněly při některém z předchozích interview, neobjevily, avšak je vysoce pravděpodobné, že při dalším významném rozšíření výběru by k prezentaci nového typu zkušeností došlo. Je však třeba říci, že i když výzkumný vzorek nakonec čítal „pouze“ patnáct účastníků, nebylo možné jej sestavit pouze z obyvatel jistého omezeného území, ale bylo potřeba spolupracovat s pěstouny, splňujícími daná kritéria, z různých oblastí České republiky. To s sebou přineslo řadu časových a finančních nákladů.

Dalším limitem výzkumu byla obtížná srovnatelnost dosažených výsledků jak s výsledky českých, tak zahraničních výzkumů. Českých výzkumů, dotýkajících se daného tématu, je totiž prozatím kritický nedostatek, zahraniční výzkumy zase nejsou zcela schopny podchytit realitu pěstounského rodičovství v takové podobě, jak jej známe v našich podmínkách, neboť systémy pěstounské péče v jiných zemích jsou od českého tradičního modelu dosti odlišné.

Tato skutečnost ovšem na druhou stranu zvyšuje hodnotu předloženého výzkumu, neboť jeho výsledky mohou být využity i jako námět pro další zkoumání. Možné by bylo např. zevrubnější prostudování jednotlivých témat na širším výběrovém vzorku, přičemž by bylo možno sáhnout i ke kvantitativním metodám. Dále by mohla být realizována longitudinální studie, zachycující vývoj zkušenosti jedněch a těch samých dlouhodobých pěstounů v čase. Obohacující, i když velice náročné, by také mohlo být získání dat pomocí kombinace několika metod (např. rozhovor doplnit několikanásobným pozorováním života pěstounské rodiny či třeba kombinovat interview s ohniskovými skupinami).

Předložený výzkum však může být přínosem i pro současné nebo budoucí žadatele o zprostředkování dlouhodobé pěstounské péče, neboť z vlastní zkušenosti vím, že jim při rozhodovacím procesu nezdůrazněná chybí potřebné praktické informace. Tento výzkum si sice nečiní nároky na zodpovězení všech jejich případných otázek, představuje však co nejpodrobnější, a zároveň co nejjednodušší formou zkušenosti patnácti dlouhodobých pěstounů. Ty mohou

být jistým obohacením i pro samotné stávající pěstouny. Ti mohou jednak např. zjistit, že v některých problémech tzv. nejsou sami, nebo naopak mohou být např. povzbuzeni tím, že dělají něco, co má smysl, nebo že nejsou až tak špatnými rodiči, jak si doposud mysleli.

A přestože, jak jsem již řekla, není předložený výzkum příliš rozsáhlý, a díky tomu si jeho výsledky ani nemohou činit nároky na jakoukoli univerzální platnost, může být zajímavý a obzory rozšiřující také pro odborníky pracující v oblasti náhradní rodinné péče.

10 Závěry

Tato diplomová práce se zaměřila na alespoň částečné zmapování každodenní zkušenosti dlouhodobých pěstounů s jejich pěstounským rodičovstvím. Cílem bylo nahlédnout do prožívání této zkušenosti, zjistit, jak ji sami pěstouni hodnotí a v čem spatřují její význam pro svůj život, a dále odhalit, co sami pěstouni považují pro výkon dlouhodobé pěstounské péče za důležité.

Zde je tedy v bodech přehled toho nejdůležitějšího, co výzkum přinesl nového:

- přispěl k alespoň částečnému poznání v oblasti prožívání pěstounského rodičovství a přinesl některé náměty na další možné zkoumání;
- poměrně podrobně dal nahlédnout do každodenní subjektivní pěstounské zkušenosti patnácti dlouhodobých pěstounů;
- potvrdil výsledky výzkumů, dotýkajících se motivace žadatelů o zprostředkování pěstounské péče, které detekovaly jako nejčastější deklarovaný motiv budoucích pěstounů altruistické pohnutky;
- zjistil, že hlavním zamýšleným kritériem pěstounů pro rozhodnutí o konečném počtu přijatých dětí je odhodlání dát všem dětem v rodině vše, co potřebují;
- potvrdil, že pěstounské rodičovství je pěstouny hodnoceno více méně jako rovnocenné biologickému, nicméně je spojeno s výskytem většího množství těžkostí, zapříčiněných dle pěstounů ponejvíce odlišností přijatých dětí, vyplývající z chybění pozitivní rané zkušenosti dítěte s rodiči a/nebo z odlišných genů dítěte;
- identifikoval pro pěstouny velice důležitý (a v jiných českých výzkumech neuváděný) protektivní faktor, kterým jsou styky s ostatními pěstouny;
- poukázal na to, že dlouhodobí pěstouni se k řadě změn, jež přinesla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí (s účinností od 1. 1. 2013) stavějí spíše kriticky, a cítí se jimi negativně ovlivněni
- ukázal, že většina pěstounů se cítí zkušeností pěstounského rodičovství vnitřně obohacena, a i přes výskyt poměrně velkých problémů svého rozhodnutí stát se pěstounským rodičem nelituje.

SOUHRN

Předložená diplomová práce se zaměřuje na každodenní zkušenost dlouhodobých pěstounů s jejich pěstounstvím, a to s přihlédnutím k jejich vlastnímu hodnocení této zkušenosti a jejího významu pro vývoj jejich osobnosti a ovlivnění života a vztahů. Usiluje také o identifikaci faktorů, které sami dlouhodobí pěstouni považují za důležité pro rozhodnutí stát se pěstounem a pro samotný výkon pěstounské péče.

Práce je členěna na teoretickou a empirickou část. Teoretická část je dále rozpracována do tří kapitol. První z nich se zastavuje u aktuálního stavu a probíhajících změn v oblasti náhradní rodinné péče u nás. Zvláštní pozornost je věnována změnám, které přinesla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, jež vešla v účinnost 1. 1. 2013, a možným úskalím některých těchto změn.

Druhá kapitola je věnována motivaci k rodičovství, a to jak k rodičovství obecně, tak také k jeho některým zvláštním formám, jako jsou náhradní rodičovství a rodičovství dítěte jiného etnika či dítěte se zvláštními potřebami. Je zde podán přehled zajímavých českých i zahraničních prací a výzkumů, dotýkajících se nějakým způsobem tématu motivace žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče či konkrétně o zprostředkování péče o dítě s postižením nebo jiného etnika.

Třetí kapitola se naopak zabývá možnými úskalími zmíněných forem rodičovství. Nejprve pojednává o ambivalenci současného naplňování a omezování psychických potřeb rodičů dítětem tak, jak ji popsal Matějček (Matějček et al., 2002), a doplňuje jeho pojetí o poznatky dalších autorů. Poté se věnuje nelehkým úkolům náhradních rodičů, coby průvodců přijatého dítěte na jeho cestě ke zralé dospělosti, a zastavuje se u problémů, které mohou potkat rodiče dítěte jiného etnika nebo dítěte s postižením. Nakonec shrnuje také výsledky dostupných českých i zahraničních výzkumů, dotýkajících se nějakým způsobem úskalí souběžného výkonu biologického a náhradního rodičovství.

Empirickou část diplomové práce tvoří kvalitativní výzkum s patnácti dlouhodobými pěstouny vybranými kombinací metod prostého záměrného výběru, účelového výběru přes instituce, samovýběru a příležitostného výběru. Participanty se| mohli stát pouze dlouhodobí

pěstouni (muži i ženy, ale každý pouze jako jediný reprezentant jedné rodiny) a jejichž zkušenost s pěstounskou péčí trvala minimálně deset let (a nadále trvala také v době realizace výzkumu). Dalšími kritérii pak byla absence příbuzenského poměru mezi pěstounem a dítětem (popř. dětmi) a přijetí minimálně jednoho z pěstounských dětí v předškolním věku, tedy do šesti let.

Jako největší úskalí tohoto výzkumu se nakonec ukázalo být právě sestavení dostatečně rozsáhlého výzkumného souboru. Problémem bylo jednak nalezení dostatečného množství participantů vyhovujících všem daným kritériím, a dále pak rozptýlení obav některých potenciálních účastníků z možného prozrazení identity a s tím spojených následků.

Výzkum pak usiloval o zodpovězení tří výzkumných otázek. První je zaměřena na způsob prožívání pěstounského rodičovství dlouhodobými pěstouny a jejich hodnocení této každodenní zkušenosti. Druhá se týká interpretace významu této zkušenosti pro vývoj vlastní osobnosti pěstounů a ovlivnění jejich života a vztahů. Třetí je zacílena na identifikaci výstupů této zkušenosti v podobě faktorů důležitých jak pro samotné rozhodnutí se pro pěstounství, tak pro jeho realizaci.

Data byla získávána metodou polostrukturovaných interview (jejichž osnova je uvedena v kapitole *Okruhy k tématům rozhovorů*) a fixována pomocí audionahrávek. Všichni účastníci byli podrobně seznámeni s účelem výzkumu a možnostmi jeho využití, s formou spolupráce, se způsobem záznamu dat a nakládání s nimi a s možností odmítnout odpověď na některé otázky, odstoupit z výzkumu či získat jakékoli doplňující informace. Od každého z participantů byl získán výslovný souhlas s jeho účastí na výzkumu za uvedených podmínek.

Získané rozhovory byly doslovně transkribovány a získaný text byl následně upraven pomocí redukce prvního řádu. Takto upravená data byla dále kódována a přiřazována do osmi významových kategorií, tvořících jednotlivé tematické okruhy. V průběhu analýzy byly tyto kategorie dále rozpracovány do konkrétních témat a v jejich rámci vytvořeny výsledné subkategorie, to vše za využití metod prostého výčtu, vytváření trsů a zachycení vzorců. Jelikož je však téma zkušenosti pěstounské péče, nahlížené očima pěstounů, v českých výzkumech značně opomíjeno, byly kvůli co nejpodrobnějšímu a nejplastičtějšímu představení zkušeností participantů připojeny také místy poměrně obsáhlé citace jejich výroků.

Výsledky analýzy pak byly diskutovány záměrně pouze s dostupnými poznatky českých autorů, neboť „klasické“ pojetí dlouhodobé pěstounské péče v ČR je od zahraničních systémů dosti odlišné a možnosti srovnání jsou tedy značně omezené. Českých výzkumů, dotýkajících se daného tématu, je však prozatím také kritický nedostatek.

Z výzkumu vyplynula jednak rozmanitost samotných zkušeností dlouhodobých pěstounů, a jednak rozmanitost jejich vnímání a hodnocení i obdobných zkušeností. To se prokázalo i ve vztahu ke změnám, které v poslední době probíhají v oblasti náhradní rodinné péče, kdy jedna a ta samá nová opatření byla některými účastníky reflektována pozitivně, a jinými zase negativně. Celkově však ve vztahu k těmto změnám značně převažoval kritický postoj.

Výzkum dále potvrdil výsledky několika výzkumů (např. Sobotková, 2003; Kotek & Lažek, 2008), dotýkajících se motivace žadatelů o zprostředkování pěstounské péče, v jejichž výsledcích se jako nejčastější deklarovaný motiv budoucích pěstounů objevují altruistické pohnutky.

Jako hlavní kritériem pěstounů pro rozhodnutí se o konečném počtu přijatých dětí výzkum detekoval odhodlání dát všem dětem v rodině vše, co potřebují. Jako nejvýznamnější protektivní faktor pak identifikoval v jiných českých výzkumech neuváděné styky s ostatními pěstouny.

Z výstupů výzkumu dále vyplývá, že pěstounské rodičovství je pěstouny hodnoceno více méně jako rovnocenné biologickému, nicméně je podle nich spojeno s výskytem většího množství těžkostí, zapříčiněných ponejvíce odlišností přijatých dětí. Ta vyplývá z chybění pozitivní rané zkušenosti dítěte s rodiči a/nebo z odlišnosti jeho genů. Většina pěstounů se však cítí zkušeností pěstounského rodičovství zároveň vnitřně obohacena, a i přes výskyt poměrně velkých problémů svého rozhodnutí stát se pěstounským rodičem nelituje.

Největším přínosem výzkumu je, že dal poměrně podrobně nahlédnout do každodenní subjektivně prožívané pěstounské zkušenosti patnácti dlouhodobých pěstounů (přičemž toto výzkumné téma je doposud v našich podmínkách značně opomíjeno). Cenné je zejm. to, že byly prezentovány praktické zkušenosti lidí s minimálně desetiletou kontinuální pěstounskou praxí a znalostí mnoha dalších pěstounů.

Výsledky mohou být využity jako námět pro další zkoumání. Mohou však být také přínosem pro současné nebo budoucí žadatele o zprostředkování dlouhodobé pěstounské péče či obhacením pro samotné stávající pěstouny. V neposlední řadě by se daly využít i pro potřeby státních a neziskových organizací, zainteresovaných na doprovázení pěstounských rodin.

CITOVANÁ LITERATURA A DALŠÍ ZDROJE

- Adopce.com. (2014). *Rady odborníků. Povinné vzdělávání pěstounů*. Získáno 12. listopadu 2014, z: <http://www.adopce.com/diskuze/tema.php?tema=2033&strana=1>
- Aktuálně.cz (21. leden 2015). *Expertka: Pěstounská péče nemůže být byznys, kritici se mylí*. (T. Krobová, Tazatel) Získáno 26. ledna 2015, z <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/expertka-kritikoou-pestounu-se-vcime-zpatky-do-totality/r~8d2d8ffaa17411e49e4b0025900fea04/>
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., & Smith, E. E.-H. (1995). *Psychologie*. Praha: Victoria Publishing.
- Attwood, T. (2005). *Aspergrův syndrm. Porucha sociálních vztahů a komunikace*. Praha: Portál.
- Badinter, E. (1998). *Materská láska od 17. storočia po súčasnosť*. Bratislava: Aspekt.
- Bubleová, V., Decká, J., Haberlová, V., Holá, B., Máliková, J., & Vávrová, A. (2007). *Pěstouni mají právo na služby. Praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči*. Praha: Rozum a cit.
- Bubleová, V., Frantíková, J., & Vránová, L. (2011). *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
- Bubleová, V., Vránová, L., Vávrová, A., & Frantíková, J. (2011). *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
- Cairns, K. (2013). *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem*. Praha: Portál.
- Carpenter, B., & Towers, C. (2008). Recognising fathers: the needs of fathers of children with disabilities. *Support for Learning*, 23(3), 118-125.
- Čermák, I., & Štěpaníková, I. (1998). Metody kontroly vylidity dat v kvalitativním psychologickém výzkumu. *Československá psychologie*, 1(42), 50-62.
- Disman, M. (1993). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.
- Dunovský, J., & kol. (1999). *Sociální pediatrie. Vybrané kapitoly*. Praha: Grada.
- Ellis, L. (1972). Sharing parents with strangers: The role of the group home foster family's own children. *Child Welfare*, 51, 92-97.
- ELSPAC. (2015). Zdravotní a sociální ukazatele české populace. *European Longitudinal Study of Pregnancy and Childhood*. Získáno 4. února 2015: <http://www.elspac.cz/index.php?pg=data&studie=zdravotni-socialni-ukazatele&prehled=vek-rodicu>

- Erikson. (1999). *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Ferjenčík, J. (2010). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha : Portál.
- Forrester, D., Cocker, C., Goodman, K., Binnie, C., & Jensch, G. (2009). What is the impact of public care on children's welfare? A review of research findings and their policy implications. *Journal of Social Policy*, 38(3), 439–445.
- Foster, C. (2000). The Limits to Low Fertility: A Biosocial Approach. *Population & Development Review*, 26(2), 209-234. Získáno 20. listopadu 2014 z <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=19b36695-cf14-4c61-abf9-266cc218532f%40sessionmgr113&hid=107>
- Frantíková, J. (2003). *Jaké jsou? (Romské a „bílé“ děti očima pěstounů)*. Praha: VOŠ sociálně právní. Nepublikovaná diplomová práce.
- Gabriel, Z., & Novák, T. (2008). *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Havlíčkův Brod: Grada.
- Heidbuurt, J. (červenec 2004). All in the family home: The Biological Children of Parents Who Foster. *Foster Family-based Treatment Association's*. Získáno 12. září 2014 z http://www.ffa.org/research_outcomes/abstracts18_heidbuurt.pdf
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Höjer, I. (2007). Sons and daughters of foster carers and the impact of fostering on their everyday life. *Child and Family Social Work*, 12, 73-83.
- Indráková, K. (2013). *Pěstounská péče očima dospívajících biologických dětí pěstounů*. Olomouc: Filozofická fakulta Palackého univerzity. Nepublikovaná diplomová práce.
- Inch, L. J. (1999). Aspects of foster fathering. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 16(5), 393-412.
- Kačerová, E. (2014). České matky stárnou. *Statistika&My*, 3. Získáno 10. listopadu 2014, z <http://www.statistikaamy.cz/2014/03/ceske-matky-starnou/>
- Kaplan, C. P. (1988). The biological children of foster parents in the foster family. *Child and Adolescent Social Work*, 5, 281-299.
- Koluchová, J. (2003). Z výsledků dlouhodobých výzkumů pěstounských rodin. *Pediatric pro praxi*, 3, 118-120.
- Koluchová, J., & Sobotková, I. (2004). Význam uspokojování psychických potřeb dětí v pěstounské péči. *Pediatric pro praxi* 5(1), 13-15. Získáno z http://vzd.cz/sites/default/files/Vyznam_ustojovani_psychickyh_potreb_deti_v_pestounske_peci.pdf

- Kovařík, J., & kol., a. (2004). *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče a Portál.
- Kratochvílová, I. (2007). *Sourozenecké vztahy v pěstounské péči z pohledu dětí*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého. Nepublikovaná diplomová práce.
- Lacinová, L., & Škrdlíková, P. (2008). *Dost dobří rodiče aneb drobné chyby ve výchově povoleny*. Praha: Portál.
- Langmeier, J., Balcar, K., & Špitz, J. (2010). *Dětská psychoterapie*. Praha: Portál.
- Klimes, J. (2008). Mediální obraz náhradní rodinné péče. *Dítě v systému náhradní rodinné péče. Sborník příspěvků*, (41-45). Získáno 15. července 2014 z http://klimes.mysteria.cz/nrp/spr_sbornik.pdf
- Kotek, M., Lazecký, L., (2008). Psychologické aspekty péče o opuštěné děti. *Dítě v systému náhradní rodinné péče. Sborník příspěvků*, (32-40). Získáno 15. července 2014 z http://klimes.mysteria.cz/nrp/spr_sbornik.pdf
- Lazecký, L. (2008). *Srovnání psychologického profilu žadatelů o osvojení a pěstounskou péči*. Brno: FF Masarykovy univerzity. Nepublikovaná diplomová práce.
- Martin, G. (1993). Foster care: The protection and training of carers' children. *Child Abuse Review*, 2, 15 – 22.
- Matějček, Z. (2001). *Psychologie nemocných a zdravotně postižených dětí*. Jinočany: H&H.
- Matějček, Z., & kol. (1999). *Náhradní rodinná péče. Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál.
- Matějček, Z., Koluchová, J., Bubleová, V., Kovařík, J., & Benešová, L. (2002). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- MPSV (nedat.). *V pěstounské péči bylo v roce 2012 přes 7,5 tisíce dětí*. Získáno 12. února 2015 z Čí je dítě?: <http://www.cijedite.cz/?nav=aktuality/ostatni/313-mpsv-v-pestounske-peci-by.html>
- MPSV. (31. srpna 2010). *Vývoj počtu dětí svěřených do pěstounské péče v letech 1989 – 2009*. Získáno 11. října 2014 z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9358/Brozura.pdf>
- MPSV. (15. října 2013). *V náhradní rodinné péči je zapotřebí rovnováha*. Získáno 11. října 2014 z <http://www.mpsv.cz/cs/16427>

- MPSV. (24. února 2014). *Zájem lidí o pěstounství zvolna roste (Mladá fronta DNES)*. Získáno 11. října z 2014 z <http://www.mpsv.cz/cs/17344>
- Novinky.cz (26. leden 2015). *Komentář: Václav Klaus ml.: Norsko je krásná země, ale nepojedu tam*. Získáno 26. ledna 2015, z <http://www.novinky.cz/komentare/359620-komentar-norsko-je-krasna-zeme-ale-nepojedu-tam-vaclav-klaus-ml.html>
- Poland, D. C., & Groze, V. (1993). Effects of foster care placement on biological children in the home. *Child and Adolescent Social Work Journal, 10*, 153-164.
- Pražský patriot.cz. (11. prosinec 2014). *Chalánková: Přechodné pěstounství vede i k sexuálnímu zneužívání a odebírání dětí z rodin*. (A. Skálová, Tazatel) Získáno 26. ledna 2015 z <http://www.prazskypatriot.cz/chalankova-prechodne-pestounstvi-vede-i-k-sexualnimu-zneuzivani-a-odebirani-deti-z-rodin/>
- Prokopová, J. (2010). *Specifika dětí v náhradní rodinné péči*. Olomouc: Pedagogická fakulta Palackého univerzity. Nепublikovaná diplomová práce.
- Rabušic, L. (2001). *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Redding, R. E., Fried, C., & Britner, P. A. (2000). Predictors of placement outcomes in treatment foster care: Impactions for foster parent selection and servive delivery. *Journal of Child and Family Studies, 9*, 425-447.
- Richardson, T. E., & Ed. (1996). *Handbook of Qualitative Research Methods for Psychology and Social Science*. Leicester: The British Psychological Society.
- Říčan, P. (2004). *Cesta životem*. Praha: Portál.
- Říčan, P., Krejčířová, D., & kol. (2006). *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s.
- Sapáková, P. (2011). *Zkušenost s náhradní rodinnou péčí perspektivou biologických dětí pěstounů/osvojitelů*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity.
- Sapáková, P. (2012). *Pěstounská péče o dítě s vícenásobným/těžkým zdravotním postižením pohledem pěstounek a pěstounů*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity. Nепublikovaná diplomová práce.
- Schooler, J. E. (2002). *Adopce - vztah založený na slibu. Užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny*. Praha: Návrat domů.
- Schwandt, T. A. (2001). *Dictionary of Qualitative Inquiry*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Sinclair, I., Baker, C., Lee, J., & Gibbs, I. (2007). *The Pursuit of Permanence. A Study of the English Child Care System* (Sv. Part of the Quality Matters. in Children's Services series). London: Jessica Kingsley Publishers.

- SNRP. (2007). *Romské děti žijící mimo vlastní rodinu*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
- Sobotková, I. (2003). *Pěstounské rodiny. Jejich fungování a odolnost*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.
- Sobotková, I. (2010). Biologické rodiny dětí, které jsou navrhovány do náhradní rodinné péče. *E-Psychologie. Elektronický časopis ČMPS*, 4(1), 51-57. Získáno 1. září 2014, z <http://e-psycholog.eu/pdf/sobotkova.pdf>
- Sobotková, I. (2012). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- Sobotková, I., & Očenášková, V. (2013). *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Škoviera, A. (2007). *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál.
- Twigg, R. C. (1994). The unknown soldiers of foster care: foster care as loss for the foster parents' own children. *Smith College Studies in Social Work*, 64, 297-312.
- Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. Praha: UK a Karolinum.
- Vágnerová, M. (2008). *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.
- Vágnerová, M., Strnadová, I., & Krejčová, L. (2009). *Náročné mateřství*. Praha: UK - nakladatelství Karolinum.
- Vančáková, M. (2008). *Romské dítě v náhradní rodině*. Praha: Rozum a cit.
- Vančura, J. (2007). *Zkušenost rodičů dětí s mentálním postižením*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal.
- Vránová, L. (2011). *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
- Wilson, K., Fyson, R., & Newstone, S. (2007). Foster fathers: their experience and contributions to fostering. *Child and Family Social Work*, 12, 22-31.
- Younes, M. N., & Harp, M. (2007). Addressing the impact of foster care on biological children and their families. *Child Welfare*, 86, 21 – 40.
- Zezulová, D. (2012). *Domov je místo, odkud tě nevyhodí...ani když vyrosteš*. Praha: Smart Press.
- Zezulová, D. (2012). *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál.

CITOVANÉ STANDARDY A ZÁKONNÉ NORMY

Fostering services: National Minimum Standards. (2011). London: Dept. for Education.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 395/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 2013.

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: **Pěstounská péče očima dlouhodobých pěstounů**

Autor práce: **Bc. Kateřina Indráková**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.**

Počet stran, znaků: 156, cca. 357400 (vč. mezer)

Počet příloh: 4

Počet titulů použité literatury a zdrojů: 83

Abstrakt:

Magisterská diplomová práce je věnována každodenní zkušenosti dlouhodobých pěstounů s vlastní pěstounskou péčí. V centru pozornosti teoretické části práce stojí rozbor změn v oblasti náhradní rodinné péče u nás s reflexí situace v cizině, dále popis možné motivace k výkonu náhradní rodinné péče a shrnutí možných úskalí, se kterými se náhradní rodiče, především pěstouni, musejí nejčastěji vyrovnat. Vzhledem k zaměření práce je její teoretická část prioritně orientována na rodiče. Empirická část práce, kterou tvoří terénní kvalitativní výzkum s patnácti dlouhodobými pěstouny (vybranými kombinací metod prostého záměrného výběru, účelového výběru přes instituce, samovýběru a příležitostného výběru), podává odpověď na výzkumné otázky týkající se způsobu prožívání náhradního rodičovství dlouhodobými pěstouny a jejich hodnocení této zkušenosti, uvažovaných důsledků pěstounství pro osobnost, život a vztahy pěstounů a faktorů dle pěstounů důležitých pro rozhodnutí stát se pěstounem a dobře vykonávat pěstounské rodičovství. Data byla získána pomocí realizace patnácti polostrukturovaných rozhovorů, analyzována metodami prostého výčtu, vytváření trsů a zachycení vzorců a posléze diskutována s relevantními zdroji. Grafický přehled jejich analýzy je prezentován v příloze.

Klíčová slova:

Pěstounská péče, dlouhodobý pěstoun

ABSTRACT OF THESIS

Title: **Foster care from the point of view of the long-term foster parents**

Author: **Bc. Kateřina Indráková**

Supervisor: **Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.**

Number of pages, characters: 156, ca. 357400 (incl. spaces)

Number of appendices: 4

Number of references: 83

Abstracts:

This master's degree diploma thesis is devoted to long-term foster parents' everyday experience with their own foster care. The theoretical part is focused on the analysis of changes in the sphere of family-based foster care in our country with the reflection of the situation abroad, the description of possible motivation for practising family foster care and the summary of possible difficulties which the foster parents must deal with most frequently. Considering the orientation of the thesis, its theoretical part is concentrated on parents as a matter of priority. The empirical part of the work, which is the qualitative field research with fifteen long-term foster parents (selected by combination of simple purposive sample selection through special-purpose institutions, self-selection and occasional selection), answers the research questions concerning the ways of going through the foster parenthood by long-term foster parents and their evaluation of this experience, deliberated consequences of foster parenthood on foster parents' personalities, lives and relationships, and factors that according to the foster parents appear to be important for the decision to become a foster parent and practise foster parenthood. The data were collected out of fifteen half-structured interviews, analysed by methods of simple listing, creating clusters and afterwards discussed with relevant sources. The graphical survey of the analysis is presented in the appendix.

Key words:

Foster care, long-term foster parent

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Podklad pro zadání diplomové práce studenta

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2013/2014

Studijní program: Psychologie
Forma: Kombinovaná
Obor/komb.: Psychologie (PSYN)

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Bc. INDRÁKOVÁ Kateřina	Obora 299/21, Valašské Meziříčí - Krásno nad Bečvou	F130846

TÉMA ČESKY:

Pěstounská péče očima dlouhodobých pěstounů

NÁZEV ANGLICKY:

Foster care from the point of view of the long-time foster parents

VEDOUcí PRÁCE:

Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

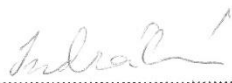
- Vymezení řešené problematiky a základních podtémat: Reflexe aktuálního stavu a probíhajících změn v NRP, rodičovství, náhradní rodičovství, motivace k rodičovství a k náhradnímu rodičovství, prožívání rodičovství dítěte se zvláštními potřebami (postiženého dítěte, dítěte s psychickou poruchou apod.), reakce okolí na pěstounské rodiny (jak s dětmi našeho, tak jiného etnika), dělení pozornosti a času mezi biologické a přijaté děti.
- Shrnutí dosavadního stavu poznání o tématu prožívání každodenní reality náhradního rodičovství dlouhodobými pěstouny. Východiskem je fakt, že prožívání pěstounské péče dlouhodobými pěstouny je v české literatuře systematicky zpracováno jen sporadicky.
- Cílem je nahlédnout do prožívání zkušenosti náhradního rodičovství dlouhodobými pěstouny, zaměřit se na jejich hodnocení této každodenní zkušenosti a jejího významu pro jejich život a životní spokojenost. Dále je cílem zjistit, co sami pěstouni považují pro výkon pěstounské péče za důležité.
- Typ výzkumu: kvalitativní. V rámci teoretické části studium českých i zahraničních zdrojů, v rámci empirické části pro tvorbu dat využití metody polostrukturovaných interview (cca 15 participantů), pro zpracování dat metod prostého výčtu, vytváření trsů a zachycení vzorů. Kritéria pro výběr participantů: nepříbuzenská pěstounská péče (právě probíhající), muži i ženy (každý participant reprezentantem jedné rodiny), věkový rozdíl vůči přijatým dětem ne vyšší než 35 let, zkušenost s pěstounskou péčí minimálně 10 let za předpokladu přijetí minimálně jednoho dítěte do věku 6 let.
- Časový harmonogram: od prosince 2013 do března 2014 - studium odborné literatury a podrobné rozpracování osnovy teoretické části práce, duben a květen 2014 - realizace polostrukturovaných interview, červen až září 2014 - zpracování dat, listopad 2014 až únor 2015 - dokončení a závěrečné korektury diplomové práce.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Fitznerová, I. (2010). Máme dítě s handicapem. Praha: Portál.
Gabriel, Z., Novák, T. (2008). Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči. Havlíčkův Brod: Grada Publishing.
Chvátalová, H. (2012). Jak se žije dětem s postižením. Problematika pěti typů zdravotních postižení. Praha: Portál.
Chvátalová, H. (2012). Jak se žije dětem s postižením po deseti letech. Praha: Portál.
Jucovičová, D., Žáčková, H. (2010). Neklidné a nesoustředěné dítě ve škole a v rodině. Praha: Grada.
Kolčárková, I., Lacinová, L. (2008). Rodičovství očima matek neklidných dětí. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal.
Kovařík, J. a kol. (2004). Náhradní rodinná péče v praxi. Praha: Portál a Sdružení NRP.
Matějček, Z. (1994). O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál.
Matějček, Z., Kolušová, J., Bubleová, V., Kovařík, J., Benešová, L. (2002). Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál.
Říčan, P. (2004). Cesta životem. Praha: Portál.
Roháček, M., Priehradná, D., Matejová, R. & Matej, V. (2006). Zvykáme si jeden na druhého alebo nová náhradná rodina v procese adaptácie. Bratislava: Návrat, o. z.
Škoviera, A. (2007). Dilemata náhradní výchovy. Teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech. Praha: Portál.
Sobotková, I. (2003). Pěstounské rodiny, jejich fungování a odolnost. Praha: MPSV.

- Sobotková, I. (2007). Psychologie rodiny. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2004). Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2007). Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří. Praha: Karolinum.
- Vančura, J. (2007). Zkušenost rodičů dětí s mentálním postižením. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Prncipal.
- Wilson, K., Fyson, R., Newstone, S. (2007). Foster fathers: their expirience and contributions to fostering. Child and Family Social Work, 12, s. 22-31.

Podpis studenta:

Datum: 22.11.2013

Podpis vedoucího práce:

Datum: 22.11.2013

Příloha č. 2 – Informace pro účastníky výzkumu

Kvalitativní výzkum, na kterém jste se rozhodl/a spolupracovat, je realizován v rámci diplomové práce na téma „Pěstounská péče očima dlouhodobých pěstounů“. Autorem výzkumu a celé diplomové práce je Bc. Kateřina Indráková (adresa: Obora 299/21, 757 01 Valašské Meziříčí, tel.: 608 400 253, email: katerina.indrakovamail.cz), studentka psychologie na UP Olomouc, sama také pěstounka.

Cílem výzkumu je nahlédnout do prožívání zkušenosti náhradního rodičovství dlouhodobými pěstouny a zaměřit se při tom na jejich hodnocení této každodenní zkušenosti a jejího významu pro jejich život. Dále je cílem zjistit, co sami pěstouni považují pro výkon pěstounské péče za důležité.

Vaše spolupráce bude v případě Vašeho souhlasu spočívat v poskytnutí rozhovoru autorce výzkumu. Tento rozhovor bude, pouze z důvodu získání komplexního a autentického materiálu pro zpracování a analýzu, zaznamenán na diktafon. Se záznamem bude nakládáno způsobem, který zajistí, aby se nedostal do nepovolaných rukou. Po zpracování dat (nejpozději v březnu 2015) bude záznam smazán. Všechna data budou zpracována anonymně.

Kdykoli v průběhu trvání výzkumu (tedy i zpětně, v době zpracování dat) máte právo odmítnout svoji účast v něm. V takovém případě budete z účasti na výzkumu neprodleně vyřazen/a. Pokud nebudete o některých oblastech, kterých se rozhovor bude týkat, chtít hovořit, můžete odpovědět pouze na Vámi vybrané otázky. Zároveň máte právo na získání jakýchkoli informací, týkajících se výzkumu. V případě, že Vám cokoli není jasné, máte právo se dotazovat.

Výsledky výzkumu budou využity v diplomové práci, díky níž mohou být užitečné pro žadatele o náhradní rodinnou péči, sociální pracovníky a ostatní odborníky v oblasti náhradní rodinné péče a v neposlední řadě i pro samotné pěstouny. Za účast ve výzkumu Vám velice děkuji.

Příloha č. 3 – Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu

Souhlasím se svou účastí na výzkumu na téma „Pěstounská péče očima dlouhodobých pěstounů“. Byl/a jsem informován/a o účelu výzkumu, formě spolupráce, způsobu záznamu dat a nakládání s nimi, možnosti odmítnout odpověď na některé otázky, možnosti odstoupit z výzkumu, možnosti získat jakékoli informace ohledně výzkumu a možnostech využití výsledků výzkumu.

.....
Datum

.....
Podpis

Příloha č. 4 – Grafická vizualizace vytvořených dat

Graf 1 – Motivace k přijetí dítěte I: Obecné pojetí motivace k přijetí dítěte či dětí

Graf 2 – Motivace k přijetí dítěte II: Vlastní motivace k přijetí dítěte či dětí

Graf 3 – Ideální velikost pěstounské rodiny

Graf 4 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického I: Hodnocení zkušenosti pěstounského rodičovství a)

Graf 5 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického I: Hodnocení zkušenosti pěstounského rodičovství b)

Graf 6 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického I: Hodnocení zkušenosti pěstounského rodičovství c)

Graf 7 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického II: Čekací doba

Graf 8 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického III: Pozitivní vnímání období příprav a příchodu dítěte a)

Graf 9 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického III: Pozitivní vnímání období příprav a příchodu dítěte b)

Graf 10 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického IV: Neutrální vnímání období příprav a příchodu dítěte a)

Graf 11 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického IV: Neutrální vnímání období příprav a příchodu dítěte b)

Graf 12 Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického V: Negativní vnímání období příprav a příchodu dítěte a)

Graf 13 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického V: Negativní vnímání období příprav a příchodu dítěte b)

Graf 14 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického VI: Další spontánně uvedené faktory, ovlivňující období příprav a příchodu dítěte

Graf 15 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického VII: Vývoj vztahu k dítěti či dětem

Graf 16 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického VIII: Ovlivnění osobnosti pěstouna pěstounstvím

Graf 17 – Odlišnost pěstounské rodiny od rodiny „normální“ I: Potřeba podpory

Graf 18 – Odlišnost pěstounské rodiny od rodiny „normální“ II: Fungování pěstounské rodiny

Graf 19 – Odlišnost pěstounské rodiny od rodiny „normální“ III: Ovlivnění biologických dětí pěstounů

Graf 20 – Odlišnost pěstounské rodiny od rodiny „normální“ IV: Vnímání pěstounské rodiny okolím

Graf 21 – Ovlivnění vztahu uvnitř rodiny pěstounstvím I: Ovlivnění manželského nebo partnerského svazku

Graf 22 – Ovlivnění vztahu uvnitř rodiny pěstounstvím II: Ovlivnění vztahu k biologickým dětem

Graf 23 – Rizikové a protektivní faktory I: Faktory pro výkon pěstounské péče rizikové

Graf 24 – Rizikové a protektivní faktory II: Faktory pro výkon pěstounské péče protektivní

Graf 25 – Reflexe probíhajících změn v oblasti náhradní rodinné péče I: Reflexe změn

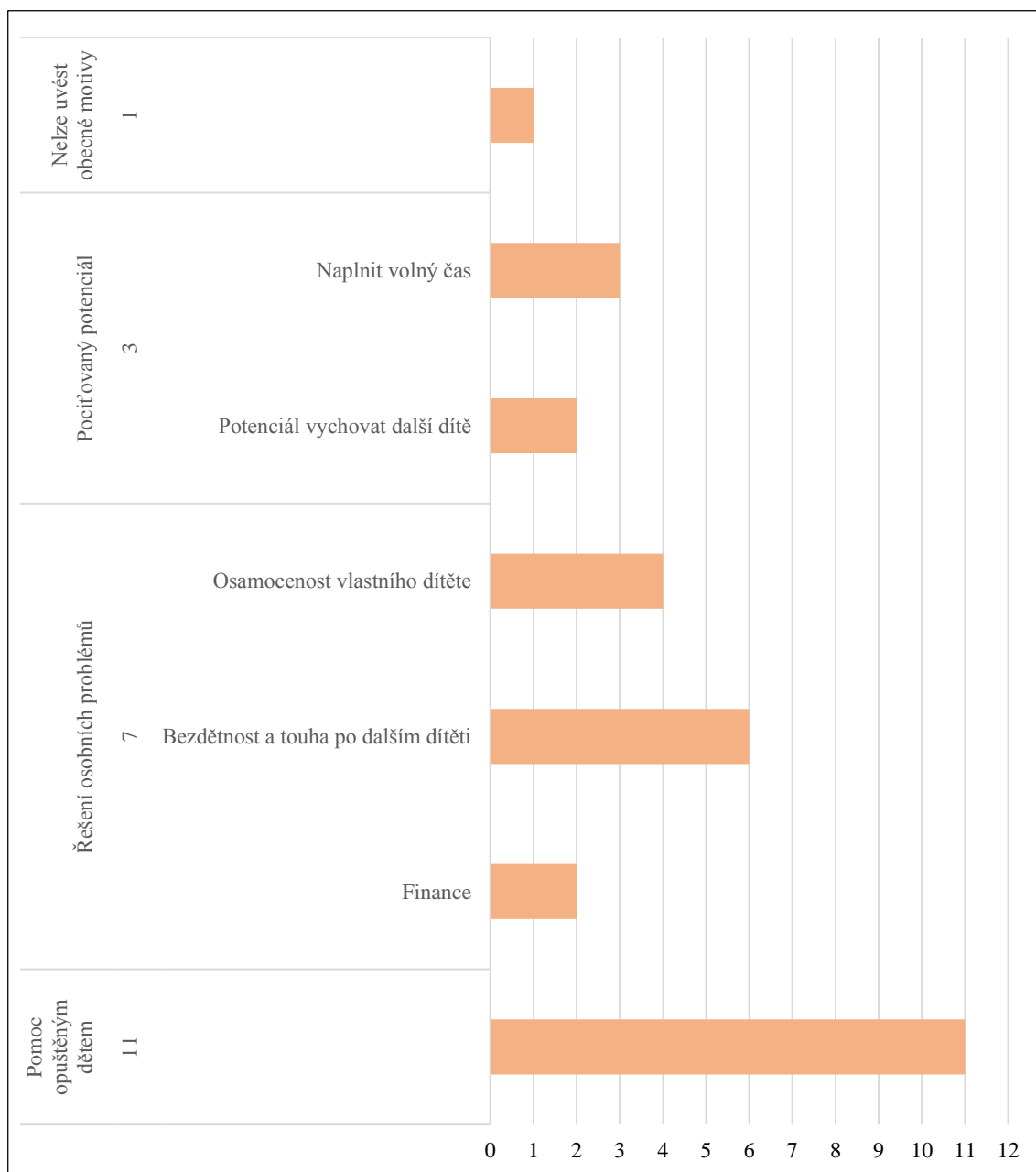
Graf 26 – Reflexe probíhajících změn v oblasti náhradní rodinné péče II: Hodnocení změn
a)

Graf 27 – Reflexe probíhajících změn v oblasti náhradní rodinné péče II: Hodnocení změn
b)

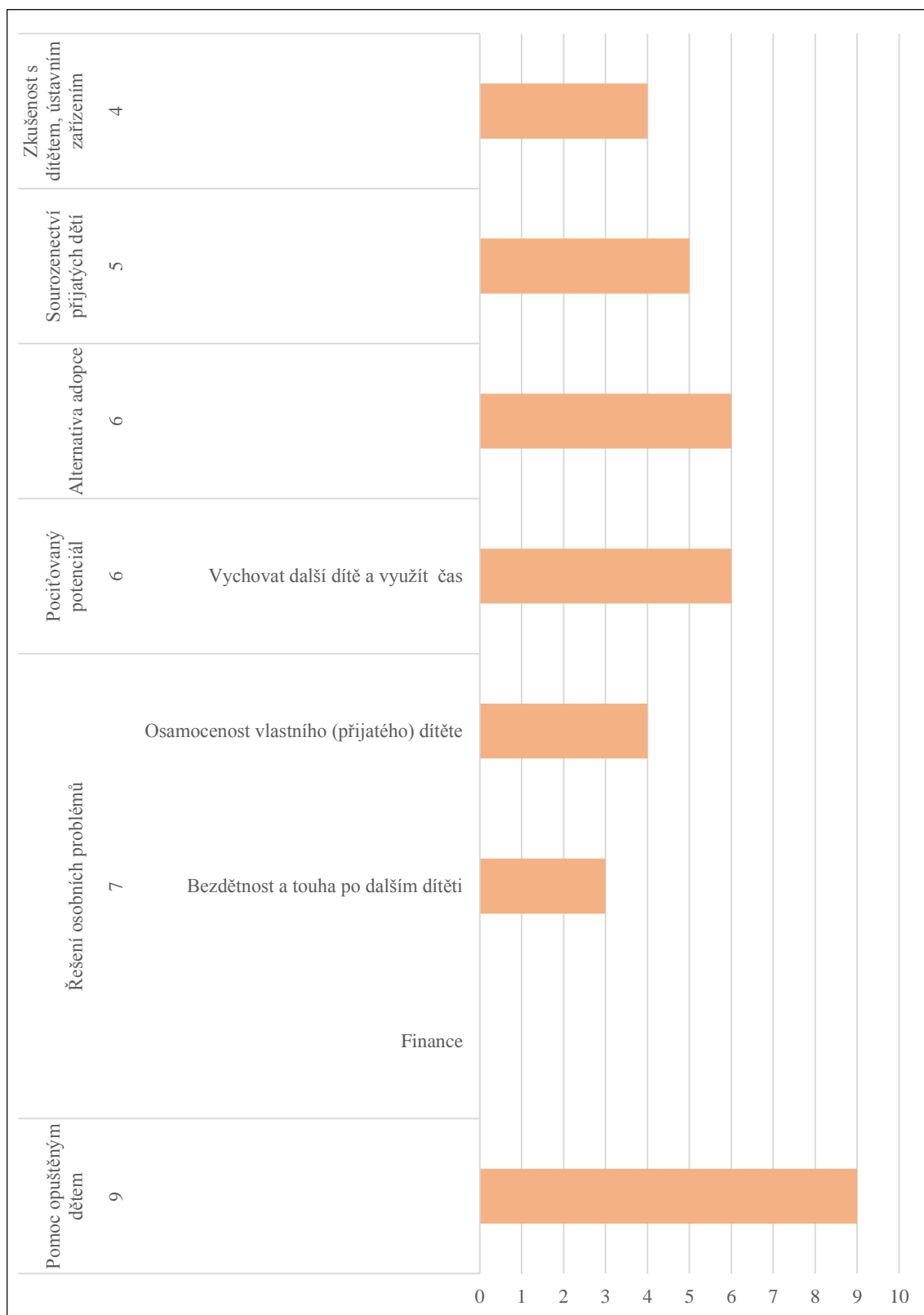
Graf 28 – Reflexe probíhajících změn v oblasti náhradní rodinné péče III: Důsledky změn pro pěstounské rodiny

Graf 29 – Zpětné zhodnocení vlastního rozhodnutí k výkonu pěstounské péče

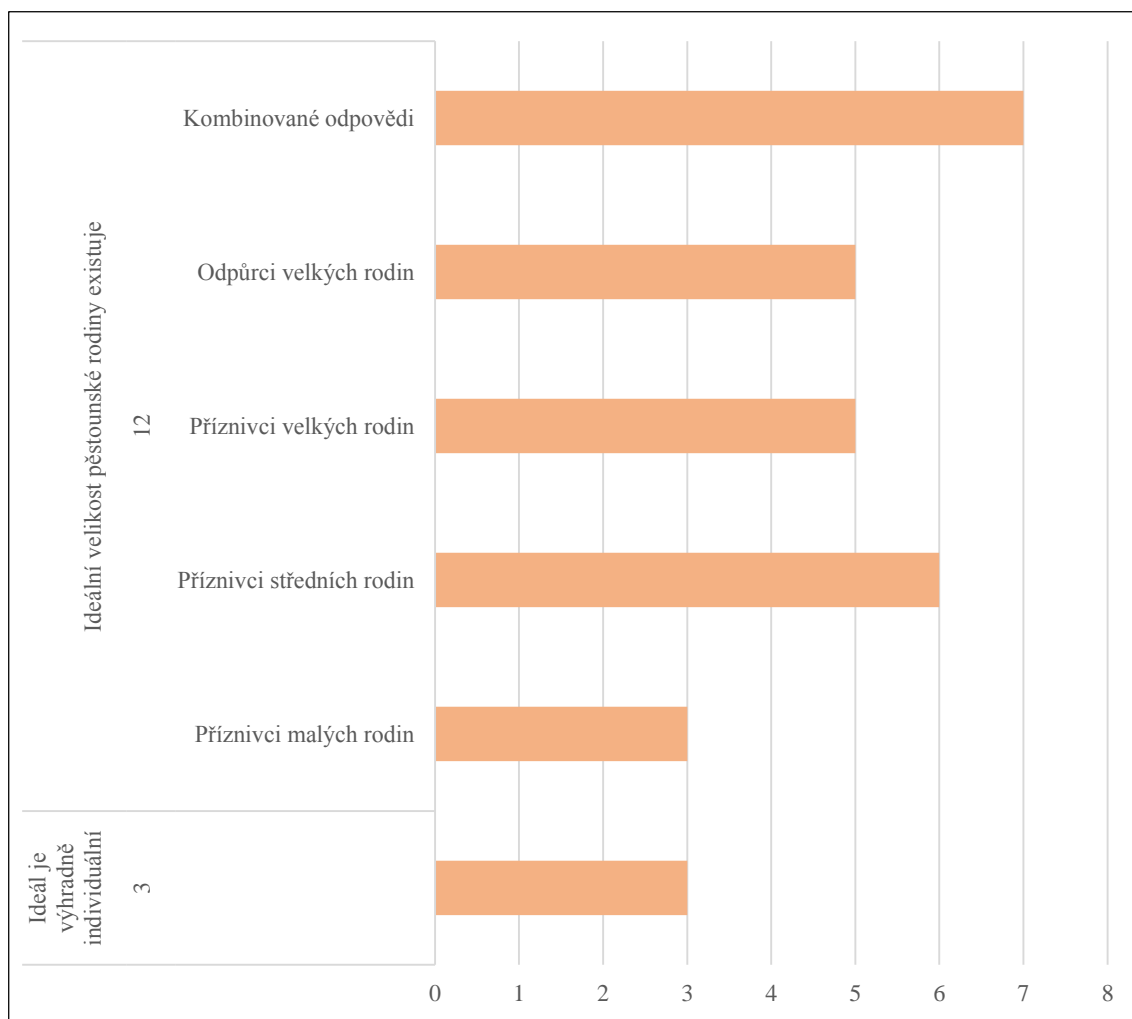
Graf 1 – Motivace k přijetí dítěte I: Obecné pojetí motivace k přijetí dítěte či dětí

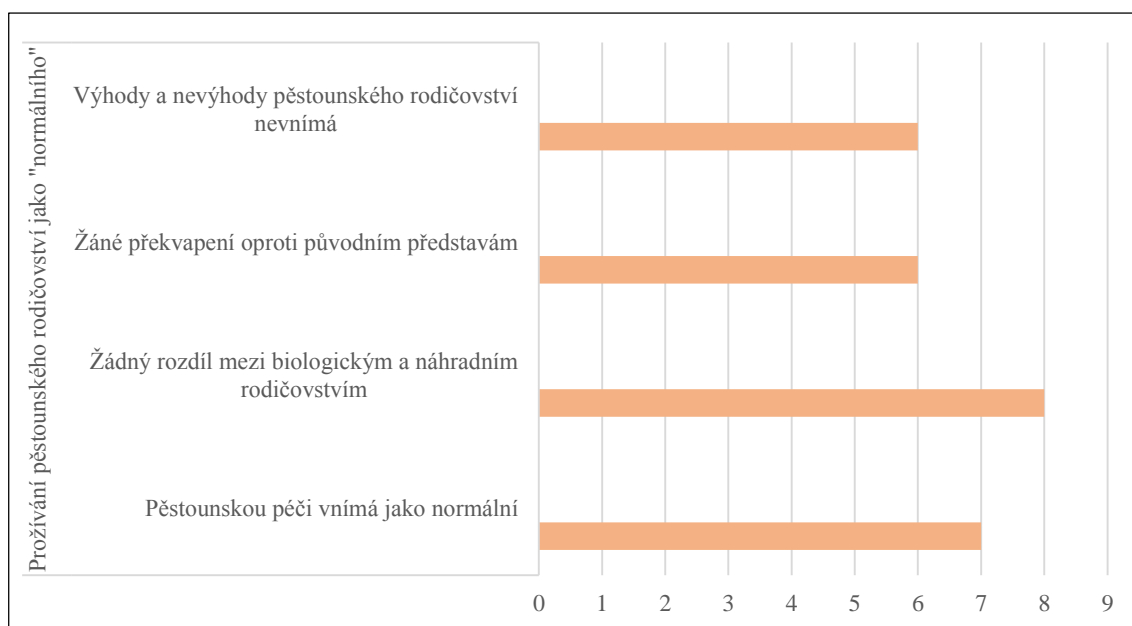
Graf 2 – Motivace k přijetí dítěte II: Vlastní motivace k přijetí dítěte či dětí

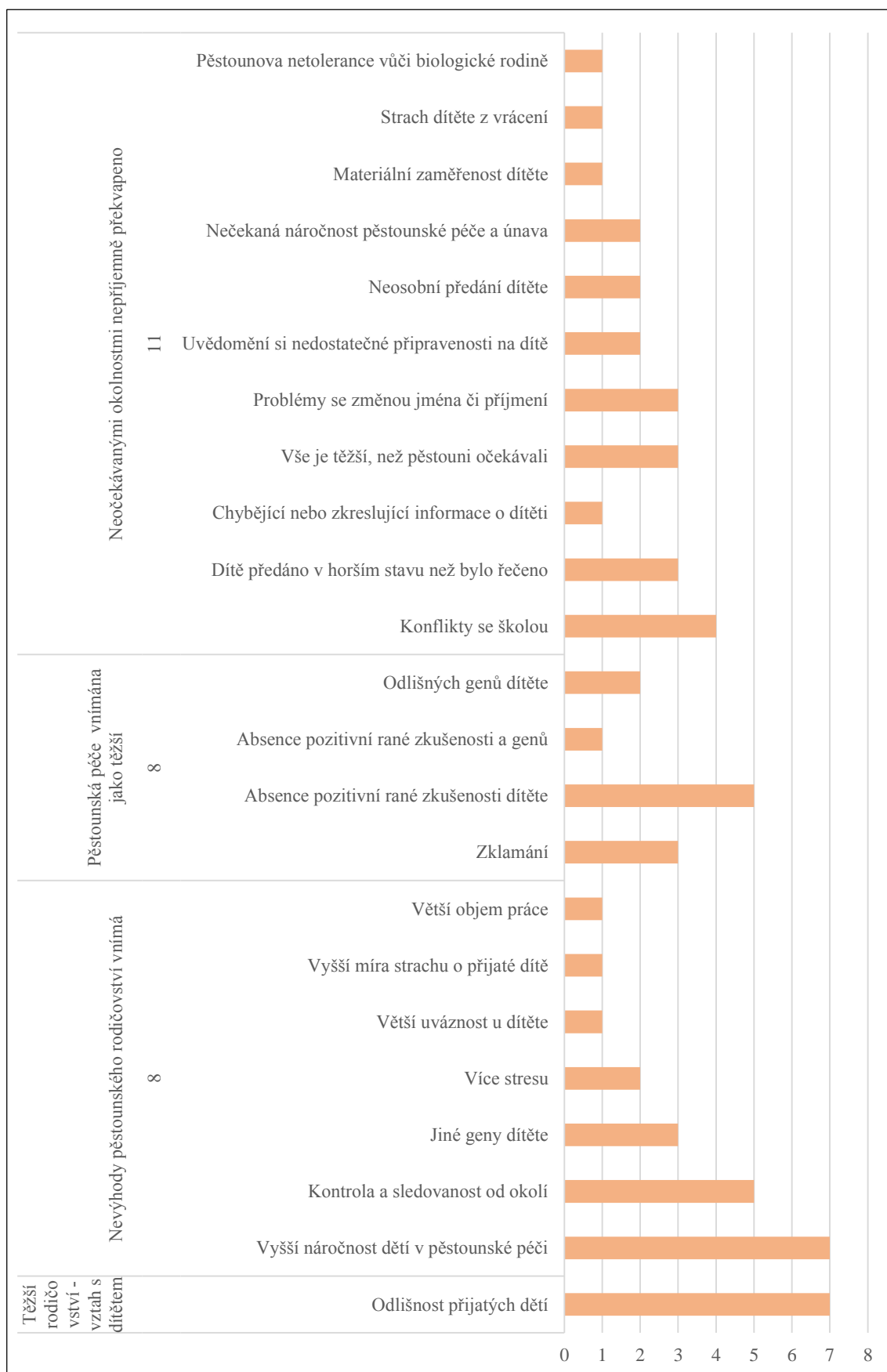
Graf 3 – Ideální velikost pěstounské rodiny

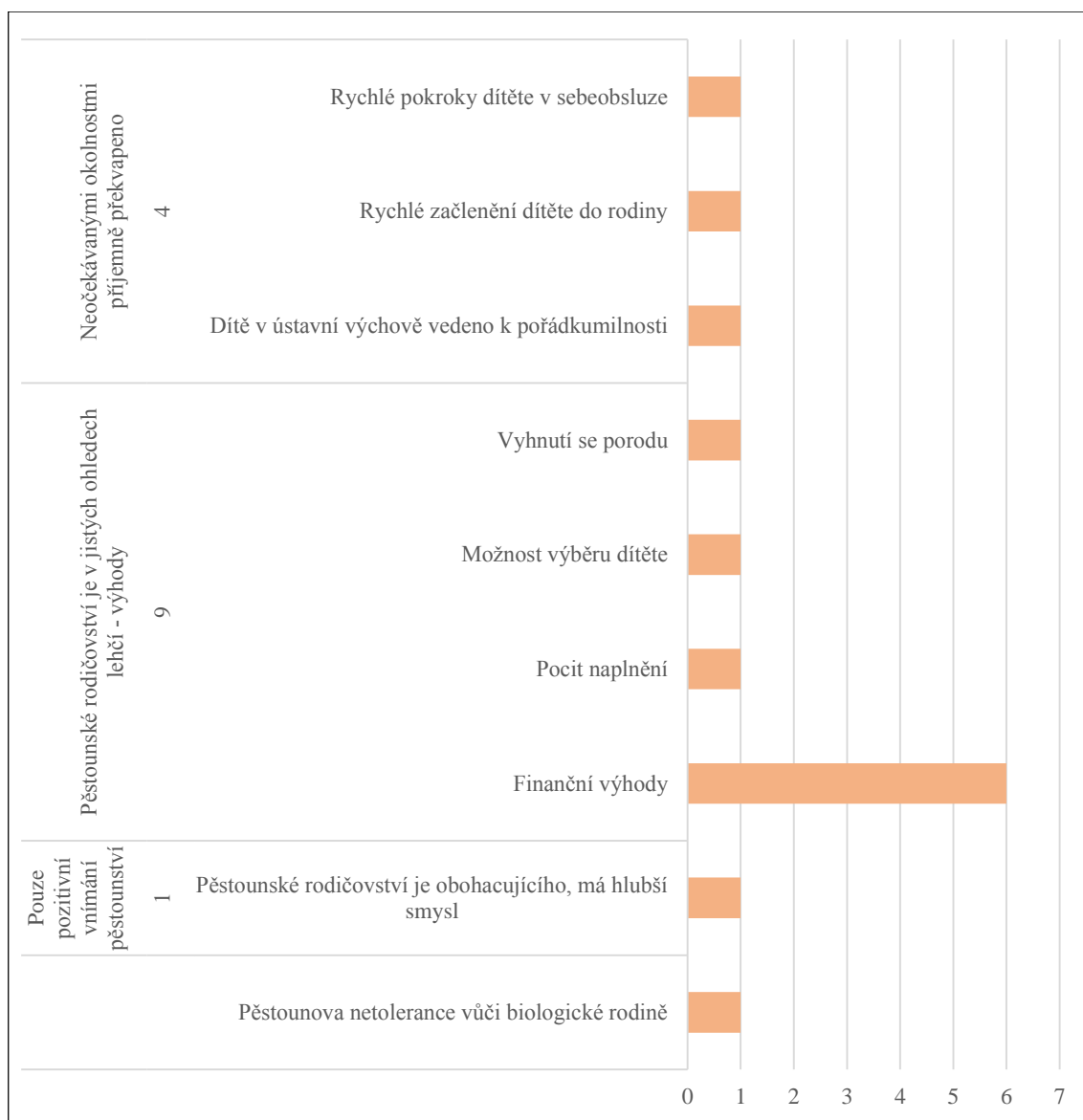
Graf 4 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického I: Hodnocení zkušenosti pěstounského rodičovství a)

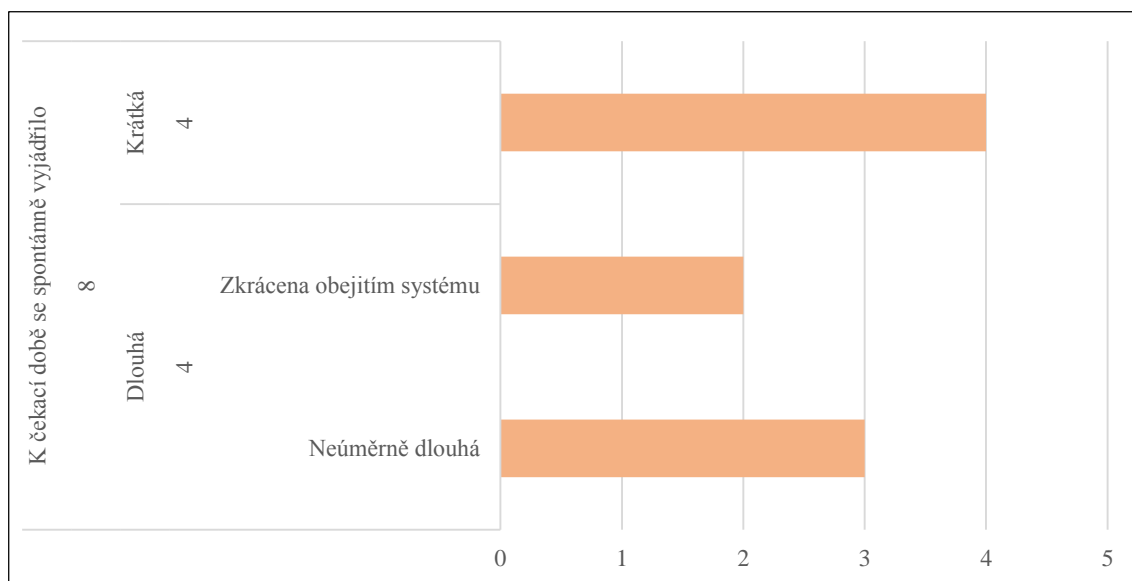
Graf 5 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického I: Hodnocení zkušenosti pěstounského rodičovství b)

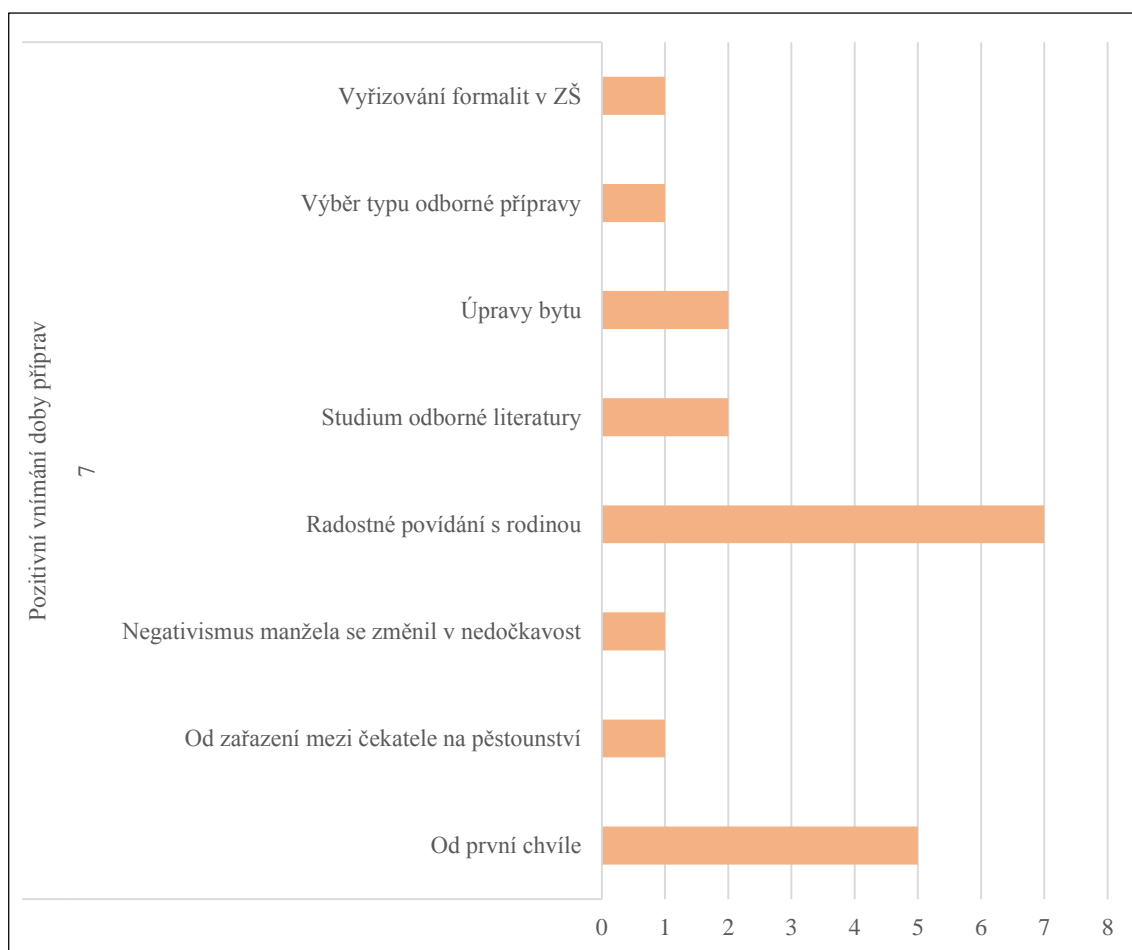
Graf 6 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického I: Hodnocení zkušenosti pěstounského rodičovství c)

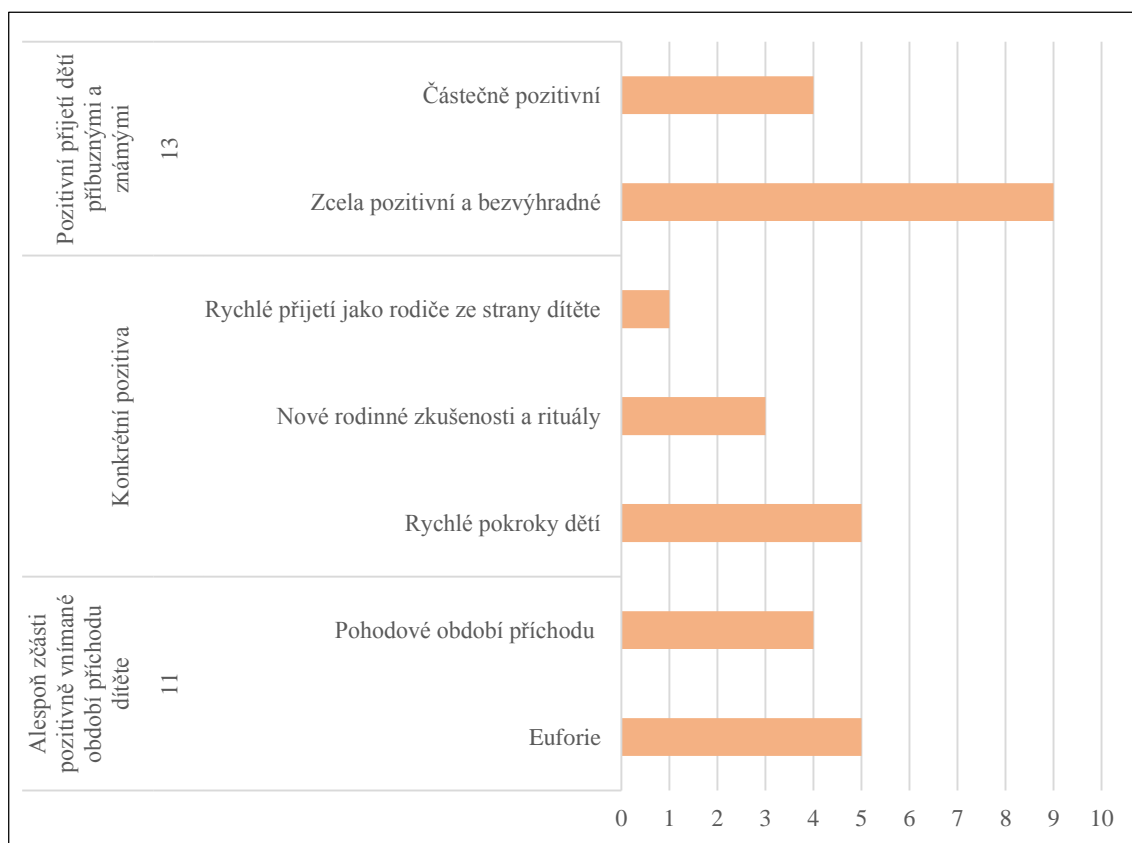
Graf 7 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického II: Čekací doba

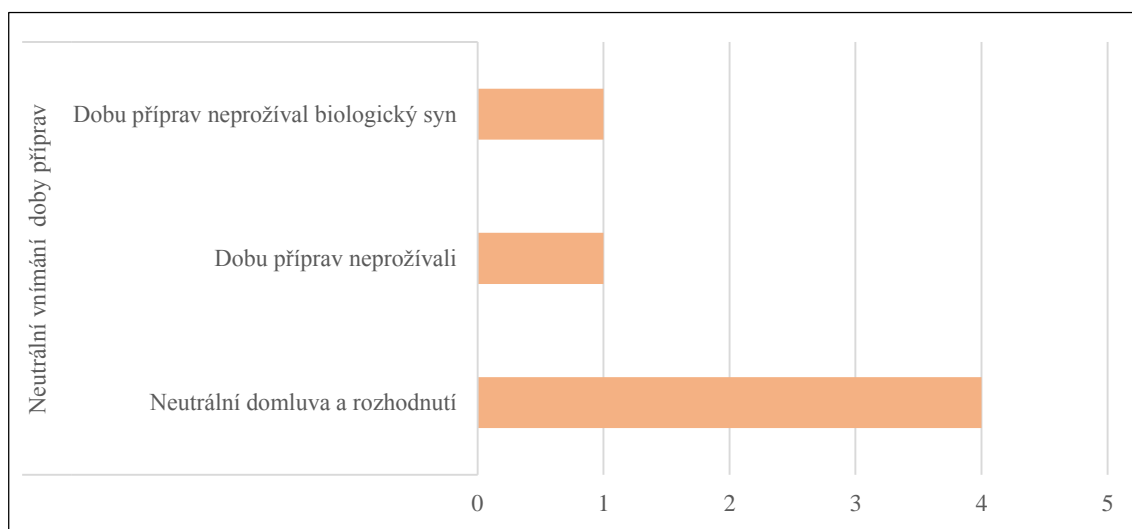
Graf 8 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického III: Pozitivní vnímání období příprav a příchodu dítěte a)

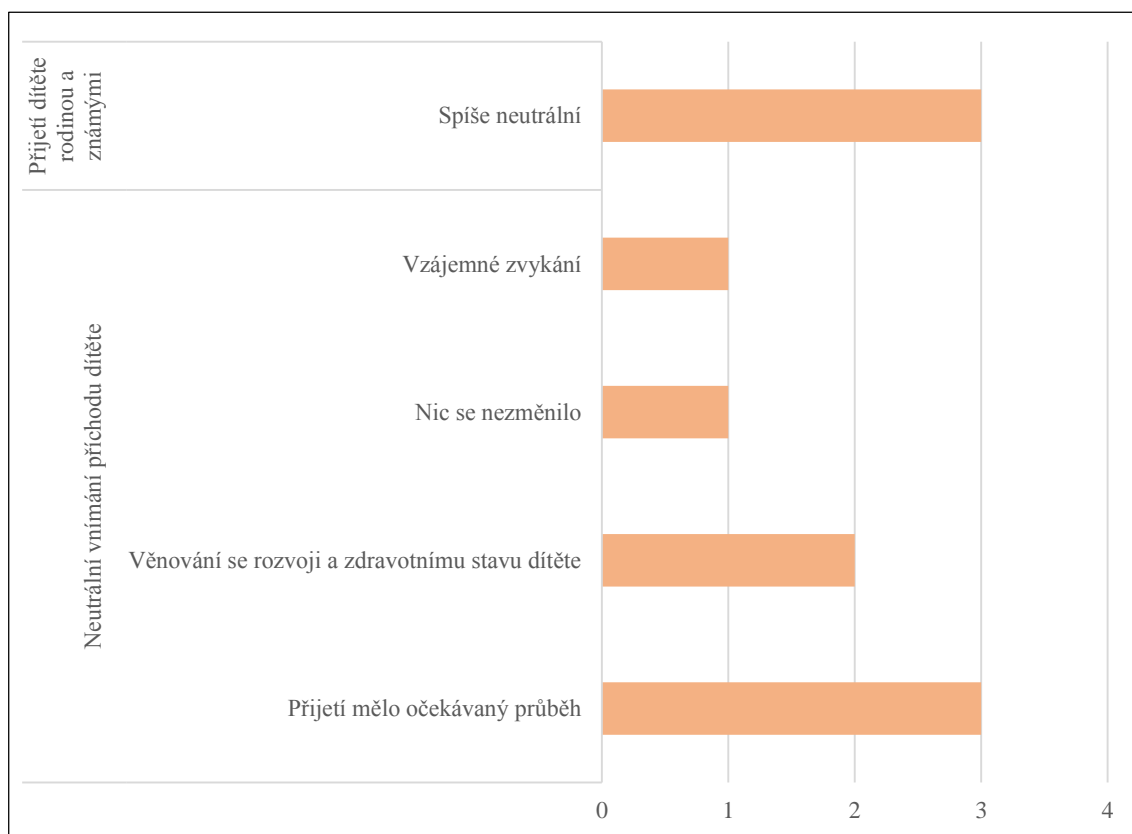
Graf 9 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického III: Pozitivní vnímání období příprav a příchodu dítěte b)

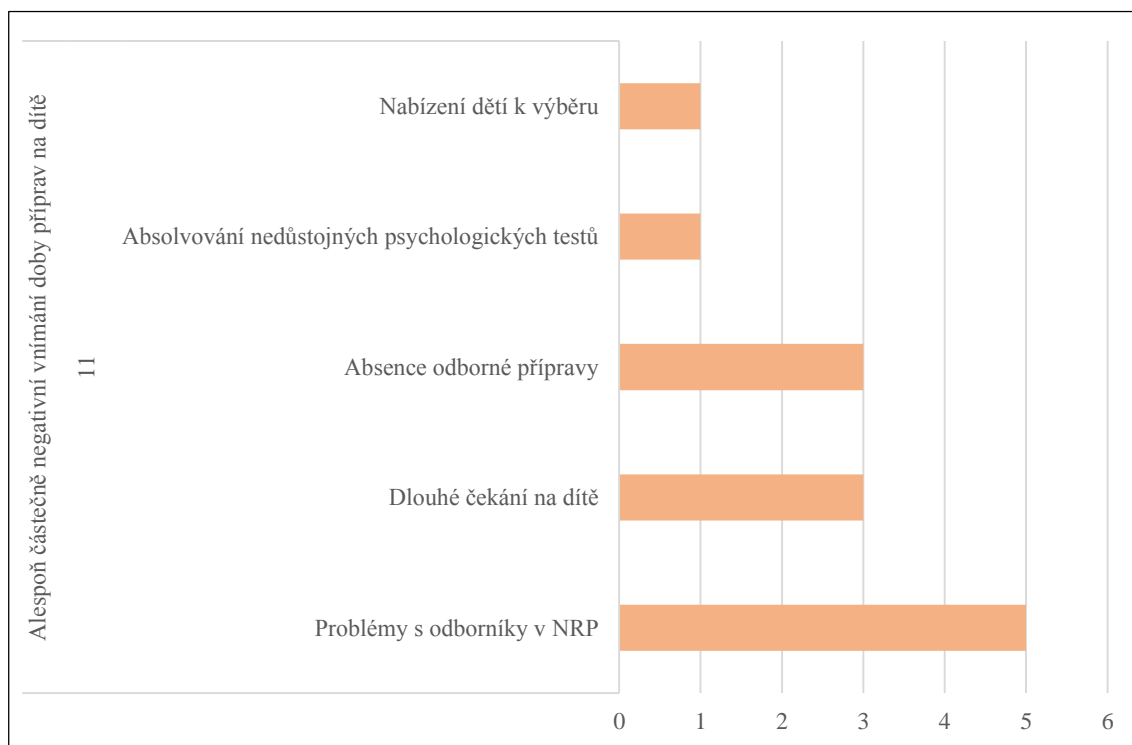
Graf 10 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického IV: Neutrální vnímání období příprav a příchodu dítěte a)

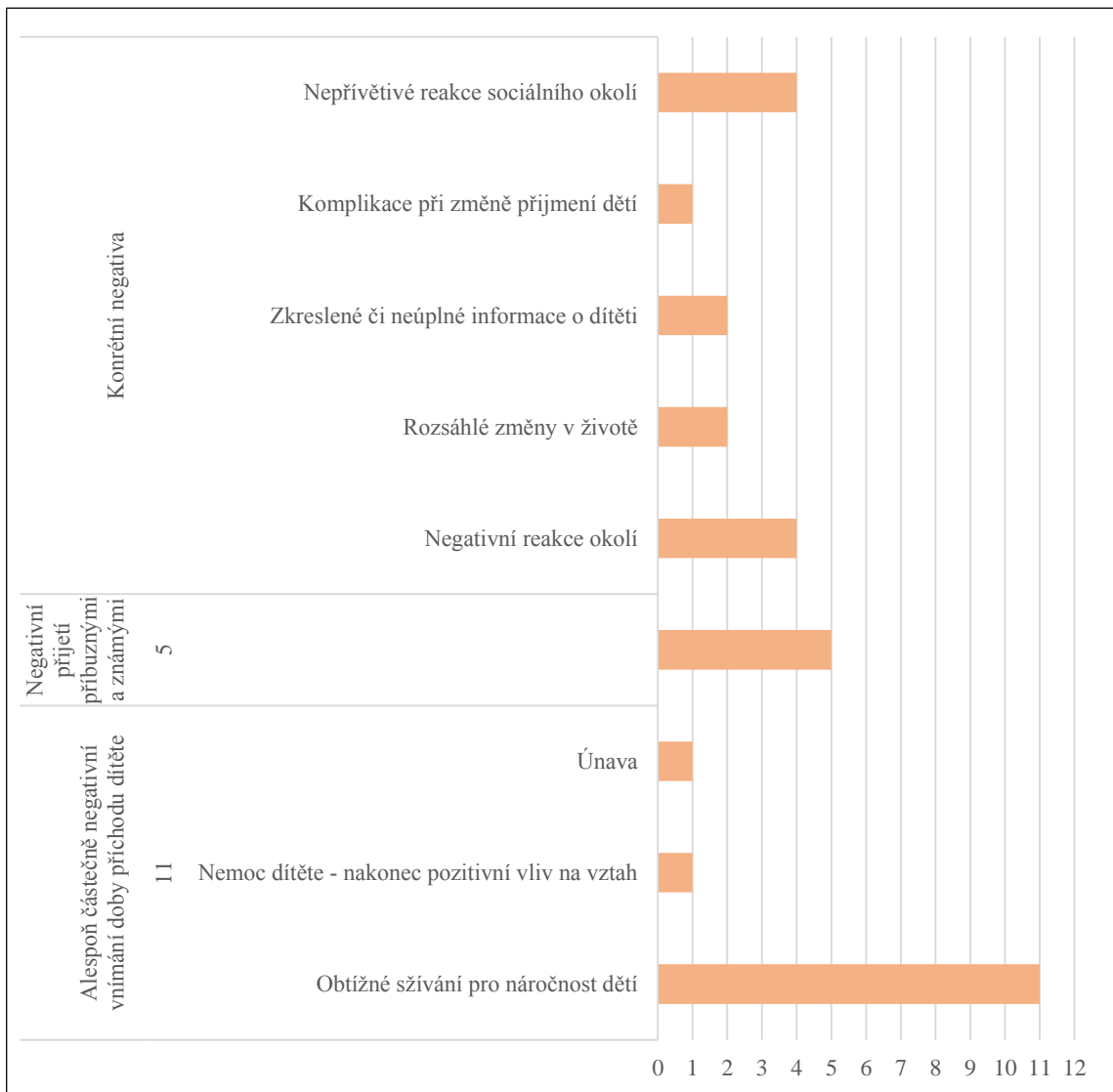
Graf 11 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického IV: Neutrální vnímání období příprav a příchodu dítěte b)

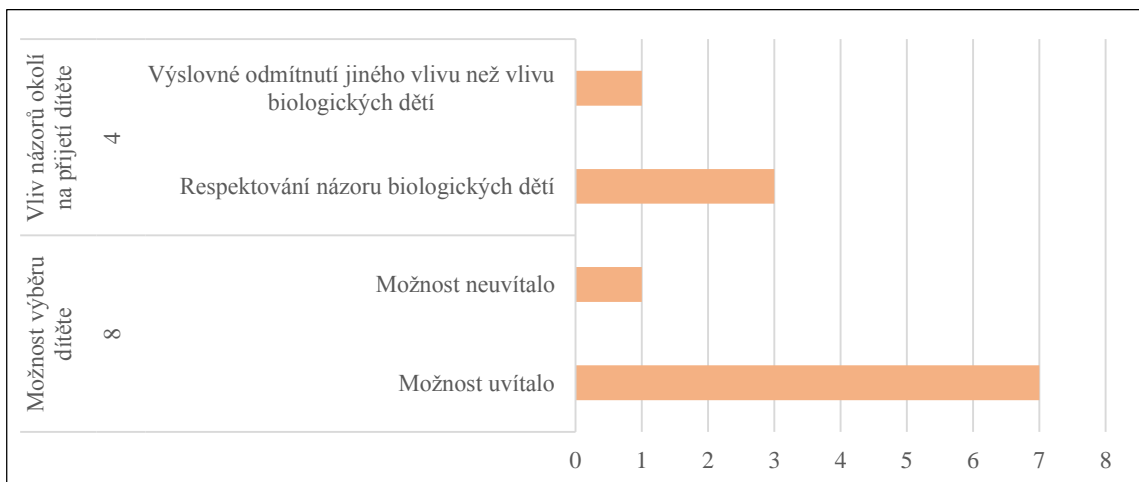
Graf 12 Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického V: Negativní vnímání období příprav a příchodu dítěte a)

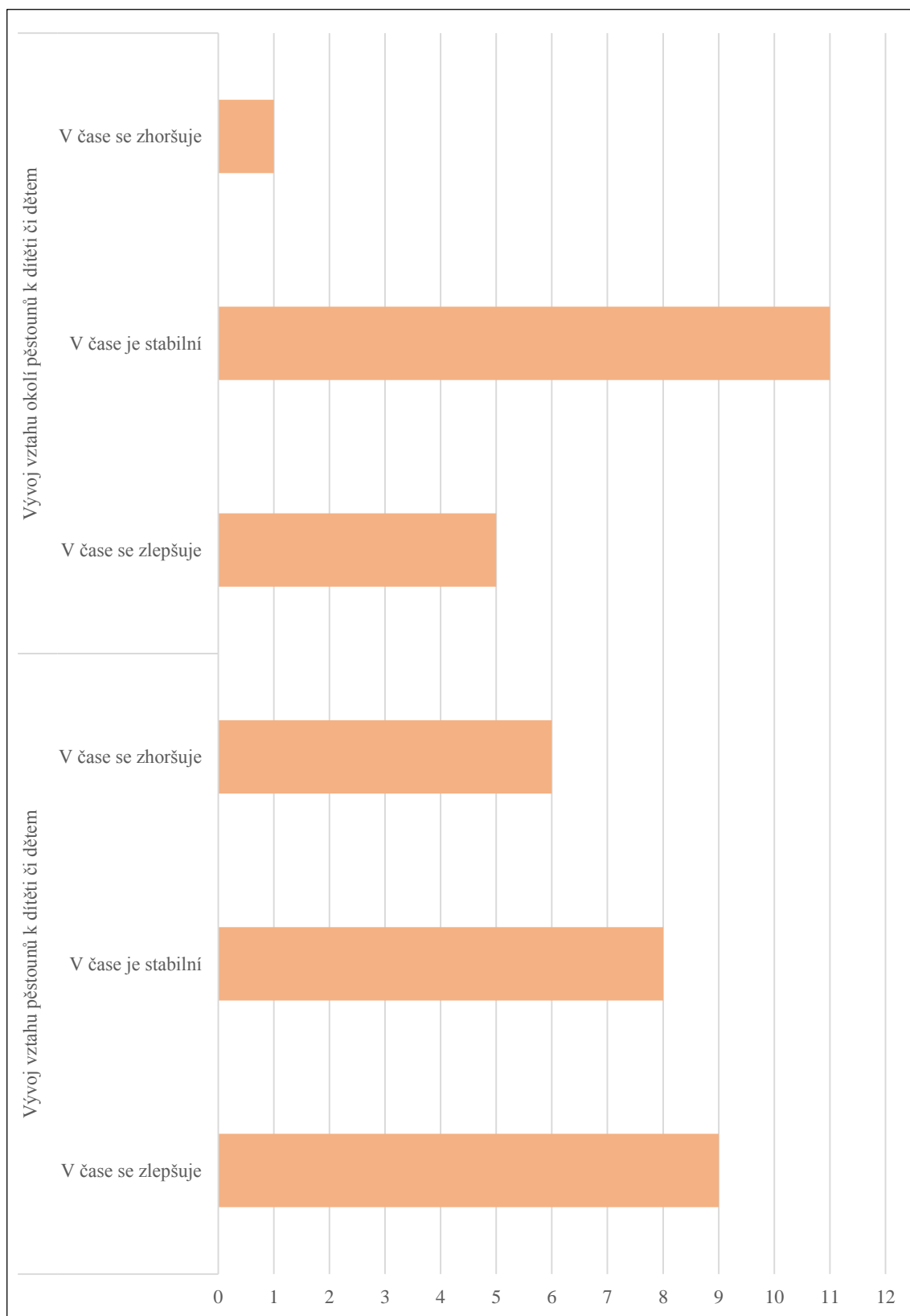
Graf 13 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického V: Negativní vnímání období příprav a příchodu dítěte b)

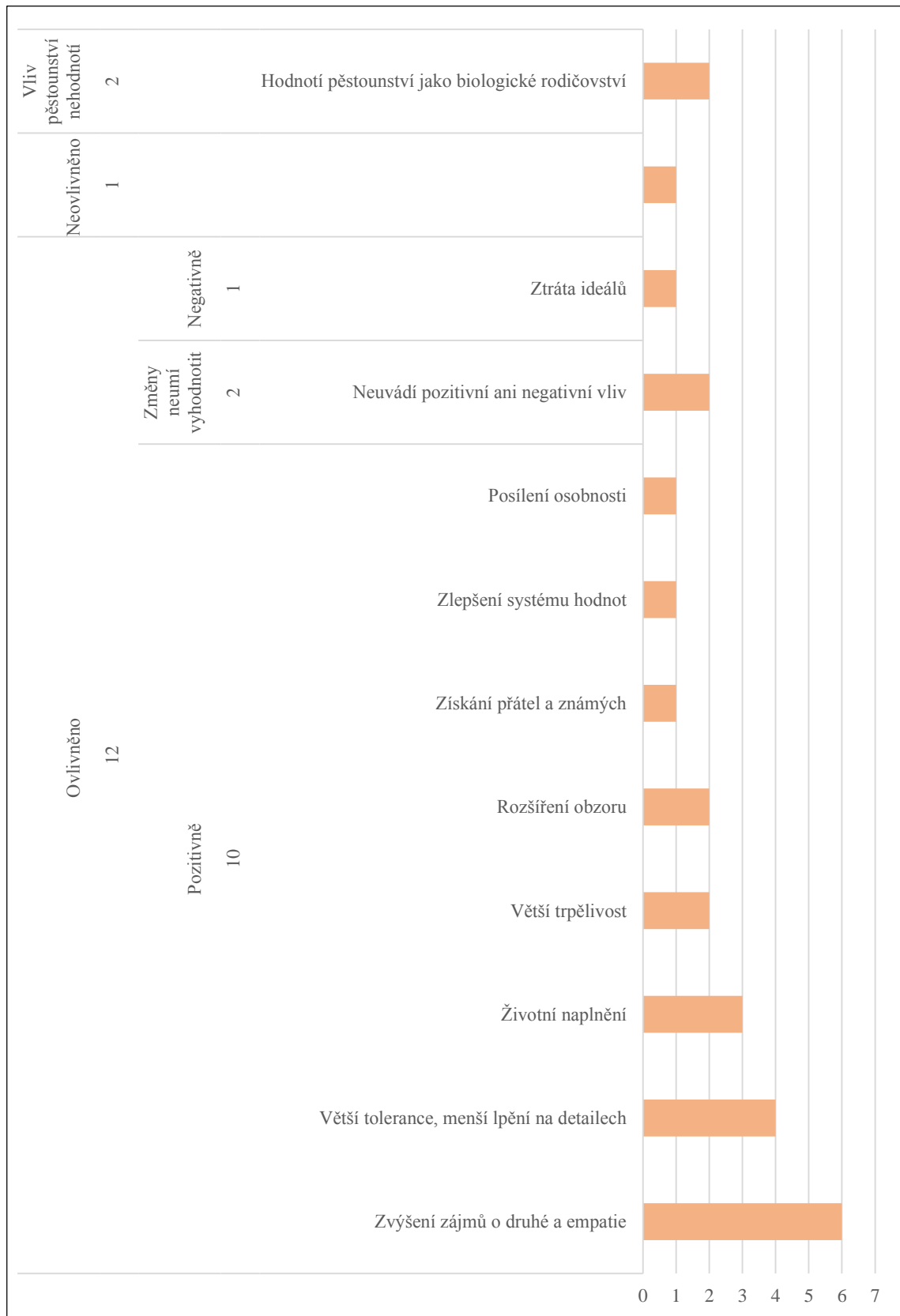
Graf 14 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického VI: Další spontánně uvedené faktory, ovlivňující období příprav a příchodu dítěte

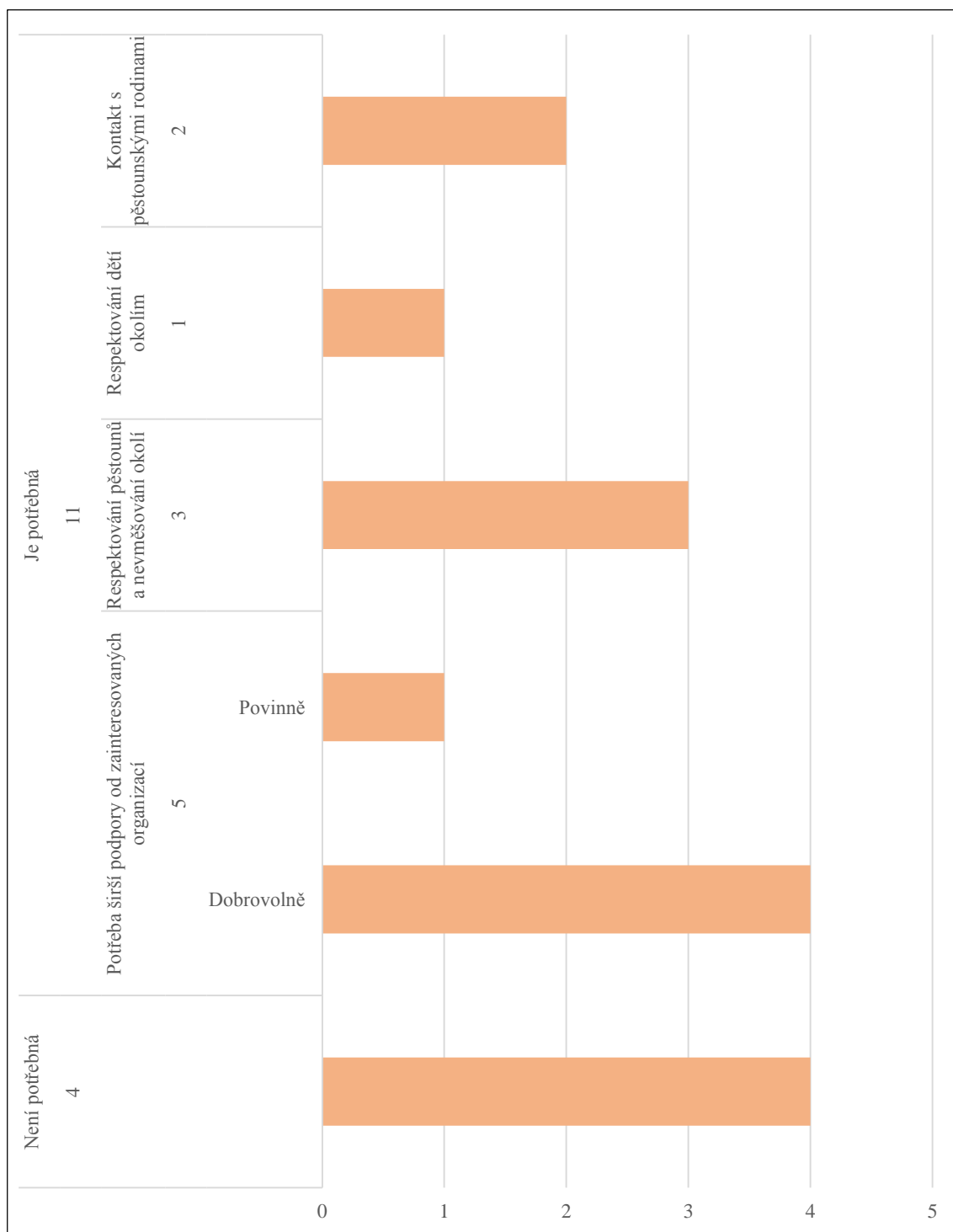
Graf 15 – Odlišnosť náhradného rodičovství od rodičovství biologického VII: Vývoj vzťahu k dieťu či deťom

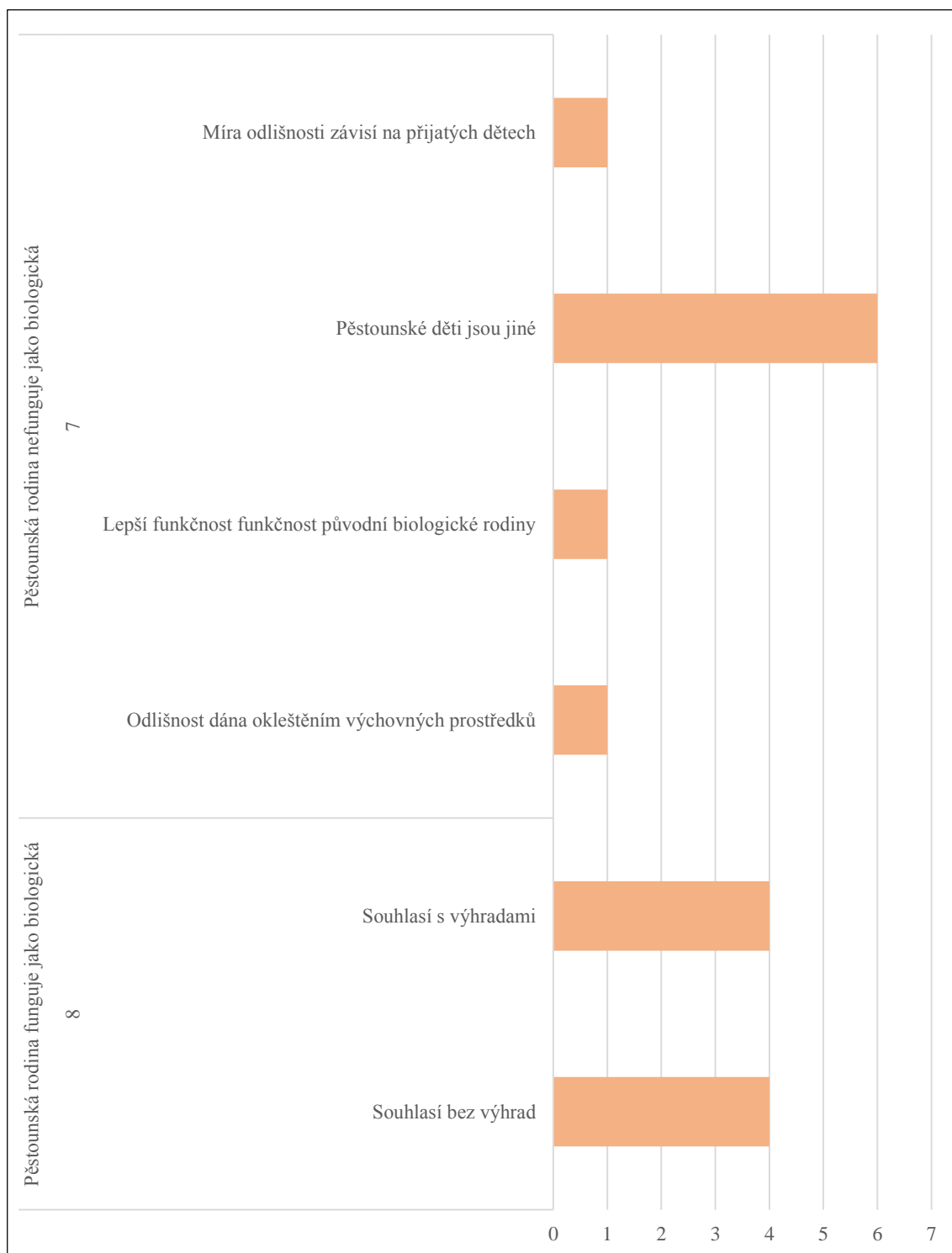
Graf 16 – Odlišnost náhradního rodičovství od rodičovství biologického VIII: Ovlivnění osobnosti pěstouna pěstounstvím

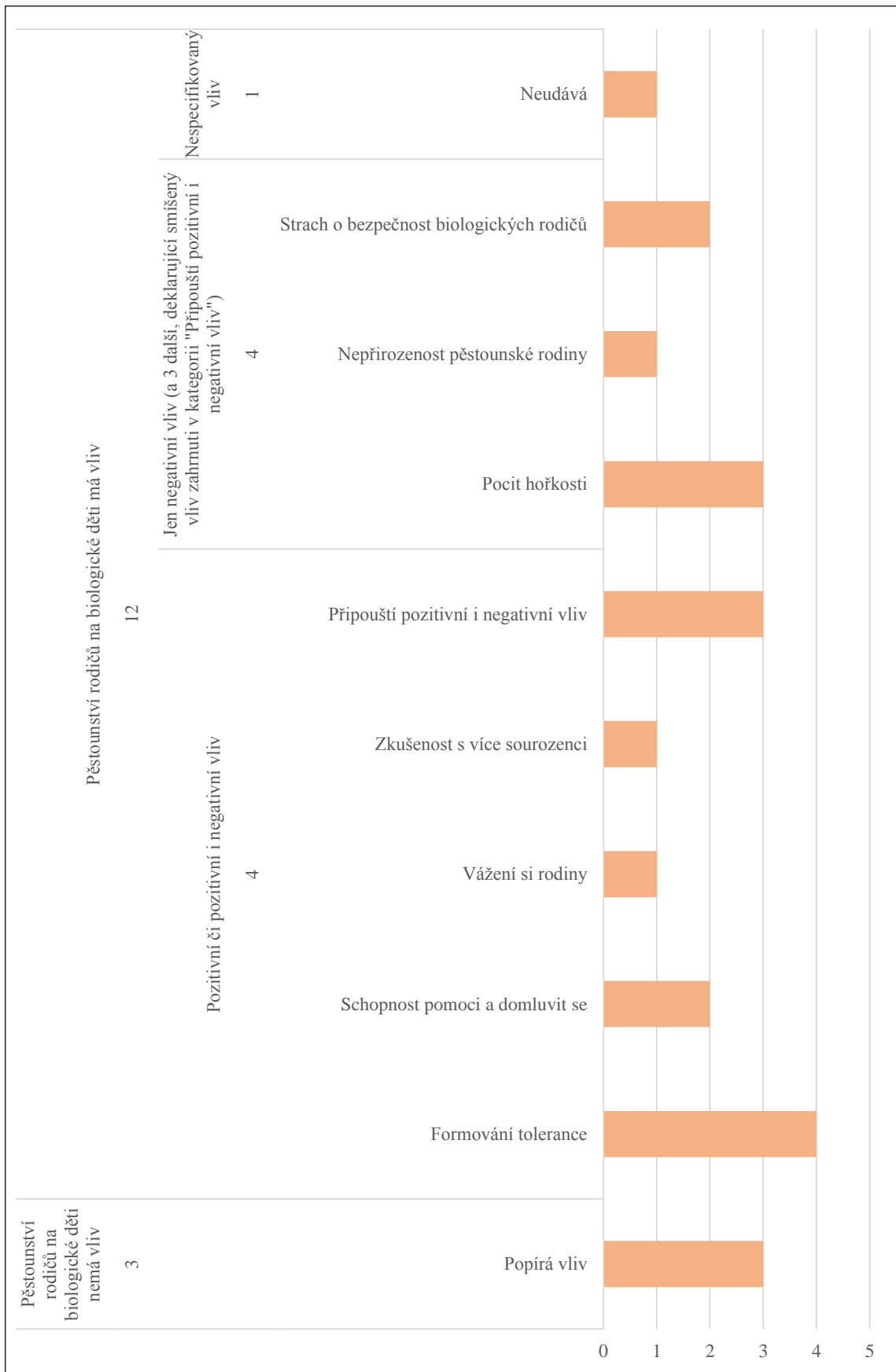
Graf 17 – Odlišnost pěstounské rodiny od rodiny „normální“ I: Potřeba podpory

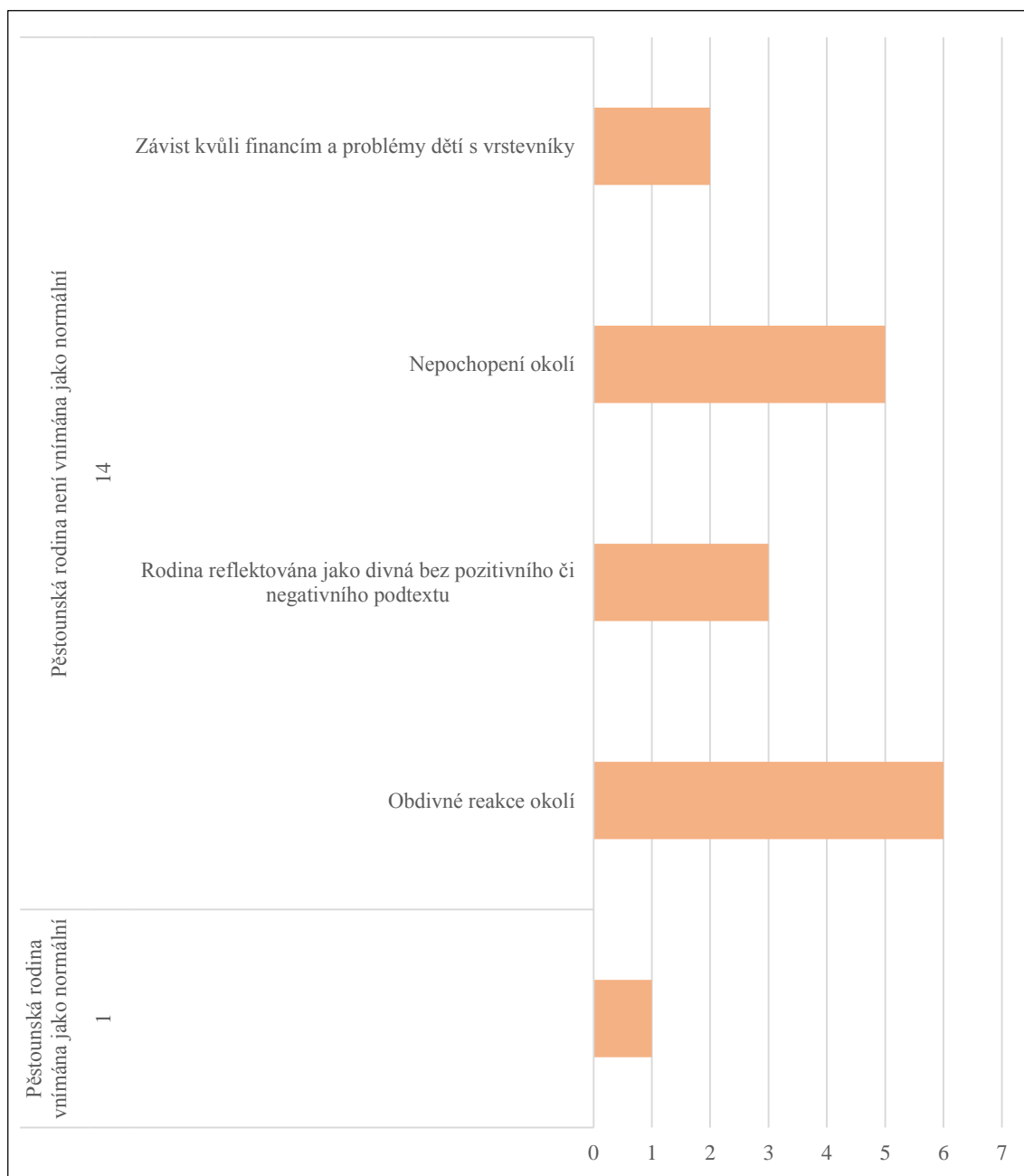
Graf 18 – Odlišnost pěstounské rodiny od rodiny „normální“ II: Fungování pěstounské rodiny

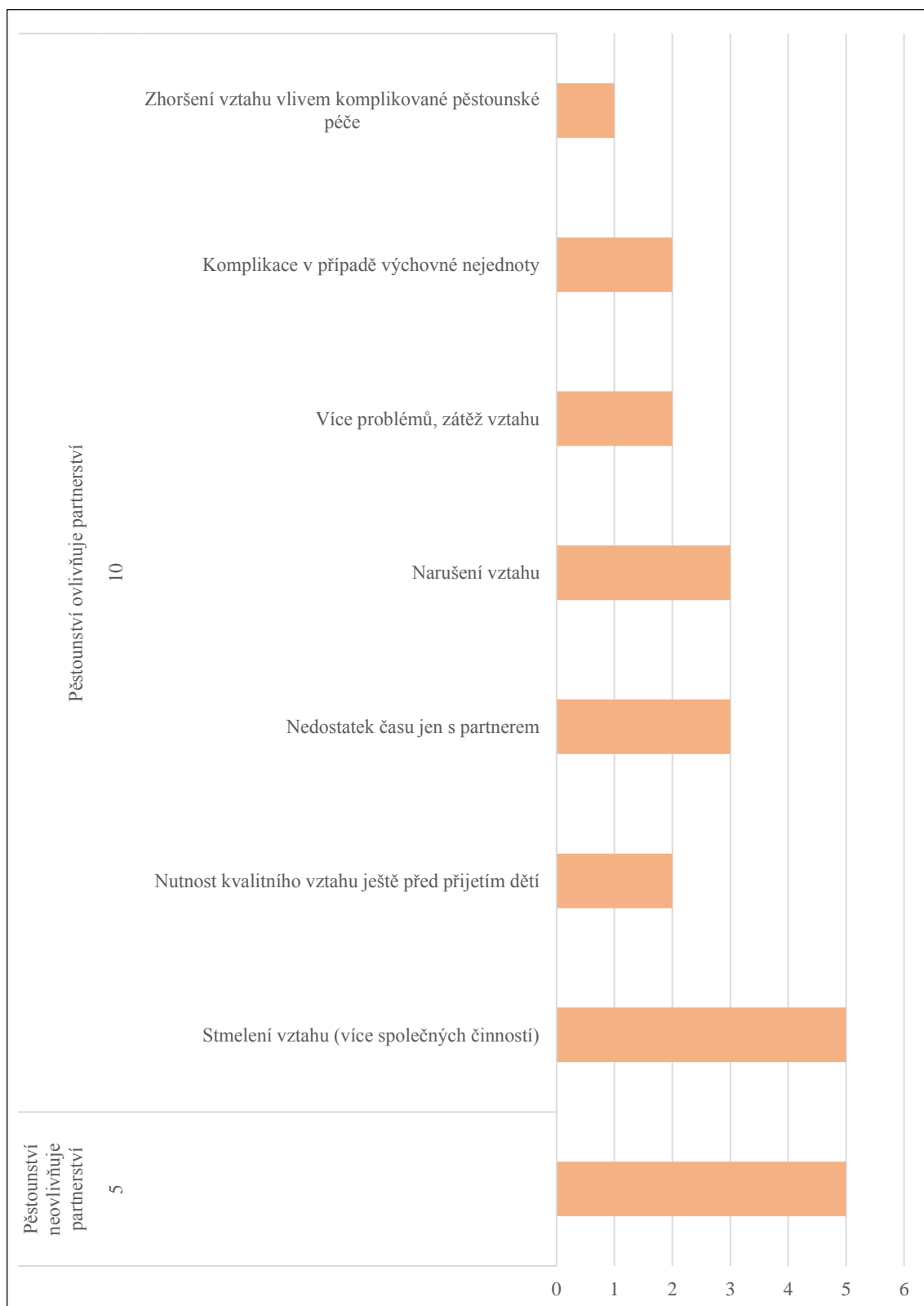
Graf 19 – Odlišnost pěstounské rodiny od rodiny „normální“ III: Ovlivnění biologických dětí pěstounů

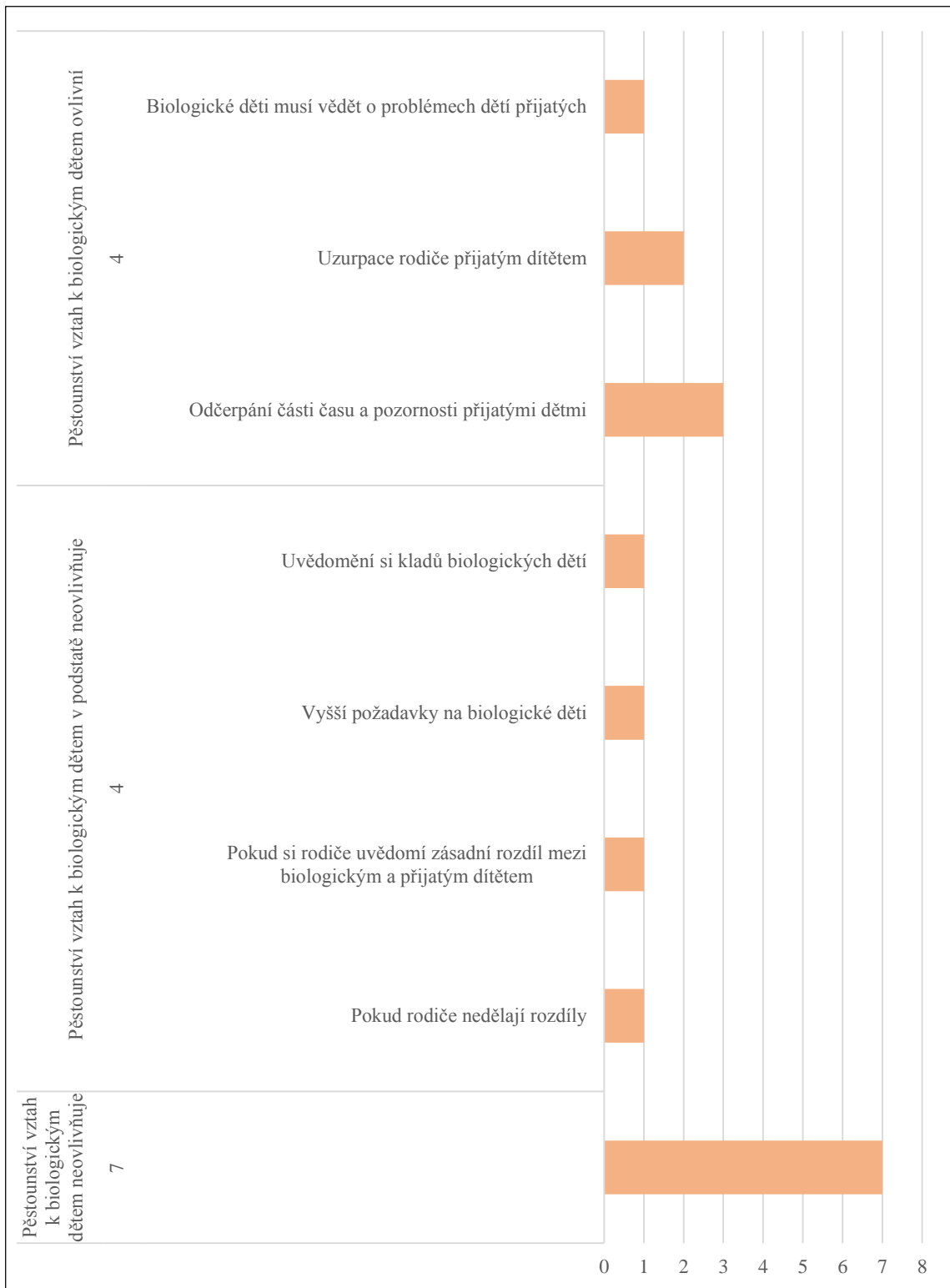
Graf 20 – Odlišnost pěstounské rodiny od rodiny „normální“ IV: Vnímání pěstounské rodiny okolím

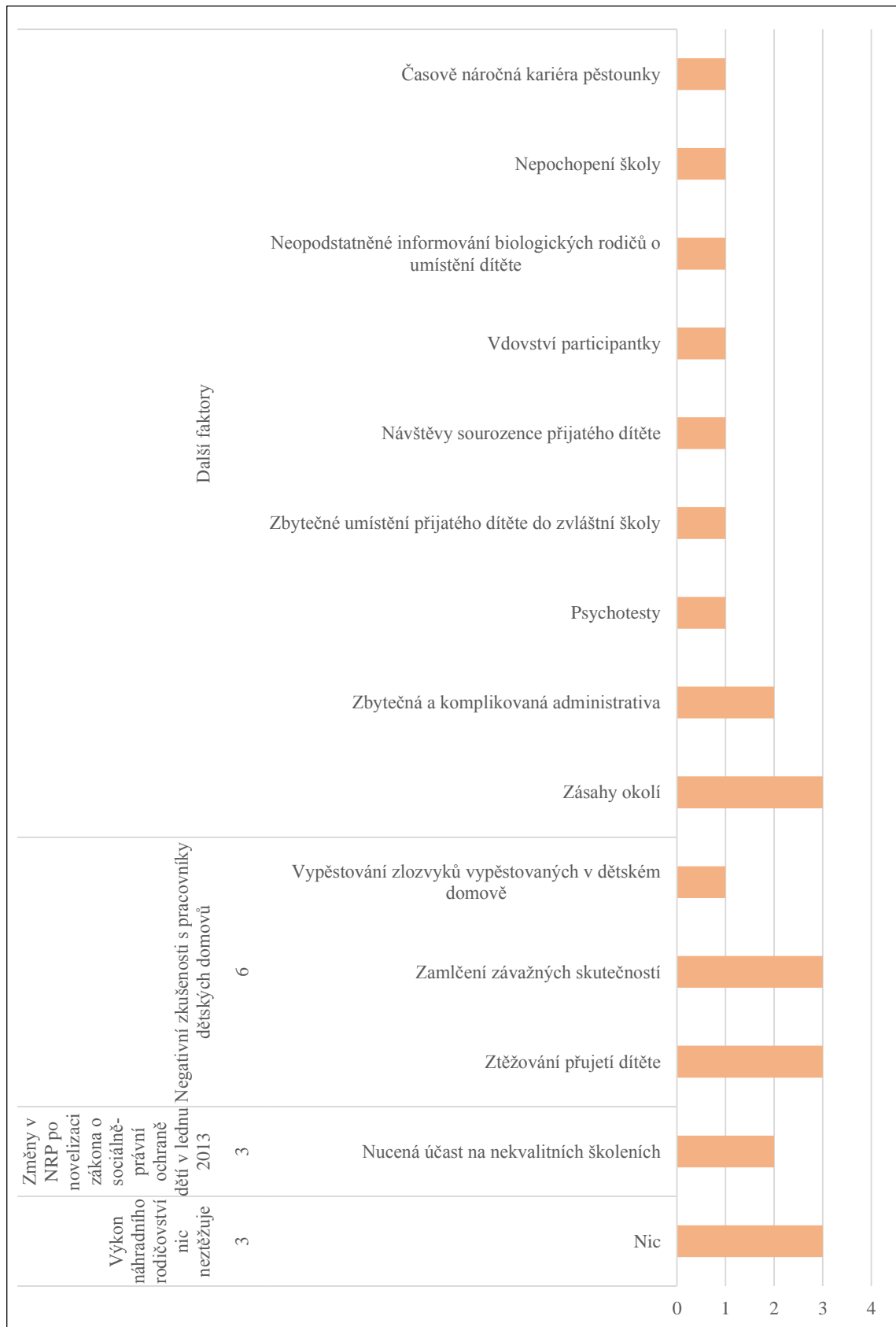
Graf 21 – Ovlivnění vztahu uvnitř rodiny pěstounstvím I: Ovlivnění manželského nebo partnerského svazku

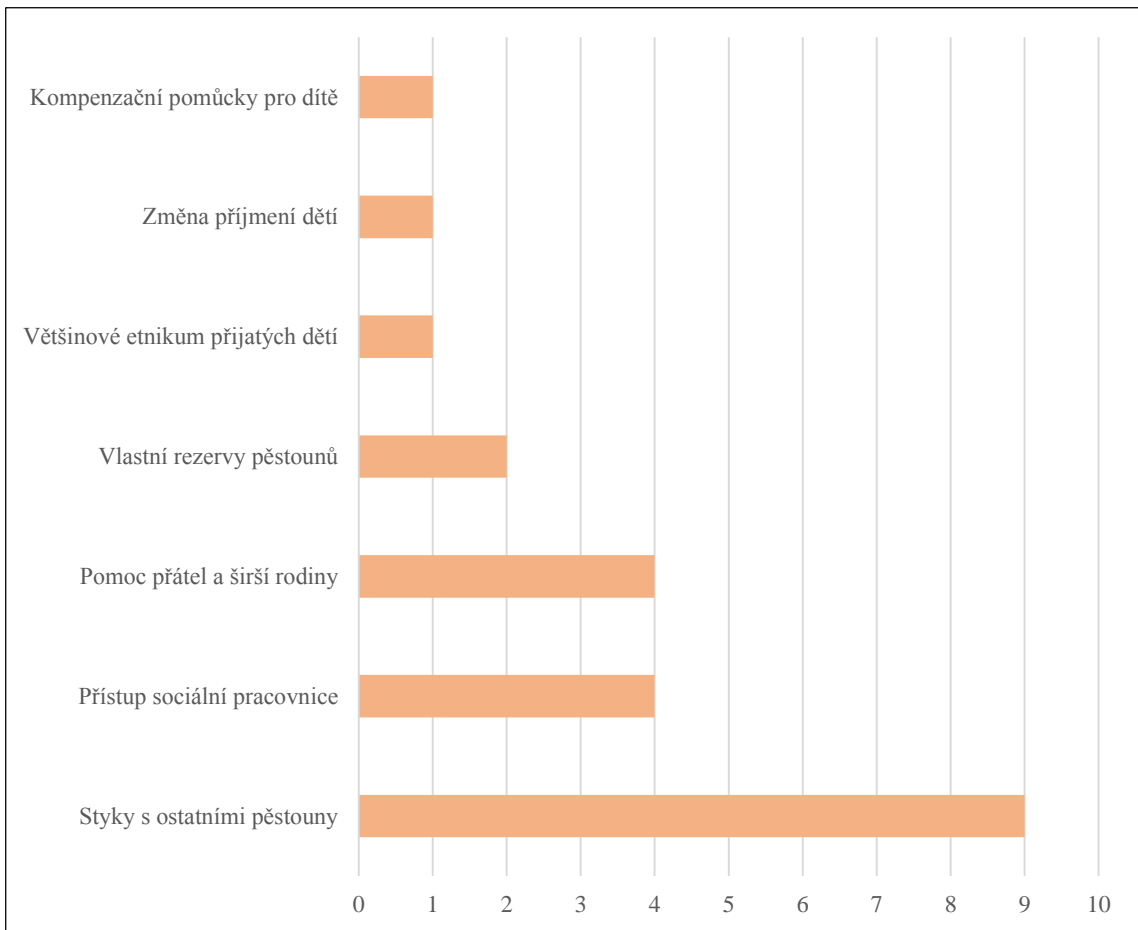
Graf 22 – Ovlivnění vztahu uvnitř rodiny pěstounstvím II: Ovlivnění vztahu k biologickým dětem

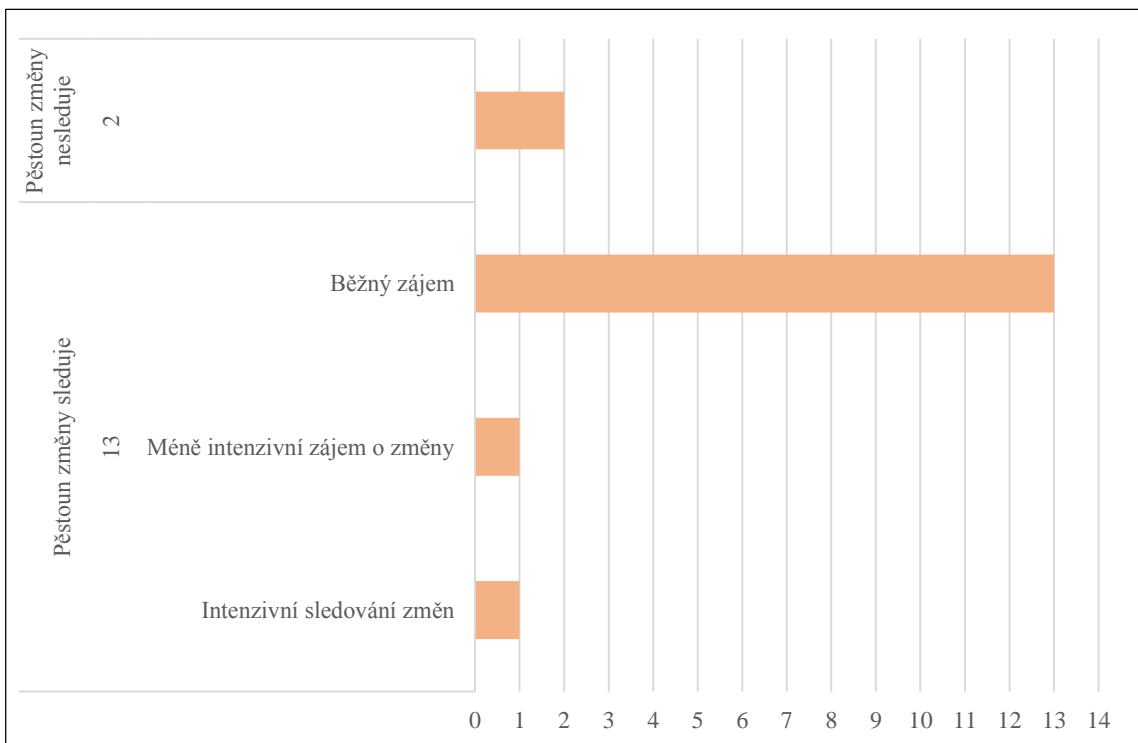
Graf 23 – Rizikové a protektivní faktory I: Faktory pro výkon pěstounské péče rizikové

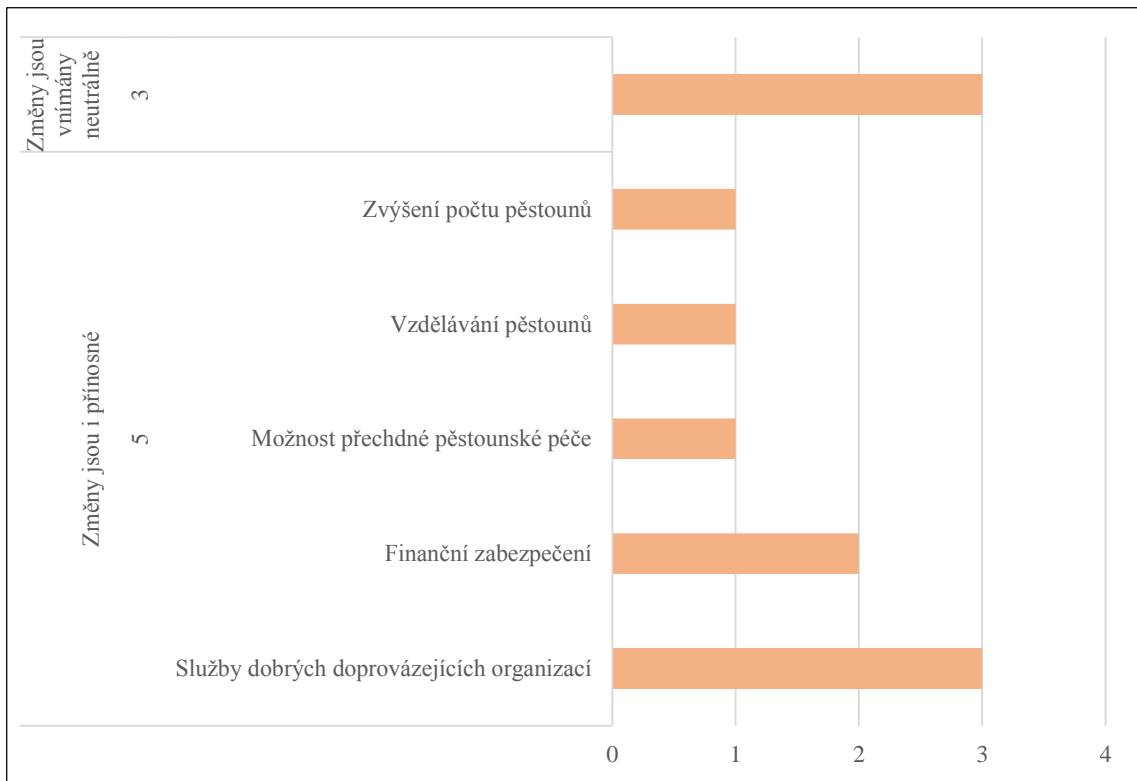
Graf 24 – Rizikové a protektivní faktory II: Faktory pro výkon pěstounské péče protektivní

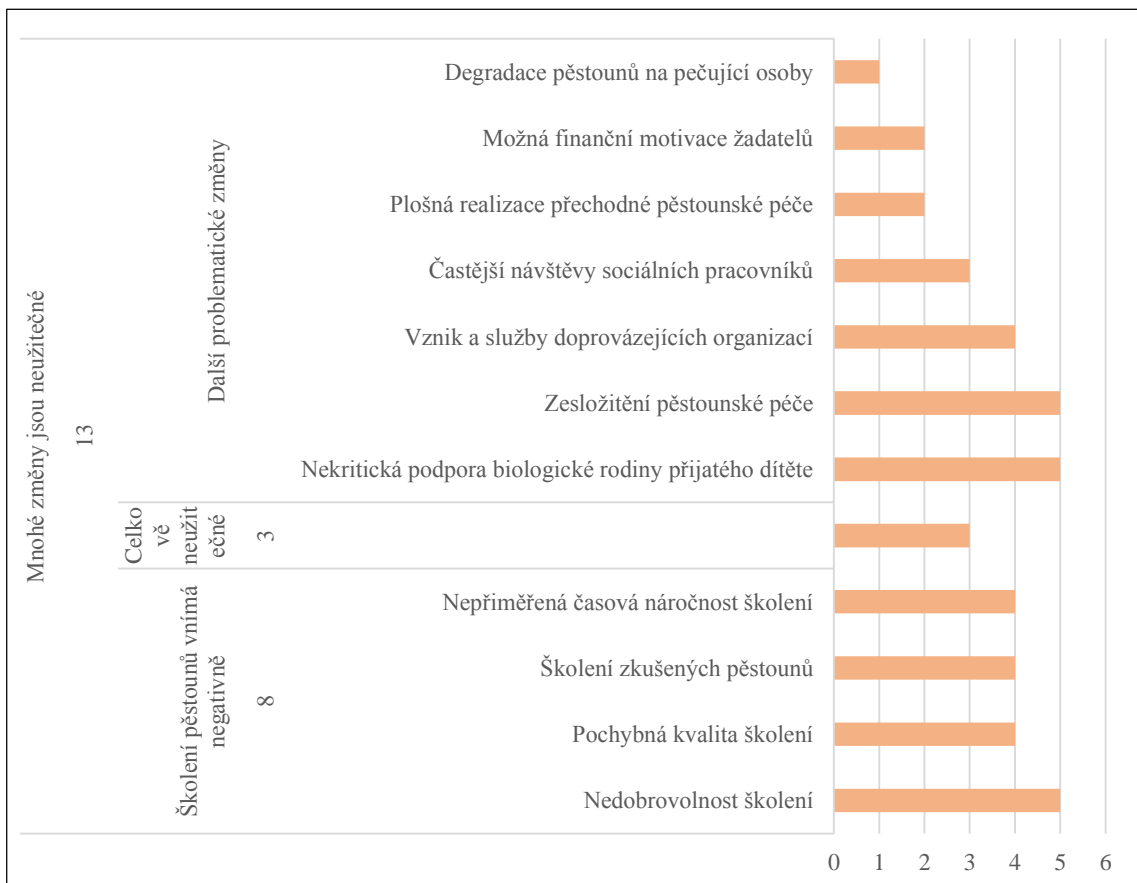
Graf 25 – Reflexe probíhajících změn v oblasti náhradní rodinné péče I: Reflexe změn

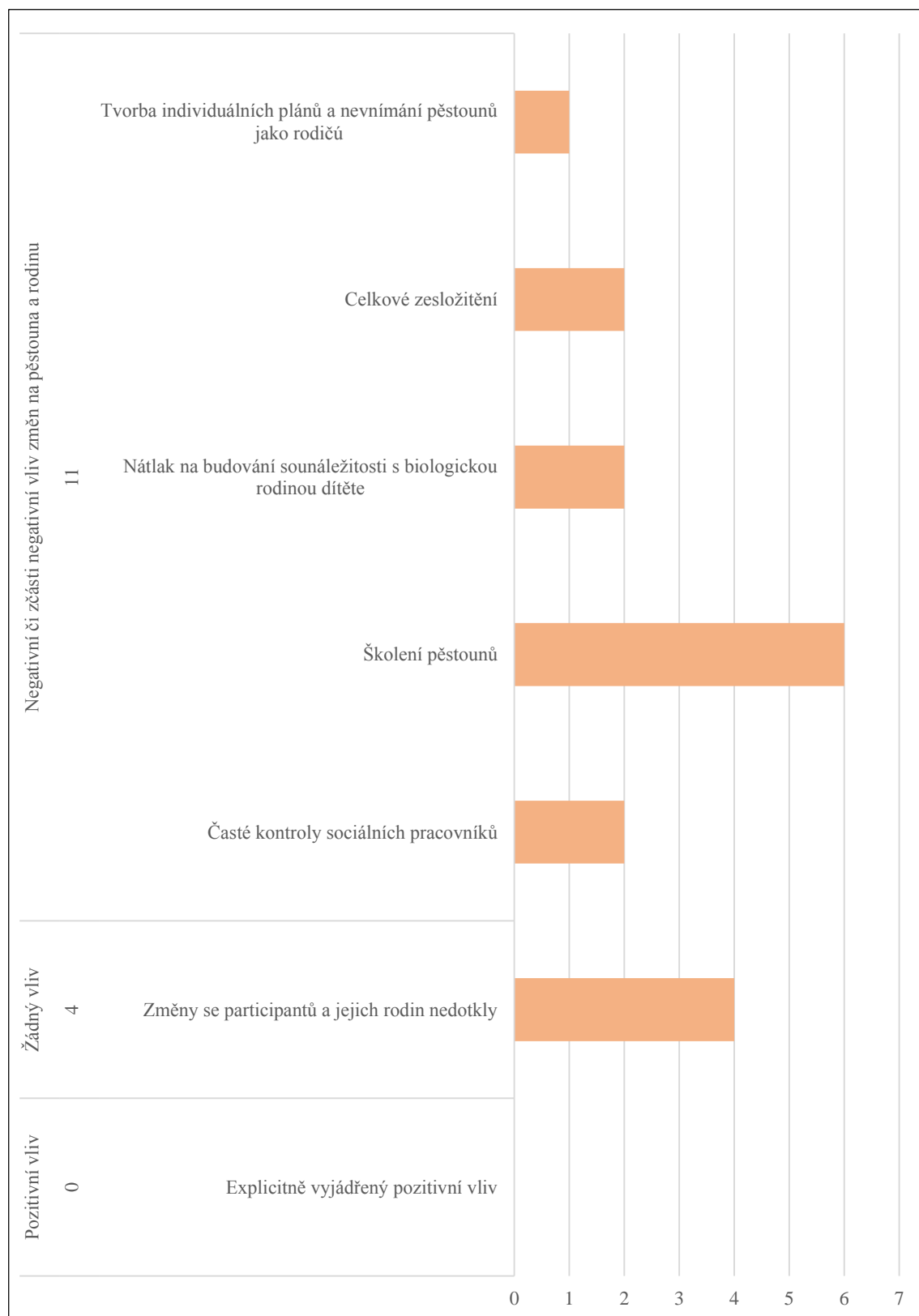
Graf 26 – Reflexe probíhajících změn v oblasti náhradní rodinné péče II: Hodnocení změn a)

Graf 27 – Reflexe probíhajících změn v oblasti náhradní rodinné péče II: Hodnocení změn b)

Graf 28 – Reflexe probíhajících změn v oblasti náhradní rodinné péče III: Důsledky změn pro pěstounské rodiny

Graf 29 – Zpětné zhodnocení vlastního rozhodnutí k výkonu pěstounské péče

